

Zeitschrift für die Welt der Türken
Journal of World of Turks

ISSN 1868-8934 (Online) ISSN 1869-2338 (Print)

Vol. 15, No. 1, (2023)

6 Şubat 2023'te Hatay'da meydana gelen
depremde hayatını kaybeden çalışma
arkadaşımız ve bilim kurulu üyemiz Doç.
Dr. Esra Nur TİRYAKİ'nin anısına ...

Online Version

ZfWT

Vol. 15, No. 1 (2023)

Zeitschrift für die Welt der Türken

Journal of World of Turks [Türklerin Dünyası]

Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks [ZfWT]

Deutschtürken Verband [Vr. 205808]

Institut für die Welt der Türken

Pelkovenstr. 139

80992 München Germany

editor@dieweltdertuerken.org

www.dieweltdertuerken.org - www.zfwt.org

ISSN 1869-2338 (Print)

ISSN 1868-8934 (Online)

Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks [ZfWT] is a multidisciplinary, peer-reviewed journal, publishes research papers in the fields of social sciences (linguistics, literature, culture, sociology, education, philosophy, history, arts, etc.). ZfWT is published in both printed and online versions.

The views expressed in all contributions to the ZfWT are those of the individual authors and do not necessarily represent the views of the Board of Editors or the Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks [ZfWT].

All contributions are under copyright and protected by Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks [ZfWT].

Editorial Team

Editor-in-Chief: Prof. Dr. Necati DEMİR (Turkey)

Editors: Assoc. Prof. Dr. Erhan YEŞİLYURT (Turkey), Assist. Prof. Dr. Serdar SAVAS (Turkey)

Section Editors: Prof. Dr. Ahmet BURAN (Turkey), Prof. Dr. Gürsel UYANIK (Turkey), Prof. Dr. Şener BAĞ (Turkey), Prof. Dr. Mustafa YAĞBASAN (Turkey), Prof. Dr. Seyfeddin RZASOY (Azerbaijan), Prof. Dr. Giyasettin AYTAS (Turkey), Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK (Turkey), Prof. Dr. Robert LANGER (Germany), Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ (Turkey), Prof. Dr. Didem ATİŞ ÖZHEKİM (Turkey), Prof. Dr. Mehmet Ali AKINCI (France), Prof. Dr. Cevdet YILMAZ (Turkey), Prof. Dr. Mehmet ÖZ (Turkey), Prof. Dr. Mehmet Zeki İBRAHİMGİL (Turkey), Prof. Dr. Mustafa TALAS (Turkey), Prof. Dr. Havva ENGİN (Turkey), Prof. Dr. Mübeccel GÖNEN (Turkey), Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK (Turkey), Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU (Turkey), Prof. Dr. Çağatay ÖZDEMİR (Turkey), Prof. Dr. Mahmut ÇELİK (Republic of Macedonia), Prof. Dr. Qosimjon Sodiqov (Özbekistan), Dr. Gous Mashkoor Khan (India)

Board of Directors

Prof. Dr. Necati DEMİR (Turkey), Prof. Dr. Gıyasettin AYTAŞ (Turkey), Zeki GENÇ (Germany), Noreddin Mohamad ESSAM (Germany), Doç. Dr. Osman Kubilay GÜL (Turkey), Doç.Dr. Berker KURT, Dr. Öğr. Üyesi Celal Can ÇAKMAKCI (Turkey),

Advisory Board

Prof. Dr. Robert LANGER (Germany), Prof. Dr. Gürsel UYANIK (Turkey), Prof. Dr. Cemal YILDIZ (Germany), Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK (Turkey), Prof. Dr. Havva ENGİN (Germany), Prof. Dr. Fadıl HOCA (Republic of Macedonia), Prof. Dr. Mustafa TALAS (Turkey), Prof. Dr. Turgut TOK (Turkey), Prof. Dr. Mahmut ÇELİK (Republic of Macedonia), Assoc. Prof. Dr. Benedek PERİ (Hungary), Assoc. Prof. Dr. Osman Kubilay GÜL (Turkey), Prof. Dr. Bahar GÜNEŞ (Turkey)

Scientific Advisory Board

Prof. Dr.:

Necati DEMİR (Turkey), Robert LANGER (Germany), Michael JOHN (Austria), Galina MIŞKİNIENE (Lithuania), Ekrem CAUSEVİC (Croatia), Fadıl HOCA (Republic of Macedonia), Amina Siljak JESENKOVIĆ (Bosnia and Herzegovina), Bernt BRENDAMOEN (Norway), Mustafa SAFRAN (Turkey), İrfan MORİNA (Republic of Kosovo), Gülşen SEYHAN ALIŞIK (Turkey), Mehmet Ali AKINCI (France), Seyfeddin RZASOY (Azerbaijan), Serap BUYURGAN (Turkey), Violeta DİMOVA (Republic of Macedonia), Ahmet BURAN (Turkey), Gürsel UYANIK (Turkey), Havva ENGİN (Germany), Mehmet ŞAHİNGÖZ (Turkey), Arif ÜNAL (Turkey), Adem EFE (Turkey), Murat YILDIZ (Turkey), Yılmaz ÖZBEK (Turkey), Mehmet ÖZ (Turkey), Sevin ALİL (Republic of Macedonia), Nazım Hikmet POLAT (Turkey), Tahsin AKTAŞ (Turkey), Nazım İBRAHİM (Republic of Macedonia), Turgut GÖĞEBAKAN (Germany), Altan ALPEREN (Turkey), Mustafa KOÇ (Canada), Ali Osman ÖZTÜRK (Turkey), Şener BAĞ (Turkey), Mustafa YAĞBASAN (Turkey), Ülkü ESER ÜNALDI (Turkey), Cemal YILDIZ (Germany), Mehmet SAĞIR (Turkey), İsmail ÖZER (Turkey), Aytekin ALBUZ (Turkey), Mübeccel GÖNEN (Turkey), Fatma ALİSİNANOĞLU (Turkey), Jerzy WIATR (Poland), Kerim TÜRKMEN (Turkey), Yaşar ÖZBAY (Turkey), Galip YÜKSEL (Turkey), Recai KARAHAN (Turkey), Kazım Özkan ERTÜRK (Turkey), Mustafa DENKTAŞ (Turkey), Ramazan QAFARLI (Azerbaijan), Sevim PİLİCKOVA (Republic of Macedonia), Şevki HASAN (Egypt), Ali YAKICI (Turkey), İ. Çetin DİRDİYOK (Turkey), Nimetullah HAFIZ (Republic of Kosovo), Celil GARİBOĞLU NAĞİYEYEV (Azerbaijan), Nurullah ÇETİN (Turkey), Esmâ ŞİMŞEK (Turkey), Veliyev İSMAYİL (Russian Federation), Neşe ÖZDEN (Turkey), Jumabay YUSUPOV (Uzbekistan), Zekiyevic ZEKİYEYEV (Russian Federation), Firudin AĞASI OĞLU CELİLOV (Russian Federation), Muratgeldi SÖYEGOV (Turkmenistan), Ramiz ASKER (Azerbaijan), Dmitriy VASILYEV (Russian Federation), Leyla KARAHAN (Turkey), Dişyara USMANOVA (Russian Federation), Jabbor Eshonkul (Uzbekistan), Hatice ŞAHİN (Turkey), Salih AKKAS (Turkey), Vahit TÜRK (Turkey), Kenan ARINÇ (Turkey), Tuncer GÜLENSOY (Turkey), Emine GÜRİSOY NASKALİ (Turkey), Mehmet Ali ÖZDEMİR (Turkey), Dae Sung KIM (Republic of Korea), Gyu Suk YEON (Republic of Korea), Çağatay ÖZDEMİR (Turkey), Özkul ÇOBANOĞLU (Turkey), Gürer GÜLSEVİN (Turkey), Remzi KILIÇ (Turkey), Danuta CHMIELOWSKA (Poland), Hasan ONAT (Turkey), Elfine SİBGATULLINA (Russian Federation), Hakkı YAZICI (Turkey), Sönmez KUTLU (Turkey), Rahmi DOĞANAY (Turkey), Mustafa ÖNER (Turkey), Roya S. TAGHIYEVA (Azerbaijan), Mehmet OKUR (Turkey), Ali İhsan KOLCU (Turkey), Ahmet GÜNŞEN (Turkey), Erdal AÇIKSES (Turkey), Cevdet YILMAZ (Turkey), Asiye Mevhibe

COŞAR (Turkey), Recep KARADAĞ (Turkey), Sabri YENER (Turkey), Ali AKAR (Turkey), Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ (Turkey), Ahmet SARI (Turkey), Gadir GOLKARİAN (Turkish Republic of Northern Cyprus), Metin COŞAR (Turkey), Metin ÖZARSLAN (Turkey), Enis ŞAHİN (Turkey), Kutlay YAĞMUR (Netherlands), Chong Jin OH (Republic of Korea), Erdoğan ALTINKAYNAK (Turkey), Mehmet KIRBIYIK (Turkey), Gıyasettin AYTAŞ (Turkey), Nazmi AVCI (Turkey), Mustafa TALAS (Turkey), Mahmut ÇELİK (Republic of Macedonia), Mustafa SEVER (Turkey), Bilgehan Atsız GÖKDAĞ (Turkey), Servet KARABAĞ (Turkey), Mariya LEONTİÇ (Republic of Macedonia), Başak KOCA ÖZER (Turkey), Didem ATIŞ ÖZHEKİM (Turkey), Mehmet Zeki İBRAHİMĞİL (Turkey), Zeki BOYRAZ (Turkey), Abdürreşit Celil KARLUK (Turkey), Ahmet ÇAYCI (Turkey), Ebubekir SOFUOĞLU (Turkey), Turgut TOK (Turkey), Yıldırım ÖZBEK (Turkey), Yunus KOÇ (Turkey), Suat KOLUKIRIK (Turkey), Ali TİLBE (Turkey), Hakan KIRIMLI (Turkey), Mümtaz SARIÇİÇEK (Turkey), Bayram DURBİLMEZ (Turkey), Ömer ÖZKAN (Turkey), Bülent AKSOY (Turkey), Halil ÇELTİK (Turkey), Mustafa YILDIZ (Turkey), Yusuf DOĞAN (Turkey), Osman KUNDURACI (Turkey), Ufuk KARAKUŞ (Turkey),

Assoc. Prof. Dr.:

Erhan YEŞİLYURT (Turkey), Osman Kubilay GÜL (Turkey), Esra Nur TİRYAKİ (Turkey), Berker KURT (Turkey), Doç. Dr. Dilrom Hamroeva (Özbekistan), Kamelya TEKNE (Turkey), Cemile AKYILDIZ ERCAN (Turkey), Benedek PERİ (Hungary), Birsal KARAKOÇ (Sweden), Hüseyin ERSOY (Turkey), Edina SOLAK (Bosnia and Herzegovina), Turhan ÇETİN (Turkey), İlkey ŞAHİN (Turkey), Ali SELÇUK (Turkey), Erhan ÖZDEN (Turkey), Qaliba HACİYEVA (Azerbaijan), Marzena GODZINSKA (Poland), Bülent AKBABA (Turkey), Lemara SELENDİLİ (Ukraine), Barış DEMİRCİ (Turkey), Olga RADOVA-KARANASTAS (Republic of Moldova), Rıza GÖKLER (Turkey), M. Taner ŞENGÜN (Turkey), Sedef ARAT KOÇ (Canada), Recep ŞURİYEL (Republic of Serbia), Ömer ADIGÜZEL (Turkey), Ümit DENİZ (Turkey), Zilâle HUDAYBERGENOVA (Uzbekistan), Hakan KOÇ (Turkey), Kamil ALİYEYEV (Republic of Dagestan – Russian Federation), Ahmet ŞİMŞEK (Turkey), Soyalp TAMÇELİK (Turkish Republic of Northern Cyprus), Fergane KAZIMOVA (Azerbaijan), Bedri SARIYEV (Turkmenistan), Paşa YAVUZARSLAN (Turkey), M. Murat HATİPOĞLU (Turkey), Shih-Kang PENG (Taiwan), Bünyamin KOCAOĞLU (Turkey), Bayram ÇETİN (Turkey), Tudora (Fedora) ARNAUT (Ukraine), Iryna M. DRYGA (Ukraine), Afaq RAMAZANOVA (Azerbaijan), Lupu ÇİMPOES (Republic of Moldova), Ali Şamil HÜSEYİNOĞLU (Azerbaijan), Zeynep Rüçhan ŞAHİNOĞLU (Turkey), Nuray ALAGÖZLÜ (Turkey), Celil ARSLAN (Turkey), Sultan Murat TOPÇU (Turkey), Celal Teyyar UĞURLU (Turkey), Mutlu DEVECİ (Turkey), Mustafa ŞENEL (Turkey), Özgür Kasım AYDEMİR (Turkey), Elvan YALÇINKAYA (Turkey), Muhammet KOÇAK (Turkey), İsmail KIVRIM (Turkey), Mehmet KARA (Turkey), Burçin UÇANER ÇİFDALÖZ (Turkey), Barış KARAELEMA (Turkey), Fikret Mehmet ARARGÜÇ (Turkey), Erkan YEŞİLTAŞ (Turkey), Kasım KARAMAN (Turkey), Mustafa ÖZDEMİR (Turkey), Fuat USTAKARA (Turkey), Gül Banu DUMAN (Turkey), Kemalettin DENİZ (Turkey), Müzeyyen ALTUNBAY (Turkey), Türker KURT (Turkey), Ergenekon SAVRUN (Turkey),

Assist. Prof. Dr.:

Serdar SAVAŞ (Turkey), Akın KONAK (Turkey), Yüksel ERSAN (Turkey), Remzi AYDIN (Turkey), Mustafa ŞAHİNER (Turkey), Selçuk HAYLİ (Turkey), Ahmet FEYZİ (Turkey), Meltem DEMİRCİ KATIRANCI (Turkey), Bayram POLAT (Turkey), Kemale ELEKBEROVA (Azerbaijan), Ayşe Ülkü KAN (Turkey), Bülent GÜNER (Turkey), Murat KARABULUT

(Turkey), Aslı SAĞIROĞLU ARSLAN (Turkey), Malik YILMAZ (Turkey), Mehmet AKPINAR (Turkey), Asiye DUMAN (Turkey), Leyla ERCAN (Turkey), Celal Can ÇAKMAKCI (Turkey), H. Elif DAĞLIOĞLU (Turkey), Hikmet YILMAZ (Turkey), Abdullah KARAÇAĞ (Turkey), Mehmet ÖZMENLİ (Turkey), Hüsniye MAYADAĞLI (Turkey), Eylem ŞENTÜRK KARA (Turkey), Güllü KARANFİL (Republic of Moldova), Ayhan URAL (Turkey), Hatice Gonca USTA (Turkey), İbrahim KILIÇ (Turkey), Atilla JORMA (Finland), Ümmühan ÖNER (Turkey), Abdullah KARATAŞ (Turkey),

Dr.:

Dr. Dilan KALAYCI (KKTC), Dr. Aya Bapaeva (Kırgızistan), Elisabetta RAGAGNIN (United Kingdom), Kamila Barbara STANEK (Poland), Rafael MUHAMETDINOV (Republic of Tatarstan – Russian Federation), Ayse KIZILDAĞ (Sweden), Ferah BURGUL ADIGÜZEL (Turkey), Stepan VARBAN (Republic of Moldova)

Technical Jobs

Aslı UYSAL (Turkey), Cem BÜYÜKEKŞİ (Turkey), Elif OĞUZHAN (Turkey), Hatice SARIDEDE (Turkey), Tansu ARSLAN (Turkey), Eda SAYGIN (Turkey)

**VOL 15, NO 1 (2023)
TABLE OF CONTENTS****EDITORIAL****Sunuş**

Necati DEMİR..... XI-XV

ARTICLES**AHMET MUHİP DIRANAS'IN HATIRADAN
DOĞAN ŞİİRLERİ***Türkân YEŞİLYURT* 1-9**KAHRAMANMARAŞ MERKEZLİ DEPREMLERİN
SÖYLEM ANALİZİ: DURBİLMEZ'İN 'TİTREDİ
YERYÜZÜ ÇIĞLIKLAR İLE' ŞİİRİ ÖRNEĞİ***Melike SOMUNCU*..... 11-26**CAFER CABBARLI'NIN OYUNLARINDA GEÇEN
TÜRKÇE KÖKENLİ KADIN İSİMLERİ***Esmer GARAŞOVA* 27-35**ESKİ UYGUR TÜRKÇESİNDE GEÇEN YAKTUR-
"KİTAP, KOPYA VB. BASTIRMAK" FİİLİNİN
KÖKENİ ÜZERİNE***Kerime ÇALIŞ BESLİ* 37-46**"RAFADAN TAYFA, DİJİTAL TAYFA, TRAFİK TAYFA"
ÇİZGİ DİZİLERİNDE SÖZ VARLIĞI UNSURLARI***Beyza Nur KAPLAN - Fülya TOPÇUOĞLU ÜNAL* 47-63**TÜRKİYE'DE EĞİTİM VE ÖĞRETİM BAĞLAMINDA
SULAK ALANLAR İLE İLGİLİ TEZLERİN
İNCELENMESİ***Derya SÖNMEZ* 65-73

**DİL BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE OKUMA
TİYATROSUNDAN YARARLANMA ESASLARI**

Fatma ÜNAL - Gıyasettin AYTAŞ 75-92

**KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARINDAN ÇİZGİ FİMLERİN
MECAZ KULLANIMI AÇISINDAN İNCELENMESİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Fatma TÜRKMEN- Özlem BAYRAK CÖMERT..... 93-104

**TEDX TÜRKİYE YOUTUBE KANALI VİDEOLARININ
DEYİM KULLANIMI AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA**

Kamile Reba YAVAŞ - Özlem BAYRAK CÖMERT 105-121

**COĞRAFİ KONUMU VE SOSYOLOJİK YAPILANMASI
BAKIMINDAN GEÇ TUNÇ DÖNEMİNDE AMURRU**

Şafak BELDAN 123-144

AZERBAYCAN MÜZİĞİNDE TAR

Elchin HATAMLI - Türker EROĞLU 145-154

**KEMAN ÇALGISININ GELİŞİM SÜRECİ VE MÜZİK
EĞİTİMİNDE KULLANILMA DURUMUNUN
İNCELENMESİ**

Sıla ARSEL - Murat KARABULUT 155-169

**RUMİ MOTİFİNİN KÜBİZM SANAT AKIMI ETKİSİ İLE
STİLİZASYONU SONUCU OLUŞTURULAN KUTRİ
MOTİFİ VE KUTRİ KUTUR TASARIMI**

Ebru ÇORUH - Figen KÖSE 171-182

**ANTİK YUNANDA MİSTİK BİR KARAKTER SİNOPLU
DİYOJEN VE MİT TASARIMI LATERNA**

Hüseyin ÖZDEMİR - Figen KÖSE..... 183-200

**MÜZELERDEKİ TAŞ ESERLERİN SERGİLENMESİNDE
KULLANILAN SİSTEMLERİN SINIFLANDIRMASI:
İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZESİ ÖRNEĞİ**

Ekin ELİNÇ 201-222

**UNİVERSİTY YOUTH'S THOUGHTS ON THE
UNDERSTANDING OF SOCIAL PROBLEMS: THE CASE
OF ADIYAMAN UNIVERSITY**

Bekir KOCADAŞ 223-233

**INCLUSION AND EXCLUSIVITY THE PERCEPTION OF
TURKISH CITIZENSHIP OF SYRIAN ORIGINS IN THE
CONTEXT OF CITIZENSHIP**

Mehmet GÜNGÖR 235-258

**BİR OYUN TEORİSİ ANALİZİ: OSMANLI
EKONOMİSİNDE FİYAT İSTİKRARI**

Mehmet Emin YARDIMCI - Emel GÜMÜŞ Ümran GÜMÜŞ 259-271

**8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN BİLİM MERKEZİ İLE İLGİLİ
GÖRÜŞLERİ**

Sevil SOYKAN- ELA AYSE KOKSAL 273-287

APOKRİF BİR KİTAP: DÂSTÂN-I ARVAD VE DİLİ

Abdurrahman ÖZKAN - Mehmet YASTI 289-314

**GEÇENİN KARANLIĞINDA ÜŞÜMEK – ÖYKÜLER
(KİTAP TANITIMI)**

Ash UYSAL 315-318

ZfWT

Vol. 15, No. 1 (2023)

Zeitschrift für die Welt der Türken

Journal of World of Turks [Türklerin Dünyası]

SUNUŞ

Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks, sosyal bilimlerin farklı alanlarına ait 18 özgün makale ile 15. cildin 1. sayısını (Yıl 15, Cilt:1, 2023) siz değerli okurları ve bilim dünyası ile paylaşmaktadır. Sosyal bilimlerin Türk dili, edebiyat, eğitim, tarih, coğrafya, din, sosyoloji, iletişim, müzik, güzel sanatlar alanlarına önemli katkılar sağlayacağına inandığımız *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks*'ün bu sayısında yer alan çalışmaların içerikleri şöyledir:

Türkan YEŞİLYURT'un yazdığı "Ahmet Muhip Dıranas'ın Hatıradan Doğan Şiirleri" adlı makalede Ahmet Muhip Dıranas'ın "Hatıra", "Olvido", "Söyle" adlı şiirleri hatıralar üzerinden çözümlenmiştir. Yazıda hatıra merkeze alınarak hatırlama, bellek, unutuş bağlamında şairin hatıraları ile bu şiirler arasındaki bağ ortaya konulmuştur.

Melike SOMUNCU tarafından yazılan "Kahramanmaraş Merkezli Depremlerin Söylem Analizi: Durbilmez'in 'Titredi Yeryüzü Çılgınlık ile' Şiiri Örneği" adlı çalışmada Kahramanmaraş merkezli depremlerin dil-duygu-düşünce üçlemi bağlamında Durbilmez'in sosyal medyada paylaştığı "Titredi Yeryüzü Çılgınlık ile" adlı şiirinin söylem analizi yapılmıştır. Ele alınan metnin makro ve mikro yapıları incelenerek anlamsal çeşitliliği ortaya konulmuştur. Yaşanan iki büyük depremin psiko-sosyal durumu, bireysel ve toplumsal izleri söylem analizi çerçevesinde değerlendirilmiştir.

"Cafer Cabbarlı'nın Oyunlarında Geçen Türkçe Kökenli Kadın İsimleri" adlı çalışma Esmer GARAŞOVA tarafından hazırlanmıştır. Cabbarlı'nın oyunlarında farklı kökenlerden gelen kişi isimleri kullanılmıştır. Bu çalışmada Cabbarlı'nın oyunlarında geçen Türkçe kökenli kadın isimleri sınıflandırılmıştır.

Kerime ÇALIŞ BESLİ'nin yazdığı "Eski Uygur Türkçesinde Geçen Yaktur- 'Kitap, Kopya vb. Bastırmak' Fiilinin Kökeni Üzerine" adlı çalışmada *yaktur-* "(kitap, dergi vb.) bastırmak, yazdırmak" fiilinin kök, anlam ve yapı olarak **ya-* ve *yak-* fiilleriyle birleştirilebileceği düşünülmektedir. Bu sebeple çalışmada Eski Uygur Türkçesinin geç dönem Tantrik Budizm metinlerinde tespit edilen "kitap vb. bastırmak, yazdırmak" anlamlarının **ya-* "yaklaşmak", *yak-* "yaklaşmak", *yak-* "merhem, ilaç vb.

sürmek, ovmak” fiilleri ve anlam alanıyla ilişkisi irdelenip köken, yapı ve anlam bilimsel açılardan açıklamalar yapılmıştır.

“Rafadan Tayfa, Dijital Tayfa, Trafik Tayfa Çizgi Dizilerinin Öğrencilerin Söz Varlığına Katkısı” adlı araştırma Beyza Nur KAPLAN ve Fülya TOPÇUOĞLU ÜNAL tarafından yapılmıştır. Araştırmanın amacı “Rafadan Tayfa, Dijital Tayfa ve Trafik Tayfa” çizgi dizilerindeki söz varlığı üzerinde saptamalarda bulunularak çizgi dizilerden öğrencilerin söz varlığını zenginleştirme konusunda nasıl yararlanılabileceğini tartışmak, konu üzerinde tavsiyelerde bulunmaktır.

Derya SÖNMEZ’in yazıya aktardığı “Türkiye’de Eğitim ve Öğretim Bağlamında Sulak Alanlar ile İlgili Tezlerin İncelenmesi” adlı araştırmanın amacı, Türkiye’de eğitim ve öğretim bağlamında sulak alanlar ile ilgili tez çalışmalarının incelenmesidir. Araştırma sonucunda tez çalışma konularının sulak alanları korumada problem çözme yöntemi, sulak alanları koruma eğilimine etki eden faktörler, sulak alan tahribini içeren akademik çalışmalar ve çevre eğitimi açısından önemi ile ilgili olduğu belirlenmiştir.

Fatma ÜNAL ve Gıyasettin AYTAŞ tarafından hazırlanan “Dil Becerilerinin Geliştirilmesinde Okuma Tiyatrosundan Yararlanma Esasları” adlı makalede okuma tiyatrosunun yeterliliği ile ilgili 23’ü deney, 20’si kontrol grubu olmak üzere 43 beşinci sınıf öğrencisi üzerinde deneysel uygulama yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular, deney grubundaki öğrencilerin okuduğunu anlama, dinlediğini anlama ve etkili konuşma becerileri açısından kontrol grubundaki öğrencilere göre daha başarılı olduğunu göstermiştir.

Fatma TÜRKMEN ve Özlem BAYRAK CÖMERT tarafından hazırlanan “Kitle İletişim Araçlarından Çizgi Filmlerin Mecaz Kullanımı Açısından İncelenmesi ve Değerlendirilmesi” adlı makalede amaç kitle iletişim araçlarından çizgi filmleri mecaz kullanımı açısından incelemek ve değerlendirmektir. Araştırmada televizyonda gösterilen çizgi filmlerden “Rafadan Tayfa” çizgi filminin 2019 yılı Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan 16 temaya uygun olanları seçilmiş ve 16 bölümde mecaz kullanımı içerik analizine göre incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda 70 mecaz tespit edilmiştir.

“Tedx Türkiye Youtube Kanalı Videolarının Deyim Kullanımı Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Bir Çalışma” adlı makale Kamile Reba YAVAŞ ve Özlem BAYRAK CÖMERT tarafından yazılmıştır. Bu çalışmanın amacı TEDX Türkiye YouTube kanalından seçilmiş videolarda kullanılan deyimleri tespit etmektir. Bunun için 16 TEDX Türkiye YouTube

kanalı videosu incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda incelenen 16 videoda 127 deyim kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu deyimlerden 79 tanesi doğru kullanılmış ve 48 tanesi yanlış kullanılmıştır.

Şafak BELDAN tarafından yazılan “Coğrafi Konumu ve Sosyolojik Yapılanması Bakımından Geç Tunç Döneminde Amurru” adlı makalede amaç, coğrafi unsurlar nezdinde Amurru Krallığı’nın Geç Tunç Dönemi’ndeki konumunun bilimsel anlamda disiplinler arası iş birliğine bağlı olarak incelenmesidir.

Elchin HATAMLI ve Türker EROĞLU’nun hazırladığı “Azerbaycan Müziğinde Tar” adlı makalenin ana amacı tarın halk müziği içerisindeki yerine temas etmek ve millî kültürü temsilen yaşatılmasına yönelik çalışmalara katkı sağlamaktır.

“Keman Çalgısının Gelişim Süreci ve Müzik Eğitiminde Kullanılma Durumunun İncelenmesi” adlı makale Sıla ARSEL ve Murat KARABULUT tarafından hazırlanmıştır. Makalenin birincil amacını keman çalgısının kökeninin Türk eline vardığının kanıtlanması oluştururken ikincil amacını ise keman çalgısının müzik eğitimindeki çalım tekniklerinin nasıl olduklarının tespit edilmesi oluşturmaktadır.

“Rumi Motifinin Kübizm Sanat Akımı Etkisi ile Stilizasyonu Sonucu Oluşturulan Kutri Motifi ve Kutri Kutur Tasarımı” adlı araştırma Ebru ÇORUH ve Figen KÖSE tarafından yapılmıştır. Yaşamı içinde barındıran alan anlamına gelen bu çalışmada “Rumi”nin estetik yapısı ile “Kübizm”in forma verdiği önem vurgulanmaya çalışılmıştır.

Hüseyin ÖZDEMİR ve Figen KÖSE’nin hazırladığı “Antik Yunanda Mistik Bir Karakter Sinoplu Diyojen ve Mit Tasarımı Laterna” adlı makalede Diogenes’in farklı anekdot ve görsellerle anlatıldığı “Laterna” adı verilerek tasarlanan abajurda, sanat ve felsefenin buluşması sağlanarak iki farklı disiplin bir araya getirilmiş, felsefenin sanat üzerindeki etkisi gösterilmeye çalışılmıştır.

“Müzelerdeki Taş Eserlerin Sergilenmesinde Kullanılan Sistemlerin Sınıflandırması: İstanbul Arkeoloji Müzesi Örneği” adlı makale Ekin ELİNÇ tarafından hazırlanmıştır. Bu çalışmanın amacı İstanbul Arkeoloji Müzeleri Heykeltraşlık Bölümü 12-20 nolu salonlarda bulunan taş eserlerin sergilenmesindeki çeşitliliğin sınıflandırılmasıdır. Çalışma sergilenme biçimi, sergilenme yöntemi ve sergilenme tipolojisi olarak üç ana başlıkta incelenmiş ve çalışma sonucunda 30 adet sergilenme sistemi, 3 farklı biçim, 4 farklı yöntem ve 10 farklı tipoloji tespit edilmiştir.

Bekir KOCADAŞ, “University Youth's Thoughts on the Understanding of Social Problems: the Case of Adıyaman University” adlı makalesinde; Adıyaman Üniversitesinde üç fakültede okuyan gençlerin sosyal sorunlara ilişkin tutum, davranış ve duyarlılıklarını tespit etmeye çalışmıştır. Araştırmanın ana evreni, Adıyaman Üniversitesinde okuyan 18 yaş ve üzeri gençlerden oluşmaktadır. 529 anket uygulaması yapılan çalışma; açıklayıcı alan araştırmasıdır.

“Inclusion and Exclusivity the Perception of Turkish Citizenship of Syrian Origins in the Context of Citizenship” adı ile Mehmet GÜNGÖR tarafından hazırlanan makalede amaç Suriye kökenli kişilerin Türk vatandaşlığını nasıl algıladıklarını tanımlamak ve aydınlatmak, dolayısıyla sosyal kabul ve uyum sorunlarına yardımcı olmaktır.

“Bir Oyun Teorisi Analizi: Osmanlı Ekonomisinde Fiyat İstikrarı” adlı makale Mehmet Emin YARDIMCI, Emel GÜMÜŞ ve Ümran GÜMÜŞ tarafından hazırlanmıştır. Bu çalışmada tekrarlanan bir oyun teorik model çerçevesinde esnaf ile devlet arasındaki etkileşim analiz edilmekte ve narh uygulamasına ilişkin müdahalelerin sürdürülemez bir nitelikte olduğuna dair bir sonuca varılmaktadır.

“8. Sınıf Öğrencilerinin Bilim Merkezi ile İlgili Görüşleri” adlı makale Sevil SOYKAN ve Ela Ayşe. KOKSAL tarafından yazılmıştır. Bilim merkezlerine fen bilimleri dersinde yapılan gezinin öğrencilerce nasıl algılandığı bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. 8. sınıftaki 28 öğrenci fen bilimleri öğretmenlerince Kayseri Bilim Merkezine götürülmüştür. Gezinin öğrencilerin sorumluluk alma, dayanışma becerilerini geliştirdiği ve öğrencileri mutlu ettiği gözlemlenmiştir.

Abdurrahman ÖZKAN ve Mehmet YASTI'nın yazdığı “Apokrif Bir Kitap: Dâstân-I Arvad ve Dili” adlı makalede eser genel hatları ile tanıtıldıktan sonra, eserin dil özellikleri ses olayları, isim ve fiil çekim ekleri, yapım ekleri, sözcük türleri bağlamında incelenmiştir. Azerbaycan Türkçesinin ses ve şekil bilgisi açısından gelişimini ortaya koyması bakımından eser önemli veriler sunmaktadır.

Aslı UYSAL'ın hazırladığı “Gecenin Karanlığında Üşümeğe – Öyküler” adlı kitap tanıtımında amaç hem Hakan Yozcu'yu hem de otuz beş öyküsünden oluşan ve Gecenin Karanlığında Üşümeğe adı ile yayımlanan kitabını tanıtmaktır.

ZfWT

Vol. 15, No. 1 (2023)

Zeitschrift für die Welt der Türken

Journal of World of Turks [Türklerin Dünyası]

Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks'ün bir sonraki sayısı 15 Ağustos 2023 tarihinde yayımlanacaktır. Dergimizin bugünlere gelmesinde emeği geçen yazarlarımıza, hakemlerimize, okurlarımıza en derin saygı ve teşekkürlerimizle...

15 Nisan 2023

Prof. Dr. Necati DEMİR

Editor in Chief

AHMET MUHIP DIRANAS'IN HATIRADAN DOĞAN ŞİİRLERİ

AHMET MUHIP DIRANAS' POEMS BORN FROM MEMORY

*Türkân YEŞİLYURT**

Özet

Ahmet Muhip Dıranas'ın “Bir Tren Yolculuğu”, “Bir Zamanda”, “Fahriye Abla”, “Gerçek”, “Hatıra”, “Köpük”, “Olvido”, “Portre”, “Selam” ve “Söyle” gibi birçok şiirinin temelinde hatıra vardır. Bu bakımdan “Hatıra”, “Olvido”, “Söyle” adlı şiirler hatıralar üzerinden çözümlenmiştir. Yazıda hatıra merkeze alınarak hatırlama, bellek, unutuş bağlamında şairin hatıraları ile bu şiirler arasındaki bağ ortaya konmuştur. Bunun için Martin Heidegger'in *Düşünmek Ne Demektir*; Mircea Eliade'nin *Mitlerin Özellikleri*; *Doğuş ve Yeniden Doğuş: İnsan Kültürlerinde Erginlenmenin Dini Anlamları* adlı kitaplarından yararlanılmıştır. “Hatıra”da belleğin kişileştirilmiş biçimi Tanrıça Mnemosyne, Müzler'in annesidir ve Müzler'den esinlenen şair, Mnemosyne sayesinde başlangıçlarla ilgili bilgiye ve şiire ulaşır. Hatırlayışla başlayan “Olvido”, unutuşla biter. Şair, geçmişe ve gençliğe dair duygu yüklü anlarını hatırlar. Hatırlama, hatıranın uyanması, şiir olarak yeniden doğması demektir. “Söyle”de bir zamanlar yaşadığı Ağrı Dağı'nın gölgesindeki yer, şairin belleğinde canlanır. Bu yer onun için bir yandan yoksunluk, yoksulluk öte yandan genç, güzel kadın demektir. Kadın, bellektekini şiire taşıyan hatıradır. Üç şiirin ortak paydası olan ve hatırayı temsil eden kadın; şairin esin perisi, şiirlerinin kaynağıdır.

Anahtar kelimeler: Ahmet Muhip Dıranas, bellek, hatıra, şiir, şair.

Abstract

Ahmet Muhip Dıranas's many works such as “A Train Journey”, “Once Upon a Time”, “Fahriye Sister”, “Truth”, “Memory”, “Foam”, “Olvido”, “Portrait”, “Hello” and “Say” His poetry is based on memory. In this respect, the poems “Memory”, “Olvido”, “Say” were analyzed through memories. In the article, the connection between the memories of the poet and these poems has been revealed in the context of remembering, memory and forgetting by taking the memory to the center. For This, Martin Heidegger's *What It Means to Think*; Mircea Eliade's books entitled *Characteristics of Myths; Nativity and Rebirth: Religious Meanings of Initiation in Human Cultures* were used. Goddess Mnemosyne, the personified form of memory in

* Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Sinop / TÜRKİYE turkanyes@gmail.com ORCID: 0000 0003 3138 1339

“Memory”, is the mother of the Muses and the poet, inspired by the Muses reaches knowledge and poetry about beginnings through Mnemosyne. “Olvido” begins with remembering and ends with forgetting. The poet remembers his emotional moments of the past and youth. Remembrance means the awakening of the memory, its rebirth as poetry. In "Say", the place in the shadow of Mount Ağrı, where he once lived, comes to life in the poet's memory. For him, this place means deprivation on the one hand, poverty on the other, a young, beautiful woman. The woman is the memory that carries the memory to the poem. The common denominator of the three poems and the woman representing the memory; The muse of the poet is the source of his poems.

Key words: Ahmet Muhip Dıranas, recollection, memory, poetry, poet,

GİRİŞ

Ahmet Muhip Dıranas'ın başta “Bir Tren Yolculuğu”, “Bir Zamanda”, “Fahriye Abla”, “Gerçek”, “Hatıra”, “Köpük”, “Olvido”, “Portre”, “Selam” ve “Söyle” olmak üzere birçok şiirinin kaynağında hatıra yer alır. Bu bakımdan “Hatıra”, “Olvido” ve “Söyle” adlı şiirler hatıralar temelinde çözümlenmiştir.

Hatıralar hatıra, hatırlama, bellek, unutuş bağlamında anlaşılmalı çalışılmıştır. Hatıralar ile şiirler arasındaki bağ ortaya konmuştur. Bunun için Martin Heidegger'in *Düşünmek Ne Demektir*; Mircea Eliade'nin *Mitlerin Özellikleri*; *Doğuş ve Yeniden Doğuş: İnsan Kültürlerinde Erginlenmenin Dini Anlamları* adlı kitaplarından faydalanılmıştır.

Şerif Eskin'in ifade ettiği gibi “Dıranas şiirinin ihmal edilmiş en önemli taraflarından biri kimi zaman açıktan kimi zamansa bir dip akıntı hâlinde alttan alta şekillenen hatırlama, unutuş, rüya ve zaman temaları etrafında derinlikli olarak biçimlenen hafıza fikridir” (2015, s. 10). Hatıra, hatırlama ve bellek birbirlerine bağlı ancak birbirlerinden ayrı kavramlardır. Mircea Eliade'nin belirttiği gibi “Bellek, akılda tutma (mneme) ile anımsama (anamnesis) arasında bir fark vardır” (2015, s. 162). Yunan mitolojisinde belleğin sembolü Mnemosyne'dir. Heidegger, Mnemosyne'nin herhangi bir düşünülebilir olanın sıradan düşünülmesi olmadığını belirtir:

“Yeryüzü ve göklerin kızı Mnemosyne Zeus'un eşi olarak dokuz gecede Müzler'in anası olur. Oyun ve musiki, dans ve şiir Mnemosyne'nin rahmine, hafızaya aittir. Bu sözcüğün sadece psikoloji tarafından tespit edilebilen geçmiş tasavvurda muhafaza etme kabiliyetinden başka bir şeyi ifade ettiği açıktır. Hafıza (Gedächtnis), düşünülmüş olanı (Gedachte) düşünüyor. Fakat Müzler'in anasının ismi olarak 'hafıza', herhangi bir düşünülebilirin sıradan bir düşünülmesini ifade etmiyor. Hafıza, düşünmenin her yerde zaten evvelden düşünülmüş olmayı isteyen şey üzerinde toplanmasıdır” (2019, s. 25-26).

Şair, hatıranın izlerini takip ederek şiire ulaşır. Bellekte bulunduğu, şairi orada bekleyen hatıradır. Prensın hayat öpücüğünü bekleyen “Uyuyan Güzel” gibi şairin hatırlamasıyla, çağrısıyla canlanır. Çünkü içinde duygular barındırır. Bu duygu yüklü hatıraya hatırlayışın eli uzanır, onu kavrar ve şiire taşır. Hatıra duygu içermezse herhangi bir madde gibi bellekte ölü olarak durur. Başka bir deyişle unutuştta kaybolur.

I. Karanlıktan Aydınlığa “Hatıra”

Ahmet Muhip Dıranas’ın “Hatıra” adlı şiirinde -şiirin adından da anlaşılacağı gibi- şairin yanında gölge, rüyalarında hayalet, peşinde korku gibi olan hatıradan başka bir şey değildir: “Dün, bir gölge gibi geçti yanımdan / Oydu, bir bakışta tanıdım onu; / Rüyalarımaya tayf halinde konan, / Peşime bir korku gibi düşen o” (1974, s. 20).

Hatıra, görüntü ve ses olarak şairin karşısına çıkar. Bahar, yaprak ve rüzgâr olarak odaya girer; ortalığın ağarmaya başladığı zaman gider. Fiziksel nesnelere, ruhun kendine eğilmesine, bir tür geriye dönüşle, dünya dışı durumdayken sahip olduğu ilk bilgiyi yeniden bulmasına yardımcı olur (Eliade, 2020, s. 169). Burada fiziksel nesne yapraktır: “Bazı bir yapraktı, bazı bir rüzgâr. / Dolardı aydınlık olup, odama. / Bahçemde süzülür giderdi bahar / Sabahın fecri vururken cama” (Dıranas, 1974, s. 20).

Hatıra, gecedden başka bir deyişle ölümler diyarından, lahitten, taş veya mermerden oyma bir mezardan gelir. Dev bir kadının, bir Tanrıçanın, bir deniz canavarının karnı, ruhlar âlemine özgü rahmi, kozmik geceyi, ölümler diyarını simgeler (Eliade, 2015, s. 134). O, ölümler diyarından uzak bir maziye gider. Uzak geçmiş, en eski geçmiş de unutulduğu ölçüde ölüme benzetilir (Eliade, 2020, s. 165). Bu nedenle hatıra kumlarda iz bırakmaz: “Ayakları kumda bırakmadan iz / Yanıma geldiği hep gecelerdi; / Sanki bir lahitten kalkar ve sessiz / Uzak bir maziye giderdi” (Dıranas, 1974, s. 21).

Belleğin kişileştirilmiş biçimi Tanrıça Mnemosyne -Müzler’in anası- olmuş, olmakta ve olacak olan her şeyi bilendir. Müzler’den esinlenen şair, Mnemosyne yoluyla kökenlerle ilgili bilgiye ulaşır (Eliade, 2020, s.163). Hatıra şairi başlangıçtaki zamana götürür. Başlangıçlar yetkinlik demektir. Başlangıçların yetkinliği insandaki saflık, zekâ, büyük mutluluk ve uzun ömürlülük ile anlaşılır (2020, s. 90). Şiirde hatıranın bir avuç ışık olan incecik yüzü, saflığı; geceler gibi derin gözleri, zekâyı ve sudan daha serin avuçları, mutluluğu çağırıştır: “Bir avuç ışıktı incecik yüzü, / Gözleri geceler gibi derindi; / İçine başımın her an düştüğü / Avuçları sudan daha serindi” (Dıranas, 1974, s. 21).

Şair, hoş zamanlardan o yâdı tanır. Yeniden yakalanmaya elverişli olan en eski bellek sayesinde, Müzler’den ilham alan şair, başlangıçtaki ilk gerçeklere ulaşır. Bu gerçekler mitsel zamana dairdir (Eliade, 2020, s. 164). Şair, hatırayı hatırlayarak başlangıçtaki mitsel zamana uzanır: “Geçerken dün

yoldan, ruhumu saran / Bir gölge halinde ve ağır ağır; / Tanıdım; o, yâdı hoş zamanlardan / Seven ve yaşıyan bir hatıradır” (Dıranas, 1974, s. 20).

Martin Heidegger, şiir ile hatıra arasındaki bağa dikkat çeker. Şiir yazmanın hatıra olarak düşünmeye doğru gitmek olduğunu ifade eder:

“Hafıza (Gedächtnis), hatıranın (Andenken) toplanmasıdır. O, olan, olmakta olan ve olmuş olan her şeyde hitap edenin her birini önceden düşünülmesi gereken şey olarak kendinde koruyor ve kendi içinde gizliyor: Hafıza, Müzler’in anası: Düşünülmesi-gerekenin hatırası, şiir yazmanın kaynak sebebidir. Dolayısıyla şiir yazmak, bazen kaynağa doğru, hatıra olarak düşünmeye doğru geri akan sudur. Tabii, düşünmenin ne olduğuna dair mantığın bize açıklık getireceğini sandığımız müddetçe bütün şiir yazımlarının nasıl hatıraya dayandığını düşünemiyor olacağız. Her şiir yazımı, hatıranın hatırlanmasından doğar” (2019, s. 26).

Heidegger’e göre şiirin kaynağında hatıra vardır. Hatıra da bellekten başka bir yerde değildir. Ne var ki ona ulaşmak için hatırayı hatırlamak gerekir. O, şaire bir kadın silüetinde görünür.

II. Hatırlayış ve “Olvido”

Ahmet Muhip Dıranas’ın İspanyolca “unutuş” anlamına gelen “Olvido” adlı şiiri hatıralardan doğmuştur. Şiir doğulan ev, söylenmemiş aşk, âşık olunan genç kızlar ve unutulmayan kadın üzerinedir.

Şaire göre yalnızlığın daha derinden hissedildiği ve hatıranın canlandığı zamanlar olduğundan akşamüstleri sert, haşin, hırpalayıcı, kırıcı ve kabadır. Bu saatlerde hatıranın eli, geçmişten lavanta çiçeği kokan kederi getirir. Lavanta çiçeği ince duruşuyla, hoş kokusuyla güzel bir kadını çağırır. Ne ki o kederle birlikte gelir. Keder: gönül üzüntüsü, gam, tasa, iç darlığı demektir: “Hoyrattır bu akşamüstler daima. / Gün saltanatıyla gitti mi bir defa / Yalnızlığımızla doldurup her yeri / Bir renk çılgılığı içinde bahçemizden, / Bir el çıkarmaya başlar bohçamızdan / Lavanta çiçeği kokan kederleri; / Hoyrattır bu akşamüstler daima” (1974, s. 49).

Hatıranın canlanmasıyla şairin doğduğu eski ev, lamba, merdiven ve beşik görünür olur. Ancak canlanan hatırayla birlikte pişmanlıklar da ortaya çıkar. Max Scheler’in belirttiği gibi “Pişmanlık sadece bireyin ruhundaki bir süreç değildir. Aynen suçta olduğu gibi toplumsal, tarihsel ve kolektif bir fenomendir aynı zamanda. Adem’in tüm evlatları sorumluluk, suç ve değer etrafında dayanışır ve aslında her birey ahlak evrenindeki tüm olaylardan bir şekilde sorumludur” (2020, s. 37). Pişmanlık, kolektif bir görüngü olduğu için şiire kaybolmuşlar, yenilmişler ve üzgünler de karışır. Onlar ki hayatın ağır darbelerine maruz kalmışlardır. Şair, bütün kaybedenlere karşı duyduğu sorumluluğu ruhunun derinliklerinde hissederek: “Dalga dalga hücum edip

pişmanlıklar / Unutuşun o tunç kapısını zorlar / Ve ruh, atılan oklarla delik deşik; / İşte doğduğun eski evdesin birden, / Yolunu gözlüyor lamba ve merdiven, / Susmuş ninnilerle gıcırıyor beşik / Ve cümle yitikler, mağlûplar, mahzunlar” (Dıranas, 1974, s. 50).

Hatıranın resimleri şairin hafızasından dökülür: Kâğıtlarda yarım bırakılan şiir, yağmur kokulu sabaha açılan pencere, havadaki bulut, uçan kuş, üstüne oturup peynir ekmek yediği taş. Bütün bunlar geçmişteki söylenmemiş, yaşanmamış aşka dairdir. Aşk camda, bulutta, kuşta, taştta baktığı her yerde şaire güzelliği fark ettirir.

Burada aşk ve doğa iç içe geçmiştir: “Dıranas’ın şiirlerinde tabiat çok geniş bir yer tutar. [...] Tabiat onun şiirlerinde hem tablo hem de tem olarak yer almaktadır” (Ercilasun, 1989, s. 13). Doğanın ve aşkın ortak paydası ise güzelliştir: “Söylenmemiş aşkın güzelliğiyledir / Kâğıtlarda yarım bırakılmış şiir; / İnsan, yağmur kokan bir sabaha karşı / Hatırlar bir gün bir camı açtığını, / Duran bir bulutu, bir kuş uçtuğunu, / Çöküp peynir ekmek yediği bir taş... / Bütün bunlar aşkın güzelliğiyledir” (Dıranas, 1974, s. 50).

Hatıralar geçmişe, gençliğe aittir. Gençlik aşkları akla getirir. Ancak bir gün aşklar hayal olur. Yalnızlık, yaşlılık gerçeği ortaya çıkar. Bu durum ihtiyar ağaçlı kuytu bahçelerle imgeleştirilir. Mustafa Kırıcı, Dıranas’ın şiirlerindeki yalnızlık ve yaşlılık ilişkisini şöyle değerlendirir: “Hayatın geçiciliğini, insanın büyük yalnızlığını ve ebedî yalnızlık olan ölümü bilen insanda; ihtiyarladıkça yalnızlık ve ölüm duygusu yoğunlaşır” (1997, s. 159). Gerçekten de ıssız ve sessiz bahçe ölümü çağırır. Bu bakımdan şiir geçmişten geleceğe, hatıradan ölüme doğrudur. Erdal Yılmaz’ın belirttiği gibi Martin Heidegger’in *Varlık ve Zaman*’ında gelecek “ölüme-doğru-gitme” görüngüsüdür (2020, s. 460). Zaman başka bir deyişle geçmiş-şimdi-gelecek sürüklenip gidendir: “Aşklar uçup gitmiş olmalı bir yazla / Halay çeken kızlar misali kolkola. / Ya sizler! Ey geçmiş zaman etekleri, / İhtiyar ağaçlı, kuytu bahçelerden / Ayışığı gibi sürüklenip giden; / Geceye bırakıp yorgun erkekleri / Salınan etekler fısıltıyla, nazla” (Dıranas, 1974, s. 50).

Soren Kirkegaard, en büyük aldanışın sevgiyle ilgili olduğunu, bu aldanışın telafisinin mümkün olmadığını ifade eder. Ne var ki kendini aldatan kişinin sevgiyle bütün bağı kopardığını belirtir: “Kendini sevgi için aldatmak en fecisidir, sonsuz bir kayıptır ki ne zaman içinde ne ebediyen hiçbir telafisi yoktur. Zira ekseriyetle, farklılık içerebilse dahi, sevgiye istinaden aldanandan söz edilirken, hâlâ sevgiyle ilişkilidir ve aldatma sadece onun düşünülmüş olan yerde olmamasından ibarettir; fakat kendi kendini aldatan kendini dışarı çekmiş ve sevgiyle irtibatı kesmiştir” (Dıranas, 2020, s. 13-14).

Şair, ömrü bir aldanış olarak görür. Yalan yeminler ve çiçekler bu aldanışın şahitleridir. Çiçekler ne kadar güzel olurlarsa olsunlar açıp solar,

solup çürür. Kierkegaard, “Yiten ne varsa çiçek açar ve çiçek açan ne varsa yiter” demektedir (2020, s. 16). Aşkla başlayan, aldanışla bitmiştir. Aşk erimiştir. Oysa hatıranın ayak izleri yerinde durmaktadır. Sonsuz aşk bir hayalden başka bir şey değildir. Gerçek ise aldanıştır. Aldanış, aldatan ve aldanan, her ikisi için de bir ruh üşümesidir. Çünkü görünüşte başkasını aldatan gerçekte kendisini aldatmıştır: “Ebedi âşğın dönüşünü bekler / Yalan yeminlerin tanığı çiçekler / Artık olmayacak baharlar içinde. / Ey, ömrün en güzel türküsü aldanış! / Aldan, gelmiş olsa bile ümitsiz kış; / Her garipsi ayak izi kar içinde / Dönmeyen âşğın serptiği çiçekler” (Dıranas, 1974, s. 51).

Hatıranın parlıtısı kadının ışığından gelir. Her akşam saatinde, esen dallar arasından, görünüp kaybolan kaybolup görünen odur. O, ölümsüz aşktır. Aşka özgü bütün işaretler onu göstermektedir. Hatırada parlayan kadın, şairde başka bir aşkın yeşermesini mümkün kılmadığı gibi onda hatıra olarak yaşamaya devam etmiştir: “Ya sen! ey sen! esen dallar arasından / Bu parlıtlı gibi görünüp kaybolan / Ne istersin benden akşam saatinde? / Bir gülüşü olsun görülmemiş kadın, / Nasıl ölümsüzsün aynasında aşkın; / Hatıraların bu uyanan vaktinde / Sensin hep, sen, esen dallar arasından” (1974, s. 51).

Şair hatırlamadan unutuşa geçmek ister. Çünkü hatıraların görüntüleri kendisini rahatsız eder. Hatıralardan kopmak için unutmak zorundadır. Martin Heidegger, unutuşla ilgili olarak şu saptamayı yapar:

“Sadece muhafaza-eden-şey koruyabilir -dikkate alınıp düşünülmesi gereken şeyi korur. Muhafaza-eden-şey, hem ortaya çıkarıp hem de aynı zamanda tehlikeden koruyarak korur. Dikkate alınıp düşünülmesi gereken şeyin muhafaza-edilişi neyden korur? Unutulmaktan. Ancak muhafaza-eden-şey bu şekilde korumak zorunda değildir. En-düşündürücü-olanın unutulmasına müsaade edebilir. Bu bize ne ile gösterilmiştir? En-düşündürücü-olanın, yani bir zamanlar düşünmeye sevk eden şeyin, başlangıçta unutulmuşluğa geri alınmış olarak kalmasıyla gösterilmiştir.” (2019, s. 166).

Hatıranın hatırlanmasıyla başlayan şiir, unutulmasıyla finale ulaşır: “Ey unutuş! kapat artık pencereni, / Çoktan derinliğine çekmiş deniz beni; / Çıkmaz artık sular altından o dünya. / Bir duman yükselir gibidir kederden / Macerası çoktan bitmiş o şeylerden. / Amansız gecenle yayıl dört yanıma / Ey unutuş! Kurtar bu gamlardan beni” (Dıranas, 1974, s. 51).

“Olvido”, hatırlamadan unutmaya doğrudur. Unutulanlar karanlığa karışanlardır. Nasıl ki hatırlayış ortaya çıkarırsa, unutuş da görünmez kılar. İlki aydınlığa, ikincisi karanlığa aittir. Şair, hatıralarını ışıksız yerde bırakmak ister. Ancak böyle gamdan kurtulacağını düşünür.

III. O Günlerin Hatırasını “Söyle”

Ahmet Muhip Dıranas’ın “Söyle” adlı şiiri ücra bir köyde geçen günlerin hatırası ile ilgilidir. Şair, hatırayı hatırlayarak uzak geçmişini bugüne taşır. “Ağrı” şiirinin şairi askerliğini Ağrı, Doğu Beyazıt ilçesi Sürbehan köyünde yapmıştır. Eşi Münire Dıranas “Tezekle ekmek pişirip iki odalı toprak damlı kerpiç evde gaz lambası ışığında sabahlara kadar oturup Ağrı şiirini nasıl yazdığını gördüm” demektedir (2011, s. 54). Mustafa Şerif Onaran’a göre de Dıranas “Ağrı’yı yazdıktan çok sonra bile dağ görüntüsünün etkisinden kendini kurtaramamıştır” (1980, s. 382).

Ağrı Dağı, Büyük Ağrı ve Küçük Ağrı olmak üzere iki koni biçimindedir. Bu iki koni Serdarbulak beliyle birbirine bağlanır. Ağrı’nın dört bin metreden yukarlarda olan kısmı devamlı karla örtülüdür. Yahudi kutsal metinlerinde ve Hristiyanlıkta, Nuh’un gemisinin bu dağa indiği inancı nedeniyle dağ aynı zamanda dini öneme sahiptir (Tanyu, 1988, s. 481).

Dıranas, dağı hatırlayarak, şimdiyi geçmişe veya geçmişini şimdiye götürür. Şair “Hatırlatma” adlı yazısında, hatıraların hafızasında nasıl canlandığını şöyle açıklar: “Kırık dökük, acemi, gene acemi de olsa, şimdiden beni ziyaret etmeye başladılar, yaşandığı zaman görülmemiş, ayırt edilmemiş binlerce şey hafızamın aynasında boy verir oldu. Birçok unutulmuş yüzler, bir vakitler üstünkörü görünüp geçirilmiş manzaralar, zaman ve mekân parçaları, şimdi gelip ne canlılıkla hafızama kuruluyorlar” (2000, s.106). Şair, kerpiçten oyulmuş pencereden üstü karlı kaplı Ağrı Dağı’nı görür. Dağ yüksekliği, yüceliği ile Tanrıya işaret eder. Ancak insanlar Tanrıyı unutmuştur: “Şimdi başka zaman, başka bahçeden, / Kerpiçten oyulmuş bir pencereden / Her mevsim, her gün bir dağ görüyorum: / Gökyüzüne açılan bir uçurum / Karların, bulutların doluştuğu, / Unutulmuş Tanrının dolaştığı / Büyük can sıkıntıları içinde” (Dıranas, 1974, s. 220).

Şair, bakışını yukardan aşağıya, Ağrı Dağı’ndan köye çevirir. Dağ yukarısı, köy aşağısı demektir. Köyün ovasında ve bağındaki evler, toprağa gömülmüş gibi görünür. Evlerdeki hayatlar için bu dünyada da öteki dünyada da rahat yoktur. Biri uçurum, diğeri cehennemdir. Onlar açlık ve hastalık cenderesi içinde sıkışıp kalmışlar, ezilip durmuşlardır. Şiirin ilk bendinde dağda Tanrı yalnız, ikinci bendinde de mabet yıkıntıları içinde insan yalnızdır: “Aynı pencereden aşağılarda, / De ki ovalarda, de ki bağlarda, / Yere gömük evler, köy görüyorum: / Cehenneme dek giden bir uçurum / Açlığın sayrılıkla buluştuğu, / Aldatılmış insanın dolaştığı / Tapınak yıkıntıları içinde” (1974, s. 221).

Şair için geçmişin hatırası hiç de çekici görünmemektedir. Yoksulluk ve yoksunluk içinde kalmış bir yerdir. Buraya Tanrı itilmiştir, insan atılmıştır. Yine de Doğu hatırası şairin belleğinde canlanmıştır. Çünkü orada aşık olduğu kadın durmaktadır. Kadın; gençlik, tazelik, güzellik demektir. O

günler şair için coşku, haz dolu zamanlardır. Artık her şey geride kalmıştır: “Seninle başbaşaydık, aşkım, kaç kez / Nice bin pencerede, nice kış yaz; / Şimdi kayıp her biri bir bahçede. / Var mıydı anıları bir bohçada / İtilmiş Tanrıyla atılmış insanın? / Söyle, tatlı aşkına güzel Nisan'ın / Söyle, haz çalkantıları içinde” (1974, s. 221).

Şair, onu, güzel kadını hatırlar ve bu hatıradan şiire ulaşır. Martin Heidegger'e göre bellek “onu-hatırlamışlık” ile ilgilidir: “Hafıza, iptidai olarak elbette hatırlama yetisi anlamında değildir. Bu sözcük, tüm tefekküre özsül olarak hitap eden şeyde daimî ve içsel olarak toplanmak anlamındaki tüm hissiyatı adlandırır. Hafıza, köksel olarak onu-hatırlamışlık (An-dacht) gibi bir şeyi ifade eder” (2019, s. 155).

Şair, genç ve güzel kadının hatırasıyla ilgili duygularla yüklüdür. Doğu Anadolu'nun, Ağrı Dağı'nın hatırası şair için bir yandan oradaki ücra köyün acı, sert gerçeğiyle öte yandan genç, güzel kadının hayalidir. Kadın, burada şaire aşkı, tazeliği, hazzı sunmuştur.

SONUÇ

Şairin “Hatıra”, “Olvido” ve “Söyle” adlı şiirleri hatıralar üzerinde yükselir. Başka bir deyişle bu şiirler hatıralardan doğmuştur. Üç şiirde de hatıra, şaire kadın olarak görünür. “Hatıra”da belleğin kişileştirilmiş biçimi, her şeyi bilen Tanrıça Mnemosyne, Müzler'in annesidir. Müzler'den esinlenen şair, başlangıçlarla ilgili bilgiye ve şiire erişir.

“Olvido” hatırlayışla başlar, unutuşla sonlanır. Hatıralar geçmişe, gençliğe aittir. Onlar pişmanlık ve aldanışla birlikte ortaya çıkar. Gençlik coşku, heves olduğu gibi toyluk, deneyimsizlik çağıdır. Gençlik çağında alımlı dünyaya kapılmak, kanmak hiç de şaşırtıcı değildir. Oysa günler hızla gelip geçer. Zamanın terazisi bütün yapıp edilenleri tartar. Hatıralar incindiklerini, incittiklerini görünür kılar. Hiç kimse boşuna hayatına gelmemiş, hayatından gitmemiştir. Onlar tecrübe ve hatıra hediye edenlerdir. Tecrübeden ne kaldığı ise kişisine göre değişir. Bazılarına az bazılarına çok pay düşer. Şairin payı ise şiirdir.

“Söyle”de şair, Ağrı Dağı'nın gölgesindeki günleri hatırlar. O günler hem zordur hem hoştur. Yoksul, yoksun Doğu zorluğu; genç, güzel kadın hoşluğu çağırıştırır. Şairin esin kaynağı kadın bellektekini şiire taşıyan hatıradır.

Kaynaklar

- Dıranas, A. M. (1974). *Şiirler*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
— (2000). *Hatırlatma. Yazılar*. (Haz. Münire Dıranas). (s. 105-106), Yapı Kredi Yayınları.

- Dıranas, M. (2011). Çok güzelsin ışık gibi. *Türk şiirine adanmış bir yürek Sinoplu şair Ahmet Muhip Dıranas*. (Haz. Şükrü Aydın). (s. 45-68), Sinop Belediyesi Kültür Yayınları.
- Eliade, M. (2015). *Doğuş ve yeniden doğuş: insan kültürlerinde erginlenmenin dini anlamları*. (Çev. Fuat Aydın). Kabalıcı Yayınevi.
- ___ (2020). *Mitlerin özellikleri*. (Çev. Sema Rifat). Alfa.
- Ercilasun, B. (1989). Muhteva bakımından Ahmet Muhip Dıranas'ın şiirleri. *1. Ahmet Muhip Dıranas sempozyumu (21 Haziran 1989)*. Sinop Valiliği Yayınları.
- Eskin, Ş. (2015). Dıranas'ın hafıza sarkacı. *Dergâh* 309, 10-11. <https://www.dergah.com.tr/dergiler/sayi-309>.
- Heidegger, M. (2019). *Düşünmek ne demektir?* (Çev. İlhan Turan). Dergâh Yayınları.
- Kırcı, M. (1997). *Ahmet Muhip Dıranas: hayatı, fikirleri, his dünyası*. Akçağ Yayınları.
- Kierkegaard, S. (2020). *Sevginin işleri*. (Çev. Nur Beier). Pinhan Yayıncılık.
- Onaran, M. Ş. (1980). Dergiler gazeteler. *Türk Dili*, 345, 381-384.
- Scheler, M. (2020). *Pişmanlık ve yeniden doğuş*. (Çev. Sinan Oruç). Pinhan Yayıncılık.
- Tanyu, H. (1988). Ağrı dağı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yılmaz, E. (2020). *Varlık ve zaman 'ı anlamak*. Küre Yayınları.

KAHRAMANMARAŞ MERKEZLİ DEPREMLERİN SÖYLEM ANALİZİ: DURBİLMEZ'İN 'TİTREDİ YERYÜZÜ ÇIĞLIKLAR İLE' ŞİİRİ ÖRNEĞİ

DISCOURSE ANALYSIS OF THE KAHRAMANMARAŞ CENTERED EARTHQUAKES: EXAMPLE OF DURBİLMEZ'S POEM 'THE EARTH TREMBLED WITH CRİES'

*Melike SOMUNCU**

Özet

Söylem, bir metindeki kodlarda gizli olan iletilerin farklı yaklaşımlara dayanarak tüm boyutlarını inceleyen ve farklı açıklamalara olanak sağlayan bir kavramdır. Söylemde eyleme dönüşen tüm dil pratiklerine dair süreç veya süreçler mevcuttur. Söylem analizi ise daha çok kavramsal unsurlardan meydana gelen sosyal hayata ve olaylara karşı bakış açısı oluşturmaya yönelik bir düşünme biçimidir. Söylem analizinde birden fazla disiplinden yararlanmak mümkündür. Bu çalışmada Kahramanmaraş merkezli depremlerin dil-duygu-düşünce üçlemi bağlamında Durbilmez'in sosyal medyada paylaştığı 'Titredi Yeryüzü Çıglıklar İle' adlı şiirinin söylem analizi yapılmıştır. Ele alınan metnin makro ve mikro yapıları incelenerek anlamsal çeşitliliği ortaya konmuştur. Yaşanan iki büyük depremin psiko-sosyal durumu, bireysel ve toplumsal izleri söylem analizi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Metinde yer alan hem semantik, sentaks, pragmatik yapı hem de metnindil analizinin dışında yer alan sosyo-kültürel bağlam ele alınmış ve retorik çözümleme ile yaşanan gerçeklik çok yönlü irdelenmiştir. Böylece incelenen söylemin içerik, dil bilgisel, yapısal, etkileşimsel ve sunum özellikleri tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kahramanmaraş, deprem, söylem, söylem analizi

Abstract

Discourse is a concept that allows different explanations based on different approaches that examine all dimensions of the messages hidden in the codes in a text. There are processes or processes related to all language practices that turn into action in discourse. Discourse analysis, on the other hand, is a way of thinking to create a perspective on social life and events, which consists of conceptual elements. It is

* Doç. Dr., Siirt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Siirt / TÜRKİYE melike.somuncu@siirt.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9101-3012

possible to benefit from more than one discipline in discourse analysis. In this study, discourse analysis of Durbilmez's poem called 'The Earth Trembled With Cries' which she shared on social media, was made in the context of the language-emotion-thought trilogy of Kahramanmaraş-centered earthquakes. By examining the macro and micro structures of the text in question, its semantic diversity has been revealed. The psycho-social situation, individual and social traces of the two major earthquakes were evaluated within the framework of discourse analysis. Reality experienced with rhetorical analysis has been examined in many ways by considering both the semantic, syntax, pragmatic structure and the socio-cultural context outside the language analysis in the text. Thus, the content, grammatical, structural, interactional and presentation features of the discourse examined were determined.

Key words: Kahramanmaraş, earthquake, discourse, discourse analysis

Giriş

Söylem, Latince *discourse* sözcüğü ile ifade edilen uzun dil birlikleri olup *dis* uzak anlamında, *currere* çalıştırılmak anlamındadır. *Discourse* esasen kaçmak sözcüğüne karşılık gelir ve konuşmaların akış şekli ile biçimlendirilmektedir. Bir veya birden fazla dil birliklerinden meydana gelen, başı, sonu belli olan ve bildirişim esnasında konuşucunun ağzından çıkan sözlerin tamamına da genel olarak söylem demek mümkündür.

Söylem anlatıcının kaleminden dökülen bildirimlerde yer alan kodların belirli iletiler ile hedef kitleye ulaştırılmasını sağlar. Bu durum iletişim kodlarının daha sağlam bir zemine oturmasını sağlamanın yanı sıra iletişimin de derinleşmesine olanak tanımaktadır. Dil bilim sahasında esasen retorik ile başlayan söylemi, terim olarak felsefede ilk kullanan isim Thomas Aquinas'tır. Yapısalcılığın temelinde Saussure yer alırken esas malzeme için yapıda gizlidir. Çünkü Saussure'e göre dil biliminin konusunu kişisel özellikli sözden ayıran ve toplumsal bir düzeneğe yerleştiren söylemdir. Söylemin diğer öncüleri ise Çek ve Rus yapısalcıları olup bunlara Propp, Levi Straus'u örnek göstermek mümkündür (Kocaman vd. 2009: 2; Vardar vd. 1983: 13). Söylem çözümlemesi dil kullanımını bireysel düzlemde inceler. Bütüncül bir yapı olarak konuşucuların konuştuklarının ve yazdıklarının iletişim değeri açısından taşıdığı işlevleri değerlendiren söylem çözümlemesinde, değerlendirme sonucunda anlam bulan ileti tasvir edilir. Dil kullanımında yer alan her şey söylemi de içerir. Söylemde bir mesaj veya bir amaç vardır. Ortak nokta anlaşılmasıdır (Günay, 2013: 2017). İster yazılı ister sözlü olsun insanların her bildirişiminde ileti ve anlam bulunmaktadır. Söylem tamamlanmış bir ifadedir, toplumsal ve ideolojik bir yanı da içinde barındırmaktadır (Somuncu, 2022a: 3) Anlatıcının söyleminin esas amacı dinleyici veya okuyucuyu ikna etmek olduğu için iletişimde tamamlanmış örtük veya açık bir iletiyi barındıran her ifade söylemdir (Somuncu, 2022b: 453).

Söylem analizinde dilin yapısı gereği yazılı metinler de kullanılır. Yazılı metinlerin her biri analiz edilmeye olanak sağlayacak şekilde tasarlandıktan sonra metinlerin kendi içerisinde de bir bütünlük ve tutarlılık sağlaması aranan ilk ilkelerdendir (Mil, 2007: 158). Sosyal bilimler alanında söylem çözümlemesi sosyoloji ile başlamıştır. 1960’larda etnometodolojik konuşma analizi ile devam eden bu analiz Goffman’ın benliğin sunumuyla ilgili analizleri olup metin, hikâye ve mit incelemelerini kapsamaktadır. 1960’lar ilk evredir, ikinci evre 1970’ler olup bu dönemde söylem çözümlemesi disiplinler arası bir kullanım sahasına sahip olmuştur. Retorikle de sıkça anılan söylem çözümlemesinin üçüncü evresi 1980’lerdir. Eleştirel söylem çözümlemesi bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu yöntem sosyal analizlere meta-analitik bir boyut kazandırır (Sözen, 1999: 102). Sosyal bilimler alanında çok sık kullanılan eleştirel söylem çözümlemesinin ilkelerinin ilki toplumsal sorunlara yönelmedir. Bu ilke sosyal bilimler alanında çok ilgi uyandırmıştır. Güç ilişkilerinin söylemi barındırması, söylemin toplumu ve ona bağlı gelişen kültürü oluşturması, tarihsel boyuta sahip metnin toplum veya toplumlar arasında küçük ve büyük ölçeklerle bağlantı kurması, yorumlayıcı veya açıklayıcı bir toplumsal davranış biçimine sahip olması söylem çözümlemesinin disiplinler arası bir yapıya da sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir (Günay, 2013: 81).

1. Kahramanmaraş Merkezli Depremlerin Psiko-Sosyal Boyutu

Deprem, beklenmeyen bir zamanda meydana gelen hem bireysel hem toplumsal zararlara yol açarak can ve mal kayıplarını da beraberinde getirebilen doğa olayıdır. Deprem tehlikeli boyutu ancak can ve mal kayıpları, yaralanmalar ve yapısal hasarlar gibi uzun vadeli tahripler ile ölçülebilmektedir (Nabil; Anastasia, 2004: 533). Deprem nedeniyle insanların hayatı olumsuz yönde etkilendiği için sosyal çöküşler yaygınlaşmaktadır. Deprem afet tanımı içerisinde yer alması özellikle toplum üzerinde yarattığı ciddi hasarlar ile eş değer ilerlemektedir. Türkiye deprem bölgeleri haritasına göre riskli bir bölgededir. Bu coğrafyada Marmara, Doğu Anadolu ve Kuzey Anadolu yıkıcı deprem riskini barındıran bölgeler olarak işaretlenmektedir (Kibici; Yıldız: 2005: 44). 6 Şubat 2023 tarihinde 7.6 ve 7.7 şiddetinde Kahramanmaraş merkezli iki büyük deprem gerçekleşmiştir. Bu iki deprem bölgede büyük bir hasara neden olmuş ve can / mal kayıpları üst boyutta yaşanmıştır. Etkilerinin hala sürdüğü bu zaman diliminde toplumsal kaygılar ve tepkiler tüm gerçekliği ile her alanda baş göstermektedir. Bu iki depremden önce gerçekleşen Marmara ve Erzincan depremlerinde de aynı sosyal durumun yaşandığı bilinmektedir. Deprem kaçınılmaz bir doğa olayı olduğu ve depremlerle yaşamın öğrenilmesi gerektiği gerçeğiyle “yine, yeniden” yüzleşilmiştir. Kahramanmaraş merkezli on bir ilin etkilendiği, tüm Türkiye’nin yürekten hissettiği ve gördüğü acı tablo, özellikle deprem bölgelerinde bizzat bunu yaşamış insanların üzerinde psiko-sosyal açıdan derin

bir iz bırakmıştır. Acıları çok taze olan Türk milletinin yaşadığı korku-panik-üzüntü üçlemi kitlesel bir yaygınlık kazanmıştır. Özellikle hâlâ artçı sarsıntıların yaşandığı bu illerde günlük yaşantının normal seyrine dönmesi zaman alacaktır. Deprem tehlikesine karşı gerekli yapısal önlemlerin alınması için hem toplumsal hem de bireysel olarak en az zararlı tüm doğa olaylarından kolaylıkla sıyrılmayı isteyen toplumun bu algı düzlemi, etkin ve sürekliliği olan yerel ve merkezi kurumlarca zihinlerde canlı tutulmaktadır. Depreme hazırlıksız yakalanmanın getirdiği pişmanlık ve suçluluk duygusu tüm ülke halkında var olan bir duygu durumudur. Türk insanının fedakârlığı ve yardımsever tutumu bir kez daha bu depremler aracılığıyla gündeme gelmiştir. Deprem olgusunun toplumsal bir gerçeklik olduğunun hızla yaygınlaştırılması, depremden korunmak ve depremin zararlarının en aza indirilmesi için insanların bilinçlendirilmesi ilk ve temel öncelikler arasında olmalıdır (Kümbetoğlu, 2001: 264). Devlet-millet, ordu-millet, kurumsal-bireysel gibi birçok denklem aynı paydada buluşarak yaraların tez zamanda sarılması beklenmektedir.

Deprem gibi doğa olayları kapsamında mühendislik, mimarlık alanları ve fen bilimlerini yaptığı / yapacağı çalışmalar hayati öneme sahip olsa da sosyal bilimlerin alanında yapılan doğa olaylarını içeren çalışmalar bunları destekleyici niteliktedir. İnsan psikolojisinin, duygu ve düşünce dünyasının iyileştirilmesinde edebiyat ürünlerinin işlevinden yararlanılabilir. Bu alanda edebiyat sanatçılarının ortaya koyduğu ürünler önem arz etmekte ve araştırmacıların da bu ürünleri ele almasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu bakımdan toplumun *sözcüsü* ve *gözcüsü* konumundaki âşıkların (Durbilmez, 2020: 27) eserleri dikkat çekicidir. Foucault (1969)'a göre her birey farklıdır ve dolayısıyla söylemler de bu farklılıklara kaynaklık eder. Tarihsel zaman dilimi içerisinde insanlar içinde buldukları sosyal tabakalar ile dilsel düzeneklerini oluştururlar (Parker, 2002: 96). Zira âşıklar sosyal olaylara tepki vermeyen kişiler değil, aksine toplumun içinde oldukları için insanlarla aynı zamanda ağlayan ve acı duyan sosyal varlıklardır. Bu acılarını da sanatkârane bir biçimde ifade etmektedirler. Yaşanılan depremden sonra da ilk edebi tepkileri âşıklar / şairler vermiştir. Bunda şiir türünün kendine has özellikleri de etkilidir. Nitekim geçen bu kısa sürede nesir türünde bir edebiyat eseri (roman gibi) oluşturmak şiire göre daha uzun zaman alacaktır. Bu yüzden tüm etkenlerden yola çıkılarak âşık tarzında yazılan bir şiir bu çalışmada konu edinilmiştir. Toplumsal bilinç düzeyine katkı sağlamak amacıyla deprem olgusu ile ilgili yapılan sosyal bilimlerdeki çalışmaların yaygınlaştırılması bir diğer önemli husus içerisinde yer almaktadır.

2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Kahramanmaraş merkezli 7.7 ve 7.6 şiddetinde gerçekleşmiş olan toplam 11 ilin de etkilendiği büyük depremler üzerine Prof. Dr. Bayram Durbilmez'in sosyal medyada paylaşmış olduğu *Titredi Yeryüzü*

Çığlıklar İle... adlı şiirini sosyo-kültürel zeminde ve dil bağlamında inceleyerek şiirde yer alan kodları ve bu kodların iletilerini çözümlmek, şiiri hem yüzey hem de derin yapı açısından ele alarak hedef kitle üzerindeki bu büyük felaketin izlerini araştırmaktır.

3. Çalışmanın Sınırlılıkları ve Çalışmada Kullanılan Yöntem

Çalışmadaki esas malzemeyi *Titredi Yeryüzü Çığlıklar İle...* adlı şiir oluşmaktadır. Bu ana malzemeye Van Dijk'in medya ve haber metinleri için geliştirdiği eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi uygulanacaktır.

4. Verilerin Analizi

4.1. Makro Yapı

Makro yapı, metnin tutarlılığı ile doğrudan bağlantılı olduğu için olayların önem sırasında göre metni bütüncül olarak ele alır, öze iner ve özü tasvir eder. Metinde yer alan fikirleri özetleyen ve metindeki ana malzemeyi hafızaya uzun vadede kaydeden makro yapı toplumsal analiz ile öne çıkmaktadır (Van Dijk, 1988a: 92). Makro yapı tematik ve şematik olmak üzere iki alt başlıkta analize tabi tutulmaktadır:

4.1.1. Tematik Analiz

Tematik analiz, genel olarak her söylemin temalarının ayrı ayrı toplumsal koşula ve hiyerarşik düzleme göre ele alıp okuyucuya analiz imkânı sağlamaktır. Metnin esas konusunu analiz eden derinlemesine bir sunuş sağlayan tematik yapıda esas olan nokta, metinde yer alan olay veya olayların meydana geldiği yer, zaman, aktörler, olayların tarihsel arka planı, olayların oluşum koşullarıdır (Van Dijk, 1988b: 73). Metinde bir siyasi yapı varsa o yapının arka planı hakkında dolaylı bilgi veren bu analiz basamağında önceki olaylar, tarihi zemin de önem arz etmektedir. Zihinde yer alan makro yapı tematik şemaya yerleşir. Okuyucu da makro yapının parametrelerini izleyerek metnin ana temasını bulmaktadır (Van Dijk, 2015: 42-43).

Ele alınan metin bir şiir olduğu için tematik analizlerde yer alan alt başlıklar, haber girişleri, fotoğraflar şeklinde sınırları keskin çizgilerle ayrılmış durum analizi söz konusu değildir. Şiirde giriş, gelişme ve sonuç bölümleri yer almaktadır aynı zamanda şiir, sosyal mesaj içerikli, duyu yüklü bir edebî metindir.

6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen 7.7 ve 7.6 şiddetindeki Kahramanmaraş merkezli depremlere binaen yazılan metinde, esas tema can pazarına dönmüş 11 ilden ötürü duyulan acıdır. Anlatıcının metnin girişinden hemen önce şiirini bu depremde canından olmuş yurttaşların aziz hatırasına ithafen yazmış olduğunu belirtmesi esas öznenin kaybolan canlar ve hayatlar olduğunu göstermektedir. Anlatıcının hayatını kaybetmiş olan yurttaşların

şehit mertebesinde olduklarının altını çizerek onlara kutsiyet kazandırmıştır. Okuyucu, binaların altında kalan canlara, kaybolan hayatlara üzülmüşken anlatıcı da hedef kitledeki bu duygu durumunu depremin olduğu dakikadan itibaren ilmek ilmek anlatarak iletinin sosyo-kültürel yapısını sunmaktadır. Başlangıçta on ilin doğrudan etkilendiği söylendiği için anlatıcının kaleminden de on il olarak nakledilen bu durum daha sonra resmî olarak on bir il şeklinde güncellenmiştir. Metnin tematik yapısını şöyle sıralamak mümkündür:

1. Birinci deprem saat 04:17'de gerçekleşmiştir.

2. Birinci depremde insanlar uyur vaziyettedir ve uykularından korku ve çığlık ile uyanmışlardır / uyanamamışlardır. Depremin şiddeti çok üst düzeyde olduğu için yer yarılmıştır. Hem yeryüzünün gerçek manada yarılrken çıkarmış olduğu sesler hem de insanların deprem esnasında yaşadıkları korku ile çıkardıkları sesler yüzey yapıda görülen / hissedilen unsurdur.

3. İkinci deprem saat 13:24'te gerçekleşmiştir.

4. Bu iki deprem on ili derinden etkilemiştir.

5. İlk deprem Pazarcık merkezlidir, ikinci deprem Elbistan merkezlidir.

6. Kahramanmaraş ve Hatay bu iki depremden en fazla etkilenen illerdir.

7. Yaşanılan bu facia kıyamet gibidir.

8. Yaşanılan bu facia savaş gibidir.

9. Bu iki depremin olumsuz yaygınlığı ancak bir mucize ile durdurulabilir.

10. Bu iki depremin olumsuz yaygınlığı ancak yoğun bir mücadele ile durdurulabilir.

11. Urfa, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis bu iki depremden çok şiddetli etkilenmiştir.

12. Yıkılan binaların altında soğuktan donan sadece insan bedeni değil umutlardır.

13. Adıyaman'ın çaresiz bekleyişi söz konusudur.

14. Adıyaman'da nice canlar kurtarılmayı beklemiştir.

15. Adıyaman'da kurtarılmayı bekleyen canlar can çekişirken, insanlığın / insanoğlunun bu kötü bekleyişine söylenecek tek bir söz kalmamıştır.

16. Malatya, Adana ve Osmaniye'de aynı tablo söz konusudur. Etkilenen on ilde çaresizlik ortaktır. İhtiyaç listesinin başında çadır, battaniye gelmektedir.

17. Binaların sağlam olmayışı insanların ölümüne yol açmıştır.

18. Binlerce insan çaresizdir ve Allah'a sığınmıştır.

19. Çaresiz haykırış, öfke, sitem, pişmanlıklar söz konusudur.

20. Dünyanın dört bir yanından yardım gelmektedir.

21. Acılar ve felaketler insanlığı tek çatı altında toplar.

22. Türk dünyası yardımlarını esirgememiştir.

23. Durmaksızın el ele vererek acıların üstesinden gelinebilir.

Söylemde yer alan her sözcük tek bir ileti etrafında toplanılmasını sağlamıştır. Ana tema, Türkiye’de ciddi bir felaketin yaşanmış olmasıdır. Ana ileti bu felaketin altından ancak birlik olunarak kalkılabileceğidir. Anlatıcı toplumun acısını derinden hissetmektedir ve okuyucuya bu acıyı derinden hissettirmektedir. Söylemde dikkat çekici esas tematik hususu iki depremin yaygınlığının ne derece büyük ve geniş olduğunu her kıtada yer alan bir başka şehrin / şehirlerin isimlerinin ifade edilmesinde görmek mümkündür. Çaresizlik - yardıma muhtaç olma - Allah’a sığınma üçleminde birlik ve beraberliğin de altı çizilmiştir.

4.1.2. Şematik Analiz

Söylemde yer alan iletilerin analizinde sadece tematik analiz yeterli değildir. Şematik analiz örtük olan iletilerin anlaşılır hâle gelmesini sağlar. Çünkü şematik analiz ile ana olay (main event), arka plan (background), tarihçe (history), bağlam (context), sonuçlar (consequences), tepkiler (reactions), değerlendirmeler (evaluations), beklentiler (expectations) hakkında bilgi verilmektedir (Van Dijk, 1988a: 73). Okuyucu veya metin çözücü söylemin neden, nasıl, hangi amaçla ve hangi yolla oluştuğunu şematik analiz ile de inşa edebilmektedir. Ana olay (main even) sunuşunda anlatıcı esas olarak söylemin nedenlerini ve zaman ilişkilerini önce aktarmaktadır. Söylemde giriş / gelişme / sonuç kategorileri vardır. Bunlar tasvir edilirken de kullanılan her kod söylemin söylem değerini ortaya koymaktadır. Ana başlık ve tek başlıktan oluşan söylemde *Titredi Yeryüzü Çıglıklar İle...* başlığı ile başlamaktadır. Devamında *6 Şubat 2023’te, 7.7 ve 7.6 şiddetinde meydana gelen ve on ilimize yayılan iki depremde şehit düşen yurttaşlarımızın aziz hatırasına...* şeklinde bir satır yer almaktadır. Bu bir şiir metni olduğu için metinde alt başlıklar, fotoğraflar vs. yoktur. Metin çözücü bilişsel düzlemine bu başlık ve başlığın altında yer alan satır ile esas meselenin çerçevesini anlamaktadır. Bu durum şematik analizin genelleme ilkesine uygunluk sağlayan bir durumdur. Genelleme ilkesine göre Türkiye’de büyük bir deprem faciası gerçekleşmiştir. Şematik analizin özelleştirme ilkesine göre de toplum yaşanan deprem faciasından derinden etkilenmiştir. Çok ciddi can kayıpları vardır. Söylemde yer alan yan iletiler bağlamında çaresizliğin resmi söylemde ifade edilen on il ile dile getirilmiştir. Çaresizliğe bağlı gelişen öfke, bekleyiş, yardım çağrısı ve bu yardım çağrısına sessiz kalmayan dünya toplumları yan iletiler çerçevesinde özelleştirme ilkesine bağlı olarak yer edinmektedir. Dünya toplumlarının felaketler karşısında tek çatı altında toplanması ve Türk dünyasının etnik, kültürel ortaklığının kardeşlik gibi ortak paydada birleşiminden duyulan gurur da yan ileti merkezlerindedir.

4.1.2.1. Şematik Analizin Durum Kategorisi

Şematik analizin durum kategorisinde ele alınan olayların düz, paralel ve zincirli anlatı türlerinden hangisine göre incelendiği tespit edilmektedir. Amaç anlatıcının amacı ile söylem arasındaki ilişkiye dikkat çekerek iletileri bu yönden de irdelemektir (Somuncu, 2020: 28). Durum analizi aynı zamanda hem yerel hem de küresel açıdan da değerlendirilir. Yerel ve genel bağlamda esas bağlamın oluştuğu ortam, zaman buna bağlı gelişen sosyal roller de durum kategorisinde önemli unsurlardır (Fezyioğlu, 2012: 71). Anlatıcı söyleminde düz anlatı türünü tercih etmiştir. Ele alınan esas olay deprem faciasıdır. Bu faciaya bağlı olarak toplumun çaresizliği, can kayıpları, facianın geniş bir sahaya yaygınlığı dile getirilmiştir. Bu iletiler bağlamında çeşitli sebeplere bağlı kalınarak durum analizi şöyle sıralanabilir:

1. 6 Şubat 2023 tarihinde iki deprem olmuştur. Bu depremler ile Türkiye ciddi bir biçimde sarsılmıştır.

2. Depremin rasyonel çekicilik etkisi on ildir. Bu on il âdeta can pazarına dönmüştür. İnsanlar kurtarılmayı beklemektedir.

3. Binaların çürümüşlüğü ve eskiliği, deprem gibi önemli bir felakete / doğa olayına hazır olmayan bir toplumun resmi çizilmiştir.

4. Felaketlerle art arda karşılaşılan Türk toplumuna yardım eli uzatılmalıdır.

5. Her açıdan hazırlıksız yakalanan bu toplumun yaşadığı felakete dünya sessiz kalmamıştır.

6. Birlik ve beraberlik ile devlet-millet dayanışması sayesinde bir nebze de olsa yaşayanlara çare olmak mümkündür.

Anlatıcının odaklandığı esas nokta, hissedilen derin acının bir an önce dindirilmesi için devlet-millet dayanışmasının gerekliliğidir. Acı çok büyüktür. Yaşanan felaket tarifsizdir. Binlerce can kaybı söz konusudur. Yaşayanlara yardım eli uzatılmalıdır. Sosyo-kültürel ileti içerikli bu anlatıda söylemlerde yer alan her niyet durum analizinde gizlidir. Söylemde açık, samimi bir üslup vardır. Bu durum anlatıcı ile hedef kitle arasındaki gizli dili empati ile perçinlemektedir. Empati kurabilmek var olan durumu iyi analiz ile mümkündür.

4.1.2.2. Şematik Analizin Yorum Kategorisi

Söylemin yorum kategorisinde Wood ve Kroger'e (2000) göre üç temel birleşen bulunmaktadır. *Birincisi* gösterimsel anlam yani konuşucunun ne söylediği veya olay örgüsünde ne söylendiği, *ikincisi* konuşucunun söylemleri ile neyi amaçladığı, *üçüncüsü* konuşucunun söylemlerinin dinleyiciler üzerindeki etkisinin ne olduğunun tespitidir (Somuncu, 2020: 29). İncelenen metnin *birinci* birleşeninde anlatıcı bulunduğu zaman dilimine gönderme

yapmaktadır. Yıl 2023'tür. Faciannn gerçekleştiği tarih 6 Şubat'tır. Anlatıcının metni kaleme aldığı veya sosyal medyadan paylaştığı tarih 15 Şubat 2023'tür. Zamansal düzlemde aynı anda gerçekleşme söz konusudur. Mekânsal düzlemde ise facia Kahramanmaraş merkezlidir. Bu deprem on ili derinden etkilemiştir. Anlatıcı depremin derinden etkilediği iller dışında sayılan Nevşehir-Kayseri mekânlarını uzama dâhil etmiştir. Metnin sonunda şiirin kaleme alındığı yerler işaretlenmiştir. *Birinci* bileşen mekân ve zaman bağlantılıdır. *İkinci* birleşende ise esas iletinin acı tablosu sunulmaktadır. Kahramanmaraş merkezli depremlerde tüm Türkiye derinden etkilenmiştir. On üç milyonun uzaktan veya doğrudan etkilenmiş olmasının yanı sıra Türkiye'nin her bir şehrinde yaşayan insanların bu duruma duygusal ve rasyonel bağlamda duyarsız kalmadığı görülmektedir. Bu durum deprem bölgelerine yapılan ciddi yardımlar ile doğrudan ilişkilendirilip yorumlanabilir. Yardımlar er ya da geç ulaşsa da binaların altında can veren nice insan söz konusudur. Anlatıcı yardım-çaresizlik-kızgınlık üçleminde ifade ettiği sosyo-kültürel tabanı *üçüncü* bileşende okuyucular üzerindeki etkisi ile perçinlemektedir. Seferberlik, devlet-millet-insanlık, öfke-yorgunluk sözcükleri ile okuyucunun âdeta zihni okunmaktadır.

4.2. Mikro Yapı

Bu kategoride söylem analizi yapılan metnin sentaks dizilimi, sözcük seçimleri, retorik ve ikna stratejileri tespit edilmektedir. Tematik ve şematik analizden farklı olarak dilbilgisi kategorisini de kapsayan mikro yapıda, yüzey yapıda yer alan kodlar yorumlanarak derin yapıya geçiş kolaylaştırılmaktadır.

4.2.1. Sentaktik / Semantik Analiz

Yapısal ilişkilerin en önemli dayanağı hiç şüphesizdir ki sözdizimidir. Sözdiziminde, sözcükleri gerek cümle içinde gerek ifadenin tamamında ele alma veya esas iletiye göre anlamlandırma hedeflenmektedir (Baş; Akturan, 2008: 27). Anlatıcının metni kurarken oluşturduğu her cümle ana tema ile paralel ilerlemektedir. Bu paralellik verilmek istenen iletiye geçiş için önemli bir husustur. Van Dijk'e göre sentaks analizi metinde görünmeyeni görünür kılan bir mekanizmadır. Söylemde rastgele kurulmuş cümleler yer almamaktadır. Her cümlemin mutlaka bir anlamı vardır. Hem sentaktik hem de semantik analizin bir arada olmasının esas nedeni budur. Dilbilgisel kategoriler olan özne, yüklem, kip kullanımı yanı sıra bunların metindeki kullanılış amacı da bu başlıkta incelenmektedir. Ben-biz dili kullanımı, vurgu yollu noktalama, özne-yüklem dönüşümleri söylemin ideolojisi ile iç içe geçmiş unsurlardır.

Metinde ilk dikkat çeken husus metindeki devrik cümle kullanımınıdır. İlk kıtadan itibaren ana tema devrik yapı ile okuyucuya sunulmuştur: *Saat dört on yedi, sallandı dört yan / Titredi yeryüzü çığlıklar ile / On üç yirmi dörtte kan kustu vatan / On ile yayıldı birden zelzele...* Bu kıtada yer alan *sallandı*,

titredi, kan kustu, yayıldı sözcükleri metnin eylemleri olup ana temadaki vurguyu kuvvetlendirmek için devrik yapı içerisinde yer alan unsurlardır. Devrik yapı anlatıcı tarafından bilinçli tercih edilen bir durumdur. Metin, bir şiir düzeneğinde kurulduğu için, iç ahengi sağlamak, kulağa hitap etmek devrik yapı düzleminin önemli sebeplerindedir. Söylemin ana teması depremin oluş saati, yeri ile şiirdeki ahenk birlikte hareket etmektedir. Dolayısıyla devrik cümle kullanımı iletinin hedef kitleye ulaşmasını vurgu yoluyla hızlandırmakta ve daha etkin hâle getirmektedir.

Metnin ikinci kıtasında yer alan soru cümlesi şaşkınlık ve hüznü bir araya getiren önemli bir sentaks dizilimidir: *Kıyamet mi koptu, bu nasıl savaş?* Bu sorudan hemen önce anlatıcı depremin merkez üstü olan Pazarcık ve Elbistan'a daha sonra da depremden en fazla etkilenen Hatay'a dikkat çekerek bu şehirlerde yaşanan kargaşayı soru cümlesinde yer alan *kıyamet* sözcüğü ile kuvvetlendirmektedir. Soru yoluyla yapılan vurguda anlatılanın önemine dikkat çekilmiş, okuyucunun istenen ileti merkezine odaklanması hedeflenmiştir.

Metnin üçüncü kıtasında yer alan üç noktalı devrik cümle yapısı binaların altında donarak ölen vatandaşlarımızın çaresiz bekleyişine duyulan kızgınlığı ve bu kızgınlık ile doğan umutsuzluğu bir bütün olarak okuyucuya sunmaktadır: *Donar bu ayazda umutlar bile...* Depremin gerçekleştiği zaman dilimi kış mevsimidir. Bu mevsim şartları gereği de soğukluk üst düzeyde hissedilen bir durumdur. Ayrıca on ile yayılan deprem felaketinde her enkaza yetişilememesinden kaynaklı yıkılan binaların altında donarak can veren insanların umutsuz bekleyişi ile bu insanların kendilerini ölüme terk etmeleri üç noktada yer alan iletiyi çok açık ifade etmektedir. Soru cümlesinin yer aldığı dördüncü kıtada da çaresizliğe vurgu, soru yoluyla yapılmıştır: *Çaresiz ne desin böyle zamanda?* Depremden kaynaklı en fazla yara alan illerden biri olan Adıyaman'a gönderme yapan anlatıcı Adıyaman'ın çaresizliğine diyecek söz bulunmadığını ifade ederken kullanmış olduğu ünlem işareti hem şaşkınlığı hem umutsuzluğu dile getiren önemli bir unsurdur: *Sözün bittiği yer, her söz nafîle!*

Metinde kullanılan eksilteli cümle yapıları iletilerin okuyucu tarafından anlaşılmasına yönelik bir sentaks dizilimi olarak belirlemektedir: *Malatya, Adana, Osmaniye'de / Büyür çaresizlik her saniyede / Çadır da gerekli, battaniye de / Acele edilsin yardım, acele!* Okuyucu bu söylemi okuduğunda eksik unsurları zihninde tamamlamaktadır. *Malatya, Adana, Osmaniye'de / Büyür çaresizlik her saniyede / Çadır da gerekli, battaniye de (gereklidir) / Acele edilsin yardım, acele! (yardım edilsin)*. Böylelikle iletide yer alan yardım çağrısı hem il bazlı hem de yardım gerektiren malzeme bazlı hedef kitlece tamamlanmaktadır. Eksilteli cümle kullanımı söylem analizinde anlatıcının bilinçli uyguladığı bir tutumdur. Bu durum iletinin daha hızlı tamamlanmasını sağlamaktadır.

Metinde kullanılan sesletim unsurları, Allah'a yakarışın olduğu altıncı kıtada üst boyuttur. Anlatıcı bir üst kıtada yardım çağrısını ülkesine yönelik yapıyorken burada Allah'a yönelik yaparak birlik-beraberlik ikileminde aynı iman duygusu ile ülkenin yaşadığı kaostan kurtulmasını dilemektedir: *Yerleri, gökleri yaratan Allah / Başımızda yokluk, sefalet, çile...* Hitap edilenin ve muhatabın din temelli olması hedef kitleye ulaşılması istenen iletinin bir diğer boyutudur. Yine eksiltili cümle kullanılarak **var** yüklemine okuyucu zihninde tamamlamaktadır.

Daha çok yüklem eksiltili kullanımın yer aldığı metinde, anlatıcı ögeler arasındaki bağlantılı sözcükler aracılığıyla hedef kitlenin söylemden kopmadan söylem çizgisinde iletiyi doğru ve tam algılamasını amaçlamaktadır. Ortak öznel, ortak nesnel cümlelerin varlığı anlatıcının vurgu yoluyla metin çözücüyü söylem hakkında bilgi vermektedir. Anlatıcı doğrudan olaya müdahil olan, duygularını ifade etmekten çekinmeyen bir tavır sergileyerek mahlas olarak da kullandığı soyadını taksim işaretiyle iki farklı anlamda algılanması için bölerek metin çözücüyü sunmuştur: *Kenetler kalpleri acı, felaket... Dur/bilmez sırt sırta devletle millet!* Burada hem anlatıcı kendi soyadını kullanmış hem de acılar ve felaketler karşısında durmak bilmeyen Türk dünyası kardeşliğine bir gönderme yapmıştır. Deprem felaketine karşı duyarlı davranarak kaleme alınan bu metin, anlatıcının sürekli aktif, yazan bir kimliğini de gösterirken aynı zamanda bu durum tek yürek olan Türk dünyasına da bir gönderme mahiyetindedir. Metnin genelinde etken fiilden ziyade edilgen fiil yapıları yer almaktadır. Kurallı cümle metinde bulunmamaktadır. Kurallı cümleler iletinin kesin ve net bir dil ile iletilmesini sağlasa da devrik yapı kullanımı, vurguyu pekiştiren söylem analizinde en fazla malzeme sunan unsurdur. Metin çözücü soru, eksiltili cümleler, üç noktalı ve ünlem işaretli ifadeler, ortak öznel, nesnel ve yüklemli yapılar ile söylemden kopmadan iletiyi doğru algılamaktadır. Böylece ana tema, söylem boyunca kullanılan sentaks dizilimi sayesinde hiç değişmeden ve herhangi bir boşluğa sebebiyet vermeden ilerlemiştir.

4.2.2. Sözcük Seçimi

Söylemde yer alan sözcüklerin anlamı, sözcük içerisindeki parçalara ayrımı, bu bağlamda cümle veya cümleciklerin birbiriyle olan ilişkileri işlevsel bir veri sunmaktadır (Baş; Akturan: 2008: 33). Metin inşasında sözcük seçiminde bilinçli bir kullanım söz konusudur. Anlatıcı bağlı bulunduğu topluma, toplumsal olaylara göre kendi dilsel tutumu ile beraber bir perspektif kurmaktadır. İletişimin sürdürülebilmesi için bazı sınırlar çizilerek toplumsal veya bireysel beklentiler ile sözcük seçimi gerçekleştirilmektedir.

Benlik imgesi sözcük seçiminde ve metnin kurulumunda önemli bir anahtar kelimedir. Bireyin algı düzeyi toplumun algı düzeyi ile harmanlandığında benlik imgesinin aktarımı esnasında anlatıcının tüm var

oluşuyla kendini ortaya koyması benlik imgesini derin yapıdan yüzey yapıya çıkarmaya yardımcı olmaktadır. Anlatıcı söyleminde Kahramanmaraş merkezli meydana gelen iki büyük depremi bir yandan üzüntü ile karşılarken bir yandan kızgınlık ile sindirmeye çalışmaktadır. Bu tavır ile hem benlik imgesini hem toplum imgesini bir arada metin çözücüyeye sunmaktadır. İmge temelinde anlatıcının ben veya biz dilini tercih etmemesi toplumsal imge yaklaşımli bir düzlem sergilediğini göstermektedir. Söylemde net ve keskin bir özne yoktur. Ama söylemde kullanılan her eş veya yakın anlamlı sözcük söylemdeki iletiye bağlı çeşitlilik sergilemektedir. Vurgulanmak istenen iletiler için bilinçli olarak tercih edilen sözcüklerin anlamsal bir sınıflandırmasını yapmak mümkündür: *Zamanı ifade eden sözcükler*: Saat dört on yedi, on üç yirmi dört. Bu sözcükler depremin meydana geldiği zaman dilimini ifade eden sözcüklerdir. *Mekânı ifade eden sözcükler*: Dört yan, on il, Pazarcık, Elbistan, Kahramanmaraş, Hatay, Urfa, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Adıyaman, Malatya, Adana, Osmaniye. Bu sözcükler depremin meydana geldiği illeri ifade eden sözcüklerdir. *Doğrudan deprem kavramını ifade eden sözcükler*: Titredi, yeryüzü, şiddetli sarsıntı, kıyamet, savaş. Bu sözcükler doğrudan deprem ifadesini taşıyan sözcüklerdir. *Deprem yarattığı dramı ifade eden sözcükler*: Çılgınlık, kas kustu, taş üstünde taş kalmadı, donan umutlar, yürekler kan ağlar, canlar figanda, çaresiz, sözün bittiği yer, her söz nafile, yardım, acele, eyvah, yokluk, sefalet, çile, haykırış, bitkin öfke, beyhude sitem, yersiz keşkeler, acı, felaket. Bu sözcüklerin tamamı yaşanan deprem felaketinin benlik ve toplum imgesindeki trajedisini ifade eden sözcüklerdir. *Deprem gerçekliğine hazır bulunulmamasına karşı hissedilen kızgınlığı ifade eden sözcükler*: Mucize, donar umutlar, her söz nafile!, çaresizlik, çadır, battaniye, yardım, çürük bina, bitkin öfkeler, yersiz keşkeler. Bu sözcüklerin tamamı deprem felaketinin ölümü sebebiyet vermesinin temelinde yatan öngörüsüzlük ifadesi taşımaktadır. Çürük binaların enkazında kalan insanların çaresizce ölümü, yaşayanların çadıra ve battaniyeye olan ihtiyacı, inanılmayan veya gerçekleşmesi imkânsız olan mucizeler, pişmanlıklar... Tüm bu sözcük seçimleri ana tema çerçevesinde yer alan iletilerin metin çözücü tarafından algılanması istenen her nokta için bir kodu barındırmaktadır. Bilinçli sözcük seçimi söylemin ideolojisi ile paralel ilerlemektedir. *Kutsiyet kavramını ifade eden sözcükler*: Şehit, aziz. Bu sözcükler deprem anında hayatını kaybeden vatandaşlarımız için kullanılmıştır. Anlatıcı depremin yıkıcılığını üst düzeyde hissettirmekten ve hayatını kaybedenlere duyduğu derin saygıdan ötürü şiirini ithaf etmiştir. Hayatını kaybeden binlerce insanımız şehit mertebesinde görülerek iletide kutsallaştırma söz konusudur. *Dünya-Türk Dünyası kavramını ifade eden sözcükler*: Seferber, kardeş ülkeler, insanlık, tek kabile, tek yürek, Türk yurtları, Oğuz, Kıpçak, Karluk. Deprem felaketinin ülkemizde yarattığı tahribat için dünyanın dört bir yanından gelen yardımlar söz konusudur. Anlatıcı hangi dil, hangi ırktan olursa olsun zor günlerde tüm insanlığın tek çatı altında toplanabileceği iletisini sunmaktadır. Ayrıca Türk dünyasına olan

minnettar tutumunu da tek yürek olan aynı etnik, tarihe sahip bazı Türk boylarını zikrederek ifade etmiştir. Bu durum dikkat çekici olmanın yanı sıra çarpıcı mesajları da beraberinde getirmektedir. Toplum olarak kötü günlerden geçişle bile kendini yalnız hissetmeyen veya yalnız hissetmemesi için çaba sarf eden dünya / Türk dünyası vardır.

4.2.3. Retorik Yaklaşım ve İkna Stratejileri

Söylem analizinde retorik yaklaşım ve ikna stratejileri önemli bir aşamadır. Genel olarak haber metinlerinde alıntılar, sayısal veriler ve görüntüler çok fazla kullanılmaktadır (Ertan Keskin, 2004: 392-393). İncelenen metin bir haber metni olmadığı için alıntı, sayısal veriler, görüntüler gibi argümanlar metinde yer almamaktadır. Fakat deprem ana temalı metinde, hem bireysel hem toplumsal bir resim çizilmiştir. Bu resim doğrudan bir görüntü olarak yer almasa bile çizilen resimde gerçeklik zeminine oturtulmuş mekanizmalar söz konusudur. İlk mekanizma Kahramanmaraş merkezli olan bu depremin gerçek şiddetinin rakamsal ifadesinin metnin giriş kısmında yer almasıdır: *6 Şubat 2023'te, 7.7 ve 7.6 şiddetinde meydana gelen ve on ilimize yayılan iki depremde şehit düşen yurttaşlarımızın aziz hatırasına...* Bu cümlede yer alan tarih ve depremin şiddetinin sayısal verileri ikna stratejilerinde kullanılan gerçeklik ilkesine uygunluk göstermektedir. Bu ilkenin diğer bir mekanizması da depremin etkilediği illerin metin boyunca ifade edilmesidir. Anlatıcı on ili etkileyen bu depremin etkilediği illeri dile getirirken de gerçeklikten sapmamıştır. Duygu yüklü her satırda gerçeklik ilkesi yer almış ve böylece toplumsal olay ikna stratejisine uygunluk göstermiştir. Bir diğer ikna stratejisi de dünyanın her yanından depremin etkilediği illere olan yardımın dile getirilmesidir. Gerçeklik ilkesi bağlamında hem Türk dünyasından hem de diğer ülkelerden büyüklü-küçüklü yardımları sahada görmek mümkündür. Retorik yaklaşımda duygular da stratejiye dâhildir. Metin çözücü gerçekleşen felaketin hem bireysel hem de toplumsal yıkımı bir arada görmektedir. Binlerce insan ölmüştür. Bu can kayıpları herkes tarafından bir kıyamet veya savaş olarak nitelendirilmektedir. Üst düzeyde algılanan veya hissedilen duygu çaresizliktir. Hava soğuktur. Mevsim kışıdır. Yıkılan binalar çürüktür. Canını kurtaranların çadıra, battaniyeye ihtiyacı vardır. Allah'a sığınma güçlü iman göstergesi olarak önemli bir retorik yaklaşım unsurudur. Bina, zemin veya yıkıma sebep olan her türlü sebep için hissedilen pişmanlığın artık bir faydası yoktur. Yaşanan acı tüm dünyada etkisini göstermiştir. Devlet ile milletin birlik ve beraberlik içerisinde yol alması yaraların iyileşmesi için en önemli adımdır. Anlatıcı tüm bu iletileri söylem boyunca bilinçli olarak kullandığı sözcük seçimleri ile yapmıştır. İkna stratejisi olarak gerçeklik ilkesini en üst düzeyde kullanan anlatıcının, metin çözücüye sunduğu malzemeyi bireysel ve toplumsal manevi çöküş yaşayan Türk milletinin sözcüsü görevini üstlenerek ifade ettiği görülmektedir.

5. Sonuç

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli iki büyük depremin yaşandığı ülkemizin acı tablosu, Durbilmez'in *Titredi Yeryüzü Çığlıklar İle...* adlı şiirinde yazıya dökülmüştür. Söylem analizi metodu ile bu metinde yer alan tüm iletilerin geçtiği yer, zaman, mekân bağlamı okuyucu kitlesinin de dünya bilgisi dâhilinde bir inceleme / değerlendirme yapılmıştır. Metin çözücünün hem duygusal hem rasyonel iletileri sosyal roller, toplumsal benlik ile harmanlanması sağlanmıştır. Söylemde dikkat çeken her kodun derin yapıda analizi yapılarak metnin hem makro hem mikro yapısı ortaya çıkarılmıştır.

Olay örgüsünün bir bütün olarak ele alındığı çalışmada, anlatıcının söyleminden hareketle anlatıcının söylemine en yakın çözümleme, yorumlama ve değerlendirme yapılmıştır. Söylemin hem makro hem mikro yapısında konuya şeffaf ve oldukça duygusal bir düzlemde yaklaşmış olması hem yapı hem içerik açısından bir tutarlılık arz etmiştir. Anlatıcının samimi üslubu sözcük seçimleri ile aynı çizgide olması, toplumsal ve bireysel yıkımın gerçekleştiği bu felakete karşı sergilediği tutum ve bu tutumla ele aldığı metin hem dile hem de kültüre ciddi katkı sağlamıştır.

Anlatıcının söylemde okuyucuya vermek istediği ileti gayet açıktır ve niyet ise oldukça anlaşılırdır. İletinin en önemli noktası vicdanını kaybetmeyen, gerektiğinde birlik ve beraberlik içinde olan Türk toplumunun varlığı / tablosudur. Yaşanan deprem felaketinde kaybedilen her hayat için ayrı ayrı duyulan acı ve bu acı ile perçinlenen toplumsal benlik imgesi ana tema ile birebir örtüşmektedir. Gerek tematik yapı gerekse şematik yapıda metnin zihinde doldurulamayan bir boşluğu yer almamaktadır. Anlatıcı dilin gücünden ve malzemesinden yararlanarak kullanmış olduğu sözcük seçimleri ile okuyucuyu etkisi altına alırken aynı zamanda metin çözücüyü bir bireysel benlik imgesi de kazandırmaktadır.

Metinde en dikkat çekici hususlardan biri de anlatıcının ikna stratejisinde gerçeklik ilkesini öncelemiş bir tavır sergilemiş olmasıdır. Bu durum metin çözücünde güven duygusu yaratmanın yanı sıra metnin stratejisi kurulurken kullanılmış olan her adımda niyetin irdelenmesine de olanak sağlamıştır. İncelenen söylemde kültürel, yerel ve millî bağlardan kopuk olmayan bir görüntü olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynaklar

- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri: NVivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi*. Seçkin Kitabevi, Ankara.
- Durbilmez, B. (2020). *Âşık Edebiyatında Şiir Sanatı - Hasretî'den Örneklerle*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Durbilmez, B. (2023). *Titredi Yeryüzü Çığlıklar İle...* (www.facebook.com: 15 Şubat 2023).

- Ertan Keskin, Z. (2004). *Türkiye’de Haber İncelemelerinde Van Dijk Yöntemi. Haber-Hakikat ve İktidar İlişkisi*. Elips Yayınları, Ankara.
- Feyzioğlu, N. (2012). “Köroğlu Destanı’nın Batı Kolları Üzerinde Eleştirel Söylem Çözümlemesi”, *Türkiyat Araştırmaları*, 16, 57-86.
- Kibici, Y. ve Yıldız, A. (2005). *Deprem: Fay Mekanizması, Deprem Oluşumu, Yapılaşma, Depremden Korunma Yöntemleri, İlk Yardım ve Kurtarma*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyonkarahisar.
- Kocaman, A., Ruhi, Ş., Zeyrek, D., Doltaş, D., Öner, I., ve Doğan, G. (2009). *Söylem Üzerine*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.
- Kümbetoğlu, B. (2001). “Deprem Sonrası Bir Kent (Adapazarı) ve Bir Kadın Projesi”, *21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan, (içinde)*, (der: Firdevs Gümüšoğlu). Bağlam Yayınları, İstanbul, 263-274.
- Günay, V. D. (2013). *Söylem Çözümlemesi*, Papatya Yayınları, İstanbul.
- Nabil, K. ve Anastasia L. (2004). “Residential Assistance and Recovery Following the Northridge Earthquake” *Urban Studies*, 41 (3), 533-562.
- Mil, B. (2007). “Nitel Araştırma: Neden, Nasıl, Niçin İçinde”. *Nitel Araştırmalarda Söylem Analizi ve İlkeleri*. (ed. A.Yüksel., B. Mil., Y. Bilim). 157-167, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Parker, I. (2002). *Discourse Analysis*. P. Banister., E. Burman., I. Parker., M.Taylor., C. Tindal. In. *Qualitative Methods in Psychology: A Research Guide*. 92-108, Open University Press, Buchingham.
- Somuncu, M. (2020). “Dr. Fahrettin Koca’nın Sosyal Medyadaki Salgınla İlgili Paylaşımlarının Eleştirel Söylem Analizi Yöntemi ile İncelenmesi”, *Kesit Akademi Dergisi*, 6(23), 21-40.
- Somuncu, M. (2022a). “Metinlerde Söylem Çözümlemesi Nasıl Yapılmalıdır?”, *4th International Culture, Art and Literature Congress*, April 1-3, Baku, Azerbaijan ANAS, Folklore Institute, 1-5.
- Somuncu, M. (2022b). “Âşık Veysel’in “Hepimiz Bu Yurdun Evlatlarıyız” Adlı Şiiri Üzerine Eleştirel Söylem Çözümlemesi”. *Recep Toparlı Armağanı* (ed. Mustafa Argunşah ve Hanifi Vural), 451-466, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Sözen, E. (1999). *Söylem*. Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Van Dijk, T. A. (1988a). *New Analysis: Case Studies of International and National News in the Press*, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Van Dijk, T. A. (1988b). *News as Discourse*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publication.
- Van Dijk, T. A. (2015). “Söylem ve İdeoloji Çok Alanlı Bir Yaklaşım”, (çev. N. Ateş), (Ed. B. Çoban), *Söylem ve İdeoloji*, Su Yayınları, 15-100, İstanbul.
- Vardar, B., Demircan, Ö., Doğuman, E., Güz, N., Işık, G., Özil, Ş., Sözer, E. (1983). *XX. Yüzyıl Dilbilimi*. (ed. Berke Vardar), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Titredi Yeryüzü Çığlıklar İle...

6 Şubat 2023’te, 7.7 ve 7.6 şiddetinde meydana gelen ve on ilimize yayılan iki depremde şehit düşen yurttaşlarımızın aziz hatırasına...

Melike SOMUNCU

Kahramanmaraş Merkezli Depremlerin Söylem Analizi: Durbilmez'in 'Titredi Yeryüzü Çığlıklar
İle' Şiiri Örneği / Discourse Analysis of the Kahramanmaraş Centered Earthquakes: Example of
Durbilmez's Poem 'The Earth Trembled With Cries'

Saat dört on yedi, sallandı dört yan
Titredi yeryüzü çığlıklar ile
On üç yirmi dördte kan kustu vatan
On ile yayıldı birden zelzele...

Pazarcık, Elbistan, Kahramanmaraş
Kalmadı Hatay'da taş üstünde taş
Kıyamet mi koptu, bu nasıl savaş?
Mucize bekleyen bir mücadele

Urfa, Diyarbakır can pazarında
Gaziantep, Kilis ah u zarında
Şiddetli sarsıntı gönül şarında
Donar bu ayazda umutlar bile...

Acılar çok yaman Adıyaman'da
Yüreklere kan ağlar, canlar figanda
Çaresiz ne desin böyle zamanda?
Sözün bittiği yer, her söz nafile!

Malatya, Adana, Osmaniye'de
Büyür çaresizlik her saniyede
Çadır da gerekli, battaniye de
Acele edilsin yardım, acele!

(...)

Her çürük binadan yükselir bin ah!
Yüz binlerce insan çırpınır, eyvah!
Yerleri, gökleri yaratan Allah
Başımızda yokluk, sefalet, çile...

Bitmez haykırışlar, bitkin öfkeler...
Beyhude sitemler, yersiz keşkeler...
Seferber yardıma kardeş ülkeler
Zor günde insanlık tek bir kabile

Kenetler kalpleri acı, felaket...
Dur/bilmez sırt sırta devletle millet!
Bütün Türk yurtları tek yürek elbet
Oğuz, Kıpçak, Karluk verdik el ele...

(Nevşehir-Kayseri, 15 Şubat 2023) Bayram DURBİLMEZ

CAFER CABBARLI'NIN OYUNLARINDA GEÇEN TÜRKÇE KÖKENLİ KADIN İSİMLERİ

WOMEN'S NAMES OF TURKIC ORIGIN REGISTERED IN THE PLAYS BY JAFAR JABBARLI

*Esmer GARAŞOVA**

Özet

Cafer Cabbarlı 20. yüzyılın başlarında Azerbaycan'ın en büyük oyun yazarlarından biri olmuştur. Onun Azerbaycan tiyatrosunun gelişmesindeki rolü tartışılmazdır. Edebiyata şiir ve öykülerle gelen yazar, 10'dan fazla oyun yazmış, yazdığı oyunlar Azerbaycan tiyatrosu sahnesinden bu gün bile düşmemiştir. Oyunlarında kadın karakterlere büyük değer veren yazar bazı oyunlarını da onların adı ile adlandırmıştır: “Vefalı Seriyeye”, “Ulduz”, “Od gelini”, “Sevil”, “Almaz”. Bu da onun oyunlarında kadın isimlerinin büyük önem taşımalarını şartlandırır.

Cafer Cabbarlı'nın oyunlarında farklı kökenlerden gelen kişi isimleri kullanılmıştır. Bunların önemli bir kısmını Türkçe kökenli isimler oluşturur. Türkçe kökenli isimler içinde de kadın isimleri daha fazla yer tutar. Bu özellik onun daha sonraki dönemde yazılmış eserlerinde daha güçlüdür.

Örneklerden de görüldüğü üzere Cabbarlı'nın oyunlarında Türkçe kökenli kadın isimleri yaygın kullanılmıştır. Bunların arasında fiillerden yapılmış isimler çoğunluktadır. Cabbarlı'nın oyunlarında geçen Türkçe kökenli kadın isimlerin kullanımını daha sonra Azerbaycan Türkçesinde yaygınlaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: özel isimler, kişi isimleri, oyunlar, sınıflandırılma

Abstract

Jafar Jabbarli was one of the most prominent playwrights in the beginning of the the 20th century. His role in the development of Azerbaijani theater is undisputable. The writer came to the literature with poems and short stories, and later wrote more than 10 plays which have not gone from Azerbaijani scene of theater even now. The writer valued women character in his plays and even named some of his plays with the names of women: “Vefalı Seriyeye”, “Ulduz”, “Od gelini”, “Sevil”, “Almaz”. It makes women names in his plays more important.

Personal names of various origins have been used in Jafar Jabbarli's plays. Names from Turkic origin form a significant part of them. Women's names are more

* Doktora, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Nesimi Adına Dilcilik Enstitüsü Çağdaş Azerbaycan Dili Bölümü Bakü / AZERBAIJAN
esmer.qarashova@mail.ru ORCID: 0009-0007-4721-5171

common among the names of Turkic origin. This fact is especially characteristic for his later works.

The examples show that women's names of Turkic origin are common in J. Jabbarlı's plays. Most of them are the names made from verbs. The women's names of Turkic origin used in J. Jabbarlı's plays later became common in Azerbaijani.

Keywords: proper names, personal names, plays, classification

GİRİŞ

Azerbaycan edebiyatının en parlak temsilcilerinden olan Cafer Cabbarlı'nın oyunlarında köken açısından farklı kişi isimleri kullanılmıştır. Bunların önemli kısmını Türkçe kökenli isimler oluşturmaktadır. Dilimizde Türkçe kökenli isimler özel bir yere sahiptir: “Çağdaş Azerbaycan dili onomastik sisteminin esas kısmını dilimizin kurallarına uygun olarak yapılmış millî özel isimler oluşturur” (Qurbanov, 2019a, s.260).

Cabbarlı'nın oyunlarında Türkçe kökenli kadın isimleri geniş kullanıma sahiptir. Bu açıdan onun sonraki dönem eserleri önem arz eder.

1. Cabbarlı'nın oyunlarında geçen Türkçe kökenli kadın isimleri

Ulduz (“Ulduz”) – “Yıldız” anlamına gelir. Gök cisimlerinin adlarından gelen kadın isimlerinden biridir. Bu isme dair sözlüklerde aşağıdaki açıklamalar verilir: “geceleyn gök yüzünde parlayan gök cismi” (Paşayev & Bəşirova, 2011, s.329); “ışıklı bir nokta gibi parlayan gök cisimlerinden her biri” (Aydın, 2002, s.364), “gök cismi” (Həsənov, 2002, s.274); “geceleyn gök yüzünde parlayarak noktalar şeklinde gözükən gök cismi” (Qurbanova, 2019, s.1032). Profesör Fidan Qurbanova bu açıklamalara şunu da ekler: “Klasik edebiyatta parlayan anlamında kullanımına rastlanır” (Qurbanova, 2019, s.1032). Bizce, bu ismin kadınlara verilmesinin ana nedeni yıldızların parlak oluşudur.

İnci (“Edirne fethi”) – Değerli taşlardan gelen kişi isimlerindedir. Şöyle açıklanır: “inci; saf, temiz” (Paşayev & Bəşirova, 2011, s.285); “denizden ve genelde deniz kabuklarından çıkarılan, çoğunlukla beyaz veya pembe, nadiren ise siyah renkli değerli sedef maddesi. Süs eşyası olarak daha çok kullanılır. İnci; mec. çok beyaz ve çok parlak, temiz anlamına gelir” (Aydın, 2002, 201); “taneler şeklinde beyaz, pembe, nadiren siyah renkli değerli sedef, inci, aynı zamanda onlardan hazırlanan ince değerli kadın süsüdür. Şiirde saflık, temizlik, parlaklık gibi mecazi anlamlarda kullanılır. İnci kadın ismi saf, parlak, değerli kadın süsü anlamını taşır” (Qurbanova, 2019, s.862). Kadınlara bu ismin verilmesinin ana nedeni onun renginin beyaz oluşu ile de ilişkilendirilen saflık, temizlik fikridir. Gerçekten de İnci karakterinde bu özellikleri görürüz. O da ismi gibi saf, temiz, iyi kalpli ve sadık bir insandır.

Böyükxanım (“Aydın”) – Birləşik kişi ismidir, iki Türkçe kökenli sözcüğün bir araya gelmesi ile ortaya çıkmıştır: *böyük* “büyük” + *xanım* “hanım”. Aşağıdaki şekilde anlatılır: “büyük hanım” (Paşayev & Bəşirova, 2011, s.254; Həsənov, 2002, s.187); “çok saygıdeğer hanım, hanımların başı, saygıdeğer hanım” (Aydın, 2002, s.86); “hanımlar hanımı, başta olan hanım” (Qurbanova, 2019, s.718). F. Gurbanova bu ismin kullanım yaygınlığı ile ilgili yazar: “Böyükxanım kadın ismi XX. yüzyılda hayatımızda yaygın olan kadın isimleri arasında olsa da günümüzde gözle görülecek derece azalmıştır” (Qurbanova, 2019, s.718). Eserde *Böyükxanım* kişi ismi karakterin özelliklerine uymaktadır çünkü o, *Dövlət bəy*’in – zengin ve cemiyette etkili bir insanın karısıdır.

Sevər (“Oqtay Eloğlu”) – *Sevmək* fiilinden yapılmış kişi isimlerinden biridir. Aşağıdaki anlamları olduğu gösterilir: “seven, beğenen” (Paşayev & Bəşirova, 2011, s.313); “seven, sevgiye tutulmuş, aşka düşmüş; sevgili” (Aydın, 2002, s.308); “sevgili, sevilen, değerli, seven, beğenen” (Həsənov, 2002, s.255). Bu isim de ait olduğu karaktere uygundur. Biz eserde onu ağabeyi *Oqtay*’ı seven, onu özleyen bir kız olarak görürüz. *Sevər* ismini Cabbarlı’nın “İncə” oyununda da görmekteyiz.

F. Gurbanova bu ismin dilimize girmesi ile ilgili şunları kaydeder: “Sevər kadın ismine ilk defa büyük oyun yazarı Cabbarlı’nın “Oqtay Eloğlu” eserinde rastlanır. Yazarın diğer eserlerinin karakterlerinin isimleri gibi, Sevər ismi de hayatımıza o dönemden itibaren girmiştir” (Qurbanova, 2019, s.981). *Sevər* ismine edebiyatımızda daha önce rastlamamaktayız. Cabbarlı’nın kullandığı Türkçe kökenli kişi isimleri özel isimlerin gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Fiillerden yapılmış kişi isimlerine Cabbarlı’nın eserlerinde sıkça rastlanır. Profesör Nizami Hudiyevev bu gibi isimlerin XX. yüzyıldan itibaren kullanıldığını yazar: “Temeli Azerbaycancanın söz varlığının hareket bildiren sözcüklerinden oluşan özel isimlerin tarihi, çoğunlukla Sovyet dönemine denk gelir. Böyle isimler tarihen dilimizin antroponimi sisteminde kayda geçmiştir. Onlar Azerbaycan’da sonraki dönemlerde çoğalmış ve eski sözcüklerin büyük bir kısmını ortadan kaldırmıştır” (Xudiyevev, 2014, s.48). Fiillerden yapılmış kişi isimlerinin edebiyatımızda yaygın kullanımının sebeplerinden biri de bu isimlerin karakterlerin özelliklerini onların hareketlerine dayanarak detaylı yansımasıdır.

Solmaz (“Od gəlini”) – *Solmak* fiilinden yapılmış bu kişi isminin anlamı şöyle açıklanır: “solmayan, tazeliğini koruyan” (Paşayev & Bəşirova, 2011, s.318); “tazeliğini yitirmeyen, solmayan, rengini olduğu gibi muhafaza eden” (Aydın, 2002, s.318); “1. solmayan, tazeliğini yitirmeyen. 2. mec. ölümsüz, ebedi” (Həsənov, 2002, s.261); “hiçbir zaman tazeliğini yitirmeyen, her zaman solmayan bir çiçek gibi iyi olan” (Qurbanova, 2019, s.997). Eserde Solmaz ebediyetin, sonsuzluğun sembolü sayılabilir.

F. Gurbanova bu ismin de Cabbarlı tarafından yapıldığı düşüncesini savunur: “İlk defa Cabbarlı'nın “Od gelini” tragedyasında ana kahramanlardan birine verdiği kadın ismi Solmaz, sonradan yazarın diğer kahramanlarının isimleri gibi, hayatımıza girdi, yaygınlaştı ve süreklilik kazandı. Solmaz geçen yüzyılım otuzuncu yıllarından günümüze kadar modası geçmeyen bir kadın ismidir” (Qurbanova, 2019, s.997).

Fiil kökenli kişi isimlerinin Cabbarlı'nın eserlerinde yaygın olduğunu belirtmiştik. Bu konu ile ilgili N. Hudiyeş şöyle yazar: “Şunu da belirtmeliyiz ki, gösterilen isimlerin çoğu Azerbaycan Türkçesinin antroponimi sistemine Cabbarlı'nın eserleri aracılığı ile girmiş ve giderek kullanımını artırarak çağdaş isimler seviyesine yükselbilmiştir” (Xudiyeş, 2014, s.49).

Sevil (“Sevil”) – *Sevmek* fiilinden yapılmış kişi isimlerinden biridir. “Sevilen, sevlmeye değer, beğenilen” şeklinde açıklanır (Paşayev & Başirova, 2011, s.314; Aydın, 2002, s.308; Həsənov, 2002, s.255). *Sevil* karakterinin ismi onun sevlmeye layık olduğunu ifade etse de karakterin Balas tarafından sevlmemesi ismin anlamına zıttır.

F. Gurbanova *Sevil* isminin kullanımı ile ilgili şu ifadelere yer verir: “XX. yüzyılda çok popüler kadın isimlerinden olan Sevil ismi geçtiğinde ünlü oyun yazarı Cabbarlı'nın “Sevil” eserinin baş kahramanı, ailede kocası tarafından saygısızlığa, ilgisizliğe maruz bırakılan, bu nedenle de her türlü aşağılamalardan bıkmış, sonuçta çadrasını (baş örtüsünü) çıkararak koca evini terk eden Sevil akla gelir. Yeni hayata atılan kahramanlarına yeni anlamlı isimler düşünen yazarın bütün kahramanları gibi, Sevil'in adı da çok sevlmişti. Azerbaycan antroponimisinde 1928 yılında giren Sevil adı XX. yüzyıldan günümüze kadar hayatımızda yaygınlaşmış kadın isimlerindedir” (Qurbanova, 2019, s.982). Sevil isminin dilimize girmesi “Sevil” oyunu ile ilişkilendirilse de bu ismin Türkiye'de de kullanılması onun tarihinin daha eski olabileceğini gösterir.

Gülüş (“Sevil”) – Aynı eserde fiilden yapılmış diğer bir kadın ismi de *Gülüş*'dür. *Gülmek* fiilinden -üş eki ile yapılmış bu ismin anlamı “mutluluk, sevinç, eğlence, gülme, eğlenme, kahkaha” gibi açıklanır (Paşayev & Başirova, 2011, s.276; Aydın, 2002, s.175; Həsənov, 2002, s.209). Bu isim *Gülüş* karakterinin etrafındaki insanlara karşı kinayeli, mizahi tutumuna, onların hareketlerine gülmesine uygundur. *Gülüş* ismi Azerbaycan edebiyatında C. Cabbarlı'dan önce kullanılmamıştır. Dilimizde bu isim yaygın değildir.

Sürmə (“Almaz”) – *Sürmek* fiiline -mə isim yapım ekinin getirilmesi ile yapılmıştır. Kişi isimleri sözlüklerinde bu ismin aşağıdaki anlamları gösterilir: “kadınların kaş ve gözlerine sürdükleri siyah boya” (Paşayev & Başirova, 2011, s.319); “kadınların gözlerine sürdükleri madde” (Aydın,

2002, s.324); “renk, boya” (Həsənov, 2002, s.263); “kadınların güzel gözükme, süslenme amacı ile gözlerine, kaşlarına sürdükleri siyaha dönük, lacivert renkli boyanın adı” (Qurbanova, 2019, s.1002). Hasret Hasanov bu sözcüğü Farsça kökenli kişi ismi olarak göstermiştir (Həsənov, 2002, s.263). F. Gurbanova ise bu isimle ilgili şunları yazar: “Azerbaycancadan diğer dillere de geçen sözcükler sırasındadır” (Qurbanova, 2019, s.1002).

-ma, -mə ekinin kişi ismi yapma işlevi ile ilgili çeşitli fikirler vardır. Örneğin, Profesör Azizhan Tanrıverdi'ye göre *-ma* eki kişi isimlerinde az kullanılan eklerdendir. O bu ekin yalnız *Seçmə* isminin yapımında yer aldığını göstermiştir (Tanrıverdi, 2012, s.164). Görüldüğü üzere, yalnız *Seçmə* değil, *Sürmə* ismi de aynı ekle yapılmıştır.

Gülər (“Dönüş”) – Fiillerden yapılmış kişi isimlerindedir. Gülen, güler yüzlü, mutlu, sevinçli, cana yakın (Paşayev & Bəşirova, 2011, s.273; Aydın, 2002, s.171; Həsənov, 2002, s.206; Qurbanova, 2019, s.816) anlamları gösterilir.

Gülsün (“1905-ci ildə”) – *Gülmək* fiilinden yapılmış kişi isimlerinden biri de *Gülsün* adıdır. *Gülsünə* şekline de rastlanan bu ismin anlamı şöyle gösterilir: “bırak gülsün, bırak sevin” (Paşayev & Bəşirova, 2011, s.275). İsmi verilmesinin amacı evladın her zaman mutlu, mesut, güler yüzlü olmasının istenmesidir (Aydın, 2002, s.174). Azerbaycan edebiyatında ilk defa C. Cabbarlı tarafından kullanılmıştır.

Gülsün kişi ismi emir kipindeki fiilden yapılmıştır. Bu gibi kişi isimleri hakkında A. Tanrıverdi yazar: “Fiilin emir kipi (2. ve 3. tekil kişi) ile ifade edilen yüklem, daha doğrusu, emir cümlesinin antroponimi biriminde kalıplaşması da görülür” (Tanrıverdi, 2012, s.167). Bu gibi sözcükler genel olarak ismin ifade ettiği hareketin, özelliğin arzulanması ile ilişkilidir.

Yaxşı (“Almaz”) – Sıfattan türetilen kişi ismidir. İfade ettiği anlamlar şöyledir: “iyi özellikleri üstün olan; mutlu, cana yakın” (Paşayev & Bəşirova, 2011, s.331); “beğenilen, hoş, münasip, uygun; yakışan, yakışıklı; güzel” (Aydın, 2002, s.379); “sevimli” (Həsənov, 2002, s.277); “gerektiği gibi olan, beğenilen, tatmin eden, kâfi, zararsız, belasız; sevimli, değerli, cana yakın” (Qurbanova, 2019, s.1041). F. Gurbanova bu ismin Azerbaycan antroponimisinde kullanımı ile ilgili yazar: “İlk defa *Yaxşı* ismini C. Cabbarlı “Almaz” (1930) eserinde kullanmıştır. Yazarın eserlerinde ilk defa kullanılmış çoğu kişi isimleri gibi, *Yaxşı* ismi de hayatımıza girmiştir” (Qurbanova, 2019, s.1041). “Almaz” eserinde *Yaxşı* ismi karaktere uygun olarak seçilmiştir, iyi özelliklere sahip bir karakteri ifade eder.

İncə (“İncə”) – Sıfattan türetilen Türkçe kökenli kadın isimlerindedir. Bu sözcüğün anlamları şöyledir: “zarif, nefis, güzel; cana yakın, hassas” (Paşayev & Bəşirova, 2011, s.285); “mülayim, hisseden, anlayan” (Aydın,

2002, s.201); “dikkatli” (Qurbanova, 2019, s.862). Azerbaycancada kişi ismi olarak pek kullanılmaz.

Dilimizde sıfattan türetilen birçok kişi ismi mevcuttur: “Sıfatların semantik geçişi ile ortaya çıkmış isimler de çağdaş Azerbaycan yazı dilinin zenginleşmesinde önemli rol oynamıştır” (Xudiyev, 2014, s.50). Bunların çoğu güzellik ve iyiliğe ilişkin isimlerdir: “Güzelliğe ilişkin kadın isimleri halkımızın düşünce süzgecinden geçmiş, cilalanmış, çirkinlik ve rezilliklerden uzak olan isimlerdir” (Tanrıverdi, 2012, s.113). Bunların çoğu kadın isimleridir (Tanrıverdi, 2012, s.114).

Sona (“1905-ci ildə”) – Yeşil başlı ördek, çöl ördeği, vahşi çöl ördeğinin erkeği; güzel anlamları taşır (Paşayev & Bəşirova, 2011, s.318; Aydın, 2002, s.318; Həsənov, 2002, s.261). İlginç bir özellik erkek çöl ördeğini ifade eden sözcüğün kadın ismi olarak kullanılmasıdır. F. Qurbanova bunun nedenini şu şekilde açıklar: “Kadın ismi olması kuşun süslü, çok güzel olmasından kaynaklanır. Halk edebiyatında olduğu gibi, klasik edebiyatta da güzelin sıfatlarından biridir” (Qurbanova, 2019, s.997). Dilimizde *sona* sözcüğü güzelliği bildirir.

Eserde Türkçe kökenli *Sona* isminin Ermeni bir karaktere verilmesi dikkat çeker. Aslında Ermeniler dilimizden birçok kişi ismi almışlardır, Ermenicede Türkçe kökenli birçok kişi ismi vardır.

Turac (“Dönüş”) – Kuş isminden gelen kadın isimleri C. Cabbarlı'nın oyunlarında yaygın kullanılmıştır. Turac da bu isimlerden biridir. Anlamı aşağıdaki gibidir: “benekli ve gül rengine, kaküllü kuş; süslenmiş işveli güzel” (Paşayev & Bəşirova, 2011, s.327); “eti çok tatlı olan tavuk cinsinden bir kuş” (Aydın, 2002, s.356); “av kuşu” (Həsənov, 2002, s.273; Qurbanova, 2019, s.1028).

Durna (“İncə”) – “göç eden kuş; başka yurda göç edecek” (Paşayev & Bəşirova, 2011, s.260); “gagası, boğazı ve ayakları uzun göç eden büyük bataklık kuşu” (Həsənov, 2002, s.192); “boğazı, gagası ve ayakları uzun göç eden bataklık kuşunun adı” (Qurbanova, 2019, s.766) anlamlarında kullanılır.

Xanım (“2000 gecə”) – Eski Türkçe sözcüklerden biridir, kadınlara ait unvan ifade eden bu isim aşağıdaki şekilde açıklanır: “benim hanım; hanın hanımı; kadınlara hitap şekli” (Paşayev & Bəşirova, 2011, s.281); “Xan” sözcüğünden yapılmış bu sözcük kadınlara verilen isim ve unvandır. Bir zamanlar hükümdar hanımlarına, yüksek tabakadan olan kadınlara verilen unvan olmuştur. Günümüzde saygı göstergesi olarak kadınlara hitap biçimi gibi kullanılır. “Kadın hükümdar, hanın karısı, hükümdarın karısı, yüksek tabakadan olan kadınlara verilen isim, unvan” (Qurbanova, 2019, s.848); “han kadını, çağdaş yazı dilimizde yalnız saygı anlamı taşır” (Tanrıverdi, 2012, s.98). Bu sözcük birleşik sözcük şeklinde olan kadın isimlerinde de yer

alır. C. Cabbarlı'nın oyunlarında *xanım* sözcüğünden yapılmış çeşitli kişi isimlerinden yararlanılmıştır: *Böyükxanım, Xanımnaz, Gülxanım*.

C. Cabbarlı'nın oyunlarında Türkçe kökenli sözcüklerin birleşmesi ile yapılmış birleşik kişi isimlerine yalnız *Ağcaqız* (“Şahsənəm” librettosu) ismini örnek verebiliriz. Bu sözcük *ağ* “beyaz” + *-ca* + *qız* “kız” şeklinde kurulmuştur. Bu ismin anlamı şöyle açıklanır: “beyaz tenli, beyaz yüzlü kız” (Paşayev & Bəşirova, 2011, s.243; Aydın, 2002, s.20; Həsənov, 2002, s.175; Qurbanova, 2019, s.704).

Ağ “beyaz” sözcüğünden yapılmış kişi isimleri Azerbaycan antroponimisinde yaygındır: “Görüldüğü üzere, Azerbaycan ve diğer Türk dillerindeki özel isimlerde “ak” ve “kara” sözcüklerinin kullanım çevresi geniştir. Bunun nedeni o birimlerdeki anlam çeşitliliği, anlam genişliğidir” (Tanrıverdi, 2012, s.39). *Ağ* sözcüğündeki güzellik, saflık, temizlik, hayırseverlik vb. özellikler bu sözcükten kadın isimlerinin yapılmasına sebep olmuştur (Tanrıverdi, 2012, s.40).

C. Cabbarlı Türkçe kökenli sözcüklerle başka dillerden geçen sözcüklerin birleşiminden oluşmuş aşağıdaki kadın isimleri de kullanılmıştır:

Gültəkin (“Aydın”) – Farsça kökenli *gül* sözcüğü ile Türkçe kökenli *təkin* benzetme takısının birleşmesinden yapılmıştır. “Gül gibi, güle benzer, çiçeğe benzer” şeklinde açıklanır (Paşayev & Bəşirova, 2011, s.276; Aydın, 2002, s.175; Həsənov, 2002, s.209). Bu isimde gülün güzelliği, kokusu vd. özellikleri kadınla ilişkilendirilir. Eski Türkçedeki *tekin* “şehzade” sözcüğü ile de ilişkilendirilir (Qurbanova 2019, s.828). Fakat onun kadın isminin yapılmasında yer alması şüphe doğurur.

Çiçeklerle ilgili sözler kadın isimlerinin yapılışında önemli yere sahiptir: “Zarif varlıkların insanda oluşturdukları zevk çiçeklerle ilişkili birçok ismin yapılmasına neden olmuştur” (Xudiyev, 2014, s.65). A. Tanrıverdi'nin yazdığına göre, bu gibi isimlerde çiçeğin güzelliği, zarifliği, hoş kokusu, temizliği vd. esas alınır (Tanrıverdi, 2012, s.124). Güzellik, zariflik vb. özellikler eserdeki Gültəkin karakterine uygundur.

F. Qurbanova'ya göre, “XX. yüzyılın 30'lu yıllarından ismin hayatımızda yaygınlaşması yüzyılın başlarında yaşamış ünlü oyun yazarı C. Cabbarlı'nın (1899-1934) “Aydın” (1919) eserinden, daha doğrusu, tragedyanın ana karakterlerinden olan Gültəkin'in adından kaynaklanır” (Qurbanova, 2019, s.828). Bu özellik C. Cabbarlı'nın kullandığı birçok kişi ismine de aittir. Onun kullandığı isimler XX. yüzyılda hayatımızda yaygınlaşmıştır.

Xanımnaz (“Almaz”) – Türkçe kökenli *xanım* “hanım” sözcüğü ile Farsça kökenli *naz* sözcüğünün birleşmesi sonucu ortaya çıkmış kişi ismidir. Aşağıdaki anlamları gösterilmiştir: “nazlı hanım; naz yapan hanım” (Paşayev

& Bəşirova, 2011, s.281); “hanım gibi işveli; gamzeli hanım” (Aydın, 2002, s.190); “nazlı hanım” (Qurbanova, 2019, s.849).

Bizce, *Xanımnaz* ismi eserde kızının ismi olan *Almaz* ismine uygun olarak seçilmiştir. Afad Gurbanov kafiyeli kişi isimleri ile ilgili şunları yazar: “Seslenmesi beğenilmek için halkımız kafiyeli isimler sistemini çok eski zamanlardan beri kullanmaya başlamıştır. Çocuğa kafiyeli isim vermekte büyük tecrübe elde edilmiştir” (Qurbanov, 2019b, s.48).

Gülxanım (“Almaz”) – Farsça kökenli *gül* sözcüğü ile Türkçe kökenli *xanım* sözcüğünün birleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Aşağıdaki anlamları gösterilir: “gül gibi hanım, güle benzeyen hanım” (Paşayev & Bəşirova, 2011, s.273; Həsənov, 2002, s.207; Qurbanova, 2019, s.817).

Birleşik sözcük şeklinde olan bu kadın isminin ikinci kısmı unvandır. Unvanlardan yapılmış isimlerin çoğu melez (hibrit) sözcüklerdir: *Zərxanım*, *Gülxanım*, *Narxanım*, *Nurxanım*, *Xanımxər*, *Xangül vb.* (Tanrıverdi, 2012, s.128). A. Tanrıverdi bunu aşağıdaki gibi açıklar: “Demek ki, yabancı sözcüklerdeki güzellik tonu ve unvanlardaki saygı anlamı onların kadın ismi gibi kullanılmasına neden olmuştur” (Tanrıverdi, 2012, s.128). Nizami Hudiye bu tür isimlerin sonradan oluştuğunu gösterir: “Sovyet dönemine kadar olan isimler sisteminde bu tür kişi isimlerine bir miktar rastlansa da böyle isimler genelde son dönemde daha yaygın olmuş ve sadece Azerbaycan antroponimi sisteminde değil, diğer grup Türk dillerinde de yaygın kullanım imkânı kazanmıştır” (Xudiye, 2014, s.52).

Gülbacı (“İncə”) – Farsça kökenli *gül* “çiçek” sözcüğü ile Türkçe kökenli *bacı* “kız kardeş” sözcüğünün birleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. “Çiçek gibi kız kardeş; mutlu kız kardeş” (Paşayev & Bəşirova, 2011, s.271); “gül gibi kız kardeş, gül kardeş, sevgili kız kardeş” (Həsənov, 2002, s.204); “gül gibi değerli, sevgili kız kardeş” (Qurbanova, 2019, s.809) anlamları gösterilir.

Gülbacı akrabalık ilişkisi bildiren sözcüklerden yapılmış isimlerdendir. A. Tanrıverdi bu gibi isimlerin saygı bildirdiğini belirtir: “Unvanların kişi adları yapımında, kadın isimlerinin oluşturulmasında saygı anlamı ifade ettiğine göre kullanılmasını, akrabalık ilişkisi ifade eden sözcüklerde de (tabii ki kadın cinsine ait olan ve her iki cinsi ifade eden sözcükler demek istenir) bu özelliğin olmasını düşünerek onları bir grupta sunmak istedik” (Tanrıverdi, 2012, s.127).

Sonuç

Örneklerden de görüldüğü üzere, Cabbarlı'nın oyunlarında Türkçe kökenli kadın isimleri yaygındır. Bunların arasında fiilden yapılmış isimler çoğunluktadır. Burada *sevmek*, *gülmek* gibi fiillerin kullanılması Cabbarlı'nın Azerbaycan kadınının hep sevilen, değer verilen ve mutlu olmasını istediğini

gösterir. Bununla beraber, sıfattan yapılmış isimler, kuş adlarından gelen isimler vd. var. Cabbarlı'nın kullandığı kadın isimlerinin bazıları Türkçe ve yabancı kökenli sözcüklerin birleşmesiyle oluşmuştur ki bu tür sözcüklerin yapılması Türkçede yaygın görülen bir olaydır. Cabbarlı'nın oyunlarında kullandığı kadın isimlerinin ait oldukları karakterlere uygun olarak seçildiğini ve dönemi yansıttığını da belirtmek gerekir. Örneğin, *Solmaz* adı 9. yüzyılda, İslâm'ın kabul edilmesinden önceki dönemi anlatmak için özel olarak seçilmiştir. Cabbarlı'nın oyunlarında kullanılmış Türkçe kökenli kadın isimleri sonraki dönemde Azerbaycan antroponimisinde çok yaygınlaşmıştır. Bu da bir yazar olarak Cabbarlı'nın gücünü gösterir.

Cafer Cabbarlı Türkçe kökenli özel isimleri yaygın olarak kullanmış yazarlarımızdandır. O yeri geldiğinde gündelik hayatta ve edebiyatta çok kullanılmayan yahut dilimiz için yeni olan Türkçe kökenli isimlere eserlerinde, özellikle de oyunlarında geniş yer vermiştir. Onun eserlerinin tanınırlığı kullandığı ve oluşturduğu Türkçe kökenli isimlerin de hayatımızda yaygınlık kazanmasına neden olmuştur. Bunun bir diğer nedeni de Cabbarlı'nın ilk defa kullandığı isimlerin dilimizin söz varlığı ve isim yapma kuralları ile uyumlu olmasıdır. Bunun sonucunda Azerbaycan Türkçesinde Türkçe kökenli, millî isimlerin kullanımı genişlemiştir.

KAYNAKÇA

- Aydın, A. A. (2002). *Şəxs adları lüğəti*. Çıraq.
- Həsənov, H. (2002). *Azərbaycan şəxs adlarının izahlı-etimoloji lüğəti*. Mütərcim.
- Xudiyev, N. (2014). *Seçilmiş əsərləri. IX cild. Elm və təhsil*.
- Qurbanov, A. (2019a). *Azərbaycan onomologiyasının əsasları. I cild (2 cildə)*. Bakı.
- Qurbanov, A. (2019b). *Azərbaycanlı şəxs adları ensiklopediyası*. Bakı.
- Qurbanova, F. (2019). *Azərbaycan şəxs adları. İzahlı lüğət*. Bakı.
- Paşayev, A. & Bəşirova, A. (2011). *Azərbaycan şəxs adlarının izahlı lüğəti*. Mütərcim.
- Tarıverdi, Ə. (2012). *Türk mənşəli Azərbaycan şəxs adlarının tarixi-lingvistik tədqiqi*. Bakı.

**ESKİ UYGUR TÜRKÇESİNDE GEÇEN *YAKTUR-* “KİTAP, KOPYA VB. BASTIRMAK” FİİLİNİN KÖKENİ ÜZERİNE
ON THE ORIGIN OF THE VERB *YAKTUR-* “TO GET BOOKS, COPIES ETC. PUBLISHED” IN OLD UYGHUR TURKISH**

*Kerime ÇALIŞ BESLİ**

Özet

Eski Uygur Türkçesi metinlerinde; tarihi Türk lehçeleri dönemlerinde ya da yalnız Eski Uygur Türkçesinde tanıklanan birçok kelime vardır. Bu kelimelerden bir tanesi *yaktur-* fiilidir. Eski Uygur Türkçesine has olan *yaktur-* fiili Budizm’i yaymak ve bu yolla da sevabı artırmak amacıyla eserlerin çoğaltılma ihtiyacına yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu kelimeye Runik harfli metinlerde rastlanmaz. Bunun sebebi Runik harfli metinlerin yazımında kâğıt ve baskı tekniklerinin kullanılmamasından kaynaklanıyor olabilir. Araştırmacılar tarafından verilen açıklamalarda *yaktur-* fiilinin köken açıklaması tam olarak açık değildir. *Yaktur-* fiili Eski Uygur Türkçesi metinlerinde karşımıza çoğunlukla “(kitap, dergi vb.) bastırmak, yazdırmak” anlamlarında çıkar. Çalışmamızda araştırılan *yaktur-* “(kitap, dergi vb.) bastırmak, yazdırmak” fiilinin kök, anlam ve yapı olarak **ya-* ve *yak-* fiilleriyle birleştirilebileceğini düşünüyoruz. Bu sebeple araştırmamızda Eski Uygur Türkçesinin geç dönem Tantrik Budizm metinlerinde tespit edilen “kitap vb. bastırmak, yazdırmak” anlamlarının **ya-* “yaklaşmak”, *yak-* “yaklaşmak”, *yak-* “merhem, ilaç vb. sürmek, ovmak” fiilleri ve anlam alanıyla ilişkisi irdelenip köken, yapı ve anlam bilimsel açılarından açıklamalar yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Eski Türkçe, Eski Uygur Türkçesi, Tantrik Budizm, *yaktur-*, kitap vb. bastırmak.

Abstract

There are many words witnessed in the historical Turkish dialects or only in the Old Uyghur Turkish. One of them is the verb *yaktur-* arose to reproduce works to spread Buddhism. The word is not found in texts with Runic letters. The reason for this may be due to the fact that paper and printing

* Dr., Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eskişehir / TÜRKİYE kerimecaliss@gmail.com
ORCID: 0000 0001 9116 6409

techniques are not used in the writing of these texts. In the explanations given by the researchers, the origin of *yaktur-* is not entirely clear. This verb is mostly seen in Old Uyghur Turkish with the meaning 'to get books, copies etc. printed or to print'. The word in question is not found in texts with Runic letters. This may be due to the fact that paper and printing techniques are not used in Runic letter texts. We think that *yaktur-* 'to get books, magazines, etc. printed' can be combined with the verbs **ya-* and *yak-* in terms of root, meaning and structure. For this reason, the relationship between the meanings "to print books, copies etc." with the verbs **ya-* "to approach", *yak-* to "approach", *yak-* to "drive, to rub" have been examined and explanations have been made in terms of etymology, structure and semantics.

Key words: Old Turkish, Old Uyghur Turkish, Tantric Buddhism, *yaktur-*, to print books, journals etc.

Giriş

Eski Uygur Türkleri tarih boyunca dinî, siyasi, ekonomik vb. nedenlerle çeşitli yerlere göç etmişler, farklı coğrafyalarda yaşayarak Gök Tanrı, Maniheizm, Budizm, Hristiyanlık, İslamiyet gibi inançları benimsemişlerdir. Söz konusu gelişimler Uygur Türklerinin kültürel yaşamlarını da derinden etkilemiştir. 8. yüzyılda Ötüken Uygur Devleti'nin resmî dini olan Maniheizm, 840 yılında bu devletin Kırgızlar tarafından yıkılıp Eski Uygur Türklerinin Turfan ve Hoço bölgesine göç etmesiyle yerini Budizm'e bırakmış ve Doğu Türkistan Budizm'inin merkezi hâline gelmiştir. Kabul edilen dinler ile beraber söz varlığında da birtakım değişiklikler olmuş ve dile yeni kelimeler girmiştir. Bu dönemde Uygurlar Budizm'i yaymak ve bu yolla sevap kazanmak için öğretileri çoğaltma işine girip birtakım baskı teknikleri geliştirmişlerdir. Ağca ve Arıcan, Budizm inancında dinî metinleri yazmak, okumak, yazdırmak ve çoğaltmak gibi olguların sevap olarak değerlendirildiğini ifade ederler (2019, s. 20). Besli'ye göre Uygurlar dönemin dine ait kabulleri, bu dönemde pek çok eserin çoğaltılmasına aynı zamanda da eser çoğaltma faaliyetlerinde zamandan ve zahmetten tasarruf edilebilecek yöntemlerin geliştirilmesine vesile olmuştur. Uygurların inançlarında var olan sevapları arttırma ve bu sayede dinde mesafe kat edebilme düşüncesi, baskı tekniği ile daha sağlam bir zemine oturabilme imkânına kavuşmuştur (2021, s. 366). Runik harfli metinlerde görülmeyen Uygur döneminde değişen şartlar (kâğıt, mürekkep vb. materyallerin kullanılmasıyla) nedeniyle ortaya çıkan baskı tekniği, *yaktur-* 'kitap vb. bastırmak', *oydur-*, *intür-* gibi kelimelerin kullanılmasına neden olmuştur. Geç dönem Uygur eserlerinde ortaya çıkan *yaktur-* fiili Uygurlarda Budizm'i yaymak ve bundan sevap kazanmak amacıyla eserleri çoğaltarak insanlara aktarılmasını sağlama ihtiyacı duyulduğundan ortaya çıkmış olmalıdır. Yani ihtiyaca yönelik olarak türetilen bir kelimedir. Tekin, tahta oyma baskı tekniğinin yapılışını anlatırken şu kelimelerin anlamlarına yer vermiştir: *tamğa+ka oydur-* "metni baskıya hazırlamak üzere tahtaya

hâkketmek”, *tamğa+ka intür-* oyulan metni basmak”; tamğa “baskıya hazırlanmış tahta tabaka”, *oy-*, *oydur-* “hâkketmek, oymak”, *intür-* “hazırlanmış tahta tabakayı basmak, metni çoğaltmak” (2015: s. 61). Buradan anlaşılıyor ki *intür-* fiili de *yaktur-* fiili gibi “kitap vb. bastırmak, çoğaltmak” anlamında kullanılmıştır. Ayrıca Tekin, tahta oyma baskı tekniği ile ilgili şu sözleri söylemiştir: “Oymacı usta metni alır ve yazılı kısım tahtanın üstüne gelecek şekilde kâğıdı yüzü koyun yapıştırır, şeffaf kâğıdın arkasından görünen ters yazıların etrafı oyulur, metin ters, yani negatif olarak kabartma şeklinde ortaya çıkar. Üzerine sürülen renkli, rensiz mürekkeple istenildiği kadar kopya çıkarılır (2015: s. 60). Bu bilgilerden hareketle araştırma konumuz olan *yaktur-* fiilinin “kitap vb. bastırmak” anlamının oluşma safhalarında Eski Uygur döneminde kullanılan baskı tekniği yöntemleri bize ipucu vermektedir.

Yaktur- “kitap vb. bastırmak” fiili Zieme’ye kadar kimi araştırmacılar tarafından ya yanlış aktarılmış ya da sözlüklerde yer verilmemiştir. Clauson, EDPT’de söz konusu fiile “yaktırmak” anlamı verip *min küün tükel yakturup* dizisini “binlerce mum yaktırp” şeklinde aktarır (1972, s. 900). Yine Arat, Eski Türk Şiiri adlı eserde, *alku türlüg adalarta umug boltaçı arış arıg bu yitiken sudur erdinig agzanıp miş küün tükel yakturup adınlarka ülemiş buyan küçinte* ifadesini “her türlü tehlike anlarında ümit olan bu temiz, duru Yitiken Sütra cevherini okuyup bin mumu tamamen yaktırarak başkalarına üleştirilen bu iyilik sayesinde” şeklinde açıklar ve “mum yakmak” olarak Türkiye Türkçesine aktarır (1991, s. 238, 239). Halbuki bu örneklerde “bir kitabın okunup bastırılıp dağıtılması” durumu söz konusudur. Zieme, BT XIII’de *arış arıg bu yitiken sudur erdinig agzanıp miş küün tükel yakturup adınlarka ülemiş buyan küçinte* “Bu saf, temiz Yitiken Sütra cevherini ezberleyip bin tam baskı bastırıp başkalarına paylaştıran bu sevap sayesinde” satırlarında söz konusu fiili “baskı bastırmak” anlamında aktarmıştır (1985: s. 161). Wilkens ise Handwörterbuch des Altuigurischen’de *yaktur-* fiili için “basmak, bastırmak, (baskıyı kâğıda) çıkarmak, baskı kütüğünü oydurmak, baskı kalıbına yazı oydurmak” anlamlarını verir (2021: 856).

1. Ya- Fiil Kökü ve Anlam Alanı

Genel Türkçede *ya-* kökünden gelen türevlerin ve anlam alanlarının işlev ve geniş olduğu görülmektedir. Söz konusu kökün geniş bir anlam alanı olduğunu türevlerinden yola çıkarak tespit etmek mümkündür. Erdem ve Demirci *ya-* kökü ve türevlerini çalışmalarında belirtmiştir:

1. *ya- (I) ‘yanmak’ > *ya-k- ‘yakmak’, *ya-n- ‘yanmak’, *ya-l- ‘yanmak, parlamak’ > yaltır-, yaldız ve yıldız;
2. *ya- (II) ‘hata yapmak, yanılmak’ > *ya-n- ‘yanılmak’; yan-(ı)l-;
3. *ya- (III) ‘sürmek, yaymak; ovmak’ > *ya-k- ‘sürmek’;
4. *ya- (IV) ‘yaklaşmak’ > *ya-k- ‘yaklaşmak’ > ya-k-(ı)n;

5. *ya- (V) ‘dönmek; tekrar etmek’. > *ya-n- ‘dönmek’, yanut ‘yanıt’, yana ‘yine’, yankı. (2019, s. 170, 171).

İncelenen *ya- kök şeklinin “sürmek, yaymak vb.” anlamlarının ya- “yaklaşmak” temel anlamıyla ilgili olduğunu düşünüyoruz. Anlam bilim kuralları gereği; “bir şeye ya da bir yere bir şey sürmek vb.” eylemlerin gerçekleşmesi için “bir kimse, bir nesne ya da bir yere yakınlaşmak” gerekir.

2. Etimoloji Sözlüklerinde Yak- ve Yaktur- Fiilleri

Araştırılan fiille kök ilgisi olan yak- fiiline “yağ, merhem vb. sürmek”; “yaklaşmak, bir şeye yakınlaşmak” ve çok erken bir dönemde “bir şeye dokunmak anlamları verilir (EDPT 896).

Yak- fiili, haften || yapışmak, yapışık kalmak; heften, legen, auflegen, applizieren || iliştiirmek, tutturmak, koymak, üstüne koymak, uygulamak; verkleiden, verzieren || donatmak, süslemek; sich kümmern || ilgilenmek, önemsemek; befrieden || barış sağlama anlamlarında açıklanır (Wilkens, 2021, s. 854-855).

Yaktur- fiiline ayrı maddelerde “merhem vb. sürdürmek”, “bir şeye dokundurmak” ve “bir şeyi tutuşturmak, yakmak” anlamları verilir (EDPT 900).

Erdal *yaktur-* fiilinin Zieme’nin okumasına kadar yanlış anlaşıldığını ‘(bir şey) bastırmak’ anlamında olduğunu ve fiilin yak- ‘girmek, temas etmek’ anlamından gelmiş olabileceğini aktarır (OTWF 813).

Wilkens, *yaktur-* fiili için “basamak, bastırmak, (baskıyı kâğıda) çıkarmak, baskı kütüğünü oydurmak, baskı kalıbına yazı oydurmak” anlamlarını verir (2021: 856).

Anlam gelişimine göre “bir şeyi, bir şeye ya da bir yere sürmek, iliştiirmek, donatmak ya da bir şeyin bir yere yapışması” için “bir nesneye dokunmak ya da temas etmek” gerekir. Bu çerçevede yak- ile *yaktur-* fiilleri aynı anlam çerçevesinde değerlendirilebilir.

3. Çağdaş Türk Lehçelerindeki Karşılıkları:

3.1. Yak-

Türkiye Türkçesi: yak- ‘kına, yakı vb.ni koymak, sürmek’ (TDK); Yeni Uygur Türkçesi: yak- ‘sürmek, ovmak’ (YUTS 455); Azerbaycan Türkçesi: yah- ‘katı, yağlı bir maddeyi bir şeyin üzerine sürmek, yaymak’ (ATS 1212); Tuva Türkçesi: ça- / çağ- ‘sürmek, ovmak’ (EDPT 896); Kırgız ve Kazak Türkçesi jak- ‘sürmek’ (EDPT 896); Türkmen Türkçesi yak- ‘sürmek’ (EDPT 896). Kazak ve Kazan Tatar Türkçesi: jaç- ‘ovmak, sürmek, boyamak’, Kıpçak Türkçesi: yapıştırmak’ (VEWT 180a).

3.2. Yaktur-

Yeni Uygur Türkçesi: yaktur- ‘sürdürmek, cilalatmak, ovdurmak’ (YUTS 455); Azerbaycan Türkçesi: yahdır- ‘bir şeyin üzerine bir şey sürdürmek’ (ATS 1212).

yahı: 1- Yağ özellikleri olan madde; sürülebilen her türlü madde. Sürülerek kullanılan ilaç. 2- Yağ sürülmüş ekmek parçası. 3- Fırça ile sürülmüş ince boya tabakası (ATS 1212).

4. Yak- Fiilinin Köken İncelemesi

A1: yaklaşmak

1: yak- (1) ‘(insan, ordu, hayvan vb. için) yaklaşmak’ (Maitr 105 12, DLT 377; EDPT 896).

yakmaz bolur

“Yaklaşmaz olur” (TT VI 445).

b. ol añar *yakdı*

“O ona yanaşıp *yaklaştı*” (DLT 377).

Eski Türkçede bu göstergenin *ya-* ‘yaklaşmak’ > *ya-k-* ‘yaklaşmak’ (*-k-* fiilden fiil yapan pekiştirme eki işlevinde) şeklinde olduğu verilen örnek cümlelerden çıkarılmaktadır.

2: yak- (1) ‘(öğreti, konu vb.ne) yaklaşmak, ele almak’ (AY 210 22, KB 323; EDPT 896).

bo iki törlüg yanluk atkak tözlüg nomlarğa *yakmadın* yapşınmadın ...

“...bu iki türlü bilinç esash öğretilere *yaklaşmadan*, bağlanmadan... (AY 240 22).

Eski Türkçede bu göstergenin *ya-* “bir yere, bir kimseye yaklaşmak” anlamından *-k-* “öğreti, konu vb.ne yaklaşmak” anlamına gelişmesi mümkündür.

3: yak- ‘(bir şeyin gerçekleşmesi için gereken süreç) yaklaşmak, gelmek’ (DLT 251)

menim barğum *yaktı*

“Gidişim *yaklaştı*” (DLT 251).

Eski Türkçede bu göstergenin *ya-* “bir yere, bir kimseye yaklaşmak” anlamından *-k-* “zaman, gün vb. için yaklaşmak” anlamına gelişmesi mümkündür.

A2: sürmek

1: **yağ-** “(yaraya ilaç, krem vb.) sürmek” (Heilk I 28, DLT 377; EDPT 896)

közke yağku ol

“Göze sürmeli” (Heilk I 28).

b. er başka yakığ yakdı

“Adam yaraya yakı sürdü” (DLT 377).

Eski Türkçede bu göstergenin *ya-* “bir yere, bir şeye yakınlaşmak” anlamından *-k-* “yara vb.ne ilaç sürmek” anlamına gelişmesi yapı ve semantik yönünden mümkün olabilir.

2: **yağ-** “(bir kimseye, bir şeye; bir şeyle) dokunmak” (DLT 377; EDPT 896)

ol añar elig yakdı

“O, ona vb.ne elle dokundu” (DLT 377).

Eski Türkçede bu göstergenin *ya-* “bir yere, bir şeye yakınlaşmak” anlamından *-k-* “bir kimseye dokunmak” anlamına gelişmesi yapı ve semantik yönünden mümkün olabilir. Bir şey sürmek ve temas etmek anlamlarında bağlantı var. Örneğin, *yaraya ilaç sürmek* için önce yaraya temas edilir, sonra sürme eylemi gerçekleşir. Sürmek ve dokunmak eylemlerinin anlam alanları yakındır. Bu sebeple temas etmek > sürmek vb. için anlam gelişimi söz konusu olabilir.

5. Yaktur- Fiilinin Köken İncelemesi

A1: (kitap vb. için) baskı yapmak

1. ayayu bo nomuğ yakdurmıs (BT XIII 41 17).

“Bu öğretiyi hürmetle bastırmış”

2. bo nom erdinig arış arığ ögdi astab yükünçi birle arığ uz bititip uğrayu soğa tamğağa entürüp artoksuz egsüksüz miñ küün yakturup üleyü tegintim (BT XIII 20, 63-65).

“Bu kıymetli din kitabımı, temiz, saf saygı ve övgüyle yazıp, baskı bloklarını dikkatlice oydurup, ne eksik ne fazla bin kopya bastırıp itinayla dağıttım”

3. arış arığ bu yitiken sudur erdinig agzanıp miñ küün tükel yakturup adınlarğa ülemiş buyan küçinte... (BT XIII 161).

“Bu saf, temiz Yitiken Sutra cevherini ezberleyip bin tam baskı bastırıp başkalarına paylaştıran bu sevabın gücü sayesinde...”

4. ayançaŋ kærtgünç köngülin men kamala açarı ayayu yüz sekiz küün *yakturup* ülenü tegindüm (BT XIII 171).

“Hürmet ve inanmış gönülle, ben, Kamala Açarı hürmetle yüz sekiz nüsha bastırıp paylaşırarak dağıttım”

5. y(e)mä kim inçip ol alku yertinçü-niñ atı mañgal-ı anaz umug-suz-lar-niñ yolçısı yerçi-si atı kötrülmüş burhan bahşım(ı)znıñ altun ağızın nomlayu y(a)rıkamış alku ada-lar-ta umug boltaçı arvışlar eligi sitaŋap(a)tri sudur-ug ayançaŋ kertgünç köngülin m(ä)n kamala açarı ayayu yüz sekiz küün *yakturup* ülänu tägindüm (BT XXVI 144).

“Ve yine tüm yeryüzünün kaderi ve saadeti çaresiz ve umutsuzların rehberi, adı yüceltilmiş Buda üstadımızın altın ağızı ile vaaz verip söylediği bütün tehlikelerde umut olacak sihirler hakanı Sitadapatri Sudur’u hürmetli ve imanlı gönüllü ben Kamala Açarı saygıyla yüz sekiz kopya *bastırıp* dağıttım

6. amtı m(än) köñçök ı-dok kut ayayu bo nom-ug *yakturmuş* adrok buyan-ım küçintä (BT XXVI 144).

“Şimdi ben Köñçök İdikut saygıyla bu kitabı *yazdırmanın* sevabı sayesinde”

7. üküş tälim sansar-takı tınl(ı)glar oğlanı kutrulgu üçün özüm köñül örütüp *yakturtum* tükel beş yüz küün (BT XXVI 149).

“Dünyadaki pek çok canlı varlığın kurtuluşu için kendim niyet edip tamamı beş yüz kopya *bastırdım*.”

8. amtı m(ä)n buyan kay-a sal ayayu bo nomug *yakturmuş* adrok buyan-ım küçintä alku küsüş-lär-im top kanıp ämgäk-siz ig-siz eñ bolup ädgülüg işlär-im t(ä)rk bütüp äñ kenintä keç-mätin bu[rha]n kutın bulayın (BT XXVI 42).

“Şimdi ben Buyan Kaya Sal saygılı bir şekilde bu öğretiyi *yazdırma* iyiliğim sayesinde bütün isteklerim tamamı sıkıntısız, hastaliksız huzur içinde iyi işlerim hemen tamamlanıp en sonunda geçmeden burhan kutunu bulayım.”

9. çi çinç bir otuzunç ud yıl üçünç ay bir yañı-ka kamçu-ta *yakturultı* sadu [s]adu (BT XXVI 154).

“Çi Çing yirmi bir inek yılında üçüncü ayın bir yenisinde Kansu’da (bu kitap) *bastırıldı*.

10. alku törlüg ada-larta umug boltaçı arış arıg bo yetikän sudur ärdiniğ agzanıp miñ küün tükäl *yakturup* adın-larka ülämiş buyan küçintä (BT XXVI 50).

“Her türlü sıkıntılarda umut olacak saf ve temiz bu Yitiken Sudur cevherini söyleyip bin kopya eksiksiz *bastırıp* başkalarına dağıtmış (olmanın) sevabı sayesinde”

11. arış arıg bo nom-ug *yakturmuş* buyan küçintä alku kamag t(ä)ñri-lär-niñ asılzun t(ä)ñridäm küçläri (BT XXVI 44).

“Bu saf ve temiz öğretiyi *yazdırmanın* sevabı sayesinde bütün tanrıların ilahi güçleri artsın.”

12. anta basa ok yüz säkizär kün *yakturup*... (BT XXVI 128.37).

“Ondan sonra yüz sekizer kopya *bastırıp*...”

13. ânâtkâk-çâ türk-çâ sitatapatri sudur-lar-ıg âgsüksüz tükâl bir tümân küün *yakturu* y(a)rıkamış buyan küçintâ (BT XXVI 43.5-6).

“Hintçe Türkçe Sitatapatra Sudurları eksiksiz tam on bin kopya *bastırmayı* emretmiş (olmanın) sevabı sayesinde.”

14. artok-suz âgsüksüz miñ küün *yakturup* ülâyü tågındım (BTXXVI-6.17).

“Fazlasız eksiksiz bin kopya *bastırıp* saygıyla dağıttım.”

15. ayayu bo nom-ug *yakturmuş* (BT XXVI 144.17).

“Hürmet ederek bu öğretiyi *yazdırmış*”

A2: (ilaç vb. için) sürmek, basmak

ol başka yakıg *yakturdi*

“O, ona yarasına yakı *yapıştırmasını* emretti” (DLT 387).

Eski Uygurlarda genellikle kolofonlarda tanıklanan *yaktur-* fiilinin el yazısı yanında blok baskı tekniği de kullanıldığından hem *yazdırmak* hem de *bastırmak* anlamlarının ikisini de sağlayacağı düşünülmektedir (A. Kılıç Cengiz, 2021: 281).

Değerlendirme ve Sonuç

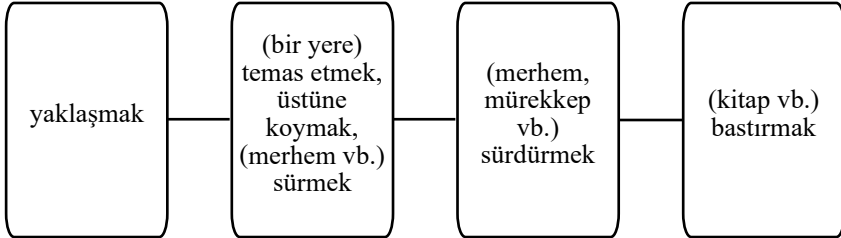
İncelenen **ya-* kök fiili Eski Türkçede farklı anlamlarda tanıklanır. Bu fiilin “bir kimseye, bir şeye ya da bir yere yaklaşmak”, “bir yere bir şey sürmek, yaymak vb.” farklı anlamları vardır. Anlam gelişimi “bir kimse, bir nesne ya da bir yere yaklaşmak” > “bir şeye ya da bir yere bir şey sürmek vb.” yönünde olabilir.

Yak- fiili Türkiye, Azerbaycan, Yeni Uygur, Tuva, Kıpçak, Kazan, Tatar, Kırgız ve Kazak Türkçesinde “kına, yakı vb.ni sürmek, yaymak, ovmak, yapıştırmak vb.” anlamlarına sahiptir. Bu anlamların *ya-* ‘yaklaştırmak’ anlamından geliştiğini düşünüyoruz. Çünkü “yağ, mürekkep vb.ni sürmek” için önce “bu maddeleri yakınlaştırmak, sonra temas ettirip sürmek ve yaymak” mümkündür. Araştırma konumuz *yaktur-* fiilininse çağdaş Türk lehçelerinden Azerbaycan ve Yeni Uygur Türkçesinde “kına, ilaç vb.ni sürmek, yaymak, ovmak, yapıştırmak vb.” anlamları mevcuttur. Söz konusu anlamlar **ya-* ‘yaklaşmak’ ve ‘yağ, mürekkep vb.ni sürmek’ anlamlarıyla ilgilidir. Eski Türkçedeki **ya-* ‘yaklaşmak’ > *ya-k-* ‘yaklaşmak’ köken gelişimini *-k-* fiilden fiil yapan pekiştirme eki şeklinde açıklanabilir. *Yak-* fiilinin (‘öğreti, konu vb.ne) yaklaşmak, ele almak’; ‘(bir şeyin gerçekleşmesi için gereken süreç için) yaklaşmak, gelmek’ anlamlarının da *ya-* ‘yaklaşmak’ anlamıyla bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Eski Türkçede **ya-* “bir yere, bir kimseye yaklaşmak” > anlamından *-k-* “öğreti, konu vb.ne yaklaşmak” anlamına gelişmesi mümkündür.

Eski Uygur Türkçesi örneklerinde *yaktur-* fiili çeşitli bağlamlarda “kitap, dergi vb.ni bastırmak, yazdırmak” anlamlarında tanıklanır. Bu

dönemde çeşitli baskı teknikleri kullanılmıştır. Bunlardan biri de tahta oyma baskı şeklidir. Tekin, tahta oyma baskı tekniği ile ilgili şu açıklamaları yapmıştır: “Oymacı usta metni alır ve yazılı kısım tahtanın üstüne gelecek şekilde kâğıdı yüzü koyun yapıştırır, şeffaf kâğıdın arkasından görünen ters yazıların etrafı oyulur, metin ters, yani negatif olarak kabartma şeklinde ortaya çıkar. Üzerine sürülen renkli, renksiz mürekkeple istenildiği kadar kopya çıkarılır (2015: s. 60). Bu dönemde kullanılan baskı tekniklerinde kalıbın üzerine sürülen mürekkeple çoğaltma işlemi yapıldığından *yaktur-* “kitap, dergi vb.ni basmak” eyleminin *yak-* fiilinin “bir yere temas etmek, üstüne koymak, bir yere bir şey sürmek, yaymak” anlamlarından gelişebileceği düşüncesindeyiz. Verilen anlamların gerçekleşmesi için de “bir yere, bir şeye ya da bir kimseye yaklaşmak” gerekir. Sonuç olarak; araştırma konumuz *yaktur-* “kitap, dergi vb.ni bastırma, yazdırma” fiili ve anlamının oluşum ve gelişim aşamalarının şu şekilde olduğunu düşünüyoruz:

**ya-* “yaklaşmak” > *ya-k-* “yaklaşmak” > “(bir yere) temas etmek, üstüne koymak > (merhem vb.) sürmek” > *ya-k-tur-* “merhem, mürekkep vb. sürdürmek” > “kitap, dergi vb.ni bastırma, yazdırma”

Kaynakça

- Ağca, F., Arıcan A. (2019). Eski Uygurca kolofonlar hakkında. Türk Moğol Dil Tarih Kültür Araştırmaları, (Ed. Şaban Doğan), s. 15-27.
- Altaylı, S. (1994). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü II*. Milli Eğitim Basımevi.
- Arat, Reşid Rahmeti (1930). *Zur Heilkunde der Uiguren I*, Berlin: Verlag der Akademie der Wissenschaften.
- Arat, R. R. (1999). *Kutadgu Bilig I Metin*. TDK.
- Bang, W & Gabain, A. ve Arat R. R. (1934). *Türkische Turfantexte VI Das buddhistische Sūtra Säkiz Yükmäk*. Verlag der Akademie der Wissenschaften.
- Besli, N. (2021). Dil-kültür ilişkisi bağlamında Eski Türkçe *yaktur-* üzerine. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (24), 364-372.
- Kaya, C. (2021). *Uygurca Altun Yaruk Giriş. Metin ve Dizin*. TDK.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth-Century Turkish*. At the Clarendon Press.

- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2015). *Divânu Lügâti 'ı-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. TDK.
- Erdal, M. (1991). *Old Turkic Word Formation*. Otto Harrassowitz.
- Erdem, M. D., Demirci, Ü. Ö. (2019). *Köktürkçe*. Pruva Yayınları.
- Kasai, Y. (2008). *Die uigurischen buddhistischen Kolophone*. Brepols. (Berliner Turfantexte 26)
- Kılıç Cengiz, A., (2021). *Eski Uygur Dönemine Ait Tantrik Bir Metin: Sītāpatrādhārānī*, TDK.
- Necip, E. N. (1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü* (çev. İklil Kurban). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Räsänen, M (1969). *Versuch eines Etymologyschien Wörterbuch der Türksprachen*. Suomalais-Ugrilainen Seurayay.
- Tekin, Ş. (2015). *Eski Türklerde yazı, kâğıt, kitap ve kâğıt damgaları*. R.T. Karatepe (Hzl.). Dergâh.
- Wilkens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen, (Altuigurisch - Deutsch - Türkisch)* Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.
- Zieme, P. (1985a). *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren*. Akademie der Wissenschaften der DDR. (Zentralinstitut für Alte Geschichte und Archäologie. Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients. Berliner Turfantexte 13).

“RAFADAN TAYFA, DİJİTAL TAYFA, TRAFİK TAYFA” ÇİZGİ DİZİLERİNDE SÖZ VARLIĞI UNSURLARI

VOCABULARY ELEMENTS IN CARTOONS "RAFADAN CREW, DIGITAL CREW, TRAFFIC CREW"

*Bezza Nur KAPLAN**
*Fulya TOPÇUOĞLU ÜNAL***

Özet

Bu çalışmada “Rafadan Tayfa, Dijital Tayfa ve Trafik Tayfa” çizgi dizilerindeki söz varlığı üzerinde saptamalarda bulunularak çizgi dizilerin öğrencilerin söz varlığını zenginleştirme konusunda nasıl faydalanabileceğini tartışmak, konu üzerinde tavsiyelerde bulunmak hedeflenmiştir. Çalışmanın inceleme nesnesi 2014-2023 yılları arasında Türkiye televizyonlarında şifresiz yayın yapan TRT Çocuk kanalındaki birbirinin devamı olan üç çizgi dizinin ilk beş bölümünden oluşmaktadır. Bu çizgi diziler, Türkiye’de çocuklar tarafından en çok izlenen çizgi diziler arasından seçilmiştir. Çizgi diziler ve söz varlığı hakkında ayrıntılı veri toplamak için belgesel tarama yönteminden faydalanılmıştır. Toplanan verilerin analizinde nitel çalışmalarda kullanılan veri analizine ait frekans ve içerik analizleri kullanılmıştır. İçerik analizi için söz varlığı ana tema, terimler, argo ifadeler, atasözleri, deyimler, ikilemeler, yabancı kelimeler, kalıplaşmış sözler, kalıp (ilişki) sözler ise alt temalar olarak tanımlanmıştır. Temalara ait veriler, çizgi dizilerin bölümlerine göre frekans değeri olarak ifade edilmiştir. Daha sonra, temalara ilişkin veriler tablolar halinde biçimlendirilmiştir. Sonuç dahilinde bu çalışmada araştırma grubu olarak tercih edilen çizgi dizilerin, öğrencilerin söz varlığına desteği bakımından olumlu bir etki oluşturacağı gözlemlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Söz varlığı, çizgi film, Rafadan Tayfa, Dijital Tayfa, Trafik Tayfa.

Abstract

In this study, it is aimed to discuss how cartoons can benefit students to enrich their vocabulary by making determinations on the vocabulary in the cartoon series "Rafadan Crew, Digital Crew and Traffic Crew" and to make recommendations on the

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Kütahya /TÜRKİYE bezzanurkaplan.nk@gmail.com ORCID: 0000-0002-4084-705X

** Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Kütahya /TÜRKİYE fulyatopcuoglu@gmail.com ORCID: 0000-0003-3981-9841

subject. The object of study of the study consists of the first five episodes of the three cartoon series, which are the continuation of each other, on the TRT Children's channel, which broadcast free-to-air on Turkish televisions between the years 2014-2023. These cartoons were chosen among the most watched cartoons by children in Turkey. Documentary scanning method was used to collect detailed data about cartoons and vocabulary. In the analysis of the collected data, frequency and content analyzes of the data analysis used in qualitative studies were used. For content analysis, vocabulary was defined as the main theme, terms, slang expressions, proverbs, idioms, reduplications, foreign words, stereotypes, and stereotypes (relationship) were defined as sub-themes. The data of the themes are expressed as frequency values according to the parts of the cartoon series. Then, the data related to the themes were formatted as tables. As a result, it was observed that the cartoon series preferred as the research group in this study would have a positive effect in terms of supporting students' vocabulary.

Keywords: Vocabulary, cartoon, Rafadan Crew, Digital Crew, Traffic Crew.

Giriş

Dil, TDK Türkçe Sözlük'te (2011, s. 2158) “genel anlamda insanların duyduklarını ve fikirlerini belirtmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban; düşünce ve hisleri açıklamaya yarayan herhangi bir anlatım aracı” olarak bahsedilmektedir. Dille alakalı birçok çalışmada da bu açıklamaya benzer bilgiler sunulmaktadır. Dil, duygu ve düşüncelerimizi karşı tarafa aktarırken kullandığımız yegâne bir iletişim aracıdır. Bunun yanında kültür aktarımını ve bilgi üretme yeteneğimizi sergilerken de dili kullanırız (Demir, 2016).

Dili kullanırken en etkili silahımız kelimelerdir. Zihnimizdeki kelimelerin sayısı ne kadar fazla olursa dili kullanmakta o kadar ustalaşırız. Bu sebeptendir ki dili kullanmak birikimi gerekli kılar. Söz varlığını geniş ve aktif tutma zorunluluğunu hissettirir. Söz varlığını geliştirmek ve aktif hale getirmek için etkili yol ve yöntemler aranmalıdır.

Her gün, her yerde yeni kelimeler veya daha önceden bildiğimiz kelimeler okuma, dinleme/izleme yoluyla karşımıza çıkar. Bu sayede öğrenilen kelimeler pekiştirilir, unutulması veya pasif hale gelmesi zorlaşır. Böylelikle dilin anlatım gücü zenginlik kazanır.

TDK'ye (2011) göre söz varlığı, “Bir dildeki sözlerin tamamı, söz dağarcığı, söz hazinesi kelime hazinesi sözcük hazinesi, vokabüler, kelime kadrosu gibi terimleriyle aynı anlamı karşılamak için kullanılır.” TDK'ye göre söz kelimesinin anlamları ise: “1. İsim: Bir düşünceyi tam olarak anlatan kelime dizisi, lakırdı, kelam, laf, kavi. 2. İsim: Bir veya birkaç heceden oluşan ve anlamı olan ses birliği, kelime ve sözcüktür.” Yani söz varlığı, insanların kullandıkları, kullanmasalar bile gördüklerinde veya duyduklarında anımsadıkları kelimelerin toplamıdır. Yeni kelimeler öğrendikçe söz varlığı da genişler. Öğrenilen yeni kelimeler kullanılmazsa

kalıcı hale getirilemez ve söz varlığından silinir. Bu sebeple söz varlığını genişletecek yöntemler aranmalı ve kullanılmalıdır. Yeni kelimeler ne kadar çok kullanılırsa o kadar akılda kalacağı için uygulama önemlidir.

Aksan'a (1998, s. 61) göre dil becerilerinin temelini de kelimeler oluşturmaktadır. "İster bir konuşmada ister bir metinde olsun dildeki en kalıcı ve en güçlü birimler kelimelerdir." Söz varlığının varlığı dil becerilerinin kullanımını da etkilemektedir. Örneğin 100 kelimelik bir söz varlığı ile 500 kelimelik bir söz varlığı konuşurken de yazarken de farklılık gösterir. 100 kelimelik söz varlığına sahip biri kendini ifade ederken daha basit ve kısa cümleler kullanırken 500 kelimelik bir söz varlığına sahip biri kendini ifade ederken kelimelerin anlam gücünden daha fazla yararlanıp daha uzun cümleler üretir.

Bir ulusun kavram evreni onun dünya görüşünün de bir kıstasıdır. Söz varlığının ulusta oluşturmakta olduğu varoluş, binlerce senelik kültür hazinesini de ardından getirir. Ulusa ait her birey bu yığınla harmanlanır fakat bunu yeterli görmez. Birikimine birikim katar, zaman zaman varlığını bu değerler bakımından değiştirir. Zihninin kapılarını ne kadar çok aralarsa o kadar fazla farklılaşma meydana gelir (Baş, 2010). Söz varlığı ne denli genişse kendini ifade etme becerisi de o kadar büyük olacaktır. Bir ulus söz varlığına ne kadar çok yatırım yaparsa ne kadar sahip çıkıp destek olursa o ulus tarih sahnesinde o kadar çok iz bırakır. Gelecek nesiller sıfırdan kelime arayışı içine girmek yerine büyük bir havuza sahip olurlar. Güzel Türkçemiz de hazinesine zenginlik katarak varlığını sağlamlaştırmıştır.

Herhangi bir dilin söz varlığı düşünülünce, sadece o dilin kelime sayısı akla gelmez. O dilin deyimlerinin, terimlerinin, kalıp ifadelerinin, atasözlerinin, kalıplaşmış sözlerinin ve çeşitli anlatım kalıplarının meydana getirdiği bir bütünü anlamamız gerekir. Aksan'a (2015) göre söz varlığı, yalnızca bir dildeki belirli seslerin bir araya gelmesiyle oluşan semboller ve kodlar olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan insanların kavramsal dünyalarını, maddi ve manevi kültürlerini yansıtan bir dünya görüşü olarak da akla gelmektedir.

Söz varlığı aynı zamanda bir dilin tarihine de ışık tutmaktadır. Hangi kültürlerle etkileşime girmiş, hangi dillerden kelimeler almış ve bizim dilimize nasıl yerleşmiş, ne gibi değişimlere uğramış sorularının cevabını da vermektedir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'na (MEB, 2019, s. 8) göre "okuduklarından, dinlediklerinden/izlediklerinden yola çıkarak kelime dağarcığını zenginleştirerek dil zevkine ve bilincine ulaşmaları; duygu, düşünce ve hayal güçlerini geliştirmeleri amaçlanmıştır." Bu nedenle okullarda çocukların söz varlığını geliştirmeye yönelik ders kitapları ve dergiler gibi basılı materyaller ve görsel/işitsel özellikteki ders materyalleri;

hafızada tutma teknikleri, konuşma, bulmaca, kelime defteri tutma, sözlük kullanma gibi türlü öğretim yöntem ve tekniklerinden yararlanılmaktadır.

Etkili bir dil eğitiminin köklerinde, çocuklara geniş bir söz varlığı edindirebilmek yer almaktadır. Çocukların çizgi filmlere ve çizgi dizilere olan beğenisi, çocukların eğitiminde hatta söz varlığını ve sözcük öğretimini genişletme etkinliklerinde çizgi film ve dizilerden faydalanma düşüncesini gözler önüne sermektedir (Bursalı ve Topçuoğlu Ünal, 2015). Çocukların gelişiminde başarılı olabilmek ve onların ilgisini çekebilmek için çizgi diziler etkili bir tercihtir. Bağlamdan hareketle ve olayların akışına göre gelişen durumlara yeni kelimeler öğrenme şansları daha yüksektir.

“İnternet, televizyon, radyo vb. gibi farklı kitle iletişim araçları, özellikle çocukların kulağına ve gözüne hitap eden hikâye ve masallar, bunlara ek olarak ezgili veya ezgisiz şiirler, çeşitli çocuk şarkıları, sahne oyunlarının güzel diyaloglarına saklanmış türlü ana dili unsurları, tiyatro oyunlarının diyalogları ve sayısız deyimler, yapay ya da doğal çocuk edebiyatı eserleri ya kendi başarılarına ya da onlara eşdeğer bir yol izleyerek çocuğun gelişiminde fayda sağlar.” (Baş, 2010, s. 143). Çocuklar vakitlerinin bir kısmını televizyon karşısında geçirmektedir. Bu durum iyi yönde kullanılırsa televizyon karşısında geçen vakit verimli hale getirilmiş olur.

Televizyonun en büyük tüketici kitlesi olan yeni nesil çocuklar, günlük yaşamları sırasında uzunca bir süre televizyona maruz kalmaktadırlar. Onlar, en iyi olasılıkla 3-4 yaşından başlayarak 12 yaşına gelene kadar her gün ortalama en az 2 saat televizyon seyretmektedirler (Güngör, 2017). Eğitici filmler/diziler sayesinde bu süre verimli hale getirilebilir.

Öğrenme ile ilgili yapılan çalışmaların birçoğu görsel sembollerle yapılan öğretimin daha kolay ve kalıcı öğrenmeler sağladığına yöneliktir. Edgar Dale'nin tasarlamış olduğu “Yaşantı Konisine” (Dale, 1969) bakıldığında öğrenmenin içine ne kadar çok duyu organı katılırsa o kadar kalıcı bir öğrenme sağladığını gösterir. Aynı zamanda bilgilerin de unutulmasını zorlaştırır. Üstelik yaşantı konisinin dayandığı temellere göre insanların %83 görme, %11 duyma, %3,5 koklama, %1,5 dokunma ve %1 tatma duyularıyla edindikleri deneyimlerle öğrendikleri belirlenmiştir. Ayrıca süre sabit olmak kaydıyla insanlar okuduklarının %10'unu, duyduklarının %20'sini, gördüklerinin %30'unu, görüp işittiklerinin %50'sini, söylediklerinin %70'ini ve yapıp söylediklerinin %90'ını hatırlarlar (Demirel, 2002).

Baş'a (2010) göre okuma ve dinleme/izlemeyle söz varlığı unsurlarının zihindeki durumu ve kelimelere yönelik çağrışımlar güç kazanmakta bundan dolayı zihindeki söz varlığı yapıları da çoğalmaktadır. Bu sebeple kavram ve sözcük öğretiminde televizyon programlarından faydalanılmasıyla

öğrenmenin kalıcılığı artırılabilen ve çocuğun öğrenme süreci kontrol edilebilmektedir.

Çocukların anlam vermekte zorlandığı atasözü, deyim gibi söz varlığı unsurlarının öğretiminde çizgi film ve dizilerin ayrı bir önemi vardır. Çizgi film ve dizilerde kelimeler ve kavramlar farklı aralıklarla tekrarlandığı için o kelimelerin çocuğun söz varlığına oturması ve özellikle de çocukların bu unsurları anlamalarını kolaylaştırması önem arz eder (Bursalı ve Topçuoğlu Ünal, 2015). Günlük hayatta çocuk, kelimelerin tekrarını çoğu zaman duymaz ama görsel/işitsel cihazlarla kelimelerin tekrarına maruz kalır. Kelimeler ne kadar sık duyulur, okunur ve maruz kalınırsa söz varlığına dâhil olma şansı o kadar artar.

Türkmen'e (2012) göre, çizgi dizilerle deyim ve atasözlerinin anlamları dışında nerede ve nasıl kullanılacağı da öğretilir. Üstelik ana dili eğitimi dışında bu çizgi diziler yabancı dil öğretiminde de çocuklara ilgi ve motivasyon kaynağı olurlar.

Çizgi filmlerin ve dizilerin öğretme ve öğrenme stratejileri olarak kullanımı eğitimciler arasında yeniden dikkat çekmeye başlamıştır. Çünkü çizgi filmler ve çizgi diziler; dikkati, ilgiyi ve anlayışı arttırmakta, öğrenmeye yönelik isteği ve davranışları geliştirmekte, farklı düşünmeyi, üretkenliği ve yaratıcılığı artırmakta, kaygıyı ve stresi azaltmakta, öğrencilerin öğrenme sürecine aktif katılımını artırmakta, bıkkınlık ve davranış bozukluklarını en aza indirmektedir (Khalid, Meerah ve Halim, 2010, s. 539).

Sel'e (2022) göre yapılan çalışmalar, çizgi dizilerin eğitim alanında olumlu sonuçlar doğuracağını göstermektedir. Örneğin sosyal bilgiler alanında çizgi dizilerin kullanımı akademik başarıyı artırmıştır. Ayrıca yine sosyal bilgiler dersi bağlamında çizgi dizilerin incelendiği bir diğer araştırmada en fazla bilimsellik; en az bağımsızlık değerine yer verildiği görülmüştür (Selanik Ay ve Korkmaz, 2017).

Türk eğitim sistemine göre 5. ve 6. sınıf öğrencileri; somut işlemlerden soyut işlemler aşamasına geçmiş çocukları kapsar. Çalışmalar bu yaş grubundaki çocukların televizyon izleme oranının diğer yaş gruplarına göre daha fazla olduğunu ve daha çok sevildiğini gösterir (Demir, 2013). Bu dönemdeki çocuklar deyim, atasözü, benzetme, kişileştirme gibi mecazi ifadeleri anlamakta güçlük çeker; bu tür ifadeleri somut anlamlarıyla anlamlandırmaya çalışır. Bu bağlamda çizgi film/dizilerin, diğer öğretim yöntemlerine göre çocuğun eğlence ihtiyacını göz ardı etmeden daha etkili ve kalıcı öğrenme sağlanabileceği düşünülmektedir (Bursalı ve Topçuoğlu Ünal, 2015).

Kişisel söz varlığının ve kelime listelerinin oluşturulmasıyla ilgili başka araştırmalar da yapmıştır (bk. Baş, 2010; Baş 2011; Çolakoğlu, 2021;

Demir, 2016; Eğilmez, 2010; Göçen ve Okur, 2015; Keklik, 2016; Karagöl ve Tarakçı, 2019; Maden, 2021; Onan, 2016; Özkan, 2013; Şimşek ve Demirel 2020; Uludağ, 2010). Son 13 yılda yapılan bazı araştırmalar söz varlığı çalışmalarına katkı sağlamalarına rağmen günümüzde hala ilköğretim kademelerindeki öğrencilerimizin kaç adet kelimeyi söz varlığına aldıkları hakkında net bir bilgi yoktur. Bugün söz varlığı listelerinin olmaması, hangi kelimelerin hangi kademelerde verileceğinin bilinmemesine yol açmıştır. Araştırmacıların bir araya gelip söz varlığı listeleri hazırlamalarına ihtiyaç vardır. Bu sayede okullardan mezun edilen öğrencilerin donanımlarını görmek mümkün olacaktır.

Bu araştırmada, daha önce incelenen çizgi dizilere ek olarak alternatif sunulmuş ve söz varlığına katkısı incelenmiştir. Bu alanda bir seri olarak incelenen çizgi dizi olmamasından dolayı araştırma önem taşımaktadır.

Araştırmada, kitle iletişim araçlarının kullanımıyla çocukların söz varlığını geliştirmek için yararlanılabilecek çizgi dizileri saptamak ve bu çizgi dizilerin söz varlığına ne kadar katkı sağladığını göstermek hedeflenmiştir.

1. Yöntem

1.1. Araştırma Modeli

Bu çalışma çizgi dizilerin öğrencilerin söz varlığına katkısının incelenmesini temel almıştır. Bu araştırmada kullanılan model nitel araştırmaların içinde değerlendirilen belgesel tarama (doküman incelemesi) modelidir. Karasar’a (2005) göre belgesel tarama modeli olarak da bilinen doküman incelemesinde, var olan kayıt ve belgeler incelendikten sonra verilere ulaşılmaktadır. Yıldırım ve Şimşek’e (2013) göre doküman analizi, belirli bir amaca yönelik olarak okuma, kaynakları bulma, not alma ve değerlendirme işlemlerini içine almaktadır. Bu süreç aynı zamanda, “araştırılması amaçlanan olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin taranması” olarak da nitelendirilmektedir.

1.2. Araştırmanın İnceleme Nesnesi

Araştırmanın çalışma nesnesini 2014-2023 yılları arasında Türk televizyonlarında ücretsiz olarak yayınlanan TRT Çocuk kanalında birbirinin devamı niteliğindeki üç çizgi dizi ve bu çizgi dizilerin ilk beş bölümü oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde ölçüt örneklemeden faydalanılmıştır. Bu çizgi diziler, Türkiye’de çocuklar tarafından en çok izlenen çizgi diziler arasından seçilmiştir.

Bu çizgi dizilerin belirlenmesinde TRT’nin ve TİAK’ın izlenme verileri etkili olmuştur. TRT düzenli olarak her yıl faaliyet raporlarını halkın erişimine sunmaktadır. 2018 ve 2020 yıllarında çocukların en çok izlediği ve sevdiği çizgi diziler olarak Rafadan Tayfa ve serileri seçilmiştir. Rafadan

Tayfa adlı çizgi dizi serisi 21 Şubat 2023 tarihinde trt.net.tr/kurumsal adresinden alınan “TRT’nin 2018 Faaliyet Raporu”na göre yerli içerikte bir numaralı çizgi dizi seçilmiştir. Yine 21 Şubat 2023 tarihinde tiak.com.tr’den alınan, TİAK’ın 2021’de yayımladığı Televizyon İzleme Ölçümü 2020 Yıllığı’nda TRT Çocuk kanalının en çok izleyici kitlesine sahip çizgi dizisini Rafadan Tayfa adlı çizgi dizi olarak açıklamıştır.

Bu bilgilere dayanarak en çok izlenen çizgi dizi olarak öğrencilerin söz varlığına katkısının incelenmesi uygun görülmüştür. Bu bilgiler kapsamında araştırmanın çalışma konusu olarak en çok izlenme sayısına sahip olan Rafadan Tayfa adlı çizgi dizi serisinin ilk beş bölümü seçilmiştir.

1.3. Verilerin Toplanması

Literatür incelenerek çalışmanın teorik alt yapısı oluşturulmuş, çizgi filmlerin söz varlığının belirlenmesi için belgesel tarama yöntemi kullanılmıştır.

Çalışma konusu olarak seçilen Rafadan Tayfa adlı çizgi dizi serisinin ilk beş bölümü ilk önce şifre çözümüleme işlemi yapılmaksızın izlenmiştir. Daha sonrasında söz varlığı öğelerine ait tema ve alt temalara göre çizgi diziler ikinci kez izlenmiş olup bulgular söz varlığı öğeleri göz önünde bulundurularak oluşturulan tablolara dâhil edilmiştir.

1.4. Verilerin Analizi

Çizgi film ve dizilerde yer alan söz varlığının araştırılmasında, belgesel tarama yöntemlerinden veri analizine ait içerik ve frekans analizlerinden yararlanılmıştır.

İçerik analizi araştırmalarının genel amacı, çalışılan konu kapsamında, ileride yapılacak olan akademik çalışmalara yol göstermesi ve konu ile alakalı genel yönelimin tespitinin sağlanmasıdır (Ültay vd., 2021). Bu çalışmada da çizgi diziler izlenmiş ve veriler araştırmacılar tarafından bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

İçerik analizinde toplanan tüm veriler önce kavramsallaştırılır, ardından seçilen kavramlara göre düzenlenir ve son aşamada verileri analiz eden temalar ve alt temalar belirlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

İçerik analizinin nihai hedefi, toplanan verileri detaylı açıklayabilmek için kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analize göre daha detaylı bir inceleme yapılır. Betimsel analizde yorumlanan veriler içerik analizinde daha derine inilerek incelenir. Gözden kaçırılmış verilerin daha net ve güvenilir bir şekilde araştırılması sağlanır. Toplanan veriler kavramlara ve ilişkilere ulaştırılır. Daha sonra ise bu veriler kavram ve belirli temalara göre düzenlenip açıklanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Bu araştırmada Aksan'ın (2015) söz varlığının içerdiği ögeler sınıflaması esas alınmıştır. Ayrıca bu grubun içine “argo kelimeler” ve “ikilemeler” de eklenmiş, çeviri sözler çıkartılmıştır. “Söz varlığı” ana tema olarak belirlenmiş; “Deyimler, yabancı kelimeler, atasözleri, kalıp(ilişki) sözler, terimler, kalıplaşmış sözler, argo kelimeler ikilemeler” alt temalar olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmada Türk Dil Kurumu aracılığıyla hazırlanmış olan “Türkçe Sözlük (2011)” ve “Yazım Kılavuzu'ndan (2009)” yararlanılmıştır. Ayrıca Doğan'ın (2001) “Büyük Türkçe Sözlük”, Püsküllüoğlu'nun (1995) “Türkçe Sözlük”, Saraçbaşı'nın (2010) “Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü 1. ve 2. Cilt” ve Akyalçın'ın (2007) “Türkçe İkilemeler Sözlüğü”nden faydalanılmıştır.

Çalışma grubunu oluşturan çizgi diziler internet ortamında izlenmiş, analizi yapılmak üzere araştırmacılar tarafından bilgisayar ortamında doküman oluşturulmuştur. Bu veriler belirlenen ana ve alt temalara göre kodlanmış ve tablolaştırılmıştır. Toplanan veriler sözlüklere ve alanda yapılan diğer çalışmalara başvurularak (Demir, 2016; Aksan, 2015; Bursalı ve Topçuoğlu Ünal, 2015) gözden geçirilmiştir.

Veriler sınıflandırılarak kodlama işlemi yapılmıştır. Kodlama işlemi elde edilen verilerin incelenip ilişkilendirilmesi sürecidir. (Yıldırım ve Şimşek, 2013) Verilerin sıralanmasında sözcükler kök ve gövde şeklinde, çekim ekleri olmadan ifade edilmiştir. Fiil kök veya gövde tabanı “-” işareti ile gösterilmiştir. Sözcüklerin frekans değerleri yay ayrıç “()” şeklinde ifade edilmiştir. Çalışmada özel isimlere yer verilmemiştir. Üç çizgi dizi için sekiz farklı sözcük sınıflaması oluşturulmuştur. Bu sınıflamalardan sonuç ve öneriler bölümünde faydalanılmıştır.

2. Bulgular

Bu bölümde, bahsedilen çizgi diziler izlenmiş ve söz varlığı unsurları belirlenmiştir. Bunlara ilişkin bulgular toplanmış ve çizgi dizinin bölümlerine göre tablolar halinde verilmiştir.

2.1. Terimlerle İlgili Bulgular

Tablo 1. *Terimlerin Çizgi Dizi Bölümlerine Göre Dağılımı*

Çizgi Dizi	1. Bölüm	2. Bölüm	3. Bölüm	4. Bölüm	5. Bölüm	Toplam
Rafadan Tayfa	f(10) %25,64	f(5) %12,82	f(15) %38,46	-	f(9) %23,07	39
Dijital Tayfa	f(32) %21,19	f(7) %4,63	f(50) %33,11	f(41) %27,15	f(21) %13,90	151
Trafik Tayfa	f(18) %11,76	f(31) %20,26	f(20) %13,07	f(44) %28,75	f(40) %26,14	153

Tablo 1’de görüldüğü üzere terimlere en fazla “Trafik Tayfa” çizgi dizisinde rastlanmıştır. Trafik f(56); kural f(14); yaya f(11); yol f(7) en sık tekrar edilen terimlerdir.

2.2. Deyimler İle İlgili Bulgular

Tablo 2. *Deyimlerin Çizgi Dizi Bölümlerine Göre Dağılımı*

Çizgi Dizi	1. Bölüm	2. Bölüm	3. Bölüm	4. Bölüm	5. Bölüm	Toplam
Rafadan Tayfa	f(3) %17,64	f(3) %17,64	f(3) %17,64	f(5) %29,41	f(3) %17,64	17
Dijital Tayfa	f(6) %27,27	f(8) %36,36	f(6) %27,27	f(1) %4,54	f(1) %4,54	22
Trafik Tayfa	f(9) %26,47	f(4) %11,76	f(5) %14,70	f(9) %26,47	f(7) %20,58	34

Tablo 2’de görüldüğü üzere en fazla deyim “Trafik Tayfa” çizgi dizisinde rastlanmıştır. Birden fazla gözlenen deyim “Dikkat çek-”tir f(2). Genellikle farklı deyimler kullanılmıştır. Örneğin; “Tereyağından kıl çek-”, “Korktuğu başına gel-”, “Kafası kazan dön-”, “Ucu bucağı görünme-”, “Ağızdan çıkanı kulağı duyma-” gibi deyimler kullanılmıştır.

2.3. Atasözleri İle İlgili Bulgular

Tablo 3. Atasözlerinin Çizgi Dizi Bölümlerine Göre Dağılımı

Çizgi Dizi	1. Bölüm	2. Bölüm	3. Bölüm	4. Bölüm	5. Bölüm	Toplam
Rafadan Tayfa	-	-	-	-	-	0
Dijital Tayfa	-	-	-	-	-	0
Trafik Tayfa	f(1) %25	f(1) %25	f(1) %25	-	f(1) %25	4

Tablo 3’te görüldüğü üzere “Rafadan Tayfa” ve “Dijital Tayfa” çizgi dizilerinde atasözlerine rastlanmamıştır. Yalnızca “Trafik Tayfa” adlı çizgi dizinin 1.-2.-3.-5. Bölümlerinde 4 farklı atasözüne rastlanmıştır. Bunlar; “Üsküdar’da Sabah Oldu”, “Doğru Söze Ne Denir”, “Yolcu Yolunda Gerek” ve “Su Verenlerin Çok Olsun” atasözleridir.

2.4. İkillemeler İle İlgili Bulgular

Tablo 4. İkillemelerin Çizgi Dizi Bölümlerine Göre Dağılımı

Çizgi Dizi	1. Bölüm	2. Bölüm	3. Bölüm	4. Bölüm	5. Bölüm	Toplam
Rafadan Tayfa	f(1) %11,11	f(2) %22,22	f(1) %11,11	f(4) %44,44	f(1) %11,11	9
Dijital Tayfa	f(1) %10	f(1) %10	f(5) %50	f(3) %30	-	10
Trafik Tayfa	f(4) %30,76	f(2) %15,38	f(2) %15,38	f(3) %23,07	f(2) %15,38	13

Tablo 4’te görüldüğü üzere en çok ikilemeye “Trafik Tayfa” adlı çizgi dizide rastlanmıştır. Aynı ikilemeler kullanılmayıp bu 13 adet ikileme birbirinden farklı ikilemelerdir. Bunlar “hadi hadi”, “yan yana”, “tabii tabii”, “dikkat dikkat”, “bas bas”, “tamam tamam”, “dat dat”, “yavaş yavaş”, “sağdan sağdan”, “iyiden iyiye”, “salına salına”, “zingır zingır”, “bayağı bayağı”, “peş peşe” ikilemeleridir.

2.5. Kalıp (İlişki) Sözcük İle İlgili Bulgular

Tablo 5. Kalıp (İlişki) Sözcüklerin Çizgi Dizi Bölümlerine Göre Dağılımı

Çizgi Dizi	1. Bölüm	2. Bölüm	3. Bölüm	4. Bölüm	5. Bölüm	Toplam
Rafadan Tayfa	f(13) %25,49	f(16) %31,37	f(5) %9,80	f(11) %21,56	f(6) %11,76	51
Dijital Tayfa	f(10) %21,27	f(6) %12,76	f(5) %10,63	f(20) %42,55	f(6) %12,76	47
Trafik Tayfa	f(12) %17,91	f(15) %23,38	f(21) %31,34	f(10) %14,92	f(9) %13,43	67

Tablo 5'te görüldüğü üzere en fazla kalıp (ilişki) sözcüğe “Trafik Tayfa” adlı çizgi dizide rastlanmıştır. Sağ ol f(8); kusura bakma f(4); dikkatli ol f(4); rica ederim f(3) en çok tekrar eden kalıp (ilişki) sözcüktür.

2.6. Yabancı Kelimelerle İlgili Bulgular

Tablo 6. Yabancı Kelimelerin Çizgi Dizi Bölümlerine Göre Dağılımı

Çizgi Dizi	1. Bölüm	2. Bölüm	3. Bölüm	4. Bölüm	5. Bölüm	Toplam
Rafadan Tayfa	-	-	-	-	-	0
Dijital Tayfa	-	-	f(1) %100	-	-	1
Trafik Tayfa	-	-	-	-	-	0

Tablo 6'da görüldüğü üzere “Rafadan Tayfa” ve “Trafik Tayfa” adlı çizgi dizilerinde yabancı kelimelere rastlanmamıştır. Yalnızca “Dijital Tayfa” adlı çizgide bir adet yabancı kelimeye rastlanmıştır. Welcome f(1) 3. bölümünde görülen yabancı kelimedir.

Belirtilen çizgi dizilerde kalıplaşmış sözcük ve argo kelimeler hakkında bulguya ulaşılamamıştır.

2.7. Söz Varlığı Unsurlarının Çizgi Dizilere Göre Dağılımı

Tablo 7. Söz Varlığı Unsurlarının Çizgi Dizi Bölümlerine Göre Dağılımı

Çizgi Dizi	Terim Anlam	Deyim	Atasözü	İkileme	Kalıp Sözler	Yabancı Kelimeler	Kalıplaşmış Sözler	Argo Kelimeler	Toplam
Rafadan Tayfa	f(39) %33, 62	f(17) %14, 65	-	f(9) %7, 75	f(51) %43, 96	-	-	-	116
Dijital Tayfa	f(151) %65, 36	f(22) %9, 52	-	f(10) %4, 32	f(47) %20, 34	f(1) %0, 43	-	-	231
Trafik Tayfa	f(153) %56, 45	f(34) %12, 54	f(4) %1, 47	f(13) %4, 79	f(67) %24, 72	-	-	-	271
Toplam	f(343) %55, 50	f(73) %11, 81	f(4) %0, 64	f(32) %5, 17	f(165) %26, 69	f(1) %0, 16	0	0	618

Bu araştırmada saptanan söz varlığı unsurları çoktan aza doğru sırasıyla; Trafik Tayfa f(271), Dijital Tayfa f(231) ve Rafadan Tayfa f(116) şeklindedir. Söz varlığı unsurları incelendiğinde, en fazla söz varlığı unsurunun “Trafik Tayfa”, en az söz varlığı unsurunun ise “Rafadan Tayfa” adlı çizgi dizilerde olduğu saptanmıştır.

Araştırma dâhilinde incelenen çizgi dizilerde toplam f(343) “terim anlamlı sözcük”, f(73) “deyim”, f(4) “atasözü”, f(32) “ikileme”, f(165) “kalıp (ilişki) söz”, f(1) “yabancı kelime” olmak üzere toplamda f(618) söz varlığı unsuru” incelenmiştir. Bu incelemelerde hiçbir çizgi dizide “kalıplaşmış sözler”e ve “argo kelimeler”e rastlanmamıştır.

Çizgi dizilerde en fazla bulunan söz varlığı unsurları incelenmiş ve bu bulgular tablo 8’de çoktan aza doğru listelenmiştir.

2.8. Çizgi Dizilerde En Fazla Bulunan Söz Varlığı Unsurları

Tablo 8. *En Fazla Yer Alan Söz Varlığı Unsurlarının Çizgi Dizi Bölümlerine Göre Dağılımı*

Söz Varlığı	Çizgi Dizi
Terim Anlam	Trafik Tayfa f(153)
Kalıp (İlişki) Sözler	Trafik Tayfa f(67)
Deyimler	Trafik Tayfa f(34)
İkileme	Trafik Tayfa f(13)
Atasözleri	Trafik Tayfa f(4)
Yabancı Kelimeler	Dijital Tayfa f(1)
Kalıplaşmış Sözler	-
Argo Kelimeler	-

Tablo 8’de görüldüğü üzere en fazla terim anlamalı kelimeye “Trafik Tayfa”da f(153); kalıp (ilişki) sözlere, “Trafik Tayfa”da f(67); deyimlere, “Trafik Tayfa”da f(34); ikilemelere, “Trafik Tayfa”da f(13); atasözlerine, “Trafik Tayfa”da f(4); yabancı kelimelere, “Dijital Tayfa”da f(1) rastlanmıştır. İncelemeler sonucunda hiçbir çizgi dizide kalıplaşmış sözlere ve argo kelimelere rastlanmamıştır.

3. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Günlük hayatta kullandığımız kelimeler aktif söz varlığımızı oluşturur. Kullanmadığımız kelimeler unutulmaya mahkum olacağı için pasif söz varlığımızdadırlar. Söz varlığını geliştirmenin birden fazla yolu vardır. Bu çalışmada söz varlığının geliştirilmesinde görsel/işitsel araçların ilişkisi incelenmiştir.

Görsel işitsel araçların, eğitim öğretim durumlarındaki başarıya etkisi ve çizgi dizilerin beğenilerek seyredilmesi, çizgi dizilerden ders materyalleri üretilerek kullanılabilceğini akıllara getirmektedir. Nitekim bu tezi savunan bazı araştırmalara da rastlanmıştır. Temizkan ve Atasoy (2016) yaptıkları çalışmada görsel işitsel araçlardan biri olan çizgi dizilerin, söz varlığına etkisinin olumlu olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre televizyon izlemeyi çok seven çocukların eğitiminde çizgi filmler oldukça kıymetlidir. Arslan ve Gürdal’ın (2012) çalışmaları da kelime öğretiminde görsel ve işitsel araçlardan yararlanmanın oldukça faydalı olduğu kanısını sunmaktadır. Bursalı’nın (2015) araştırması da bu çalışmalarla aynı doğrultudadır. Görsel ve işitsel araç olarak seçilen çizgi dizilerin, kelime öğretimi üzerine fayda sağladığı düşüncesi bu üç çalışmayla benzerlik göstermektedir.

Bu çalışmada incelenen çizgi diziler; “Rafadan Tayfa” adlı çizgi dizi serisinden meydana gelmektedir. Bu çizgi diziler söz varlığı bakımından incelenmiş ve şu verilere ulaşılmıştır:

Öncelikle incelenilen çizgi dizilerde “Kalıplaşmış sözlere” ve “Argo kelimelere” hiçbir bölümde rastlanmamıştır. Argo kelimelerin bulunmaması çok büyük önem taşımaktadır. İncelenen çizgi dizilerin izlenmesinde güven payını yükseltmiştir. Kalıplaşmış sözlere, örneğin Hamlet’te yer alan “olmak ya da olmamak, işte bütün mesele bu.” (Aksan, 2015) gibi ifadelerle rastlanmaması incelenen çizgi dizinin eksik noktasını meydana getirmektedir.

Araştırmada en fazla terim sayısına sahip olan çizgi dizinin “Trafik Tayfa” olduğu tespit edilmiştir. İlk beş bölümde toplam f(153) terime rastlanmıştır. En sık tekrarlanan terimler; “trafik, kural, yaya ve yol” terimleridir. İlk beş bölümün incelenip f(151) terime rastlanan diğer çizgi dizi ise “Dijital Tayfa”dır. Bilim ve teknoloji alanındaki terimlerin sıkça görüldüğü bu çizgi dizide en çok tekrarlanan terimler; “oyun, bilgisayar, internet ve sanal” terimleridir. Bu çizgi dizilerde terimlerin fazla olması, çizgi dizilerin konusuyla terim türlerinin doğru orantılı olduğunu göstermektedir.

İncelenen çizgi dizilerde deyimlere her bölümde rastlanmıştır. En fazla deyim içeren çizgi dizi ise “Trafik Tayfa” adlı çizgi dizidir. En sık tekrarlanan deyim, “dikkat çek-”tir. İki defa rastlanmıştır. Genellikle birbirinden farklı deyimler kullanılmıştır. Bu durum deyim çeşitliliği açısından oldukça önem arz eder.

Atasözlerine yalnızca “Trafik Tayfa” adlı çizgi dizinin 1. 2. 3. ve 5. bölümlerinde rastlanmıştır. 4 farklı atasözü kullanılmıştır. Bunlar; “Üsküdar’da Sabah Oldu”, “Doğru Söze Ne Denir”, “Yolcu Yolunda Gerek” ve “Su Verenlerin Çok Olsun” atasözleridir. Araştırmada atasözlerine çok az yer verilmiş olması atasözü öğretimi bakımından büyük bir eksiklik oluşturmuştur.

Araştırmada en çok ikilemeye “Trafik Tayfa” adlı çizgi dizide rastlanmıştır. Aynı ikilemeler kullanılmamış olup bu f(13) adet ikileme birbirinden farklı ikilemelerdir. Bunlar “hadi hadi”, “yan yana”, “tabii tabii”, “dikkat dikkat”, “bas bas”, “tamam tamam”, “dat dat”, “yavaş yavaş”, “sağdan sağdan”, “iyiden iyiye”, “salına salına”, “zingir zingir”, “bayağı bayağı”, “peş peşe” ikilemeleridir. Bu çeşitlilik ikileme öğretimi için olumlu bir durum meydana getirmektedir.

Araştırmada en fazla kalıp (ilişki) sözlere “Trafik Tayfa” adlı çizgi dizide rastlanmıştır. Sağ ol f(8); kusura bakma f(4); dikkatli ol f(4); rica ederim f(3) en çok tekrar eden kalıp (ilişki) sözlerdir. Belirlenen kalıp (ilişki) sözlere bakıldığında bunların iletişim açısından nazik ve kibar bir dil kullanımında tercih edilmesi gereken ifadeler olduğu görülür. Bu bakımından

hem söz varlığını hem de çocukların günlük yaşamda kendilerini ifade ederken kullanabilecekleri kalıp sözleri öğretmektedir.

Araştırmada ilk beş bölümleri incelenen çizgi dizilerden, yabancı kelimelere sadece “Dijital Tayfa” adlı çizgi dizide rastlanmıştır. Çizgi dizinin 3. bölümünde 1 adet yabancı kelime geçmektedir. Bu kelime ise “Welcome”dır. Yabancı kelimelerin az geçmesi Türkçe söz varlığı açısından önem taşımaktadır.

Kitle iletişim araçlarının çocukları en çok etkileyen kaynak olduğunu ifade eden Aytan ve Güney (2014, s. 619), “2008 yılında kelime girdisini ve bilgi akışını inceleyen çalışmaya (Report, 2009, s. 12) göre zihinde yapılandırılan bilgilerin ve günlük kelimelerin %41’inin televizyondan, %27’sinin bilgisayardan, %11’inin radyodan, %9’unun basılı ürünlerden, çok azı telefon, müzik ve bilgisayar oyunlarından alındığını yine aynı çalışmanın verilerine göre zihinde yapılandırılan kelimelerin %79’unun medya araçları üzerinden geldiğini” belirtmişlerdir (Ayan ve Baş, 2015). Bu araştırma verilerine göre televizyon ve bilgisayar ekranlarından yapılan kelime öğretimi %68 daha etkili ve verimli olmaktadır. Hazırlanan çalışmada incelenen çizgi dizilerdeki söz varlığı unsurlarının miktarının, çocukların söz varlığının gelişimine etki edeceğini düşündürmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada araştırma grubu için tercih edilen çizgi dizilerin, öğrencilerin söz varlığına katkısı bakımından genel anlamda olumlu bir etki oluşturacağı araştırmadan edinilen bulgulardan hareketle gözlemlenmiştir. İncelenen çizgi dizilerde yalnızca atasözü miktarı diğer söz varlığı unsurlarının yanında daha az bulunmuştur. Bu bakımdan eksiklik teşkil etmektedir.

Bu çalışmada, ilgili çizgi diziler söz varlığı unsurları bakımından incelenmiştir ve araştırma sonuçlarına dayanarak bazı önerilerde bulunulabilir.

İncelenen çalışmada, araştırma verilerinden hareketle atasözlerinin azlığı dikkat çekmektedir. Bu yüzden özellikle çizgi dizilerde atasözlerinin daha fazla desteklenmesi önerilebilir.

Çalışma verilerine dayanarak incelenen çizgi dizilerde kalıplaşmış sözlere hiç rastlanmamıştır. Söz varlığı unsurlarımızdan biri olan kalıplaşmış sözlerin çizgi dizilerde daha sık kullanılması önerilebilir.

İncelenen çalışmada söz varlığı unsurlarından en fazla terim anlamlı kelimelere rastlanmıştır. En çok terim anlamlı kelime içeren çizgi dizi “Trafik Tayfa” adlı çizgi dizi olmuştur. Bu yüzden özellikle terim anlamlı kelimelerin öğretiminde bu çizgi diziden yararlanılabilir.

Kaynaklar

- Aksan, D. (1998). *Her Yönüyle Dil / Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, D. (2015). *Türkçenin sözcük varlığı*. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Akyalçım, N. (2007). *Türkçe ikilemeler sözlüğü*, Ankara: Anı yayıncılık.
- Akyol, H. (2005). *Türkçe İlk Okuma Yazma Öğretimi*, Ankara: Pegem A Yayıncılık. s. 157
- Ayan, S. & Baş, B. (2015). Çizgi filmler ile ilköğrencilerinin söz varlığı üzerine bir araştırma. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(4), 84-99.
- Baş, B. (2010). Söz varlığının oluşumu ve gelişiminde çocuk edebiyatının rolü, *TÜBAR*, XXVII, 137-159.
- Baş, B. (2011). Söz varlığı ile ilgili çalışmalarda kullanılacak ölçütler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (29), 27-61.
- Bilkan, N. (2006). *Türkçe Öğretiminde Çoklu Zekâ Uygulamaları*, İzmir: Dilset ve Zambak Yayınları, s. 11-18
- Bursalı, H., & Topçuoğlu Ünal, F. (2015). Çizgi dizilerin 5. ve 6. sınıf öğrencilerinin söz varlığına katkısı.
- Çolakoğlu, B. K. (2021). Ortaokul Türkçe ders kitaplarında haber bültenlerinde en sık kullanılan ilk 2.000 söz varlığı unsurunun yer alma durumu. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(2), 577-588.
- Dale, E. (1969). *Audiovisual methods in teaching* (3rd ed.). New York: Dryden Press
- Daşdemir, İ. (2006). Animasyon kullanımının ilköğretim fen bilgisi dersinde akademik başarıya ve kalıcılığa olan etkisi. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Demir, C. (2016). Türkçe eğitim-öğretim programları ve kişisel söz varlığı. *Milli eğitim dergisi*, 45(210), 141-161.
- Demirel, Ö. (2002). *Planlamadan değerlendirmeye öğretme sanatı*. Pegem Akademi, Ankara.
- Demir, S. (2013). Bilgisayar destekli matematik öğretiminin (BDMÖ) akademik başarıya etkisi: Bir meta analiz çalışması (Yüksek lisans tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Doğan, D. M. (2001). *Büyük Türkçe sözlük*, Ankara: Vadi yayınları.
- Göçen, G., & Okur, A. (2015). Ortaokula yönelik söz varlığı araştırmalarının incelenmesi: Tezler. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(1), 64-79.
- Güney, N. & Aytan, T. (2014). Aktif kelime hazinesini geliştirmeye yönelik bir etkinlik önerisi: tabu. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (5), s.617-628.
- Güngör, İ. (2017). *TRT çocuk kanalında yayınlanan çizgi dizilerin iletişim engelleri açısından incelenmesi*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- İpek Eğilmez, N. (2010). *İlköğretim Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığının ilköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin yazılı anlatımlarına aktarımı*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Karagöl, E., & Tarakcı, R. (2019). Söz varlığı öğretimi açısından ortaokul Türkçe ders kitapları. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(222), 149-171.
- Karakaş, A., & Sarıçoban, A. (2011). Altyazılı çizgi filmlerin öğrencilerin tesadüf kelime öğrenimleri üzerine etkileri. 20. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı Bildirisi. Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Keklik, S. (2016). Öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki söz varlığını belirlemeye yönelik çalışmalarda yöntem sorunu. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(210), 31-54.
- Khalid, H., Meerah, T. S., & Halim, L. (2010). Teachers' perception towards usage of cartoon in teaching and learning physics. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 7, 538-545. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.10.072>
- Kuşçu, E. (2017). Yabancı dil öğretimi/öğreniminde görsel ve işitsel araçları kullanmanın önemi öz. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 5 (43). s. 213-224.
- Maden, A. (2020). Yabancı dil olarak türkçe söz varlığını zenginleştirme ile ilgili makalelerin analizi. *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 583-596.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2019). İlkokul ve Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı (1,2,3,4,5,6,7,8. Sınıflar). Ankara: MEB Yayınları.
- Onan, B. (2016). Söz varlığı terminolojisi üzerine bir analiz çalışması. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(210), 11-29.
- Püsküllüoğlu, A. (1995). Türkçe sözlük, İstanbul: Yapı kredi yayınları.
- Saraçbaşı, M.E. (2010). Örnekleriyle büyük deyimler sözlüğü 1. Cilt, İstanbul: Yapı kredi yayınları.
- Saraçbaşı, M.E. (2010). Örnekleriyle büyük deyimler sözlüğü 2. Cilt, İstanbul: Yapı kredi yayınları.
- Sel, B. (2022). Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Kapsamında Kültürel Mirasın Animasyon Çizgi Dizilerle Aktarımı: Bir Yörük Hikâyesi Maysa ve Bulut. *Milli Eğitim Dergisi*, 51(236), 2969-3000.
- Selanik Ay, T. & Korkmaz, Ç. (2017). Sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve kültürel öğeler bağlamında "Küçük Hezarfen" çizgi filmi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(2), 49-62.
- Şimşek, Ş., & Demirel, İ. F. (2020). Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığı kazandırma/kelime öğretimi etkinliklerinin kullanılan yöntemler açısından incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(Ek), 317-330.
- TDK. (2011). Türkçe Sözlük, Ankara: TDK Yayınları.
- TDK. (2009). Yazım Kılavuzu, Ankara: TDK Yayınları.
- Temizkan, M., & Atasoy, A. (2016). Söz varlığının gelişimi açısından çizgi filmler üzerine bir değerlendirme (TRT Çocuk ve Minika Çocuk Örneği). *Milli Eğitim Dergisi*, 45(210), 577-599.
- Türkmen, N. (2012). Çizgi filmlerin kültür aktarımındaki rolü ve Pepee. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38(2).
- Uludağ, Ç. (2010). 7. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *İbad sosyal bilimler dergisi*, (10), 188-201.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- <https://tiak.com.tr/upload/files/2020yillik.pdf>
- <https://www.trt.net.tr/kurumsal/2018/#00-giris>

TÜRKİYE’DE EĞİTİM VE ÖĞRETİM BAĞLAMINDA SULAK ALANLAR İLE İLGİLİ TEZLERİN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF THESIS RELATED TO WETLANDS IN THE CONTEXT OF EDUCATION AND TEACHING IN TURKEY

*Derya SÖNMEZ**

Özet

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de eğitim ve öğretim bağlamında sulak alanlar ile ilgili tez çalışmalarının incelenmesidir. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya dahil edilecek sulak alanlar ile ilgili tez çalışmalarını belirlemek için Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanı kullanılmıştır. Sulak alanlar ile ilgili tez çalışmalarına 5 Ocak 2023 tarihinde ulaşılmıştır. Tez tarama alanına “sulak alan” ve konu alanına “eğitim ve öğretim” kelimesi yazılıp ulaşılan 3 tez çalışması örnekleme dâhil edilmiştir. Tez çalışmalarının incelenmesinde; yayınlandığı yıl, tez türü, yayınlandığı üniversite ve enstitü, araştırma konusu, araştırma yöntemi ve çalışma grubu esas alınmıştır. Araştırma sonucuna göre Türkiye’de eğitim ve öğretim bağlamında sulak alanlar ile ilgili tez çalışmalarının sayısının az olduğu, yayınlanan tezlerin Gazi, Hacettepe ve Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi tarafından hazırlandığı, tez çalışmalarının daha çok eğitim bilimleri enstitüleri tarafından hazırlandığı ve tez çalışmalarında daha çok nicel araştırma yöntemi kullanıldığı, tezlerin çalışma grubunu ortaokul ve lise öğrencileri ile sulak alan çalışmaları ve 2018 fen bilimleri öğretim programının oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca tez çalışma konularının sulak alanları korumada problem çözme yöntemi, sulak alanları koruma eğilimine etki eden faktörler, sulak alan tahribini içeren akademik çalışmalar ve çevre eğitimi açısından önemi ile ilgili olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Biyoçeşitlilik, Çevre eğitimi, Eğitim ve öğretim, Sulak alan.

Abstract

The aim of this research is to examine the thesis studies on wetlands in the context of education and training in Turkey. In the research, the document analysis method, one of the qualitative research designs, was used. The National Thesis Center database of the Council of Higher Education was used to determine the thesis studies on wetlands to be included in the research. Thesis studies on wetlands were reached on

* Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı Onikişubat İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Osmangazi Bilim ve Sanat Merkezi Kahramanmaraş / TÜRKİYE deryasnmzim@hotmail.com ORCID: 0000-0003-1265-9059

January 5, 2023. Three thesis studies, which were reached by writing the word "wetland" in the thesis scanning area and the word "education and training" in the subject area, were included in the sample. In the examination of thesis studies; The year it was published, the type of thesis, the university and institute where it was published, the research topic, the research method and the study group were taken as basis. According to the results of the research, the number of thesis studies on wetlands in the context of education and training in Turkey is low, the theses published are prepared by Gazi, Hacettepe and Burdur Mehmet Akif Ersoy University, the thesis studies are mostly prepared by educational sciences institutes, and the thesis studies are mostly quantitative researches. It was concluded that the study group of the theses consisted of secondary and high school students, wetland studies and 2018 science curriculum. In addition, it has been determined that the thesis study topics are related to the problem solving method in protecting wetlands, the factors affecting the tendency to protect wetlands, academic studies including wetland destruction and its importance in terms of environmental education.

Keywords: Biodiversity, Environmental education, Education and training, Wetland.

Giriş

Yeryüzünün %70’i su ile kaplıdır. Yeryüzündeki suların %97,6’sı okyanus, deniz gibi sulak alanlarda tuzlu su olarak bulunmaktadır. Geriye kalan kısmının ise %1,9’u buzullarda ve %0,5’lik kısmı ise canlıların yaşamsal faaliyetlerinin kullanımına uygun olan tatlı sudur. Bu tatlı sular ise Dünya’da akarsu, dere, çay, nehir, yer altı suyu, göl olarak bulunmaktadır (Güler, 1997). Az miktarda bulunan tatlı sular ise Dünya üzerinde eşit miktarda dağılmamıştır. Bu nedenle Dünya’nın bazı bölümleri çok fazla miktarda suya sahipken bazı bölgelerin ise sahip oldukları su miktarı oldukça azdır. Türkiye’nin sanılan aksine su zengini bir ülke olduğu söylenememekle birlikte 2030 yılında Türkiye’nin su kıtlığı yaşayan bir ülke olması ihtimali vardır (Tomar, 2009). Bu nedenle gelecek kuşaklara hem içilebilir su hem de zenginliğimiz olan sulak alanlar bırakabilmek için var olan sulak alanlarımızı korumak ve geliştirmek oldukça önemlidir (Selçuk, 2019).

Sulak alanlar; delta, göl, lagün, bataklık, sazlık, obruk, baraj gölü, taşkın ovası gibi biyolojik çeşitliliğe sahip yerlerden oluşmaktadır. Canlılık için önemli olan oksijenin üretildiği, azot, sülfür ve su döngüsünün devamlılığını sağlamada önemli bir parçası olan sulak alanlar balık üretimi, sel sularını depolama, yeraltı sularının devamlılığı, tarımda sulama ve canlıların yaşamsal su kaynağıdır (Arı, 2006). Sulak alanlar birçok canlı türüne ev sahipliği yapmakta ve göçmen kuşlara dinlenme, beslenme ve üreme yeri sunmaktadır. Nitekim sulak alanlar, kuş türlerinin neslinin devamı için oldukça büyük öneme sahiptir (Er, 2019). Sulak alanların suyun toplanması, sulama ve atık su yönetimi veya taşkın koruma için suyun bulunabilirliği, biyo-çeşitlilik dönüşümü, balık stokları, güvenli içme suyu temini ve su kalitesini iyileştirme için hayati rol oynadığı bilinmektedir. Bu nedenle sulak alanlar yer altı sularını

beslediği için yaşam kaynağımız olan suyun sürdürülebilirliği için oldukça önemlidir (Tockner, Push, Borchardt ve Lorang, 2010; Ostrovskaya, Douven, Schwartz, Pataki, Mukuyu ve Kaggwa, 2012). İnsanoğlu sulak alanların çevrelerini yerleşim yeri olarak kullanmaya başlamasıyla birlikte özellikle değersiz görülen bataklık, sazlık gibi sulak alanlar taşkınlardan korunmak, yerleşim yeri açmak, tarım arazisi elde etmek amacıyla kurutulmuş ve insanlar tarafından sulak alanlar yok edilmiştir. 1960'lı yıllardan sonra sulak alanların önemi anlaşılınca bu alanların kurutulmaması ve özel koruma altına alınması düşüncesi ortaya konulmuştur (Korkmaz, 2008). Sulak alanlar iklim değişikliği ve hızlı kentleşmeden kaynaklanan bozulmalara karşı hassas olup, dünya çapında en çok tehlike altında olan ekosistemler arasındadır (Tockner vd., 2010).

Türkiye'de sulak alanlar alternatif arazi kullanımlarına dönüştürülürken kurutulmakta, kirletilmekte, yabancı bitkiler tarafından istila edilmekte ve hidrolojik değişiklikler nedeniyle bozulmaktadır. Ayrıca önceki yıllarda birçok sulak alan kurutulmuş ve kaybedilmiştir (Sönmez ve Somuncu, 2016; Biler, 2019). Ülkemizde de önemi anlaşılan sulak alanların korunması için 1994 yılında RAMSAR (Sulak Alanların Korunması Sözleşmesi) sözleşmesi imzalanmıştır (Çiçek, 2004). Ülkemizde koruma altında olan 14'ü Ramsar alanı, 59'u ulusal öneme sahip sulak alan ve 22'si mahalli öneme sahip sulak alanlar olmak üzere 95 sulak alan bulunmaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022). Ancak sulak alanlar, korunmalarını sağlayan uluslararası ve ulusal mevzuatlara rağmen giderek tehlike altına girmektedir (Turner vd., 2000).

Konuya ilişkin literatür incelendiğinde eğitim ve öğretim konu alanında sulak alanlar ile ilgili yapılan araştırmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Selçuk (2019) tarafından yapılan araştırmada, göller yöresinde bulunan sulak alan tahribatı çevre eğitimi açısından incelenmiştir. İncelenen ortaokul ders öğretim programlarında su kirliliği, su döngüsü ve su tasarrufu konularının yer aldığı ancak sulak alanları kurutma gibi sulak alan tahribatını konu alan içerikler olmadığı belirlenmiştir. Öğretim programlarına çevre eğitiminin amaçlarını içeren düzenlemeler yapıldığında sulak alan tahribatının önüne geçilebileceği vurgulanmıştır. Sülük, Nural ve Tosun (2013) tarafından yapılan araştırmada, Işıklı Gölü çevresinde yaşayan yerel halkın sulak alanlara ilişkin bilinç düzeyi incelenmiştir. Araştırma sonucunda göl suyunun bilinçsiz olarak kullanıldığı, yasa dışı avlanma yapıldığı, katı atık sorununun olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre bireylere sulak alanlara ilişkin bilinç oluşturmada eğitim ve öğretim ile olacağı vurgulanmıştır. Sulak alanlara ilişkin bilinç oluşturmak için ilkokul çağından başlayarak bilinçlendirme eğitimleri, sulak alanlara okul gezileri ve kuş gözlem evleri yapılarak farkındalık eğitimleri düzenlenmesi önerilmiştir. Tankuş (2011) tarafından yapılan araştırmada, Şanlıurfa ilinde çeşitli liselerde öğrenim gören öğrencilerin biyolojik çeşitliliği koruma davranışları incelenmiştir. Problem odaklı başa çıkmanın, öğrencilerin sulak alanları koruma eğilimlerini

yükselttiği; sulak alanları korumada sosyal unsurların kişisel unsurlara göre daha büyük bir engel olduğu ortaya çıkmıştır. Aydaş (2006) tarafından yapılan araştırmada, 7. sınıf öğrencilerinin sulak alanlar konusunu anlamada problem çözme yönteminin etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonunda problem çözme yöntemi ile öğretimin, 7. sınıf öğrencilerinin sulak alanlar konusunu anlamada geleneksel öğretim yöntemlerine göre daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

Dünyada ve ülkemizde biyolojik çeşitlilik bakımından zengin olan sulak alan kayıpları giderek artmakta ve su kaynakları kirlenmektedir. Bu durum ekosistemi ve biyoçeşitliliği olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye’de eğitim ve öğretim alanında akademik çalışmalarıyla yön veren üniversitelerin sulak alanlar ile ilgili yapmış oldukları akademik çalışmalar kuşkusuz önem arz etmektedir. Bu doğrultuda üniversiteler tarafından sulak alanlar ile ilgili hazırlanan tezlerin incelenmesinin günümüz ve gelecek çevre eğitime yol göstereceği düşünülmektedir. Bu düşünce doğrultusunda Türkiye’de eğitim ve öğretim bağlamında sulak alanlar ile ilgili tezlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca eğitim ve öğretim alanında sulak alanlar üzerine araştırmalar yapmak isteyen araştırmacılar için bir literatür rehberi olma özelliğini de barındırabilecektir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de eğitim ve öğretim bağlamında sulak alanlar ile ilgili tezlerin incelenmesidir. Bu amaca yönelik olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Türkiye’de eğitim ve öğretim bağlamında sulak alanlar ile ilgili tez çalışmalarının;

1. Yayınlandığı yıllara göre dağılımı nasıldır?
2. Tez türüne göre dağılımı nasıldır?
3. Yayınlandığı üniversitelere göre dağılımı nasıldır?
4. Yayınlandığı enstitülere göre dağılımı nasıldır?
5. Araştırma konusuna göre dağılımı nasıldır?
6. Araştırma yöntemlerine göre dağılımı nasıldır?
7. Çalışma grubuna göre dağılımı nasıldır?

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın verileri Türkiye Cumhuriyeti Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan ve araştırma konusu ile ilgili olan tez çalışmaları ile sınırlıdır.

Yöntem

Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, basılı ve elektronik materyallerin incelenmesi ve değerlendirilmesi sürecinde gerçekleşen bir dizi işlemdir (Bowen, 2009). Bu süreç ayrıca, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesi olarak da tanımlanmaktadır (Yıldırım ve şimşek, 2018). Derleme bir araştırma olan bu makalenin tüm süreçlerinde bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hareket edilmiştir.

Verilerin Toplanması

Bu araştırmaya dâhil edilecek eğitim ve öğretim bağlamında sulak alanlar ile ilgili yayımlanmış tezleri belirlemek için Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanı kullanılmıştır. Tez tarama alanına “sulak alan/sulak alanlar” ve konu alanına “eğitim ve öğretim” kelimesi yazılıp ulaşılan 3 tez çalışması örnekleme dâhil edilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmada analiz edilmek üzere kapsama dâhil edilen tez çalışmaları, eğitim ve öğretim bağlamında sulak alanlar ile ilgili araştırmalardan oluşmaktadır. Sulak alanlar ile ilgili çalışmalara 5 Ocak 2023 tarihinde ulaşılmıştır. YÖK Ulusal Tez Merkezinden yer alan tezler, araştırmanın amacında yer alan soruların cevaplarını verecek şekilde incelenmiştir. İncelenen tezler, araştırmacı tarafından oluşturulan tabloya işlenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada, nitel veri analizlerinden betimsel analiz kullanılmıştır. Araştırmaya dâhil edilen tezleri incelemek için araştırmacı tarafından oluşturulan form sonucunda ulaşılan veriler tablo şeklinde sunulmuştur.

Etik Kurul İzin Bilgileri

Araştırma, doküman inceleme çalışması olduğu için Etik Kurul İzni alınmasını gerektiren araştırmalar grubunda yer almamaktadır. Bu nedenle Etik Kurul İzni beyan edilmemiştir.

Bulgular

Bu bölümde Türkiye Cumhuriyeti Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında eğitim ve öğretim bağlamında sulak alanlar ile ilgili bulunan 3 tez çalışmasının incelenmesiyle elde edilen bulgular yer almaktadır. Türkiye’de eğitim ve öğretim bağlamında sulak alanlar ile ilgili tezlere ilişkin bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de Eğitim ve Öğretim Bağlamında Sulak Alanlar ile İlgili Tezlerle İlişkin Bilgiler

Yıl	Tez Türü	Üniversite	Enstitü	Araştırma Konusu	Araştırma Yöntemi	Çalışma Grubu
2006	Yüksek Lisans	Gazi Ü.	Eğitim Bilimleri	Sulak alanlar öğretimi nde problem çözmeye yöntemi	Nicel	Ankara Altındağ ilçesi 7. sınıf öğrencileri
2011	Doktora	Hacettepe Ü.	Fen Bilimleri	Sulak alanları koruma faktörleri	Nicel	Şanlıurfa ilinde farklı lise türündeki öğrenciler
2019	Yüksek Lisans	Burdur Mehmet Akif Ersoy Ü.	Eğitim Bilimleri	Sulak alan tahribi ve çevre eğitimi açısından önemi	Nitel	Göller bölgesi sulak alan çalışmaları ve 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı

Tablo 1 incelendiğinde Türkiye’de eğitim ve öğretim bağlamında sulak alanlar ile ilgili 2006, 2011 ve 2019 yıllarında birer tane olmak üzere 3 tez çalışması yer aldığı; 2 tez çalışmasının yüksek lisans ve 1 tez çalışmasının doktora düzeyinde olduğu; tez çalışmalarının Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi olmak üzere 3 farklı üniversite tarafından hazırlandığı; 2 tez çalışmasının eğitim bilimleri enstitüsü, 1 tez çalışmasının fen bilimleri enstitüsü tarafından hazırlandığı görülmektedir. Tez araştırma konularının; sulak alanlar konusunu anlamada problem çözmeye yönteminin etkisi, sulak alanları koruma eğilimine etki eden faktörlerin belirlenmesi ile sulak alan tahribi ve çevre eğitimi açısından önemi olduğu tespit edilmiştir. 2 tez çalışmasında nicel, 1 tez çalışmasında nitel araştırma yöntemi kullanıldığı belirlenmiştir. Tezlerin çalışma grubunu Ankara Altındağ ilçesi 7. sınıf öğrencileri, Şanlıurfa ilinde farklı lise türündeki öğrenciler ile göller bölgesi sulak alan çalışmaları ve 2018 fen bilimleri dersi öğretim programı oluşturmuştur.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada Türkiye’de eğitim ve öğretim bağlamında sulak alanlar ile ilgili tezler yayımlandığı yıl, tez türü, yayımlandığı üniversite ve enstitü,

araştırma konusu, araştırma yöntemi ve çalışma grubu açısından incelenmiştir. Araştırma kapsamına Türkiye Cumhuriyeti Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan izinli durumda olan 3 tez çalışması dahil edilmiştir.

Tez çalışmalarının 2006, 2011 ve 2019 yıllarında yayımlandığı belirlenmiştir. Yayımlanan tezlerin 2'sinin yüksek lisans, 1'inin doktora düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Tezlerin Ankara'da yer alan Gazi ve Hacettepe Üniversitesi ile sulak alan bakımından zengin olan göller bölgesinde yer alan Burdur ilindeki Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi tarafından hazırlandığı belirlenmiştir. Türkiye'de son yıllarda üniversite sayısındaki artış göz önüne alındığında eğitim ve öğretim bağlamında sulak alanlar ile ilgili tezlerin yayımlandığı üniversite sayısının ve tez çalışma sayısının yetersiz olduğu söylenebilir. Sönmez, Hastürk ve Balliel Ünal (2022) tarafından yapılan araştırma, bu sonuç ile benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda sulak alanlar ile ilgili eğitim ve öğretim konu alanında akademik çalışmaya sayısını artırmak için akademik personel ile lisansüstü öğrencilere; Anadolu'da yeni kurulan üniversitelere eğitim ve öğretim konu alanında sulak alanlar ile ilgili çalışmalarına destek verilebilir.

Türkiye'de eğitim ve öğretim bağlamında sulak alanlar ile ilgili tez çalışmalarında nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte ele alındığı karma araştırma yöntemi, araştırma problemi ile ilgili derinlemesine ve çok boyutlu incelemeler sağlar (Baki ve Gökçek, 2012). Bu bağlamda eğitim ve öğretim konu alanında sulak alanlar ile ilgili yapılacak tez çalışmalarında karma araştırma yöntemi kullanılması önerilebilir.

Türkiye'de eğitim ve öğretim bağlamında sulak alanlar ile ilgili tezlerin çalışma grubunu Ankara Altındağ ilçesi 7. sınıf öğrencileri, Şanlıurfa ilinde farklı lise türündeki öğrenciler ile göller bölgesi sulak alan çalışmaları ve 2018 fen bilimleri dersi öğretim programı oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma gruplarının seçiminde araştırmacıların seçilen çalışma gruplarına kolay ulaşabilmesinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Nitekim Sönmez ve Hastürk (2020) tarafından yapılan araştırma, bu sonuç ile benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda sulak alanlar ile ilgili tez çalışmalarında ortaokul ve lise öğrencileri dışında kalan üniversite öğrencileri, yerel halk, kamu yöneticileri ve çevre ile ilgili sivil toplum kuruluşu temsilcilerini içeren çalışma grupları ile yeni tez çalışmalarının yapılması önerilebilir.

Türkiye'de eğitim ve öğretim bağlamında sulak alanlar ile ilgili tezlerin araştırma konusu olarak sulak alanlar öğretiminde problem çözme yöntemi, sulak alanları koruma eğilimine etki eden faktörler ile sulak alan tahribi ve çevre eğitimi açısından önemi olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda eğitim ve öğretim konu alanını içeren sulak alanlar ile ilgili tez çalışmalarında farklı öğretim yöntem ve tekniklerinin etkisini araştıran tez çalışmaları yapılabilir.

Sonuç olarak Türkiye’de eğitim ve öğretim bağlamında sulak alanlar ile ilgili tezlerin incelendiği bu çalışmada tez çalışmalarının sayısının az olduğu, yayınlanan tezlerin Gazi, Hacettepe ve Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi olmak üzere 3 farklı üniversite tarafından hazırlandığı, tez çalışmalarının daha çok eğitim bilimleri enstitüleri tarafından hazırlandığı ve tez çalışmalarında daha çok nicel araştırma yöntemi kullanıldığı, tezlerin çalışma grubunu ortaokul ve lise öğrencileri ile sulak alan çalışmaları ve 2018 fen bilimleri öğretim programının oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca tez çalışma konularının sulak alanları korumada problem çözme yönteminin etkisi, sulak alanları koruma eğilimine etki eden faktörler, sulak alan tahribini içeren akademik çalışmalar ve çevre eğitimi açısından önemi ile ilgili olduğu belirlenmiştir.

Kaynaklar

- Arı, Y. (2006). Ramsar Sözleşmesi’nin doğa koruma yaklaşımına eleştirel bir bakış. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 11(15), 275-302.
- Aydaş, S. (2006). *İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin sulak alanlar konusunu anlamalarına ve çevreye karşı tutumlarına problem çözme yöntemi ile öğretimin etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Baki, A. ve Gökçek, T. (2012). Karma yöntem araştırmalarına genel bir bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 1-21.
- Biler, L. (2019). *Sulak alanlar, değer biçme ve Türkiye’ye özgü yöntem belirlenmesi ve Balıkdanı sulak alanında uygulanması* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. <http://dx.doi.org/10.3316/QRJ0902027>.
- Çiçek, E. (2004). Su Basar Ormanların Özellikleri ve Türkiye’nin Su Basar Ormanları. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 2 (54).
- Er, A. (2019). *Uyuz Gölü’nde çevresel DNA ile biyoçeşitlilik tesbiti: Göçmen kuşlar modeli* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güler, Ç. (1997). Su kalitesi, *Çevre Sağlığı Kaynak Dizisi*, 43, 9-12.
- Korkmaz, H. (2008). Antakya-Kahramanmaraş graben alanında kurutulan sulak alanların (Amik Gölü, Emen Gölü ve Gâvur Gölü Bataklığı) modellerinin oluşturulması, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9).19-37.
- Ostrovskaya, E., Douven, W., Schwartz, K., Pataki, B., Mukuyu, P. ve Kagwa R. (2012). Capacity for sustainable management of wetlands: Lessons from the WET win project. *Environmental Science & Policy*, In Press, Corrected Proof.
- Selçuk, H. (2019). *Göller bölgesinde bulunan sulak alanların tahribi ve çevre eğitimi açısından önemi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Sönmez, D., Hastürk, H. G. ve Balliel Ünal, B. (2022). Türkiye’de eğitim ve öğretim alanında çevre eğitimi ile ilgili doktora tezlerinin incelenmesi. *Journal of History School*, 56, 298-321.

- Sönmez, D. ve Hastürk, H. G. (2020). Türkiye’de fen eğitimi alanında doktora düzeyinde yapılan tez çalışmalarının bibliyografik analizi, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(5), 3174-3194.
- Sönmez, M. E. ve Somuncu, M. (2016). Sultansazlığı’nın alansal değişiminin sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmesi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 66, 1-10.
- Sülük, K., Nural, S. ve Tosun, İ. (2013). Sulak alanlarda halkın çevre bilincinin değerlendirilmesi: Işıklı Gölü örneği. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 1(1), 7-11.
- Tankuş, M. (2011). *Öğrencilerin biyolojik çeşitliliği koruma davranışlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (2022). Sulak alanlar. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/31/Sulak-Alanlar> (Erişim: 5.12.2022)
- Tockner, K., Push, M., Borchardt, D. ve Lorang, M.S. (2010). Multiple stressors in coupled river-floodplain ecosystems. *Freshwater Biology* 55(1), 135–151.
- Tomar, A. (2009). Toprak ve su kirliliği ve su havzalarının korunması. TMMOB İzmir Kent Sempozyumu’nda sunulmuş bildiri, 8-10 Ocak, İzmir, 333-345.
- Turner, R.K., van den Bergh, J.C.J.M., Söderqvist, T., Barendregt, A., van der Straaten, J., Maltby, E., & van Ierland, E.C. (2000). Special issue: The values of wetlands: Landscape and institutional perspectives. Ecological-economic analysis of wetlands: Scientific integration for management and policy. *Ecological Economics*, 35, 7-23.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık

**DİL BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE OKUMA
TİYATROSUNDAN YARARLANMA ESASLARI ***

**GUIDELINES FOR USING READERS THEATRE IN THE
DEVELOPMENT OF LANGUAGE SKILLS**

*Fatma ÜNAL**
Giyasettin AYTAŞ****

Özet

Okuma tiyatrosunun rolü ve bu yöntemden yararlanma esasları araştırıldığında, bu yöntemin etkililiği ile ilgili farklı görüşler ortaya konulmaktadır. Okuma tiyatrosunun yeterliliği ile ilgili 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Ankara ili Keçiören ilçesinde öğrenim gören 23'ü deney, 20'si kontrol grubu olmak üzere 43 beşinci sınıf öğrencisi üzerinde deneysel uygulama yapılmıştır. Ön test-son test kontrol gruplu gerçek deneysel desenin kullanıldığı bu çalışmada deney ve kontrol grupları belirlenirken ön test puanları arasında fark olup olmamasına, katılımcıların gruplara seçkisiz atanmalarına dikkat edilmiştir. Deney grubundaki öğrencilere dört hafta boyunca haftada ikişer saat yöntemi tanınmaları ve yapılacak çalışmalara ön hazırlık oluşturması amacıyla uygulamalı eğitim verilmiştir. Bu aşamadan sonra deney grubundaki öğrencilerle dersler yirmi hafta süresince haftada ikişer saat okuma tiyatrosu yöntemiyle işlenerek asıl uygulama gerçekleştirilmiştir. Kontrol grubundaki öğrencilerle Türkçe ders kitabındaki etkinlikler doğrultusunda derslere devam edilmiştir. Çalışmanın veri toplama aşamasında ölçekleri geliştiren araştırmacılardan gerekli izinler alınarak "Okuduğunu Anlama Testi", "Dinlediğini Anlama Testi" ve "Etkili Konuşma Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde SPSS 22 programı kullanılarak gerekli analizler yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular, deney grubundaki öğrencilerin okuduğunu anlama, dinlediğini anlama ve etkili konuşma

* Bu çalışma, ilk yazarın Prof. Dr. Giyasettin AYTAŞ danışmanlığında yürüttüğü "*Türkçe Öğretiminde Okuma Tiyatrosu Yönteminin Yeri ve Öğrencilerin Okuma, Dinleme ve Konuşma Becerilerine Etkisi*" adlı doktora tez çalışmasının verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. / This study was generated from a part of the author's doctoral thesis, entitled "*The Readers Theatre Method in Turkish Teaching and Its Effect on Students' Reading, Listening and Speaking Skills*" conducted under the supervision of Prof. Dr. Giyasettin AYTAŞ.

** Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi ABD Ankara / TÜRKİYE f_unal_06@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-1654-067X

*** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi ABD Ankara / TÜRKİYE giyaytas@gazi.edu.tr ORCID: 0000-0002-1381-1094

becerileri açısından kontrol grubundaki öğrencilere göre daha başarılı olduğunu göstermiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerinin geliştirilmesinde okuma tiyatrosunun etkili bir araç olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okuma tiyatrosu, okuduğunu anlama, dinlediğini anlama, konuşma becerisi, Türkçe öğretimi.

Abstract

When the role of readers theatre and the guidelines for utilising this method are investigated, it can be seen that different opinions about the effectiveness of this method are put forward. An experimental implementation related to the efficacy of reading theatre was conducted on 43 fifth grade students, 23 in the experimental group and 20 in the control group, who were studying in the central district of Ankara in the 2021-2022 academic year. In this study, in which a true experimental pretest-posttest control group design was used, it was considered whether there was a difference between the pretest scores when determining the experimental and control groups, and attention was paid to the random assignment of the participants to the groups. The students in the experimental group were given practical training for two hours per week over a period of four weeks in order to familiarise them with the method and to constitute a preliminary preparation for the activities to be carried out. After the preliminary preparation stage, the main implementation was carried out with the students in the experimental group by teaching them with the readers theatre method for two hours per week over a period of twenty weeks. The lessons with the students in the control group were taught in line with the activities in the Turkish textbook. At the data collection stage of the study, after obtaining the necessary permission from the researchers who developed the scales, the “Reading Comprehension Test”, “Listening Comprehension Test” and “Effective Speaking Scale” were used. At the data analysis stage, the necessary analyses were made using the SPSS 22 software package. The findings obtained in the study showed that the students in the experimental group were more successful than the students in the control group in terms of reading comprehension, listening comprehension and effective speaking skills. As a result of the study, it was understood that readers theatre is an effective tool for the development of students’ comprehension and expression skills.

Keywords: Readers theatre, reading comprehension, listening comprehension, speaking skills, Turkish teaching.

Giriş

Dünyanın birçok ülkesinde, ana dili eğitimi hemen hemen aynı süreç tabidir. Bütün eğitim kurumlarında öğrencilerin okuma, yazma, dinleme ve konuşma becerilerinin geliştirilmesinde, sonuç odaklı bir yaklaşım esas alınır. Öncelikle dilin varlık gerekçesi olarak iletişim becerilerinin geliştirilmesi hedeflenir. Bütün akademik disiplinlerin yanında, elde edilen bilginin her düzeyde kullanılması esas alınır. Öğretim ortamında öğrencilerden okuma, yazma, dinleme ve konuşmaya bağlı becerilerin yanında; geniş konu alanlarına, disiplinlere ilgi duymaları beklenir. Eğiticiler, iç disiplin uygulamaları ve dilin kullanımı için uygun fırsatlar yaratır.

İletişime yönelik eğitimlerde kimi zaman, akademik olmayan geleneksel yöntemlere başvurulmaktadır. Bilindiği üzere öğrencilerin hayat boyu kendilerini tanımaları için iletişimin her şeklini bilmeleri gerekir. Böylece, dili etkili olarak kullanma yeteneğinin önemi ortaya çıkar. Bu nedenle öğrencilerin yetişmesinde bu becerilerin geliştirilmesi gerekir. Onun için dil eğiticileri, eğitim metotlarını çeşitli fırsat ve uygun tecrübelerle göre düzenler. Bunlar şöyle sıralanabilir:

Kültürel değerlerin farkında olmak, sorumluluklarını anlamak, kabul etmek, iş birliği ve çalışmanın önemi, paylaşılmış sorumlulukların kabulü, teknolojinin kullanımı ve bütünlüğü ile değer vermek ve değer yaratmak için insan hayatını değiştirdiğini fark etmek.

Eğitim temel olarak insanlarda davranış değişikliği sağlayan önemli bir süreçtir. Bu sürecin verimli, etkili, hedef amaç ve kapsama uygun olarak gerçekleşebilmesi için birtakım yöntem ve tekniklere ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkçe derslerinde öğretmenlerin uygulayabileceği öğrenci merkezli birçok yöntem bulunmaktadır. Öğretmenler Türkçe dersinin amacına göre bu yaklaşımlardan hangisinin daha etkili olabileceğini göz önünde bulundurmalıdır. Önemli olan amaca en uygun yöntemin belirlenip uygulanmasıdır. Öğrenciler için öğrenmeyi etkili ve kolay kılacak bu yöntemlerin en başında okuma tiyatrosu gelmektedir.

Okuma Tiyatrosu

Okuma tiyatrosu, üzerinde çok durulmayan, zaman zaman tiyatro ile ilişkilendirilen bir kavramdır. Tarihsel geçmişi çok eskiye dayanmamakla birlikte, metne bağlı tiyatro faaliyetlerinin yapılması ile beraber daha çok gündeme gelmiştir. Sahne faaliyetlerinin önemli bir aşaması olarak kabul edilen bu sürecin, daha sonra eğitim ortamlarında, özellikle okuma etkinliklerinde de kullanıldığı görülmektedir.

Okuma, anlamamanın önemli süreçlerinden biridir. Bu sürecin etkin bir şekilde tamamlanabilmesi için birçok farklı yöntem ve tekniğe müracaat edilmektedir. Kimilerine göre bu yöntemin başında da okuma tiyatrosu, bir diğer adıyla da anlatıma uygun seslendirme çalışmaları gelmektedir.

Okuma tiyatrosu için bazı ön gerekliliklere ve hazırlıklara ihtiyaç duyulmaktadır. Bunların başında öğretmenlerin, konu ile ilgili akademik bilgi ve uygulama yeterliliği gelir. Bu yeterliliğin kendi içinde birbiriyle ilişkili ve çok yönlü olduğu gerçeğinden yola çıkarak öğretmenin tiyatro ve tiyatro tekniklerinden nerede, nasıl ayrılacağını, bu ayrımın farkında olarak okuma etkinliklerinde bunu nasıl kullanacağını bilmesi gerekmektedir.

Okuma tiyatrosu yönteminde ilk olarak öğretmenin derste kullanacağı metni seçmeden önce, öğrenciler ile birlikte tiyatro metinlerini inceleme ve okuma çalışması yapması gerekmektedir. Bu süreç, öğrencinin bir role uygun

okumanın önemini ve bu okumanın eksik kalması durumunda ne gibi sorunların ortaya çıkacağını görmesine fırsat verecektir.

Tiyatronun olmazsa olmaz ilkelerinin başında ses ve nefes eğitimi gelmektedir. Okuma tiyatrosunda öğrencilerin varsa soluk yetersizliği gözden geçirilerek bunların düzeltilmesi hususunda çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışma, bir tiyatro eğitimi için değil, eğitim ve öğretimin her aşamasında ve özellikle Türkçe öğretmenlerinin dil becerileri içerisinde önemli yere sahip olan okuma ve konuşma eğitiminde üzerinde dikkatle durmalarını gereken çalışmadır.

Okuma öncesi, tiyatro incelemesi ile öğrencilerin tiyatro kavramını bütün boyutları ile anlama ve gerektiğinde kendileri bir tiyatro grubunda teknik hazırlıklar ve hazırlanmasında iş birliği içinde oyunlar üretmesine fırsat verir. Böylece, konuşma becerilerini geliştirmeye, konuşma ve okumaya dayalı yeteneklerini genişletmek için uygulama fırsatı elde etmiş olurlar.

Okuma tiyatrosu ile ilgili ön hazırlıkları başarıyla tamamlayan öğrencilerin şu yeterliliklere sahip olması beklenir:

1. Temsil becerilerini yayma ve uygulama ve bu uygulamalar için gerekli teknik becerilerin farkında olarak uygulamalar yapma,
2. Okuma, yazma, dinleme veya gözleme, konuşma veya sözlü iletişimde hedeflenen gereklilikleri seviyeye uygun olarak değerlendirme,
3. Okuma, yazma, dinleme veya gözleme, konuşma veya sözlü iletişimi amaçlarına göre kullanma becerisine sahip olma,
4. Bir oyun seçme ve bu oyunda yer alan şahısların karakteristik özelliklerinin önemini ve bu özelliklere uygun seslendirmenin gerekliliğini keşfetme.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, okuma tiyatrosundan gerektiği şekilde yararlandığında öğrencilerin başta okuduğunu anlama olmak üzere konuşma, dinleme becerilerine etkisini araştırmak ve yöntemin Türkçe derslerinde kullanımının sağlayacağı verilerin öğrenme sürecinin paydaşlarına sunulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Deney ve kontrol grubunda bulunan öğrencilerin okuduğunu anlama ön test-son test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Deney ve kontrol grubunda bulunan öğrencilerin dinlediğini anlama ön test-son test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. Deney ve kontrol grubunda bulunan öğrencilerin etkili konuşma becerisi ön test-son test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Araştırmanın Modeli

Araştırmanın yürütülmesinde ön test-son test kontrol gruplu deneysel bir desen kullanılmıştır. Araştırma, deney ve kontrol grubu olmak üzere iki grupla yürütülmüştür. Ön test-son test kontrol grupları belirlenirken ön test puanları arasında fark olup olmadığı dikkate alınmış, katılımcıların gruplara seçkisiz olarak atanmalarına dikkat edilmiştir. Verilerin düzenlenmesi süreci sonrasında kovaryans analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kullanılan araştırma modeli şu şekilde gösterilmiştir:

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Araştırma Modeli

Gruplar	Ön test	İşlem	Son test
Deney Grubu	Okuduğunu Anlama	Okuma Tiyatrosu Uygulamaları	Okuduğunu Anlama
	Ön Test		Son Test
	Dinlediğini Anlama		Dinlediğini Anlama
	Ön Test		Son Test
Kontrol Grubu	Etkili Konuşma Ölçeği	Mevcut programın Uygulanması	Etkili Konuşma Ölçeği
	Ön Test		Son Test
	Okuduğunu Anlama		Okuduğunu Anlama
	Son Test		Son Test
Kontrol Grubu	Dinlediğini Anlama	Mevcut programın Uygulanması	Dinlediğini Anlama
	Son Test		Son Test
	Etkili Konuşma Ölçeği		Etkili Konuşma Ölçeği
	Ön Test		Son Test

Çalışma Grubu

Amaçlı örneklem yönteminin kullanıldığı bu araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 eğitim-öğretim yılı içerisinde Ankara ili Keçiören ilçesinde öğrenim gören 23’ü deney, 20’si kontrol grubu olmak üzere 43 beşinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır.

Deney ve kontrol gruplarının benzer özellikler taşıyıp taşımadığını tespit edebilmek için “Okuduğunu Anlama Testi” kullanılmıştır. Akademik başarı ortalamalarına göre aynı düzeyde olduğu tespit edilen sınıflardan biri, pilot çalışma sınıfı olarak belirlenmiştir. Araştırma deney ve kontrol gruplu olmak üzere iki grupla yürütülmüştür. Ön test-son test kontrol gruplu gerçek deneysel desenin kullanıldığı bu çalışmada deney ve kontrol grupları belirlenirken ön test puanları arasında fark olup olmadığı dikkate alınmış, katılımcılar gruplara seçkisiz atanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmanın veri toplama aşamasında ölçekleri geliştiren araştırmacılardan gerekli izinler alınarak “Okuduğunu Anlama Testi”, “Dinlediğini Anlama Testi” ve “Etkili Konuşma Ölçeği” kullanılmıştır. Ayrıca öğrencilerin beden dili kullanımı, jest ve mimikler gibi konuşma beceresine ait bazı veriler kamera kaydıyla elde edilmiştir. Araştırma verileri 2021-2022

eğitim üretim yılının ilk döneminde araştırmacı tarafından toplanmış ve uygulanmıştır.

Etkili Konuşma lği

Öğrencilerin Türkçe konuşma becerisi ile ilgili yeterliklerini belirlemek amacıyla, alan uzmanlarının nerileri doğrultusunda ilgili yazın taranmış ve amaca hizmet eden madde ve faktörleri içeren Etkili Konuşma lği'nin kullanılmasına karar verilmiştir. 24 maddeden oluşan lğin 20 maddesi olumlu, 4 maddesi olumsuz yargı içermektedir. intaş Yıldız ve Yavuz (2012) tarafından geliştirilen lek; “Tamamen katılıyorum (5), Katılıyorum (4), Orta derecede katılıyorum (3), Katılmıyorum (2) ve Kesinlikle katılmıyorum (1)” şeklinde derecelendirilmiştir. lğin geçerliğini sağlamak amacıyla açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. lğin güvenirliği ise Cronbach α , Spearman Brown, Gutmann Split-Half teknikleri, düzeltilmiş madde toplam korelasyonları ve %27'lik alt-st grup farkına ilişkin t değerleri hesaplanarak sağlanmıştır. Bu işlemlerden sonra lğin geçerli ve güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır.

Kamera Kaydı

Öğrencilerin konuşma beceresine ait beden dili kullanımı, jest ve mimiklere ait veriler ilgili mercilerden gerekli izinler alınarak kamera kaydıyla elde edilmiş ve böylece üç alan uzmanı tarafından Etkili Konuşma lği'nin değerlendirilmesi sağlanmıştır.

Başarı Testleri

Araştırmada “Okuduğunu Anlama Testi” ve “Dinlediğini Anlama Testi” olmak üzere iki tür başarı lği kullanılmıştır.

Okuduğunu Anlama Başarı Testi

Öğrencilerin okuduğunu anlama düzeylerini belirlemek için Yıldız (2010) tarafından geliştirilen okuduğunu anlama testi uygulanmıştır. Bayrağımızın Altında isimli 353 kelimeden oluşan hikye edici metin ile Göçmen Kuşlar isimli 295 kelimeden oluşan bilgi verici metinler kullanılmıştır. Metinler, zel bir yayınevine ait, MEB Talim ve Terbiye Kurulu tarafından ilköğretim 5. Sınıflar için Türkçe ders kitabı olarak kabul edilmiş bir kitaptan alınmıştır. Öğrencilerin okuduğunu anlama düzeylerini belirlemek amacıyla kullanılan sorular Türkçe Dersi ğretim Programı okuduğunu anlama kazanımlarından hareketle çoktan seçmeli sorular şeklinde hazırlanmıştır. Deneme uygulamalarının ardından madde ve test analizleri yapılmıştır. Madde analizinde her maddenin güçlük ve ayırt edicilik indeksleri hesaplanmıştır. Ayırıcılık indeksi .30'un altında olan maddeler testten çıkarılmıştır. Sonuç olarak “Göçmen Kuşlar” adlı bilgi verici bir metin ve “Bayrağımızın Altında” adlı hikye edici metinden oluşan 28 soruluk okuduğunu anlama testine ulaşılmıştır.

Dinlediğini Anlama Başarı Testi

Öğrencilerin dinlediğini anlamaya yönelik başarılarını ölçmek amacıyla, Bulut (2013) tarafından geliştirilen “Dinlediğini Anlama Testi” kullanılmıştır. Test hazırlanırken 15 dinleme alanı kazanımı dikkate alınarak madde havuzu geliştirilmiş, maddeler uzmanlar tarafından incelenmiştir. Daha sonra madde analizleri yapılarak uygun olmayan maddeler testten çıkarılmıştır. Testin güvenilirliğine ilişkin bulgularda KR-20 değeri hesaplanmıştır. Analizler sonucunda, toplam 35 maddenin geçerli ve güvenilir olduğu görüldükten sonra test formu oluşturulmuştur.

Verilerin Analizi

Verilerin çözümlenmesi aşamasında SPSS 22 paket programı kullanılmış olup araştırmada kullanılacak ölçeklerin geçerliği ve güvenilirliğini incelemek için başarı testleri ile ilgili madde analizleri yapılmış ve ölçek için doğrulayıcı faktör analizi yapılarak yapı geçerliği incelenmiştir. İlk olarak ölçeklerden elde edilen puanların güvenilirliğini hesaplamak üzere Cronbach alfa ve KR-20 güvenilirlik katsayıları incelenmiştir. Elde edilen güvenilirlik katsayıları incelendiğinde çalışmada kullanılacak verilerin güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, çalışmadaki başarı testlerinde (okuduğunu anlama ve dinleme testi) yer alan her bir madde için madde analizi yapılmış olup, başarı testlerin ayırt ediciliklerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu ve madde güçlüklerinin genel olarak orta ve üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada yer alan hipotezleri test etmek amacı ile yedi farklı kovaryans analizi (ANCOVA) gerçekleştirilmiştir. Kovaryans analizi için varsayımlar incelenmiş varsayımların karşılandığı görülmüştür.

Deney Grubu Uygulamaları

Çalışmanın uygulama sürecinde deney grubundaki öğrencilere dört hafta boyunca haftada ikişer saat yöntemi tanınmaları ve yapılacak çalışmalara ön hazırlık teşkil etmesi amacıyla uygulamalı eğitim verilmiştir. Ön hazırlık aşamasından sonra deney grubundaki öğrencilerle dersler yirmi hafta süresince haftada ikişer saat okuma tiyatrosu yöntemi ile işlenerek uygulama gerçekleştirilmiştir. Kontrol grubundaki öğrencilerle Türkçe ders kitabındaki mevcut etkinlikler doğrultusunda derslere devam edilmiştir.

Okuma tiyatrosu yöntemi ile ilgili olarak Young ve Ortlieb (2018) tarafından yapılan çalışmada okuma tiyatrosu için haftanın her gününde farklı çalışmalar ve bunlara bağlı olarak bir sonraki günde gerçekleştirilmesi gereken hususlara dikkat çekilmiştir. Bu sunulan yönergede esas itibarıyla bir metne dayanıldığı ve bu metnin üç aşamada işleme tabi tutulduğu, bir sonraki haftaya geçmeden önce bu metnin ilgili bir sunum yapıldığı görülmektedir. Özetle okuma tiyatrosu yönteminin daha üst düzeye taşınarak bir sahne sunumuna dönüştürüldüğü görülmektedir. Okuma tiyatrosu ile ilgili genel kabul gören bu yönergenin Türkçe derslerinde uygulanması zor olduğundan bu

çalışmadaki etkinlikler haftada iki ders saatini kapsayacak şekilde ve öğretmenin yöntemi sınıfta kolaylıkla uygulamasına imkân verecek biçimde düzenlenmiştir. Okuma tiyatrosu yönteminin tanıtıldığı dört haftalık ön hazırlık aşamasında örnek okuma, vurgu, telaffuz çalışmaları, role uygun seslendirme, jest ve mimik çalışmaları, ses ve nefes eğitimi etkinliklerini kapsayan bir süreç yürütülmüştür. Bu aşamadan sonra deney grubundaki öğrencilerle yirmi hafta boyunca Türkçe ders kitabındaki metinler tür ayrımı yapılmaksızın haftada ikişer saat okuma tiyatrosu yöntemiyle işlenerek uygulama tamamlanmıştır. Yöntemin uygulanması esnasında metindeki bilinmeyen kelimelerle ilgili çalışmaların yanı sıra metni anlama ve anlatmaya yönelik etkinliklere de yer verilmiştir.

Kontrol Grubu Uygulamaları

Kontrol grubundaki öğrencilerle Türkçe ders kitabındaki etkinlikler doğrultusunda derslere devam edilmiştir. Türkçe dersi yıllık planı dışında herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır.

Bulgular

Okuduğunu Anlamaya İlişkin Bulgular

Çalışmanın ilk safhasında okuduğunu anlama ölçeğinin ön test puanlarına göre düzenlenmiş son test puanlarının gruplar arası farklılaşmış farklılaşmadığı test edilmiştir. Yapılan analize ilişkin tablolar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 2. *Okuduğunu Anlama Ölçeği Son Test Puanlarının Gruplara Yönelik Betimsel İstatistikleri*

Grup	N	Ortalama	Düzeltilmiş Ort.	%95 Güven Aralığı		
				Standart Hata	Alt değer	Üst değer
Kontrol Grubu	18	19,27	18,74	,701	17,32	20,16
Deney Grubu	23	21,52	21,94	,620	20,69	23,19

Tablo 2'deki okuduğunu anlama ölçeği son test puanlarına ilişkin betimsel istatistikler incelendiğinde, ön test puanlarının kontrol edilmesi ile düzeltilmiş son test puanlarına ilişkin ortalamaların kontrol grubunda ($X=18.74$), deney grubuna ($X=21.94$) göre daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Analiz bulgularına göre, okuduğunu anlama ölçeği düzenlenmiş son test puanlarına ilişkin en yüksek ortalamaların deney grubuna ait olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Okuduğunu Anlama Ölçeği Son Test Puanlarına İlişkin Kovaryans Analizi Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler ort.	F	p	Kısmi eta kare	Testin gücü
Model	553,249	2	276,624	31,572	,000	,624	1,000
Ön test puanı	502,404	1	502,404	57,341	,000	,601	1,000
Grup	101,429	1	101,429	11,576	,002	,234	,912
Hata	332,946	38	8,762				
Toplam	18178,000	41					

Tablo 3'e göre, deney ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların okuduğunu anlama ölçeği ön test puanlarına göre düzeltilmiş son test puanları arasında anlamlı bir fark vardır ($F=11.576$, $p<.001$). Ön test puanlarının kontrol edilmesi ile düzeltilmiş okuduğunu anlama ölçeği son test puanlarına ilişkin ortalamanın kontrol grubunda ($X=18.74$), deney grubuna ($X=21.94$) göre daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Yapılan kovaryans analizi sonuçlarına göre, okuma tiyatrosu yönteminin okuduğunu anlama düzeyini arttırdığı görülmektedir.

Dinlediğini Anlamaya İlişkin Bulgular

Verilerin analizi sürecinde, ikinci olarak gerçekleştirilen kovaryans analizi, dinleme ölçeğinin uygulaması sonucunda ön test puanlarına göre düzenlenmiş son test puanlarının gruplar arası farklılaşım farklılaşmadığı test edilmiştir. Yapılan analize ilişkin tablolar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4. Dinleme Ölçeği Son Test Puanlarının Gruplara Yönelik Betimsel İstatistikleri

Grup	N	Ortalama	Düzeltilmiş Ort.	Standart Hata	%95 Güven Aralığı	
					Alt değer	Üst değer
Kontrol Grubu	20	23,25	23,05	1,07	20,90	25,21
Deney Grubu	23	26,47	26,65	,99	24,64	28,66

Dinleme ölçeği son test puanlarına ilişkin Tablo 4'teki betimsel istatistikler incelendiğinde, ön test puanlarının kontrol edilmesi ile düzeltilmiş son test puanlarına ilişkin ortalamanın kontrol grubunda ($X=23.05$), deney grubuna ($X=26.65$) göre daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Deney ve kontrol grubunun dinleme ölçeği düzenlenmiş son test puanlarına ilişkin güven aralıkları incelendiğinde; kontrol grubu için, alt değer 20.90 üst değer ise 25.21 olduğu bulunmuştur. Deney grubu için güven aralıklarının, alt değer 24.64 üst değer 28.66 olduğu görülmektedir. Analiz bulgularına göre,

dinleme ölçeği düzenlenmiş son test puanlarına ilişkin en yüksek ortalamanın deney grubuna ait olduğu görülmektedir.

Tablo 5. *Dinlediğini Anlama Ölçeği Son Test Puanlarına İlişkin Kovaryans Analizi Sonuçları*

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler ort.	F	p	Kısmi eta kare	Testin gücü
Model	1066,234	2	533,117	23,415	,000	,539	1,000
Ön test puanı	954,747	1	954,747	41,933	,000	,512	1,000
Grup	137,840	1	137,840	6,054	,018	,131	,670
Hata	910,743	40	22,769				
Toplam	28802,000	43					

Tablo 5'teki sonuçlara göre, deney ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların dinlediğini anlama ölçeği ön test puanlarına göre düzeltilmiş son test puanları arasında anlamlı bir fark vardır ($F=6.054$, $p<.001$). Ön test puanlarının kontrol edilmesi ile düzeltilmiş okuduğunu anlama ölçeği son test puanlarına ilişkin ortalamasının kontrol grubunda ($X=23.05$), deney grubuna ($X=26.65$) göre daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Yapılan kovaryans analizi sonuçlarına göre, okuma tiyatrosu yönteminin öğrencilerin dinleme düzeyini arttırdığı görülmektedir.

Konuşma Becerisine İlişkin Bulgular

Verilerin analizi sürecinde, üçüncü olarak gerçekleştirilen kovaryans analizi, etkili konuşma ön test puanlarına göre düzenlenmiş son test puanlarının gruplar arası farklılaşp farklılaşmadığı test edilmiştir. Analiz, sunum alt ölçeği, ses alt ölçeği, üslup ve ifade alt ölçeği, konuşmaya odaklanma alt ölçeği ve dinleyicileri dikkate alma alt ölçeği için ayrı ayrı yapılmıştır. Yapılan analize ilişkin tablolar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 6. *Etkili Konuşma Ölçeği Sunum Alt Boyutu Son Test Puanlarının Gruplara Yönelik Betimsel İstatistikleri*

Grup	N	Ortalama	Düzeltilmiş Ort.	%95 Güven Aralığı		
				Standart Hata	Alt değer	Üst değer
Kontrol Grubu	20	21,88	22,64	,68	21,25	24,02
Deney Grubu	23	28,75	28,10	,63	26,81	29,40

Etkili konuşma ölçeği sunum alt boyutu son test puanlarına ilişkin betimsel istatistikler incelendiğinde, ön test puanlarının kontrol edilmesi ile düzeltilmiş son test puanlarına ilişkin ortalamasının kontrol grubunda ($X=22.64$), deney grubuna ($X=28.10$) göre daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Analiz bulgularına göre, etkili konuşma ölçeği sunum alt boyutu düzenlenmiş son test puanlarına ilişkin en yüksek ortalamasının deney grubuna ait olduğu görülmektedir.

Tablo 7. *Etkili Konuşma Ölçeği Sunum Alt Boyutu Son Test Puanlarına İlişkin Kovaryans Analizi Sonuçları*

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler ort.	F	p	Kısmi eta kare	Testin gücü
Model	767,500	2	383,750	42,482	,000	,680	1,000
Ön test puanı	262,561	1	262,561	29,066	,000	,421	1,000
Grup	295,431	1	295,431	32,705	,000	,450	,990
Hata	361,327	40	9,033				
Toplam	29217,222	43					

Tablo 7'deki analiz sonuçlarına göre, deney ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların etkili konuşma ölçeği ön test puanlarına göre düzeltilmiş son test puanları arasında anlamlı bir fark vardır ($F=32.705$, $p<.001$). Ön test puanlarının kontrol edilmesi ile düzeltilmiş etkili konuşma ölçeği sunum alt boyutu son test puanlarına ilişkin ortalamasının kontrol grubunda ($X=22.64$), deney grubuna ($X=28.10$) göre daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Yapılan kovaryans analizi sonuçlarına göre, okuma tiyatrosunun etkili konuşma ölçeğinde yer alan sunum düzeyini arttırdığı görülmektedir.

Tablo 8. *Etkili Konuşma Ölçeği Ses Alt Boyutu Son Test Puanlarının Gruplara Yönelik Betimsel İstatistikleri*

Grup	N	Ortalama	Düzeltilmiş Ort.	Standart Hata	%95 Güven Aralığı	
					Alt değer	Üst değer
Kontrol grubu	20	11,48	11,93	,378	11,17	12,70
Deney grubu	23	15,30	14,90	,352	14,20	15,62

Etkili konuşma ölçeği ses alt boyutu son test puanlarına ilişkin betimsel istatistikler incelendiğinde, ön test puanlarının kontrol edilmesi ile düzeltilmiş son test puanlarına ilişkin ortalamasının kontrol grubunda ($X=11.93$), deney grubuna ($X=14.90$) göre daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Analiz

bulgularına göre, etkili konuşma ölçeği ses alt boyutu düzenlenmiş son test puanlarına ilişkin en yüksek ortalamanın deney grubuna ait olduğu görülmektedir.

Tablo 9. *Etkili Konuşma Ölçeği Ses Alt Boyutu Son Test Puanlarına İlişkin Kovaryans Analizi Sonuçları*

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler ort.	F	p	Kısmi eta kare	Testin gücü
Model	241,647	2	120,824	44,220	,000	,689	1,000
Ön test puanı	85,459	1	85,459	31,277	,000	,439	1,000
Grup	86,539	1	86,539	31,672	,000	,442	1.000
Hata	109,293	40	2,732				
Toplam	8219,222	43					

Tablo 9’da belirtilen sonuçlara göre, deney ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların etkili okuma ölçeği ses alt boyutu ön test puanlarına göre düzeltilmiş son test puanları arasında anlamlı bir fark vardır ($F=31.672$, $p<.001$). Ön test puanlarının kontrol edilmesi ile düzeltilmiş okuduğunu anlama ölçeği son test puanlarına ilişkin ortalamasının kontrol grubunda ($X=11.93$), deney grubuna ($X=14.90$) göre daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Yapılan kovaryans analizi sonuçlarına göre, uygulanan yöntemin öğrencilerinin sesi etkili kullanma düzeyini arttırdığı görülmektedir. Ayrıca testin gücü (1.00) yüksek bulunmuştur.

Tablo 10. *Etkili Konuşma Ölçeği Üslup ve İfade Alt Boyutu Son Test Puanlarının Gruplara Yönelik Betimsel İstatistikleri*

Grup	N	Ortalama	Düzeltilmiş Ort.	Standart Hata	%95 Güven Aralığı	
					Alt değer	Üst değer
Kontrol grubu	20	16,45	17,24	,42	16,38	18,10
Deney grubu	23	20,01	19,33	,39	18,53	20,12

Tablo 10’daki etkili konuşma ölçeği üslup ve ifade alt boyutu son test puanlarına ilişkin betimsel istatistikler incelendiğinde, ön test puanlarının kontrol edilmesi ile düzeltilmiş son test puanlarına ilişkin ortalamasının kontrol grubunda ($X=17.24$), deney grubuna ($X=19.33$) göre daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Analiz bulgularına göre, etkili konuşma ölçeği üslup ve ifade alt boyutu düzenlenmiş son test puanlarına ilişkin en yüksek ortalamanın deney grubuna ait olduğu görülmektedir.

Tablo 11. *Etkili Konuşma Ölçeği Üslup ve İfade Alt Boyutu Son Test Puanlarına İlişkin Kovaryans Analizi Sonuçları*

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler ort.	F	P	Kısmi eta kare	Testin gücü
Model	210,874	2	105,437	33,984	,000	,630	1,000
Ön test puanı	74,954	1	74,954	24,159	,000	,377	,998
Grup	35,417	1	35,417	11,415	,002	,222	,909
Hata	124,102	40	3,103				
Toplam	14824,444	43					

Tablo 11’de belirtilen sonuçlara göre, deney ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların etkili okuma ölçeği üslup ve ifade alt boyutu ön test puanlarına göre düzeltilmiş son test puanları arasında anlamlı bir fark vardır ($F=11.415$, $p<.001$). Ön test puanlarının kontrol edilmesi ile düzeltilmiş okuduğunu anlama ölçeği son test puanlarına ilişkin ortalamanın kontrol grubunda ($X=17.24$), deney grubuna ($X=19.33$) göre daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Yapılan kovaryans analizi sonuçlarına göre, uygulanan yöntemin üslup ve ifade düzeyini arttırdığı görülmektedir. Ayrıca testin gücü (.91) yüksek bulunmuştur.

Tablo 12. *Etkili Konuşma Ölçeği Konuşmaya Odaklanma Alt Boyutu Son Test Puanlarının Gruplara Yönelik Betimsel İstatistikleri*

Grup	N	Ortalama	Düzeltilmiş Ort.	Standart Hata	%95 Güven Aralığı	
					Alt değer	Üst değer
Kontrol Grubu	20	10,75	10,32	,31	9,69	10,95
Deney Grubu	23	7,94	8,31	,290	7,73	8,90

Etkili konuşma ölçeği konuşmaya odaklanma alt boyutu son test puanlarına ilişkin betimsel istatistikler incelendiğinde, ön test puanlarının kontrol edilmesi ile düzeltilmiş son test puanlarına ilişkin ortalamanın kontrol grubunda ($X=10.32$), deney grubuna ($X=8.31$) göre daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 13. *Etkili Konuşma Ölçeği Dinleyicileri Dikkate Alma Alt Boyutu Son Test Puanlarının Gruplara Yönelik Betimsel İstatistikleri*

Grup	N	Ortalama	Düzeltilmiş Ort.	Standart Hata	%95 Güven Aralığı	
					Alt değer	Üst değer
Kontrol Grubu	20	9,66	9,95	,44	9,05	10,84
Deney Grubu	23	14,36	14,12	,41	13,28	14,96

Tablo 13'te gösterilen etkili konuşma ölçeği dinleyicileri dikkate alma alt boyutu son test puanlarına ilişkin betimsel istatistikler incelendiğinde, ön test puanlarının kontrol edilmesi ile düzeltilmiş son test puanlarına ilişkin ortalamanın kontrol grubunda ($X=9.95$), deney grubuna ($X=14.12$) göre daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Analiz bulgularına göre, etkili konuşma ölçeği dinleyicileri dikkate alma alt boyutu düzenlenmiş son test puanlarına ilişkin en yüksek ortalamanın deney grubuna ait olduğu görülmektedir.

Tablo 14. *Etkili Konuşma Ölçeği Dinleyicileri Dikkate Alma Alt Boyutu Son Test Puanlarına İlişkin Kovaryans Analizi Sonuçları*

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler ort.	F	P	Kısmi eta kare	Testin gücü
Model	340,808	2	170,404	43,774	,000	,686	1,000
Ön test puanı	104,934	1	104,934	26,955	,000	,403	,999
Grup	181,124	1	181,124	46,527	,000	,538	1,000
Hata	155,714	40	3,893				
Toplam	6873,889	43					

Tablo 14'te yer alan sonuçlara göre, deney ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların etkili okuma ölçeği dinleyicileri dikkate alma alt boyutu ön test puanlarına göre düzeltilmiş son test puanları arasında anlamlı bir fark vardır ($F=46.527$, $p<.001$). Ön test puanlarının kontrol edilmesi ile düzeltilmiş okuduğunu anlama ölçeği son test puanlarına ilişkin ortalamanın kontrol grubunda ($X=9.95$), deney grubuna ($X=14.12$) göre daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Yapılan kovaryans analizi sonuçlarına göre, uygulanan okuma tiyatrosu yönteminin etkili konuşma ölçeğindeki dinleyicileri dikkate alma alt boyutu düzeyini arttırdığı görülmektedir. Eta kare değerleri incelendiğinde ise, farklı gruplarda olmanın, ön test puanlarından bağımsız

olarak son test puanlarının %54'ünü açıkladığı görülmektedir. Ayrıca testin gücü (1.00) yüksek bulunmuştur.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Eğitim sürecinin etkili olarak gerçekleşebilmesi için eğitim öğretimde birtakım yöntem ve tekniklere ihtiyaç duyulmaktadır. İletişim becerileri güçlü, araştırmacı, eleştirel düşünen, problem çözen bireyler eğitim sürecinin sonunda elde ettikleri yeteneklerin sonuçlarını davranışa dönüştüreceklerdir. Gelişmiş ülkeler bu davranış değişikliklerini en kısa yoldan gerçekleştirebilmek için çalışmalar yapmakta, programlar geliştirmektedir. Ülkemizde de konuyla ilgili olarak son yıllarda eğitim-öğretim ortamlarında farklı yöntem ve tekniklere başvurulduğu görülmektedir. İlk ve ortaokullarda başta ana dili eğitimi olmak üzere diğer akademik alanlarda var olan sorunlara üretilen çözüm önerilerinin arka planının çok iyi hazırlanması gerekmektedir. Bu yüzden her kademede ve her ortamda bireyin iyi bir ana dili öğrenimine sahip olması ve donanımlı yetişmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bilindiği gibi Türkçe dersinde, öğrencilere okuma, dinleme/izleme, konuşma ve yazma becerilerinin kazandırılmasının yanı sıra eleştirel düşünme, yorumlama, karar verme, yaratıcı düşünme, iletişim kurma, problem çözme, araştırma, girişimcilik gibi becerilerin de kazandırılması amaçlanmaktadır. Türkçe Dersi Öğretim Programı'na ait amaçlar ve kazanımlar incelendiğinde bunların öğrencilere okuma tiyatrosu sayesinde en kısa yoldan ve kalıcı bir biçimde kazandırılabilceği görülür. Bu çalışmada öğrencilere uygulanan okuma tiyatrosu yönteminin okuma, dinleme ve konuşma becerisine yönelik analizleri incelendiğinde deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin ön test ve son test puanlarının istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılık gösterdiği görülmektedir. Okuma tiyatrosu yöntemi ile ders işleyen öğrenciler, okuduğunu anlama, dinlediğini anlama ve etkili konuşma becerileri bakımından kontrol grubundaki öğrencilere göre önemli bir ilerleme kaydetmiştir.

Ülkemizde Türkçe öğretiminde okuma tiyatrosu konusunda yapılan çalışmalar yetersizdir. Bu konudaki somut çalışmaların daha çok yurt dışında yapıldığı görülmektedir. Bu yönetime genellikle okuma yöntem ve teknikleri konulu lisansüstü tez çalışmalarında kısaca yer verildiği görülmektedir. Okuma tiyatrosu, okuma akıcılığı ile doğrudan ilişkili olduğu için öğrencilerin akıcı okumalarını hedefleyen çalışmaların içerisinde de bu yönetime değinilmiştir. Bu araştırmalarda yöntemin genellikle yurt dışında uygulanan şekliyle ele alındığı ve ülkemizdeki haftalık ders saatleri, Türkçe dersi yıllık planı gibi bazı önemli faktörlerin dikkate alınmadığı görülmektedir. MEB (2013) Öğretmen Kılavuz Kitabı'nda okuma tiyatrosu yöntemi ve uygulanış biçimi hakkında ana hatlarıyla bahsedilmiş olup yöntem daha çok öğrencilerin bir metnin rollerini paylaşarak karşılıklı diyalogları okumaları şeklinde açıklanmıştır. Türkçe öğretiminde okuma tiyatrosu yönteminin uygulanma

biçimiyle ilgili daha kapsamlı bir araştırmaya ve uygulama örneklerine ihtiyaç vardır. Konuyla ilgili yurt içinde yapılan araştırmalar incelendiğinde okuma tiyatrosunun öğrencilerin konuşma ve dinleme becerilerine etkisini gösteren bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bakımdan yapılan araştırmanın sonuçları önem kazanmaktadır.

Bu çalışmanın sonuçları literatürde okuma tiyatrosu yönteminin öğrencilerin dil becerilerine etkisi ile ilgili yapılan diğer araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Okuma tiyatrosu üzerine yurt dışında yapılan birçok çalışma ile (Rasinski, 2003; Young ve Ortlieb, 2018; Young vd., 2020; Young, vd., 2019; Young ve Rasinski, 2009; Bell vd., 2010; Young ve Rasinski, 2018) bu yöntemin öğrencilerin dil becerilerinin gelişiminde olumlu etkileri olduğu, öğrencilerin özgüvenlerini geliştirdiği, sözcük dağarcıklarını zenginleştirdiği, akıcı okumayı geliştirdiği, öğrenmeyi daha eğlenceli hâle getirdiği vb. birçok olumlu yönünün olduğu kanıtlanmıştır. Öğrencilerin bu tür etkinliklere katılmaları durumunda bütün dil becerilerinin doğal olarak gelişeceği yurt içi çalışmalarda da vurgulanmıştır (Yalçın ve Aytaş, 2012). Buradan hareketle okuma tiyatrosunun öğrencilerin yazma becerilerini de geliştireceği anlaşılmaktadır. Arsita, Vianty ve Mirizon (2017) tarafından yapılan bir çalışmada okuma tiyatrosunun 11. sınıf öğrencilerinin yazma becerilerini geliştirmedeki etkisi incelenmiştir. Araştırma sonuçları okuma tiyatrosu uygulanan deney grubundaki öğrencilerin öykü yazma becerilerinde kontrol grubundaki öğrencilere göre önemli bir gelişme gösterdiklerini ortaya koymuştur. Çalışmada okuma tiyatrosunun öğrencilerin hayal güçlerini geliştirmede etkili bir yöntem olduğu ve öğrencilerin genellikle zorlandığı bir beceri olan yazmayı daha eğlenceli bir hâle getirdiği belirtilmiştir.

Yazma becerisinin değerlendirilmesi daha uzun bir süreç gerektirdiğinden bu çalışmada yazma becerisi ele alınmamıştır. Okuma tiyatrosunun yazmaya olan etkisinin ayrı bir çalışma ile değerlendirilmesi, bu konuda daha somut veriler ortaya konulması açısından faydalı olacaktır.

Okuma tiyatrosunun bütün sınıf ortamlarında ve düzeylerinde ve her türdeki metne uygulanabilir olması yöntemin işlevselliğini ve yaygınlığını göstermektedir. Okumanın daha ilgi çekici, eğlenceli ve etkili olmasını sağlayan okuma tiyatrosu, öğrenciye külfet getirmeyen bir yöntem olmasından dolayı öğretmenler tarafından sınıfta rahatlıkla uygulanabilir. Bu yöntemin aynı zamanda okuma gücünü çeken, herhangi bir konuyu- özellikle soyut kavramları- anlamakta zorlanan, özgüven eksikliği olan öğrencilere de üst düzeyde katkı sağladığı araştırmalarla ortaya konulmuştur (Rasinski, 2003; Mraz vd., 2013). Okuma tiyatrosu, birbiri içine giren ve birbiriyle ilgili birçok unsuru içinde barındırmaktadır (Aytaş, 2005). Öğrenciler dilin bütün çeşitliliğini, kullanım alanlarını okuma tiyatrosu aracılığı ile görebilme imkânını elde etmiş olurlar.

Bütün bu işlevlerinden dolayı, öğretmenlerin okuma tiyatrosu yöntemini daha iyi tanımaları ve derslerde yeri geldikçe bu yöntemden yararlanmaları etkili bir dil öğretiminin gerçekleşmesine katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Arsita, R., Vianty, M. & Mirizon, S. (2017). Improving students' narrative writing achievement through reader's theatre strategy. *JELE, The Journal of English Literacy Education*, 4 (2), 155-170. <https://ejournal.unsri.ac.id/index.php/jenglish/issue/view/733> sayfasından erişilmiştir.
- Aytaş, G. (2005). Kuramsal ve işlevsel dil öğretiminde tiyatronun rolü ve önemi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5 (4), 854-860. <https://doi.org/10.16916/aded.334799>
- Bell, S. K., Wideroff, M., Gauferg, L. (2010). Student voices in readers' theater: exploring communication in the hidden curriculum. *Patient Education and Counseling* 80 (3) 354-357. <https://doi.org/10.1016/j.pec.2010.07.024>
- Bulut, B. (2013). *Etkin dinleme eğitiminin dinlediğini anlama, okuduğunu anlama ve kelime hazinesi üzerindeki etkisi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *DeneySEL desenler: öntest-sontest kontrol grubu, desen ve veri analizi*. Pegem Akademi.
- Mraz, M., Nichols, W., Caldwell, S., Beisley, R., Sargent, S. & Rupley, W. (2013). Improving oral reading fluency through readers theatre. *Reading Horizons: A Journal of Literacy and Language Arts*, 52 (2), 161-180. https://scholarworks.wmich.edu/reading_horizons/vol52/iss2/5 sayfasından erişilmiştir.
- Çintaş Yıldız, D., & Yavuz, M. (2012) Etkili konuşma ölçeği: bir ölçek geliştirme çalışması. *Turkish Studies*, 7 (2), 319-334. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3279>
- Field, A. (2018). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. SAGE Publications.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel.
- MEB (2013). *İlköğretim 8. sınıf Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitabı*. Ada Matbaacılık.
- Rasinski, T. V. (2003). *The fluent reader*. Scholastic.
- Yıldız, M. (2010). *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin Okuduğunu anlama, okuma motivasyonu ve okuma alışkanlıkları arasındaki ilişki* (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Yalçın, A., & Aytaş, G. (2012). *Tiyatro ve canlandırma sahneleme bilgileri*. Akçağ.
- Young, C., & Rasinski, T. (2009). Implementing readers theatre as an approach to classroom fluency instruction. *The Reading Teacher*, 63(1), 4-13. <https://doi.org/10.1598/RT>.
- Young, C., & Rasinski T. (2018). Readers theatre: effects on word recognition automaticity and reading prosody. *Journal of Research in Reading*, 41 (3), 475-485. <https://doi.org/10.1111/1467-9817.12120>
- Young, C., & Ortlieb, E. (2018). Implementing readers theatre in the secondary classrooms. *Reading Psychologist*, 39 (8), 879-897. <https://doi.org/10.1080/02702711.2018.1555364>

- Young, C., Durham, P., Miller M., Rasinski, T. V., & Lane, F. (2019). Improving reading comprehension with readers theater. *The journal of Educational Research*, 112 (5), 615-626. <https://doi.org/10.1080/00220671.2019.1649240>
- Young, C, Mohr, K. A.J., & Landreth, S. (2020). Improving boys' reading comprehension with readers theatre. *Journal of Research in Reading*, 43(3), 347-363. <https://doi.org/10.1111/1467-9817.12307>

**KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARINDAN ÇİZGİ FİLMLERİN MECAZ
KULLANIMI AÇISINDAN İNCELENMESİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

**ANALYSIS AND EVALUATION OF CARTOON MOVIES FROM
MASS MEDIA IN TERMS OF METHODOLOGY**

*Fatma TÜRKMEN**

*Özlem BAYRAK CÖMERT***

Özet

Çocukların günlük hayatında vazgeçilmezlerinden biri olan kitle iletişim araçlarından çizgi filmler, teknolojiyle birlikte gelişmekte ve etkileyciliğini sürdürmektedir. Yeni nesillerin Türk dilini ve kültürünü, öğrenim hayatlarında, günlük yaşantılarında doğru öğrenmeleri için kitle iletişim araçlarından çizgi filmlerin bir öğretici olarak çok yönlü kullanılabileceği varsayılmıştır. Çocuklar, ana dille sözcüğün birden fazla anlamının olabileceğini, gerçek anlamı dışında da kullanılabileceğini çizgi filmler yardımıyla keşfetmekte ve kazandıkları mecazlarla söz varlıklarını geliştirmektedir.

Bu çalışmanın amacı; kitle iletişim araçlarından çizgi filmlerin mecaz kullanımı açısından incelemek ve değerlendirmektir. Araştırmada televizyonda gösterilen çizgi filmlerden “Rafadan Tayfa” çizgi filminin 2019 yılı Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan 16 temaya uygun olanları seçilmiş ve 16 bölümde mecaz kullanımı nitel araştırmalardan içerik analizine göre incelenmiştir. Çizgi film içerikleri sistematik tahlil ile değerlendirilmiştir. Araştırmamızın sonucunda 70 mecaz tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; söz varlığı unsurlarından mecazlar, kitle iletişim araçlarından çizgi filmler ile çocukların kelime hazinelerine kazandırılabilir.

Anahtar Kelimeler: Çizgi film, mecaz, söz varlığı, kitle iletişim aracı

Abstact

Cartoons, which are one of the indispensable tools of children's daily life, continue to develop and remain impressive with technology. It is assumed that

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi ABD Ankara / TÜRKİYE fikmly@gmail.com
ORCID: 0000 0002 4139 4945

** Dr. Öğr. Üyesi, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi ABD Ankara / TÜRKİYE obayrak@gazi.edu.tr ORCID: 0000 0003 3825 595X

cartoons, one of the mass media, can be used as a teacher in many ways so that new generations can learn Turkish language and culture correctly in their education and daily lives. With the help of cartoons, children discover that the word can have more than one meaning in the mother tongue and that it can be used outside of its real meaning, and they develop their vocabulary with the metaphors they have acquired.

The aim of this study; To examine and evaluate cartoons, one of the mass media, in terms of metaphorical use. In the research, among the cartoons shown on television, the “Rafadan Tayfa” cartoons, which are suitable for 16 themes in the 2019 Turkish Curriculum, were selected and the use of metaphors in 16 sections was examined according to content analysis from qualitative research. Cartoon contents were evaluated by systematic analysis. As a result of our research, 70 metaphors have been identified. According to the results obtained; Metaphors from vocabulary elements and cartoons from mass media can be added to children's vocabulary.

Keywords: Cartoon, metaphor, vocabulary, mass media

Giriş

Gelişen teknoloji ile birlikte insan hayatı da değişikliğe maruz kalmakta ve bu değişim geçen zaman içinde devam etmektedir. İletişim kurmak, çağa ayak uydurmak ve yeniliklerden faydalanmak için kitle iletişim araçları kullanılmaktadır. Hedef kitlesini eğlendirme, öğretme amacı taşıyan çizgi filmler, çocukların hem hayal dünyasını ve yaratıcılığını geliştirmekte hem de bilişsel yeteneklerini ortaya çıkarmaktadır. Kitle iletişim araçları ile kısa yoldan ve kolay öğrenmeyi tercih eden çocuklar, teknolojik gelişmelere uyumlu etkinlikler içerisinde yer almayı istemektedir. Çizgi filmin bir iletisi vardır ve bu iletiyi genellikle simgesel anlatımla vermektedir. Bu bağlamda çizgi film de bir iletişim aracıdır ve toplumsal bir işleve sahiptir (Güler, 1989, s.175). Bir olay ya da durum karşısında çok yönlü bir bakış açısı kazandıran çizgi filmler, taşıdıkları iletiyi önce bireysel, sonra sosyal olarak yaymaktadır.

İyi bir eğitim süreci için bireylerin kullandıkları dile hâkim olmaları son derece önemlidir. Her alanda olduğu gibi dil eğitiminde de çizgi filmler kullanılmaktadır. İletişim araçları ve teknolojik gelişmelerin desteği ile toplumsal dönüşümlerin hız kazanması, bugünün çocuklarını farklı bir geleceğin beklediğini göstermektedir. (Pembecioğlu, 2013, s.509). Çizgi filmler geçmişten günümüze teknolojinin imkânları ile gelişmiş kitle iletişim araçlarıdır. Gerçeğe yakın farklı oluşumlar sayesinde ilgiyi üzerinde tutmayı başarmıştır. Çocuklar, en çok 5-11 yaş aralığında çizgi film izlemektedir. İzledikleri dönemde edinilen bilgilerin, deneyimlerin ve öğrenmelerin yaşam boyu devam eden öğrenme ve yaratıcılık, başarı, kişilik, seçimler vb. birçok unsuru etkilediği bilinmektedir (Özer, 2015, s.1). Bundan dolayı hedef kitlesi genellikle çocuklar olan çizgi filmler, çocuğun “merak” duygusunu devamlı canlı tutmaya çalışmaktadır. Görsel/işitsel materyallerin eğitim-öğretimdeki

başarıya etkisi ve çizgi filmlerin çocuklarca beğeniyle izlenmesi, çizgi filmlerden özgün ders materyalleri olarak yararlanılabileceği fikrini akla getirmektedir (Bursalı ve Ünal, 2015, s.62). Ders aracı olarak kullanılan çizgi filmler, yazılı ve sözlü ifadeyi desteklemekte, söz varlığını zenginleştirmektedir. Söz varlığına; yeni sözcükler, terimler, atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıplaşmış sözler, nezaket sözleri kazandırmaktadır.

Çocukların, ilgisini çeken çizgi film kahramanlarını örnek alması da olası bir durumdur. Çocuğun düş dünyasını, beklentilerini, duygularını, düşüncelerini dikkate alarak oluşturulan ürünler, çocuklar için zevk aracı, yetişkinler için de çocuk dünyasını anlayabilmede rehber olmaktadır (Lüle, 2007, s.19). Bu rehber; millî kültürü, değerleri, tarihi, toplum kurallarını ve ana dili kapsar ise çocuğun gelişiminde farkına varmadan öğrenmeyi sağlamış olur.

Anlama ve anlatma becerileri dil sayesinde kazanılmakta ve bireyin hayatının tamamını kaplamaktadır. Dil, kültürün temeli olduğu için bir milletin dili ile ifade ettiği her şey kültür kavramı içerisinde yer almaktadır (Kaplan, 2012, s.142). Erken yaşlarda çocuk ana dilini sadece aile bireylerinden duymamaktadır. Çevresinde bulunan uyarıcılardan biri de kitle iletişim araçlarıdır. Görşelliği ve işitselliği barındıran televizyon ve televizyonda yayınlanan çizgi filmler ile öğrenme daha hızlı gerçekleşmektedir. Nitelikli söz varlığına sahip çizgi filmler, geçmiş ve gelecek arasında dil-kültür aktarımını sağlamaktadır. Çocuğun anlama-anlatma becerilerine dokunan çizgi filmlerde kullanılan dil; çocuğun fiziksel, zihinsel, ruhsal gelişimlerine uygun olmalıdır. Dünyayı ana dilimizin penceresinden gördüğümüz, evreni ana dilimizin kavramlarıyla biçimlendirdiğimiz bilinmektedir (Aksan, 1999, s.15). Bir milletin geçmişten geleceğe taşıdığı ana dili kavramlarından biri mecazlardır. Mecaz, bir kullanım neticesinde ortaya çıkmış, bir duyuya ait bir kavramın başka bir duyuya için kullanılmasıdır. Mecazlaşma, başka bir ifadeyle sözcüğün asıl anlamını kaybetmesidir (Gürbüz, 2008, s.201). Çocukların somuttan soyuta geçişinde söz varlıklarına kattıkları mecazlar önem kazanmaktadır.

Küçük yaşlarda kendisini sözlü olarak ifade etmeye başlayan çocuklar söz dağarcıklarındaki yeni sözcükler, mecaz kullanımlar ile yazılı ifadelerini de geliştirmektedir. Çocuklar çizgi filmlerde duydukları yeni sözcüğe farklı anlamlar yüklemeye çalışmakta ve sözcüğün birden çok anlamı ile tanışmaktadır. Sözcükleri mecazlaştıran, onları çok anlamlı kılan ve anlamlarını değiştirip çoğaltan biricik amil sözcüklerin farklı kullanımınıdır (Gürbüz, 2008, s.209). Çocuklar, söz varlığındaki mecazlar sayesinde bir edebî zevke de çizgi filmlerle ulaşabilmektedir. Modern çağa ve yeniliklere uyum sağlandığı gibi kitle iletişim araçlarında kullanılan dile de çocuklar, uyum sağlamaya çalışmaktadır. Çizgi filmler ile büyüyen çocukların yetişkin bir bireye dönüşürken gelişimlerinin her döneminde söz varlıkları da

hayalleri de ifade güçleri de büyüyeceği için çalışmamızda çizgi filmler ele alınmıştır. Mecaz kullanımı açısından çizgi filmlerin incelenmesi ve değerlendirilmesi günümüzü yakalayan bir çalışma olmasından ötürü önemlidir. Kitle iletişim araçlarının çocuğun dil gelişimine ve söz varlığına katkılarına yönelik güncel çalışmalara da ışık tutacaktır.

1. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Nitel araştırmalar; gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi, bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak ele alınmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

2. Toplama Tekniği

Bu çalışmada, içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Çizgi filmlerin içerikleri sistematik tahlil yöntemiyle değerlendirilmiştir.

3. Verilerin Analizi

Bu çalışma, 2019 yılı Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan Erdemler, Millî Kültürümüz, Millî Mücadele ve Atatürk, Birey ve Toplum, Okuma Kültürü, İletişim, Hak ve Özgürlükler, Kişisel Gelişim, Bilim ve Teknoloji, Sağlık ve Spor, Zaman ve Mekân, Duygular, Doğa ve Evren, Sanat, Vatandaşlık, Çocuk Dünyası temalarına uygun çizgi filmin 16 bölümü incelenmiştir. İçerik analizi yapılarak sistematik tahlil yöntemiyle mecazlar değerlendirilerek yorumlanmıştır.

4. Bulgular

Araştırmada 2019 yılı Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan Erdemler, Millî Kültürümüz, Millî Mücadele ve Atatürk, Birey ve Toplum, Okuma Kültürü, İletişim, Hak ve Özgürlükler, Kişisel Gelişim, Bilim ve Teknoloji, Sağlık ve Spor, Zaman ve Mekân, Duygular, Doğa ve Evren, Sanat, Vatandaşlık, Çocuk Dünyası temaları konu ve içerik bakımından 16 çizgi film bölümü ile ilişkilendirilmiştir.

Tablo 1. *Temalara Uygun “Rafadan Tayfa” Çizgi Filminin Bölümlerinde Mecazlara Yönelik Yönelik Bulgular*

S.nu	Tema	Çizgi Film Bölümü	Mecaz Sözcük Sayısı

1	İletişim	Rafadan Telefon 84.Bölüm	2
2	Kişisel Gelişim	Efe Gibi 50. Bölüm	6
3	Birey ve Toplum	Gurbetten Misafir 28. Bölüm	6
4	Doğa ve Evren	Su Hayattır 78. Bölüm	3
5	Millî Mücadele ve Atatürk	Rafadan Tayfa İstiklal Marşı Özel Bölüm	3
6	Sağlık ve Spor	Sağlık Muhafızları 91. Bölüm	7
7	Bilim ve Teknoloji	Bilim 45. Bölüm	6
8	Hak ve Özgürlükler	Kendini Onun Yerine Koy Özel Bölüm	4
9	Erdemler	Vantriolok Kamil 47. Bölüm	5
10	Çocuk Dünyası	Çember Yarışı 39. Bölüm	2
11	Zaman ve Mekân	Zaman Tüneli 53. Bölüm	1
12	Duygular	Aile Yadigârı 75. Bölüm	5
13	Okuma Kültürü	Malazgirt Zaferi Özel Bölüm	5
14	Millî Kültür	Bayram Mendilleri 63. Bölüm	6
15	Sanat	Türk Sanat Müziği 49. Bölüm	3
16	Vatandaşlık	Kayıp Cüzdan 57. Bölüm	6
Toplam			70

Çizgi filmin içeriğinde bulunan mecazların anlamlarına TDK Sözlüğü kullanılarak ulaşılmıştır.

Tablo 2. TRT Çocuk Kanalında Yayımlanan “Rafadan Tayfa” Çizgi Filminin İletişim Temasına Yönelik Bulgular

	❖ Açmak “Çığır açmak” şeklindeki kullanımı bir alanda yeni bir yol, yöntem başlatmak anlamındadır.❖ Yol “Haberleşme yolu” şeklindeki kullanımı bir amaca ulaşmak için başvurulması gereken çare, yöntem anlamındadır.

Tablo 3. TRT Çocuk Kanalında Yayımlanan “Rafadan Tayfa” Çizgi Filminin Kişisel Gelişim Temasına Yönelik Bulgular

50. Bölüm (Efe Gibi) Kaynakça https://www.trtcocuk.net.tr/rafadan-tayfa	❖ Kırmak “Kırma bizi!” şeklindeki kullanımı dileğini kabul etmeyerek veya beklenmeyen bir davranış karşısında bırakarak gücendirmek, incitmek anlamındadır.❖ Vermek “Kendini işe vermek” şeklindeki kullanımı bir şeye bütün varlığıyla bağlanmak, başka her şeye ilgisini kesip tek şeyle aşırı ölçüde ilgilenmek anlamındadır.❖ Ders “Ders almak” şeklindeki kullanımı bir olaydan deneyim kazanmak, ibret almak anlamındadır.❖ Doymak “İzlemeye doyamamak” şeklindeki kullanımı yeter bulmamak, kanmamak, tatmin olmamak anlamındadır.❖ Çözmek “Yarın sabah ilk onu çözeceğiz.” şeklindeki kullanımı bulmaca, sorun vb.nin bilinmeyen, gizli noktasını bulup açıklamak, sonuca bağlamak anlamındadır.❖ Hareketli “Hareketli oyun bulsak” şeklindeki kullanımı neşeli, canlı, kıpırdak anlamındadır.

Tablo 4. TRT Çocuk Kanalında Yayımlanan “Rafadan Tayfa” Çizgi Filminin Birey ve Toplum Temasına Yönelik Bulgular

28. Bölüm (Gurbetten Misafir) Kaynakça http://www.rafadantayfa.com/bolum	❖ Tutmak “İşi sıkı tutmak” şeklindeki kullanımı gevşekliğe yol açmamak, gereken önemi vermek, sağlıklı yürümesini sağlamak anlamındadır.❖ Tatlı “Tatlı dilli” şeklindeki kullanımı hoş söyleşen, söyleşisinden hoşlanılan anlamındadır.❖ Zayıf “Zayıf nokta” şeklindeki kullanımı bir kişiyi zor durumda bırakacak zaafi, hatası, kusuru anlamındadır.❖ Açık “Zihni açık olmak” şeklindeki kullanımı anlayışının ve kavrayışının olması anlamındadır.❖ Arka “Arkasında olmak” şeklindeki kullanımı ne pahasına olursa olsun bir sözünün veya davranışının gereğini yerine getirmek anlamındadır.❖ Getirmek “Uykusunu getirmek” şeklindeki kullanımı uyuma isteği duymak, uyutucu özelliği olması anlamındadır.

Tablo 5. TRT Çocuk Kanalında Yayımlanan “Rafadan Tayfa” Çizgi Filminin Doğa ve Evren Temasına Yönelik Bulgular

78. Bölüm (Su Hayattır) Kaynakça https://www.trtcocuk.net.tr/rafadan-tayfa	❖ Tutmak “Nefesini tutmak” şeklindeki kullanımı nefes alıp bir süre vermemek anlamındadır.❖ Kaptırmak “Balık işine fena kaptırdın.” şeklindeki kullanımı bir şeyin etkisinden kurtulamayacak duruma düşmek anlamındadır.❖ Geçmek “Bahsi geçmek” şeklindeki kullanımı bir konu üzerinde konuşulmuş olmak anlamındadır.

Tablo 6. TRT Çocuk Kanalında Yayımlanan “Rafadan Tayfa” Çizgi Filminin Millî Mücadele ve Atatürk Temasına Yönelik Bulgular

Özel Bölüm (Rafadan Tayfa İhtikâl Maryi) Kaynakça https://www.trtcocuk.net.tr/rafadan-tayfa	❖ Tütmek “Ocağın tütmesi” şeklindeki kullanımı yaşam belirtisi anlamındadır.❖ Sönmek “Ocağın sönmesi” şeklindeki kullanımı yaşamın bitmesi, tükenmesi anlamındadır.❖ Almak “Ödünç almak” şeklindeki kullanımı ödünçlemek anlamındadır.

Tablo 7. TRT Çocuk Kanalında Yayımlanan “Rafadan Tayfa” Çizgi Filminin Sağlık ve Spor Temasına Yönelik Bulgular

91. Bölüm (Sağlık Muhafızları) Kaynakça http://www.rafadantayfa.com/bolum	❖ Kırılmak “Ağrıdan kırılmak” şeklindeki kullanımı kırıklık duymak anlamındadır.❖ Toparlanmak “Vücut toparlanmaya başladı.” şeklindeki kullanımı sağlığı düzelmek anlamındadır.❖ Almak “Önlem almak” kötü ya da yanlış bir şeyi ortadan kaldırmak veya engel olmak amacıyla hazırlık yapmak ve bu amacı gerçekleştirmek için birtakım çarelere başvurmak, tedbir almak anlamındadır.❖ Oyun “Oyuna getirmek” şeklinde kullanımı hile, düzen anlamındadır.❖ Düşmek “Hataya düşmek” şeklindeki kullanımı yanılmak, yanlışlık yapmak anlamındadır.❖ Kaçmak “Elinden kaçmak” şeklindeki kullanımı birinden kurtulmak anlamındadır.❖ Düşmek “Üzerine düşeni yapmak” şeklindeki kullanımı bir şeyin gerçekleştirmesi gerekeni yapması anlamındadır.

Tablo 8. TRT Çocuk Kanalında Yayımlanan “Rafadan Tayfa” Çizgi Filminin Bilim ve Teknoloji Temasına Yönelik Bulgular

45. Bölüm (Bilim) Kaynakça http://www.rafadantayfa.com/bolu	❖ Bayılmak “Havuç da var, bayılırım.” şeklindeki kullanımı çok sevmek, çok beğenmek anlamındadır.❖ Kırmak “Seni mi kıracağız Hayri?” şeklindeki kullanımı dileğini kabul etmeyerek gücendirmek anlamındadır.❖ Sağlam “Sağlam deliller” şeklindeki kullanımı gerçek, inanılır bir temeli olan anlamındadır.❖ Vermek “Haber vermek” şeklindeki kullanımı bildirmek, haber ulaştırmak anlamındadır.❖ Duymak “Saygı duymak” şeklindeki kullanımı birine, bir şeye karşı saygı hissetmek anlamındadır.❖ Uzatmamak “Lafi uzatmamak” şeklindeki olumsuz kullanımı konuşmayı gereksiz bir biçimde başka sözlerle sürdürmemek anlamındadır.

Tablo 9. TRT Çocuk Kanalında Yayımlanan “Rafadan Tayfa” Çizgi Filminin Hak ve Özgürlükler Temasına Yönelik Bulgular

Özel Bölüm (Kendini Onun Yerine Koy) Kaynakça https://www.youtube.com/watch?v=roVELFR	❖ Çekmek “Neler çektin bilemedim.” şeklindeki kullanımı sıkıntılar yaşamak, katlanmak anlamındadır.❖ Tutmak “Kendini zor tutmak” şeklindeki kullanımı kendisine hâkim olmak, dayanmak anlamındadır.❖ Atmak “Dışarı atmak” şeklindeki kullanımı kovmak anlamındadır.❖ Kalmak “Yabancı kalmak” şeklindeki kullanımı bir konuda bilgisi, tecrübesi olmayan anlamındadır.

Tablo 10. TRT Çocuk Kanalında Yayımlanan “Rafadan Tayfa” Çizgi Filminin Erdemler Temasına Yönelik Bulgular

47. Bölüm (İnsanların İstemini) Kaynakça http://www.rafadantayfa.com/bolum	❖ Kırmak “İnsanları kırmak” şeklindeki kullanımı dileğini kabul etmeyerek veya beklenmeyen bir davranış karşısında bırakarak gücendirmek, incitmek anlamındadır.❖ Kral “Gol kralı” şeklindeki kullanımı herhangi bir alanda başkalarından üstün, başarılı olan kimse anlamındadır.❖ Kırıcı “Kırıcı olmak” birini incitmek ve üzülmesine neden olmak anlamındadır.❖ Vermek “Söz vermek” şeklindeki kullanımı kesin olarak yapacağını söylemek anlamındadır.❖ Kalmak “Kollarında derman kalmamak” şeklinde kullanımı kollarının gücünün tükendiği anlamındadır.

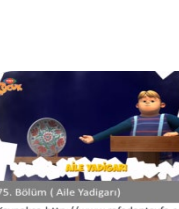
Tablo11. TRT Çocuk Kanalında Yayımlanan “Rafadan Tayfa” Çizgi Filminin Çocuk Dünyası Temasına Yönelik Bulgular

	❖ Uçmak “Zaman uçup giderdi” şeklindeki kullanımı yok olmak, ortadan kaybolmak anlamındadır.❖ Kalmak “Geride kalmak” şeklindeki kullanımı arkada kalmak anlamındadır.

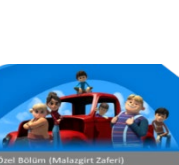
Tablo 12. TRT Çocuk Kanalında Yayımlanan “Rafadan Tayfa” Çizgi Filminin Zaman ve Mekân Temasına Yönelik Bulgular

	❖ Yol sözcüğü “Tek yol araştırma” şeklindeki kullanımı yöntem anlamındadır.

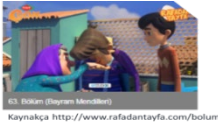
Tablo 13. TRT Çocuk Kanalında Yayımlanan “Rafadan Tayfa” Çizgi Filminin Duygular Temasına Yönelik Bulgular

	❖ Kaçırarak “Fırsat kaçırmak” şeklindeki kullanımı elverişli durumdan yararlanamamak anlamındadır.❖ Büyütmek “Ne kadar da büyüttünüz Basri Bey” şeklindeki kullanımı abartmak anlamındadır.❖ Çözülmek “Büyük bir gizlilik içinde çözüldü.” şeklindeki kullanımı sonuca ulaştırılması anlamındadır.❖ Boş “Boşuna uğraşmak” şeklindeki kullanımı anlamsızca, yararsız anlamındadır.❖ Vermek “Haber vermek” şeklindeki kullanımı haber bildirmek, duyurmak anlamındadır.

Tablo 14. TRT Çocuk Kanalında Yayımlanan “Rafadan Tayfa” Çizgi Filminin Okuma Kültürü Temasına Yönelik Bulgular

	❖ Bozmak “Moralini bozmak” şeklindeki kullanımı kötü duruma getirmek anlamındadır.❖ Yükselmek “Yeni bir devlet yükselmeye başladı.” şeklindeki kullanımı yüce duruma gelmek anlamındadır.❖ Kök “Kökleri Oğuz Türklerine dayanır.” şeklindeki kullanımı kaynak, köken anlamındadır.❖ Bitmek “Bittim ben” şeklindeki kullanımı güçsüz kalmak, zayıf kalmak anlamındadır.❖ Karıştırmak “Evdeki kitapları karıştırıyım.” şeklindeki kullanımı araştırmak, incelemek anlamındadır.

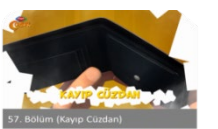
Tablo 15. TRT Çocuk Kanalında Yayınlanan “Rafadan Tayfa” Çizgi Filminin Millî Kültür Temasına Yönelik Bulgular

43. Bölüm (Huzun Mesafeler) Kaynakça http://www.rafadantayfa.com/bolum	❖ Akıl küpü “Çok akıllı kişiler için kullanılan mecaz anlamlı sıfat olan sözcüktür.”❖ Sıkılmak “Sıkıldı çocuklar.” şeklindeki kullanımı sıkıntı vermek anlamındadır.❖ Aktarmak “Nesillere aktarmak” şeklindeki kullanımı, kuşaktan kuşağa geçmesi anlamındadır.❖ Kıyamamak “İnsan bunu kullanmaya kıyamaz, canım.” şeklindeki kullanımı acımak, esirgemek, feda edememek anlamındadır.❖ Çözmek “İşi çözmek” şeklinde kullanımı, bir sorunun güç noktasını bulup onu anlaşılmazlıktan kurtarmak anlamındadır.❖ Dokunmak “Tatlıyı fazla kaçırınca dokunuyor.” şeklinde kullanımı, sağlığını bozmak anlamındadır.

Tablo 16. TRT Çocuk Kanalında Yayınlanan “Rafadan Tayfa” Çizgi Filminin Sanat Temasına Yönelik Bulgular

49. Bölüm (Sanat) Kaynakça https://www.trtcocuk.net.tr/rafadan-tayfa	❖ Paslanmak “Paslandık gitti.” şeklindeki kullanımı işsizlikten, tembellikten, devinimsizlikten canlılığını yitirmek anlamındadır.❖ Bozmak “Hava bozacak.” şeklindeki kullanımı havada yağmur, kar, dolu veya fırtına başlamak anlamındadır.❖ Dökülmek “Nağmeler dökülmeye başlasın.” şeklindeki kullanımı müzikte kulağa hoş gelen ezgi ve melodilerin ortaya çıkması anlamındadır.

Tablo 17. TRT Çocuk Kanalında Yayınlanan “Rafadan Tayfa” Çizgi Filminin Vatandaşlık Temasına Yönelik Bulgular

57. Bölüm (Kayıp Cüzdan) Kaynakça https://www.trtcocuk.net.tr/rafadan-tayfa	❖ Sağlam “İşi sağlama almak” şeklindeki kullanımı işin gerçekleşmesi, bozulmaması için gerekli önlemleri almak anlamındadır.❖ Sıkı “Sıkı takipçiler” şeklindeki kullanımı güçlü, etkileyici anlamındadır.❖ El “Elinden geleni yapmak” şeklindeki kullanımı gücünün yettiği kadarını yapmak anlamındadır.❖ Yakışmak “Hiç yakışıyor mu abi?” şeklindeki kullanımı uygun olmamak anlamındadır.❖ Uzatmak “Çok uzatmayın arama işini.” şeklindeki kullanımı sürdürmek anlamındadır.❖ Yakalamak “İpucu yakalamak” şeklindeki kullanımı arayarak ya da rastlantı sonucu bulup bağlantı kurmak anlamındadır.

5. Sonuç

TRT Çocuk kanalında yayımlanan “Rafadan Tayfa” çizgi filminin İletişim temasına uygun olan “ Rafadan Telefon “ 84. bölümünde 2 mecaz, Kişisel Gelişim temasına uygun olan “Efe Gibi” 50. bölümünde 6 mecaz, Birey ve Toplum temasına uygun olan “Gurbetten Misafir” 28. bölümünde 6 mecaz, Doğa ve Evren temasına uygun olan “ Su Hayattır” 78. bölümünde 3 mecaz, Millî Mücadele ve Atatürk temasına uygun olan “ Rafadan Tayfa İstiklal Marşı” bölümünde 3 mecaz, Sağlık ve Spor temasına uygun olan “ Sağlık Muhafızları” 91. bölümünde 7 mecaz, Bilim ve Teknoloji temasına uygun olan “ Bilim” 45. bölümünde 6 mecaz, Hak ve Özgürlükler temasına uygun olan “ Kendini Onun Yerine Koy” özel bölümünde 4 mecaz, Erdemler temasına uygun olan “Vantriolok Kamil” 47. bölümünde 5 mecaz, Çocuk Dünyası temasına uygun olan “ Çember Yarışı” 39. bölümünde 2 mecaz, Zaman ve Mekân temasına uygun olan “ Zaman Tüneli” 53. bölümünde 1 mecaz, Duygular temasına uygun olan “Aile Yedigârı” 75. bölümünde 5 mecaz, Okuma Kültürü temasına uygun olan “Malazgirt Zaferi” özel bölümünde 5 mecaz, Millî Kültür temasına uygun olan “Bayram Mendilleri” 63. bölümünde 6 mecaz, Sanat temasına uygun olan “ Türk Sanat Müziği” 49. bölümünde 3 mecaz, Vatandaşlık temasına uygun olan “ Kayıp Cüzdan” 57. bölümünde 6 mecaz tespit edilmiştir. Toplam 70 tane mecaz anlam içeren sözcük bulunmuştur.

Sonuç olarak; sözcüğün birden fazla anlamının olabileceği, gerçek anlamı dışında da kullanılabilmesi çocuklara çizgi filmler aracılığıyla verilmektedir. Çocuklar, Türkçenin zenginliğini temalara uygun hazırlanmış çizgi filmler ile keşfetmekte ve kelime hazinelerine kazandırdıkları mecazlarla söz varlıklarını geliştirmektedir.

6. Öneriler

1. Çocuklar; çizgi filmlerle dünyayı keşfetmeye, dilin zenginliklerini fark etmeye, tutum ve davranış geliştirmeye başladıkları için öğretmenler, öğrencilere yönelik farklı bakış açıları geliştirebilirler.

2. Öğretmenler, öğrencilerine ders içinde izletmek amacıyla mecaz anlamlı sözcüklere yer veren çizgi filmleri araştırabilirler. Öğrenci seviyesine uygun söz varlığıyla, temalarla ve kazanımlarla ilişkilendirilmiş çizgi filmler kullanabilirler.

3. Türk tarihini ve kültürünü öğreten, millî ve evrensel değerleri aşılaman, dilini sevdiren çizgi filmleri irdelerek uygun olanları mecaz öğretiminde derslerinde ders aracı olarak kullanabilirler.

4. Öğrencilere etkili ve kalıcı bir Türkçe eğitimi verme hedefi taşıyan Türkçe öğretmenleri, bir dilin köklü ve zenginliğini gösteren mecazları

sadece basılı eserler üzerinden değil çizgi filmler üzerinden de örnekler vererek öğretebilirler.

5. Çizgi film yapımcıları ve dijital yeterliliğe sahip öğretmenler tarafından 2019 yılı Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan temalardaki kazanımların ediniminde, değerler ve kültür aktarımında sözcüğün gerçek ve mecaz anlamını ayırt etme, sözcüğü gerçek dışı anlamında kullanma, mecaz anlamlı sözcükleri edebî türlerde buldurmaya yönelik yaratıcı ve öğretici çizgi filmler hazırlayabilirler.

6. Türkçe öğretmenleri, öğrencilerine sözlük kullanma alışkanlığı kazandırmak için çizgi film izletebilirler. Çizgi filmlerde geçen mecazları, öğrencilere tespit ettirerek Türkçe Sözlük, Atasözleri Sözlüğü ve Deyimler Sözlüğü kullanma alışkanlığı edindirebilirler.

Kaynaklar

- Aksan, D. (1999), *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Ankara: Engin Yayınevi.
- Bursalı, H. ve Ünal, F, T (2015), Çizgi Dizilerin 5. ve 6. Sınıf Öğrencilerinin Söz Varlığına Katkısı, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:29.
- Güler, D.A. (1989), Çocuk, Televizyon ve Çizgi Film, *A.Ö.F. İletişim Bilimleri Dergisi*, Sayı,5.
- Gürbüz, F. (2008), Mecaz Kapsamındaki Anlamlar ve Bu Anlamlar Arasındaki İnce Ayrıntılar, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı,10-2.
<http://www.rafadantayfa.com/bolum> adresinden erişilmiştir.
- Kaplan, M. (2008), *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Lüle, E. (2007), Yedi Farklı Çocuk Kitabının Çocuk Yazını İlkelerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:8(14).
- MEB. (2019), İlköğretim Türkçe Öğretim Programı, Ankara.
- Özer, Ö. (2015). *İki bin sonrası sinemalarda gösterilen çizgi filmlerin okul öncesinde kazandırılması gereken değerler açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Pembecioğlu, N. (2013), *TRT Çocuk / Çocuklar İçin Eğitim Hedeflerinin Eğlenceli İçeriğe Dönüşmesi Sürecinin Araştırılması*, İstanbul:Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı-1.
- TDK. (2019), Türkçe Sözlük, Ankara.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2011), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

**TEDx TÜRKİYE YOUTUBE KANALI VİDEOLARININ DEYİM
KULLANIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR
ÇALIŞMA**

**A STUDY ON THE EVALUATION OF TEDx TURKEY YOUTUBE
CHANNEL VIDEOS IN TERMS OF IDIOM USAGE**

*Kamile Reba YAVAŞ **
*Özlem BAYRAK CÖMERT¹***

Özet

İletişim, hayatımızın her alanında önemli bir yer tutmaktadır. Geçmişten günümüze kitle iletişim araçları haberleşme, bilgi alma, eğlenme, eğitim vb. alanlarda kullanılmaktadır. İnternet teknolojilerinin de yaygınlaşmasıyla yeni kitle iletişim araçları ortaya çıkmıştır. Bu yeni kitle iletişim araçlarından biri de YouTube 'dur. YouTube bir video paylaşım ağıdır. Eğlenceli vakit geçirme, müzik dinleme, oyun videoları izleme, film izleme, eğitim vb. amaçlarla kullanılmaktadır. Öğrenciler de bu video paylaşım sitesinde vakit geçirmektedir. Bu çalışmanın amacı TEDx Türkiye YouTube kanalından seçilmiş videolarda kullanılan deyimleri tespit etmektir. Bunun için Türkçe öğretim programında yer alan temaları işlemeye uygun olarak seçilen 16 TEDx Türkiye YouTube kanalı videosu incelenmiştir. Betimsel nitelik taşıyan tarama modeliyle incelenen videolar sistematik tahlil yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda incelenen 16 videoda 127 deyim kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu deyimlerden 79 tanesi doğru kullanılmış ve 48 tanesi yanlış kullanılmıştır. Deyimlerin filimsi eki alması, söz dizimini bozan sözcüklerin deyimlere eklenmesi ya da çıkarılması, sözcüklerin yer değiştirmesi gibi yanlışlar saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: Kitle İletişim Araçları, YouTube, TEDx Türkiye, Söz Varlığı, Deyimler

Abstract

Communication occupies an important place in every area of our life. From the past to the present, mass media are used for communication, receiving information, having fun, education, etc. it is used in the fields. With the spread of Internet technologies, new mass media have emerged. One of these new mass media tools is YouTube. YouTube is a video sharing network. Have a fun time, listening to music,

* Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Ankara / TÜRKİYE kamileyavas@gmail.com ORCID:0000-0002-7153-0610

** Dr. Öğr. Üyesi, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı Ankara / TÜRKİYE obayrak@gazi.edu.tr ORCID:0000-0003-3825-595X

watching game videos, watching movies, studying, etc. it is used for purposes. Students also spend time on this video sharing site. The aim of this study is to identify the idioms used in selected videos from TEDx Turkey YouTube channel. For this purpose, 16 TEDx Turkey YouTube channel videos selected in accordance with the themes in the Turkish teaching program were examined. The videos examined with the descriptive screening model were evaluated by systematic analysis method. As a result of the research, it was found that 127 idioms were used in the 16 videos examined. Of these phrases, 79 were used correctly and 48 were used incorrectly. Mistakes such as taking the actual suffix of idioms, adding or removing words that break the syntax to idioms, changing the October of words have been identified.

Keywords: Mass Media, YouTube, TEDx Turkey, Vocabulary, Idioms

Giriş

Her geçen gün yeni bir teknolojik gelişme yaşanan günümüzde iletişim ağları da genişlemektedir. Eskiden bilgi ve haber almak için telgraf radyo gibi kitle iletişim araçları kullanılırken bunlar yerini televizyona ardından da internetin yaygınlaşmasıyla birlikte yeni kitle iletişim araçlarına bırakmıştır. Yeni kitle iletişim araçları ise YouTube, Facebook, Twitter, bloglar gibi sosyal medya araçlarıdır. Sosyal medya geleneksel medyaya göre birçok açıdan farklılıklar göstermektedir. Genel olarak, geleneksel medyada bir bilgi yayınlamak için birtakım kaynaklar gereklidir; sosyal medya buna göre daha maliyetsizdir ve erişim ortamları herkese açıktır (Tiryakioğlu ve Erzurum 2011, s.138). Sosyal medya kullanım sıklığı da ülkemizde oldukça yaygındır. TÜİK verilerine göre ülkemizde WhatsApp'tan sonra en sık kullanılan sosyal medya aracı YouTube'dur (TÜİK, 2022).

YouTube, 2005 yılında 3 eski PayPal çalışanı tarafından kurulan bir video paylaşım sitesidir (Parlak, 2017, s.1749). Bu kanallara üyeliği olan herkes video paylaşımlarında bulunabilir. Her gün milyonlarca izlenmenin olduğu bu sitede müzik videolarından eğitime, yemek videolarından oyun videolarına kadar birçok alanda içerik bulmak mümkündür.

İlkokul ve ortaokul yaş grubu öğrencileri de bu kitle iletişim aracını sıklıkla kullanmaktadır. İlköğretim çağındaki öğrencilerin günlük internet kullanımı 1-2 saattir ve bu süre zarfında vakitlerini sıklıkla YouTube'da geçirmektedirler (Ergen, 2018, s.130-131). Öğrenciler sosyal medyayı ve YouTube'u bu kadar sık kullanırken öğrencilerin ilgilerini ve dikkatlerini eğlenceli eğitim içerikleri yapan kanallara yönlendirmek hem kalıcı öğrenmeler sağlamak açısından hem de öğrencilerin internet başında daha kaliteli zaman geçirmesi açısından önemlidir.

Öğrencilerin 21. yüzyılın gerektirdiği yetkinliklerle donatılarak hayata hazırlanması önemlidir. Bu yüzyılın olanaklarıyla sunulan öğretim ve öğrenme zeminlerinde bilgi kazanma, bilgiyi kullanarak deneyimleme, gerçek yaşam becerileriyle görünür kıma süreçleri öğrenme kültürüyle mümkündür (Göçer ve Gülbahar, 2021, s.16). Türkçe öğretiminde de öğrencilerin temel dil

becerilerini geliştirmek ve bilgilerinin kalıcı hâle getirmek için YouTube videoları öğretim materyali olarak kullanılabilir. YouTube, yapılan çalışmalarda Türkçe öğretiminde en sık tercih edilen sosyal medya araçlarının başında gelmektedir (Çangal, 2019, s.78). YouTube öğrencilere ve öğretmenlere çeşitli materyaller sunmaktadır.

YouTube videolarında temel dil becerilerini ve öğrencilerin söz varlıklarını olumlu yönde geliştirmeye yönelik içerikler mevcuttur. TEDx Türkiye YouTube kanalında, alanında uzman kişilerin yapmış olduğu konuşmalarda sıklıkla konuşma kurallarına dikkat edilmekte ve izleyicilere örnek konuşmalar sunulmaktadır. Dilimizin zenginliklerinden biri olan deyimlere de bu içeriklerde sıklıkla yer verilmiştir. Bir dildeki deyimler de söz varlığı içinde yer alır; dili konuşan toplumun anlatımdaki gücünü ve başarısını, benzetmeye, nükteye olan eğilimini ortaya koyan önemli öğelerdir. Deyimler kimi zaman yüzyıllar boyunca hiç değışmeden, kimi zaman sözcüklerinde yenilenmelerle yaşamakta, yeni deyimler de aktarabilmektedir (Aksan, 2004, s.31). Dilimizde her sözü her durumu anlatmaya yönelik deyimler sık sık kullanılarak söz varlığımızı diri tutabilir, unutulmaya yüz tutmuş ifadelere konuşmalarımızda yer vererek öğrencilere dil bilincini aşılayabiliriz.

Kültür aktarımını sağlamanın en önemli araçlarından biri dildir. Kültürü öğrenme ve aktarma sürecinde dilin ayrı bir önemi vardır. Dilin amacı öğrenci için gerekli bilgi, beceri ve tutumları oluşturmak, bunları kullanarak gelişmesini sağlamaktır (Güneş, 2013, s.25). Deyimlerde kültür aktarımında dilin canlılığını korumasında önemli bir yere sahiptir.

1.Yöntem

Betimsel özellik taşıyan bu araştırma, nitel bir çalışmadır. Bu nitel çalışmada, tarama modeli uygulanmıştır. Tarama, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2014, s.77). Bu modelde araştırılan duruma yönelik, araştırmacının herhangi bir müdahalesi olmaz.

2.Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini TEDx Türkiye YouTube kanalındaki videolar oluşturmaktadır. Örneklemine ise Türkçe öğretim programındaki 16 temaya uygun olan “basit tesadüfi örnekleme” yöntemi ile seçilen 16 TEDx Türkiye YouTube kanalı videosu oluşturmaktadır.

3.Veritoplama Tekniği ve Aracı

Bu çalışmada, TEDx Türkiye YouTube kanalındaki videolar incelenirken “içerik analizi” veri toplama yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya

getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2004, s.175). TEDx Türkiye YouTube kanalındaki videolar sistematik tahlil yöntemiyle değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

4.Verilerin Analizi

Bu çalışmada örneklem olarak kabul edilen 16 TEDx Türkiye YouTube kanalı videosu içerik analizi yapılarak sistematik tahlil yöntemiyle deyimler açısından değerlendirilerek yorumlanmıştır.

5.Bulgular

Araştırmada 16 TEDx Türkiye YouTube kanalı videosu incelenmiş ve bu videolarla 127 adet deyim kullanıldığı tespit edilmiştir.

5.1. Video: Başarısızlıkla Gelen Başarı! Burak Bayram

1.Tersine dönmek(bir iş veya durum): “Beklenildiği, umulduğu gibi gerçekleşmemek, aksi olmak” anlamlarına gelen deyim “tersine dönüyor” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

2.Sınıfta kalmak: “Başarılı olamayan öğrenci, bir üst sınıfa geçemeyerek aynı sınıfta yeniden okumak,” anlamına gelen deyim “sınıfta kaldım” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

3.Bakış atmak: “Kısa bir süre bakıp geçmek” anlamına gelen deyim “bakışlar attı” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

4.Başından aşağı kaynar sular dökülmek: “Üzüntülü veya kötü bir olay karşısında birdenbire büyük bir sıkıntı duymak” anlamına gelen deyim “başından aşağı kaynar sular döküldü” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

5.Büyük laf etmek: “Büyük söz söylemek” anlamına gelen deyim, “büyük laf etmişim” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Bazı deyimlerde, cümle yapısı ve ana sözcükler değişmemek şartıyla fiil çekimi ve kişi zamirleri değişebilir (Aksoy, 1970, s.31-32). Yukarıda verilen deyimler bu açıklamaya uyduğu için doğru kullanılmıştır.

6.Soğukkanlı olmak: “Kolayca, öfke, telaş ve heyecan kapılmamak” anlamına gelen deyim “soğukkanlılığını bozmadan” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

7.Dönüp geriye bakmak: “Eskiye hatırlamak, geçmişi gözden geçirmek” anlamlarına gelen deyim, “geriye dönüp baktığımda” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

8.Büyük laf etmek: Yukarıda tanımı verilen deyim, bu sefer “büyük laf çıktı” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyimın sözcükleri değiştirilip yerlerine –aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamaz ve deyimın söz dizimi bozulamaz. Bu açıklamaya göre, 6. ve 8. deyimlerde söz dizimini bozan bir sözcük kullanıldığı için, 7. deyimde sözcüklerin yeri değiştiği için bu deyimler yanlış kullanılmıştır.

5.2. Video: İstanbul'da Yaşamayın İstanbul'u Yaşayın - Saffet Emre Tonguç

1.Yer almak (bir işte): “Ayrılan yerde durmak, bulunmak” anlamına gelen, “yer alıyor” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

2.Yola çıkmak: “Herhangi bir şeyi esas almak, oradan başlamak” anlamına gelen deyim “yola çıkalm” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

3.Uykuya dalmak: “Uyumaya başlamak” anlamına gelen deyim, “uykuya dalıyor” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

4.İlham almak: “Esinlenmek” anlamına gelen deyim, “ilham alıyorlar” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

5.Bağlı kalmak: “Uymak, tabi olmak” anlamlarına gelen deyim, “bağlı kalıyor” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

6.Topa tutmak: “Kötü eleştiri amaçlı saldırmak” (mecazen) anlamına gelen deyim, “topa tutar” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

7.Tarihe geçmek: “Önemi bakımından unutulmayacak bir durum kazanmak” anlamına gelen deyim, “tarihe geçiyor” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Bazı deyimlerde, cümle yapısı ve ana sözcükler değişmemek şartıyla fiil çekimi ve kişi zamirleri değişebilir (Aksoy, 1970, s.31-32). Bu açıklamaya göre yukarıda verilen deyimler doğru kullanılmıştır.

8.Cirit atmak (bir yerde): “Bir yerde çokça bulunmak, sık dolaşmak” anlamlarına gelen deyim “cirit attığı” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

9.Akıl sır ermemek (bir şeye): “Bir işin niteliğini, gizli yönlerini anlayamamak” anlamına gelen deyim “akıl sır erdiremiyorlar” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyimın sözcükleri değiştirilip yerlerine –aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamaz ve deyimın söz dizimi bozulamaz (Aksoy, 1970, s.27). Bu açıklamaya göre 8. deyim fiilimsi eki aldığı için yanlış kullanılmıştır. 9.deyim ise bildirme eki aldığı için yanlış kullanılmıştır.

5.3. Video: Atatürk- İlnur Güntürkün

1.Film çekmek: “Bir sinema kamerasıyla görüntüleri tespit etmek” anlamlarına gelen deyim, “filme çekmek” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

2.Ömrü vefa etmemek: “Bir sonuca ulaşmadan ölmek” anlamına gelen deyim, “ömrü vefa etmemiştir” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

3.İçi dışı bir olmak: “Düşündüğünü açıkça söyleyen gizli bir düşüncesi olmayan, ikiyüzlü olmayan” anlamlarına gelen deyim aynen yazıldığı gibi kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Bazı deyimlerde, cümle yapısı ve ana sözcükler değişmemek şartıyla fiil çekimi ve kişi zamirleri değişebilir (Aksoy, 1970, s.31-32). Bu açıklamaya göre yukarıda verilen deyimler doğru kullanılmıştır.

4.Heves etmek: “Bir şeye karşı istek duymak” anlamına gelen deyim, “heves etmektense” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

5.Adını koymak: “Karşılığını veya fiyatını kararlaştırmak” anlamına gelen deyim “adını kendi koyar” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

6.Adı geçmek: “Anılmak, söz konusu olmak, ismi geçmek” anlamlarına gelen deyim, “adı geçen” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyimın sözcükleri değiştirilip yerlerine –aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamaz ve deyimın söz dizimi bozulamaz (Aksoy, 1970, s.27). Bu açıklamaya göre, 4.deyim koşul eki aldığı için, 5.deyim söz dizimini bozacak sözcük aldığı için ve 6.deyim fiilimsi eki aldığı için yanlış kullanılmıştır.

5.4.Video: Farklılıklarımız ve Biz- Nazlı Çevik Azazi

1.Laf atmak: “Uzaktan, dolayısıyla dokunacak söz söyleyip işittirmek” anlamlarına gelen deyim, “laf atarlamış” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

2.Suspus olmak: “Susmak, sinmek, sesini hiç çıkarmamak” anlamlarına gelen deyim “suspus olmuşlar” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

3.Oralı (bile) olmamak: “Önemsememek, umursamamak, aldirmamak, ilgilenmemek” anlamlarına gelen deyim, “oralı bile olmamış” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

4.Kalp kırmak: “Gönül kırmak” anlamına gelen deyim, “kalpleri kırmışlar” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük,2022).

5.Göçüp gitmek: “Ölmek” anlamına gelen deyim, “göçüp gitmişler” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

6.(Birinin) gözünün (gözlerinin) içine bakmak: “Bir kimsenin üstüne titremek ve buyruğunu yerine getirmeye hazır” anlamlarına gelen deyim, “gözlerinin içine bakıyoruz” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

7.Şaha kalkmak: “Taşkınılık göstermek, coşmak, kükremek (mecazen)” anlamlarına gelen deyim, “şaha kalkmış” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Bazı deyimlerde, cümle yapısı ve ana sözcükler değişmemek şartıyla fiil çekimi ve kişi zamirleri değişebilir (Aksoy, 1970, s.31-32). Bu açıklamaya göre yukarıda verilen deyimler doğru kullanılmıştır.

8.Gözünün üstünde kaşın var dememek (birine): “Birinin her davranışını hor görmek” anlamında gelen deyim, “gözünün üstünde kaşın var” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

9.Adını koymak: “Karşılığını veya fiyatını kararlaştırmak anlamına gelen deyim, “adını koyamadığı” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

10.Bir araya getirmek “Toplamak” anlamına gelen deyim, “bir araya getirememiş” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

11.Yeri göğü inletmek: “Yüksek sesle ve olanca güçle bağırarak” anlamına gelen deyim, “yeri göğü inleyen” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

12.Ağzı açık kalmak: “Şaşırarak” anlamına gelen deyim, “ağzları açık” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

13.(Birinin) ak dediğine ötekinin kara demek: “İnatçılık ederek karşısındaki ile anlaşmaya yanaşmamak” anlamına gelen deyim, “birisinin ak dediğine ötekinin kara dediği” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

14.Temas kurmak: “İlişkiye geçmek, bağlantı sağlamak” anlamına gelen deyim, “temas kurmaya” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

8. ve 12. deyimler de söz dizimine dikkat edilmediği, deyim kalıp ifadesi bozulduğu için, 9. ve 10. deyimler de deyim olumsuzluk eki aldığı için, 11. 13. ve 14. deyimler de fiilimsi eki aldığı için deyimler yanlış kullanılmıştır.

5.5.Video: Bazı Kelimeler Gerçekten Çok Güzel- Onur Ertuğrul

1.Dünyaya gelmek: “İnsan, doğmak” anlamına gelen deyim “dünyaya geldi” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

2.Gözleri dolmak (dolu dolu olmak): “Ağlayacak kadar duygulanmak” anlamına gelen deyim, “gözlerimiz doluyordu” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

3.İlgisini çekmek: “İlgisini, dikkatini ve merakını üzerinde toplamak,” anlamlarına gelen deyim, “ilgisini çeker” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

4.Maruz kalmak: “Bir olay veya bir durumla karşı karşıya olmak” anlamlarına gelen deyim, “maruz kalıyoruz” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

5... bir hâl almak (hâle girmek): “...duruma gelmek” anlamına gelen deyim “hal alıyor” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

6.Kabul görmek: “Kabul edilmek, onaylanmak” anlamına gelen deyim “kabul görüyor” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Bazı deyimlerde, cümle yapısı ve ana sözcükler değişmemek şartıyla fiil çekimi ve kişi zamirleri değişebilir (Aksoy, 1970, s.31-32). Bu açıklamaya göre yukarıda verilen deyimler doğru kullanılmıştır.

7.Harekete geçmek: “Bir işi yapmaya başlamak” anlamına gelen deyim, “harekete geçmeye” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

8.Derdest etmek: “Yakalamak” anlamına gelen deyim, “dili derdest eden” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

9.Sirayet etmek: “Hastalık geçmek, bulaşmak ve mecazen yayılmak, dağılmak” anlamına gelen deyim, “sirayet etmesinde” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

10.(Birin) nazını çekmek: “Her istediğini yerine getirmek” anlamına gelen deyim, “nazımızı kaprisimizi çekti” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

7. ve 9.deyimler fiilimsi eki aldığı için, 8. deyimde hem söz dizimini bozacak sözcük eklendiği için hem de fiilimsi eki aldığı için 10.deyim de ise söz dizimini bozan sözcük eklendiği için deyim yanlış kullanılmıştır.

5.6.Video: Bir İçeride Dönük Size İletişimle İlgili Ne Öğretebilir? Gözde Attila

1.Soğuk durmak: “İlgisiz, sevimsiz davranmak” anlamına gelen deyim, “soğuk dursalar da” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

2.Yol ayrımına gelmek: “Mecazen farklı düşünce, görüş ve ülkü yüzünden birbirinden ayrılmak” anlamlarına gelen deyim, “yol ayrımına geliriz” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Bazı deyimlerde, cümle yapısı ve ana sözcükler değişmemek şartıyla fiil çekimi ve kişi zamirleri değişebilir (Aksoy, 1970, s.31-32). Bu açıklamaya göre yukarıda verilen deyimler doğru kullanılmıştır

3. Bir köşeye çekilmek: “Hiçbir işe karışmayarak yaşamak” anlamına gelen deyim “bir köşeye çekilip” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

4. Yol ayrımına gelmek: Yukarıda tanımı verilen deyim, “yol ayrımına geldiğiniz” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

5. İlham etmek (vermek): “İçe doğmasına sebep olmak” anlamına gelen deyim “ilham veren” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyim sözçükleri değiştirilip yerlerine –aynı anlamda da olsa- başka sözçükler konulamaz ve deyim söz dizimi bozulamaz (Aksoy, 1970, s.27). Bu açıklamaya göre yukarıdaki deyimler fiilimsi eki aldığı için yanlış kullanılmıştır.

5.7. Video: Demokratik Eğitim İçin Ses Olun- Zafer Elcik

1. İlham vermek: “İçe doğmasına sebep olmak, esindirmek” anlamlarına gelen deyim, “ilham verdi” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

2. Fark etmek: “Görmek, seçmek, anlamak, sezmek, değişmek, başkalaşmak, ayırt etmek” anlamlarına gelen deyim, “fark ettim” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

3. Zor gelmek: “Bir işin yapılması birine güç gelmek” anlamına gelen deyim, “zor geliyor” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

4. Elinden tutmak: “Yardım etmek,” anlamlarına gelen deyim, “elinden tutun” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Bazı deyimlerde, cümle yapısı ve ana sözçükler değişmemek şartıyla fiil çekimi ve kişi zamirleri değişebilir (Aksoy, 1970, s.31-32). Bu açıklamaya göre yukarıda verilen deyimler doğru kullanılmıştır

5. Rol oynamak: “Mecazen birinin bir işte önemli etkisi olmak,” anlamına gelen deyim, “rol oynamasını” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Yukarıdaki deyim fiilimsi eki aldığı için yanlış kullanılmıştır.

5.8. Video: Milyarder Olacağım! – Alp Onur

1. Ortaya çıkarmak: “Delilleriyle göstermek, ispat etmek” anlamlarına gelen deyim, “ortaya çıkardık” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

2. Sahip çıkmak: “İlgilenip gözetmek” anlamlarına gelen deyim, “sahip çıkalım” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

3. Baskı yapmak: “Bir kimseyi bir işi yapmaya zorlamak” anlamına gelen deyim, “baskı yapıyor” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

4.Arkasına almak: “Mecazen desteğini sağlamak” anlamına gelen deyim, “arkamıza almak” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

5.Adı çıkmak: “Kötü bir ün kazanmak, hakkı olmayan bir ün kazanmak” anlamlarına gelen deyim, “adımız çıktı” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Bazı deyimlerde, cümle yapısı ve ana sözcükler değişmemek şartıyla fiil çekimi ve kişi zamirleri değişebilir (Aksoy, 1970, s.31-32). Bu açıklamaya göre yukarıda verilen deyimler doğru kullanılmıştır.

6.Canı sıkılmak: “Üzülme” anlamına gelen deyim, “canımı çok sıkı” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

7.Kafa yormak: “Bir iş, bir konu üzerinde çokça düşünmek” anlamına gelen deyim “kafa yormaya” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

8.Yola çıkmak: “Herhangi bir şeyi esas almak, oradan başlamak” anlamlarına gelen deyim, “yola birlikte çıkalım” ve “yola çıkmış olalım” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

9.Sahip çıkmak: Yukarıda anlamı verilen deyim bu sefer “sahip çıkamadık” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

10.Elde etmek: “Bir şeye sahip olmak,” anlamına gelen deyim, “elde ettiğim” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

11.İleriye gitmek: “İlerlemek, gelişmek” anlamlarına gelen deyim “ileriye gidemeyiz” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

6. ve 8. deyimler söz dizimini bozan sözcük aldıkları için, 7. ve 10. deyim fiilimsi eki aldıkları için, 9. ve 11. deyim olumsuzluk eki aldıkları için deyimler yanlış kullanılmıştır.

5.9. Video: Yapay Zeka ve İnsan El Ele- Merve Ayyüce Kızrak

1.Gark olmak: “Gömülmek, batmak” anlamlarına gelen deyim, “gark olabilirsiniz” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

2.Gözyaşına boğulmak: “Çok ağlamak” anlamına gelen deyim, “gözyaşlarına boğdu” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Bazı deyimlerde, cümle yapısı ve ana sözcükler değişmemek şartıyla fiil çekimi ve kişi zamirleri değişebilir (Aksoy, 1970, s.31-32). Bu açıklamaya göre yukarıda verilen deyimler doğru kullanılmıştır.

3.Fikir yürütmek: “Bir konu üzerine düşüncesini söylemek” anlamına gelen deyim “fikir yürüterek” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

4.Elde etmek: “Bir şeye sahip olmak” anlamına gelen deyim, “elde edilmişti” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

3. deyim fiilimsi eki aldığı için, 4. deyim ise çatı eki aldığı için yanlış kullanılmıştır.

5.10. Video: Yiyecek Savaşları- Ayşegül Çoruhlu

1.Birbirini yemek: “İki veya daha çok kimse birbiriyle uğraşmak, birbirine kötülük etmek” anlamına gelen deyim, “birbirlerini yiyorlar” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

2.(Bir şeyi) aklında tutmak: “Bellemek, unutmamak” anlamına gelen deyim, “aklimızda tutuyoruz” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

3.Yolunu bulmak: “Gereken çareyi bulmak” anlamına gelen deyim “yolunu buluyorlar” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

4.Baş etmek: “Gücü yetmek ve başarı kazanmak” anlamlarına gelen deyim, “baş edebiliriz” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Bazı deyimlerde, cümle yapısı ve ana sözcükler değişmemek şartıyla fiil çekimi ve kişi zamirleri değişebilir (Aksoy, 1970, s.31-32). Bu açıklamaya göre yukarıda verilen deyimler doğru kullanılmıştır.

5.Hanya’yı Konya’yı anlamak: Bir işin gerçek yönünü anlayarak aklı başına gelmek, akıllanmak” anlamlarına gelen deyim, “Hanya ile Konya’nın meydana çıktığı” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Yukarıda verilen deyim söz dizimini bozan sözcükler aldığı için yanlış kullanılmıştır.

5.11.Video: Rotasız Seyyah Olmak- Mehmet Genç

1.Yola çıkmak: “Bir yere varmak için bulunduğu yerden ayrılarak yolculuğa başlamak, harekete geçmek” anlamlarına gelen deyim, “yola çıkmalıyım” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

2.Hoşa gitmek: “Bir kişiden veya bir şeyden hoşlanmak” anlamına gelen deyim, “hoşuma gitti” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

3.Adım adım gezmek: “Her yerini dolaşıp görmek” anlamına gelen deyim, “adım adım gezdim” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

4.Dikkat çekmek: “Mecazen fark edilmek” anlamına gelen deyim “dikkatini çekti” şekline kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

5.Eğitim almak: “Belli bir bilim dalı veya sanat kolunda yetişmek” anlamlarına gelen deyim, “eğitim almış” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

6.Ses getirmek: “Yaptığı işle, söylediği sözle dikkatleri çekmek” anlamına gelen deyim “ses getirdi” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

7.Yerini almak: “Yerine geçmek” anlamına gelen deyim “yerini aldı” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Yukarıda verilen deyimler doğru kullanılmıştır.

5.12. Video: Yeniçağda Duyguların Evrimi- Onur Okan Demirci

1.Ortaya çıkmak: “Meydana çıkmak” anlamına gelen deyim “ortaya çıkmış” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

2.İhtiyaç duymak (bir kimseye, bir şeye): “O kimse veya şeyi gerekli saymak” anlamına gelen deyim “ihtiyaç duyuyor” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

3.Yoksun kalmak: “Sahip olunan bir şeyi kaybetmek, kullanmamak” anlamlarına gelen deyim, “yoksun kalır” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

4.Yok etmek: “Mecazen varlığına son vermek” anlamına gelen deyim, “yok edeceğiz” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

5.Dünyaya gelmek: “İnsan, doğmak anlamına gelen deyim, “dünyaya geldik” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Bazı deyimlerde, cümle yapısı ve ana sözcükler değişmemek şartıyla fiil çekimi ve kişi zamirleri değişebilir (Aksoy, 1970, s.31-32). Bu açıklamaya göre yukarıda verilen deyimler doğru kullanılmıştır.

6.Ortaya çıkmak: Yukarıda tanımı verilen deyim “ortaya çıkartmış” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

7.Bir araya getirmek: “Toplamak” anlamına gelen deyim “bir araya getirmeye” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

8.Çıkmaza girmek: “Bir işi çözümlenemeyecek, içinden çıkılmayacak bir duruma düşmek” anlamlarına gelen deyim, “çıkmaza girdiğinde” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

6. deyim çatı eki aldığı için, 7. ve 8. deyimler fiilimsi eki aldıkları için yanlış kullanılmıştır.

5.13. Video: Astronot Olma Yolunda – Halil Kayıkcı

1.Maruz kalmak: “Bir olay veya bir durumla karşı karşıya olmak” anlamına gelen deyim, “maruz kalıyoruz” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

2.Hayal kurmak: “Gerçekleşmesi istenen, özlenen şeyi düşünmek” anlamlarına gelen deyim, “hayal kursunlar” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

3.Emek harcamak: “Çaba göstermek” anlamına gelen deyim “emek harcasımlar” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Bazı deyimlerde, cümle yapısı ve ana sözcükler değişmemek şartıyla fiil çekimi ve kişi zamirleri değişebilir (Aksoy, 1970, s.31-32). Bu açıklamaya göre yukarıda verilen deyimler doğru kullanılmıştır.

4.Yeri gelmek: “Sırası gelmek, zamanı uygun olmak” anlamlarına gelen deyim, “yeri geldiğinde” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

5.Ayak basmak: “Bir yere varmak, ulaşmak” anlamına gelen deyim, “ayak basan” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

4. ve 5. deyimler fiilimsi eki aldığı için yanlış kullanılmıştır.

5.14. Video: Roman Okumanın Faydası- Murat Mentek

1.Mazur görmek: “Hoş görmek” anlamına gelen deyim, “mazur görün” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

2.İlgi görmek: “İlgi çekmek” anlamına gelen deyim, “ilgi gördü” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

3.Ufkunu genişletmek: “Daha geniş, daha fazla bilgi ve görüş edinmek” anlamına gelen deyim, “ufkumuz genişler” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

4. Razi olmak (gelmek): “Benimsemek, kabul etmek” anlamlarına gelen deyim, “razi gelmek” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

5.Fark etmek: “Ayırt etmek, anlamak, seçmek” anlamlarına gelen deyim, “fark ederiz” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

6.İdrak etmek: “Akıl erdirmek, anlamak” anlamına gelen deyim, “idrak ederiz” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

7.Elde etmek: “Bir şeye sahip olmak” anlamına gelen deyim, “elde edersiniz” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Bazı deyimlerde, cümle yapısı ve ana sözcükler değişmemek şartıyla fiil çekimi ve kişi zamirleri değişebilir (Aksoy, 1970, s.31-32). Bu açıklamaya göre yukarıda verilen deyimler doğru kullanılmıştır.

8.Yol göstermek: “Kılavuzluk etmek” anlamına gelen deyim, “yol gösterici” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

9.Akıl etmek: “Herhangi bir önlem veya çareyi zamanında düşünmek” anlamına gelen deyim, “akledebiliriz” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

10.Yoktan var etmek: “Ortaya çıkarmak” anlamına gelen deyim “var eden” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

11.Heves etmek: “Bir şeye karşı istek duymak” anlamına gelen deyim, “heves ettiğimiz” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

8. deyim yapım eki aldığı için, 9.deyim ses olayına uğradığı için, 10.deyim söz dizimi bozulduğu için, 11.deyim fiilimsi eki aldığı için yanlış kullanılmıştır.

5.15. Video: Okumak Her Çocuğun Hakkıdır- Ebru Uygun

1.İlgi çekmek (uyandırmak): “Alaka uyandırmak” anlamına gelen deyim “ilgimi çekti” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

2.Eğitim almak: “Belli bir bilim dalı veya sanat kolunda yetişmek” anlamına gelen deyim, “eğitim aldım” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

3.Fark etmek: “Ayırt etmek, anlamak, seçmek” anlamlarına gelen deyim, “fark ettik” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

4.İçi burkulmak: “Bir şeye çok üzülme” anlamına gelen deyim, “içiniz burkulu” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

5.Teşvik etmek: “İsteklendirmek, özendirmek” anlamına gelen deyim, “teşvik eder” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

6.İhtiyaç duymak: “O kimse veya şeyi gerekli saymak” anlamına gelen deyim, “ihtiyaç duyuyorum” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

7.İmza atmak (bir şeye): “İmzalamak” anlamına gelen deyim, “imza atacaktık” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Bazı deyimlerde, cümle yapısı ve ana sözcükler değişmemek şartıyla fiil çekimi ve kişi zamirleri değişebilir (Aksoy, 1970, s.31-32). Bu açıklamaya göre yukarıda verilen deyimler doğru kullanılmıştır.

8.(Birin) gözünün (gözlerinin) içine bakmak: “Bir kimsenin üstüne titremek” anlamına gelen deyim, “gözlerinin içine bakarak” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

9.Bir araya getirmek: “Toplamak” anlamına gelen deyim, “bir araya getirmeye” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

8. ve 9. deyimler fiilimsi eki aldığı için yanlış kullanılmıştır.

5.16. Video: Espor, Tutku ve Rekabetin Yeni Arenası- Hakan Çolakoğlu

1.Çaba göstermek: “Bir işi başarmak için çalışmak, gayret göstermek” anlamlarına gelen deyim, “çaba gösteriyorum” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

2.Ortaya çıkarmak: “Meydana çıkmak” anlamına gelen deyim, “ortaya çıkmış” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

3.Bir araya gelmek: “Bir yerde toplanmak, buluşmak” anlamlarına gelen deyim, “bir araya gelmiş” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

4.Kafa yormak: “Bir iş, bir konu üzerinde çokça düşünmek” anlamına gelen deyim, “kafa yoruyorlar” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

5.Denk gelmek: “Rast gelmek, rastlamak” anlamına gelen deyim, “denk geliyor” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Bazı deyimlerde, cümle yapısı ve ana sözcükler değişmemek şartıyla fiil çekimi ve kişi zamirleri değişebilir (Aksoy, 1970, s.31-32). Bu açıklamaya göre yukarıda verilen deyimler doğru kullanılmıştır.

6.İcat etmek: “Yeni bir şey yaratmak” anlamına gelen deyim, “icat etmeye” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

7.Fikir yürütmek: “Bir konu üzerinde düşüncesini söylemek” anlamına gelen deyim, “fikir yürütmeye” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

8.Yola çıkmak: “Harekete geçmek, herhangi bir şeyi esas almak” anlamlarına gelen deyim, “yola çıkarak” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

9.Başını belaya sokmak: “Birini, kötü sonuçlar verecek bir duruma itmek” anlamına gelen deyim “başını belaya sokmaması” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

10.Yok etmek: “Ortadan kaldırmak” anlamına gelen deyim, “yok etmeye” şeklinde kullanılmıştır (TDK Sözlük, 2022).

Bu videoda, 6. 7. 8. ve 10.deyimler fiilimsi eki aldığı için, 9.deyim ise olumsuzluk eki aldığı için yanlış kullanılmıştır.

Sonuç

Yeni kitle iletişim araçlarından YouTube bilgi edinmek, eğlenceli vakit geçirmek, müzik dinlemek, oyun oynamak vb. amaçlarla kullanılmaktadır. Bu amaçlardan eğitimi, hem öğretmenler hem öğrenciler sıklıkla tercih etmektedir. Birden fazla duyu organına hitap etmesi bilgide kalıcılığı arttıran bir unsurdur. Türkçe eğitiminde de temel dil becerilerinin geliştirilmesinde, öğrencilere söz varlığının kazandırılmasında YouTube videoları kullanılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, TEDx Türkiye YouTube kanalından seçilmiş videolarda kullanılan deyimleri tespit etmektir. Bu kapsamda Türkçe öğretim programında yer alan temaları işlemeye uygun olduğu düşünülen 16 TEDx Türkiye YouTube kanalı videosu incelenmiştir. Betimsel bir nitelik taşıyan bu çalışmada videolar tarama modeliyle incelenmiş, sistematik tahlil yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Araştırmada incelenen 16 TEDx Türkiye YouTube kanalı videosunda 127 tane deyim kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu deyimlerin 79 tanesi doğru

kullanılırken 48 tanesi yanlış kullanılmıştır. Yanlış kullanılanlarda sıklıkla deyimlerin fiilimsi eki aldığı, söz dizimini bozan sözcüklerin deyimlere eklendiği ya da kalıp ifadeyi bozacak sözcüklerin deyimlerden çıkartıldığı, sözcüklerin yer değiştirdiği gibi durumlar gözlemlenmiştir.

Yapılan bu çalışmada dilimizin zenginlikleri bir kez daha hatırlatılmış ve bu zenginliğe sahip çıkılıp dilin kültürün taşıyıcısı olduğu yeniden gündeme gelmiştir. Millî Kültür temasının öğretimine yönelik yapılan bir çalışmada Barış Manço şarkıları kullanılmıştır (Turan ve Çelik, 2019, s.539). Bu çalışma şarkılar üzerinden temaların verilmesi yönüyle çalışmamızdan farklılık göstermektedir. Yapılan bir diğer çalışmada Instagram içeriklerinde kullanılan deyimler tespit edilmiştir (İpek ve Bayrak Cömert, 2022, s.105). Bu çalışmayla da TEDx Türkiye YouTube kanalından temaların işlenmesine uygun olarak seçtiğimiz videolardaki deyim kullanımının tespit edilmesi, benzer özellikler göstermektedir. Günümüzde internet ve teknoloji kullanımı bu kadar yaygınlaşmışken, eğitimin de bu teknolojik gelişmeleri takip etmesi ve öğretime uyarlanması gerekmektedir. Söz varlığını öğrencilere gelişen teknolojileri de takip ederek öğretmek, bu konuda bilinç kazandırmak için öğretmenlere büyük sorumluluk düşmektedir.

Öneriler

1.Söz varlığı bakımından oldukça zengin olan dilimizde deyimlerin sadece ders kitaplarındaki etkinliklerle öğretilmesinin yanı sıra YouTube videoları aracılığıyla öğretimi sağlanabilir. Öğrencilere deyim ve atasözlerinin anlatıldığı içerikler izletilebilir ya da bu tarz içeriklerin sayısı artırılabilir.

2.Öğrencilere TEDx Türkiye YouTube kanalında bir konuşma yapacakmış gibi hazırlanmaları için süre verilir. Hazırlamış oldukları konuşmanın deyim özelliklerini ve ilginç deyim hikâyelerini içermesi istenebilir.

3.Öğrencilerin YouTube da kaliteli ve faydalı zaman geçirmesi için eğitim içerikli kanalların tanıtımı yapıp bu kanalları aktif olarak izlemeleri sağlanabilir.

4.Türkçe öğretmenlerinin içeriklerini hazırlamış olduğu bir YouTube kanalı kurulup burada deyim kullanımına dikkat çekecek içerikler oluşturulabilir.

5.Öğrencilerin sıklıkla takip ettiği YouTube kanallarında deyimlerin ne sıklıkla ve doğrulukla kullanıldığı tespit edilip deyimlerin doğru kullanımına ilişkin bir farkındalık kazandırılabilir.

6.Dört temel dil becerisinin geliştirilmesi için TEDx Türkiye YouTube kanalı videoları kullanılabilir. TEDx Türkiye YouTube kanalına yönelik etkinlikler tasarlanabilir.

7.TEDx Türkiye YouTube kanalında yer alan videoların temaları tespit edilip her sınıf düzeyinde bu temalara uygun videolarından yararlanılabilir.

Kaynaklar

- Aksan, D. (2004). *Türkçenin Söz varlığı, Türk Dilinin Sözcükbilimiyle İlgili Gözlemler, Saptamalar*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksoy, Ö, A. (1970). *Atasözleri ve Deyimler (El Kitabı)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çangal, Ö. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Sosyal Medya Kullanımına Yönelik Öğretici Görüşleri. Durmuş, M. (Edt.), *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi 1.Öğrenci Sempozyumu* (s.67-94). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık
- Ergen, Y. (2018). Popüler Kültürün Popüler Rol Modelleri YouTuberlar: İlköğretim Çağındaki Özel Okul Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *İnsan ve Toplum Dergisi*, s.1-38. <https://doi.org/10.12658/m0284>
- Göçer, A ve Gülbahar, Y. (2021). Eğitimde Değişim ve Dönüşüm. Göçer, A. (Edt.), *Türkçenin Uzaktan Öğretimi ve Öğrenimi* (s.1-23). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Güneş, F. (2013). *Türkçe Öğretimi Yaklaşımlar ve Modeller*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- İpek, E. ve Bayrak Cömert, Ö. (2022). Sosyal Medya Araçlarından Instagramın Deyim Kullanımı Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Bir Çalışma. *ZfWT*. VOL 14, No.1 s.105-122. DOI: 10.46291/ZfWT/140109
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler ve Teknikler*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Parlak, B. (2017). Dijital Çağda Eğitim: Olanaklar ve Uygulamalar Üzerine Bir Analiz. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. C.22, Kayfor 15 Özel Sayısı, s.1741-1759.
- TDK (2022). Atasözü ve Deyimler Sözlüğü. <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 06.11.2022
- Tiryakioğlu, F. ve Erzurum, F. (2011). Use of Social Networks as an Education Tool. *Contemporary Educational Technology*, 2011, 2(2), 135-150
- Turan, L. ve Çelik, H. (2019). Yedinci Sınıf Türkçe Dersi Millî Kültür Temasının Barış Manço Şarkılarıyla Öğretiminin Öğrenci Başarısına Etkisi. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 65 Mayıs s.533-566. <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3954>
- TÜİK (2022). Hane Halkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması.[https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587). Erişim Tarihi: 06.11.2022
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2004). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

**COĞRAFİ KONUMU VE SOSYOLOJİK YAPILANMASI
BAKIMINDAN GEÇ TUNÇ DÖNEMİNDE AMURRU
AMURRU IN THE LATE BRONZE PERIOD IN TERMS OF
ITS GEOGRAPHICAL LOCATION AND SOCIOLOGICAL
STRUCTURE**

*Şafak BELDAN**

Özet

Aynı anda coğrafi bir yönü, Sami kökenli bir toplumu ve bir ülkeyi temsil eden Amurru, önce M.Ö. 3. binyılın son çeyreğinde coğrafi yönü ve toplumu tanımlarken, ardından M.Ö. 2. binyılda ise ek olarak Yakın Doğu'nun Levant topraklarında yer alan bir ülkeyi tanımlamıştır. Coğrafi konumu nedeniyle ülke tanımı daha çok öne çıkan Amurru, M.Ö. 2. binyılın ikinci yarısını kapsayan Geç Tunç Dönemi boyunca dönemin hâkim güçleri arasında jeopolitik bir öneme sahip olmuştur. Buna göre Amurru Yakın Doğu Coğrafyasının çerçevesinde Anadolu (kuzey) ve Mısır (güney) arasında tampon bir bölge konumundadır. Bununla beraber Hitit yazışmalarından Amurru'nun Ege (batı) ve Mezopotamya (doğu) arasında da tampon bir konumda olduğu anlaşılmıştır. Tarihi coğrafyasının son derece büyük bir önem arz etmesine karşın, bu durum aynı zaman da bazı sorunsalların da oluşmasına neden olmuştur. Dört bir yönden jeopolitik öneme sahip olan Amurru Krallığı'nın sınırları, başkenti ve yapılanması halen tam olarak bilinmemektedir. Yapılan bu çalışmanın amacı, coğrafi unsurlar nezdinde Amurru Krallığı'nın Geç Tunç Dönemindeki konumunun bilimsel anlamda disiplinler arası iş birliğine bağlı olarak incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Amurru, Hitit, Mısır, Mezopotamya, Levant

Abstract

Simultaneously representing a geographical aspect, a community of Semitic origin, and a country, Amurru first defined the geographical direction and society in the last quarter of the 3rd millennium BC, and then in the 2nd millennium BC it additionally defined a country located in the Levantic territory of the Near East. Amurru, whose definition of country is more prominent due to its geographical location, had a geopolitical importance among the dominant powers of the period during the Late Bronze Period, which covered the second half of the 2nd millennium BC. Accordingly, Amurru is a buffer zone between Anatolia (north) and Egypt (south) within the framework of the Near East Geography. However, from the Hittite correspondence, it

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Bölümü Ankara / TÜRKİYE beldansafak@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1560-9527

is understood that Amurru was in a buffer position between the Aegean (west) and Mesopotamia (east). Despite the fact that its historical geography is of utmost importance, this situation has also led to the formation of some problematic issues. The borders, capital and structure of the Kingdom of Amurru, which has geopolitical importance in four aspects, are still not fully known. The aim of this study is to examine the position of the Amurru Kingdom in the Late Bronze Period in terms of geographical elements depending on interdisciplinary cooperation in the scientific sense.

Key Words: Amurru, Hittite, Egypt, Mesopotamia, Levant

Giriş

Sami kökenli bir krallık olarak Geç Tunç Döneminde kurulmuş olan Amurru, her ne kadar komşularından çok daha sonra ortaya çıkmış olsa da coğrafi konumu ve krallarının başarılı diplomatik eylemleri sonucunda, Geç Tunç Dönemi Yakın Doğu Coğrafyasının öne çıkan siyasi yapılanmalarından biri olmuştur. Amurru'nun mevcut bu durumu, coğrafyasının konumu ile koşulları ve toplumunun yaşam biçimleriyle açıklanabilir. Ancak bu unsurlar açıklayıcı oldukları kadar birtakım sorunsalları da beraberinde getirirler. Bu hususta en büyük sorunsallar arasında Amurru'nun hem coğrafi hem de siyasi sınırları ile yönetim yapılanması bilim dünyasında bilinmezliğini korumaya devam etmektedir. Bu durumun başlıca nedenleri arasında Amurru'nun dört coğrafi yönden de önem arz eden homojen sınırlara sahip olması ve toplumunun aynı anda hem yerleşik (medeni) hem de konar-göçer (bedevî) yaşam biçimlerine dahil olması yer alır. Bununla beraber döneme ait yazılı bulguların ve tahmini olarak konumlandığı düşünülen coğrafyanın konum ve koşullarının incelenmesi üzerinden Amurru'nun, Geç Tunç Dönemi boyunca hem tarihi hem de tarihsel davranışlarının anlaşılmasıyla bu sorunsalların açıklanması için önemli veriler elde edilebilir.

Yapılan bu çalışmanın konusu, mevcut bu sorunsallar nezdinde Amurru'nun coğrafi ve siyasi anlamda hem aracı hem de bağımlı bir yapılanma olarak incelenmesidir. Bunun için öncelikli olarak Amurru'nun zaman ve mekân bakımından tanımı ile kapsamına yer verilmiş ve ardından da hem coğrafi koşullarının yapılanma ile toplumu üzerindeki yansımalarına hem de dönemin siyasi dünyasındaki konumuna yer verilmiştir. Konunun daha iyi anlaşılması ve sorunsalların kısmen de olsa aydınlatılabilmesi amacıyla disiplinler arası iş birliğine uyularak tarih bilimine yardımcı olan çeşitli bilim dallarından da yararlanılmıştır.

I. Tanım ve Kapsam

1.1. Amurru Adının Tanımı ve Kapsamı

Eski Yakın Doğu temelinde, uygarlık tarihinin hem belirli bir gelişim seviyesine ulaşmasında hem de devamlılığının sağlanmasında ayrılmaz bir kuvvet oluşturan Amurru, bu hususta Tunç Dönemi'nin en karmaşık unsur ve

tanımlarından birini de temsil eder. Buna göre Amurru, bir isim olarak sadece bir unsuru değil, birden fazla unsuru tanımlamak için kullanılmıştır.

Yazılı bulguların incelenmesi sonucunda çıkan tanımlamalara göre Amurru:

1. Batı anlamına gelerek (Sumerce MAR.TU) bir coğrafi yönü belirtmek için kullanılan toponim (Black, George and Postgate, 2000, s. 16; Bryce, 2014, s. 17).

2. Sumerliler ve Akkadlılar tarafından Mezopotamya'ya batı yönünden girerek büyük bir kesiminde yayılım göstermiş olan konar-göçer toplum veya topluluklara verilen isim (Sumerce MAR.TU, Akkadca AMURRÜ(M), Tanah'ta Amorit) (Black, George and Postgate, 2000, s. 16; Bryce, 2014, s. 16-17).

3. Bahsi geçen toplumun veya toplulukların, muhtemel olarak, yaşam biçimleri ile niteliklerinin ilahi bir boyuta yansıtılmasının sonucunda ortaya çıkmış olan eril bir tanrı (Sumerce DINGIR.MAR.TU, Akkadca AMURRU, Nuzi metinlerinde ABURRU) (Black, George and Postgate, 2000, s. 16; Black and Green, 2004, s. 129).

4. Mezopotamya'ya batı-güneybatı yönlerinden esen ve fırtına rüzgârı ile dönen fırtına olarak da tanımlanan Amurru, batı veya güneybatı rüzgârı (Sumer ve Babil dillerinde ortak olarak IM.MAR.TU) (Black, George and Postgate, 2000, s. 16; Neumann, 1977, s. 1052-1053).

5. Mezopotamya'da batıyı ve batı yönünü temsil eden Perseus Takımyıldızı (Sumerce MUL.MAR.TU, Akkadca AMURRÜ, AMURRĀNU) (Black, George and Postgate, 2000, s. 16).

6. Geç Tunç Döneminde Orta Suriye Bölgesinin Akdeniz sahilleri ile Asi Nehri arasına konumlanan topraklar, kurulan yapılanma, ülke veya ülkeler için kullanılan isim (Döneme ait metinlerde genel olarak KUR.URU Amurru¹, KUR.KUR HI.A URU Amurru², Firavunlar tarafından Mısır'da KUR Amurri) (Singer, 1991, s. 70).

7. Geç Tunç Döneminde Orta Suriye Bölgesinin Akdeniz sahilleri ile Asi Nehri arasına konumlanan topraklarda kurulmuş olan yapılanmanın merkezi olduğu düşünülen ve aynı isme sahip olan kent (KUR.URU Amurri³) (Stieglitz, 1991, s. 45).

¹ Amurru Kenti Ülkesi.

² Amurru Kenti Ülkeleri.

³ Sumerce'de KUR diyar, ülke anlamlarına gelirken, URU kent, yerleşim anlamlarına gelir. Burada anlatılmak istenen Amurru adında bir ülkenin ve bu ülkenin yine Amurru adında bir yerleşiminin olduğudur.

Olmak üzere birbirleriyle bağlantılı olduğu görülen ve bilinen yedi anlamı ve tanımı mevcuttur. Her biri zaman ve mekân bakımından Tunç Döneminde, Mezopotamya ve Suriye coğrafyalarında oluşmuştur. Kronolojik, coğrafi ve tanımsal ayrımlarına rağmen (yön, toplum, tanrı, rüzgâr, takımyıldızı, ülke, devlet, kent) esasında her biri, aynı temelden ortaya çıkmış (batı) ve zaman içinde dönemin yapılanmaları ve koşulları ekseninde farklı anlamlar kazanarak mevcut tanımlarına ulaşmıştır. Bununla beraber yedi tanım arasında öne çıkan iki unsur, yazılı bulgular nezdinde Amurru toplumu veya toplulukları ile onların gelmiş veya yaşamış olduğu coğrafyadır. Buna göre Amurru toplumunun öteki tanımların oluşumunda etkili olması veya doğrudan oluşturmasıyla paralel olarak coğrafya da onların şekillenmesinde doğrudan etkili olmuştur.

I.II. Amurru Toplumunun Tanımı ve Kapsamı

Amurru toplumu veya topluluklarıyla ilgili olarak bilinen ilk kaynaklar M.Ö. 24. yüzyılda, Kuzey Suriye'nin Ebla (Tell Mardikh) Kentinde bulunmuştur. Arşiv metinlerinde yer alan verilere ve tespit edilen şahıs isimlerine göre Amurru'lar, modern Levant sınırları içinde kalan topraklar boyunca konar-göçer bir yaşam sürdürmüş olan Semitik bir toplumdur (Bryce, 2014, s. 17, 324). Buna göre Amurru'lar, M.Ö. 3. binyılın birinci yarısında Mezopotamya'ya gelen Akkadlılardan sonra, M.Ö. 3. binyılın ikinci yarısında önce gruplar, ardından da binyılın sonuna doğru kalabalık topluluklar halinde Mezopotamya'ya gelerek tarihin ikinci büyük Sami göçünü oluşturmuşlardır. Kronolojik olarak, bilinen ilk kaynakların Mezopotamya'nın kuzeybatısına konumlanan Ebla Kentinde bulunması ve ardından da Mezopotamya'da bulunması, onların hem Suriye topraklarına daha önce gelmiş ve yaşamış olduklarını hem de Mezopotamya topraklarına Suriye (batı-kuzeybatı) tarafından girmiş olduklarını gösterir.

Nitekim metinlerinden anlaşıldığı kadarıyla, geçiminin temelini tarımın oluşturduğu ve elde edilen fazlalık ürünün olmayan azınlık ürünlerle takas edilmesiyle yürütülen ticari sistemi benimseyen Uruk (Warka) gibi Mezopotamya'nın kadim kentlerinin aksine Ebla'da, geçiminin temelini hayvancılık (yün) oluşturmuş ve elde edilen fazlalık ürünün o dönemde bir ilk olarak altın, gümüş gibi değerli madenlere dönüştürülmesiyle devletin hazinesinde biriktirilmesi sistemi benimsenmiştir (Maiocchi, 2019, s. 98). Bu durum her iki tarafın coğrafi koşulları, toplumları ve kent yönetim sistemiyle doğrudan bağlantılıdır. Uruk Kentinin aksine Ebla, hem geniş kesimler boyunca yayılım gösteren ovalara sahip olmuş hem de hayvancılıkla uğraşan konar-göçer toplumlarla daha fazla etkileşimlerde bulunmuştur (Bryce, 2014, s. 17; Maiocchi, 2019, s. 98). Amurru'ların tam da bu dönemde ve Suriye genelinde varlık göstermiş ve de bir kısmının Ebla ile çevresine yerleşmiş olması düşünüldüğünde, Ebla'da yün üretimi ve dolaşımından elde edilecek

hazineye aktarılan birikimin oluşumunda, kuvvetle muhtemel olarak Amurru'ların doğrudan etkili olduğu savunulabilir.

Suriye Coğrafyasında ve Ebla ekseninde meydana gelen ortak üretim ve kazanca dayalı bu muhtemel barış ortamının aksine, Mezopotamya Coğrafyasında, Akkad ve Sumer ekseninde tam tersi bir durum görülür.

M.Ö. 23. yüzyılda Mezopotamya'nın bütününe askeri hegemonya yoluyla egemen olan Akkad Krallığına ait metinlerden elde edilen verilere göre Amurru toplulukları, konar-göçer olmalarının birer getirisi olarak hareketli ve savaşçı olmalarından ötürü üretim yerine savaş endüstrisine dahil edilmişlerdir. Nitekim Naram-Sin / Suen (M.Ö. 2254-2218) döneminde Akkad kralı, esasında ova kavimleri olan Amurru ile esasında dağ kavimleri olan Guti gibi çoban toplumlarını ordusuna dahil ederek askeri örgütlenmeyi büyütüp, gücünü arttırmayı amaçlamıştır (Kuhrt, 2013, s. 71). Bununla beraber Amurru'ların asker olarak Akkad egemenliğine dahil olmalarının yanı sıra metinlerde, belirli ve bağımsız bir siyasi yapılanma kurmuş olduklarına da dair ipuçları bulunmuştur. Henüz Naram-Sin / Suen döneminde kralın, düşman bir koalisyonu aynı anda veya ayrı ayrı bertaraf ettiğinden ve bu koalisyonun içinde Huvaruvaş adında bir kral tarafından yönetilen Amurru adında bir krallıktan söz edilmiştir (Ünal, 2018, s. 245). Ancak Akkad döneminde oluşturulmuş ve kralın siyasi-askeri mücadelelerini epik bir dille anlatan NARŪ edebiyatı adlı bu metinlerde, iki uyumsuzluk mevcuttur: Amurru topluluklarının bir krallık kurması için dönemin erken olması ve konar-göçer yaşam biçimini sürdüren toplumunun bir yerleşik kral tarafından yönetilmiş olması. Bu durumun, metnin kopyasının sonradan, Geç Tunç Döneminde yazılmış olması ve o dönemde Amurru adında bir siyasi yapılanmanın var olmasından ötürü bir yanılısamadan kaynaklı olması ihtimal dahilindedir. Ancak Amurru toplumlarının Mezopotamya'nın batı-kuzeybatı yönünde etkin olmaya başlamasına dair Şar-Kali-Şarri (M.Ö. 2217-2193) dönemine tarihlenen metinlerde de bahsedilmesi ve son Akkad kralının Orta Suriye sınırları içinde yer alan Palmira (Tadmur) Vahasının kuzeydoğusunda mücadele etmesi, onların tam anlamıyla bir krallık olmasa da yerleşik uygarlıklar ve yaşamlar üzerinde belirli bir etkin kuvvet oluşturduklarını gösterir (Broodbank, 2016, s. 349; Köroğlu, 2015, s. 83).

Amurru toplumu, Akkad döneminde Mezopotamya yaşamına önce gruplar halinde asker olarak dahil olmuş, ardından da kalabalık topluluklar halinde, gücünü kaybetmeye başlamış olan krallık için mücadele edilmesi gereken toplumlardan birine dönüşmüştür. Bu durum Sumerlilerin Ur (Tell el-Muqayyar) Kentinde kurmuş olduğu III. Ur Hanedanlığı döneminde doruk noktasına ulaşmıştır.

Mezopotamya tarihinin bin yıllık zaman zarfı boyunca medeniyet müesseseleri ve gelişmiş-karmaşık kültür unsurları, Sumerliler adında yerleşik

yaşamı benimsemiş, tarımcılıkla geçinen ve metinlerinde bir kentli olarak tüm bunlara sahip olmakla gurur duyan bir toplum ve onların kent devletleri tarafından biçimlenmiştir. Bu bakımdan Amurru'ların konar-göçer yaşamı benimseyen, hayvancılıkla geçinen ve bunların kaçınılmaz ve olumsuz bir yansıması olarak tarlalara, kanallara, yollara, ulaşım vb. dönemin yerleşik kent yaşamının en önemli müesseselerine zarar veren bir toplum olmaları nedeniyle Sumerliler tarafından hoş karşılanmaması ve aralarında ihtilafların oluşması kaçınılmaz bir gelişmedir. III. Ur hanedanlığından kral Amar-Sin / Suen (M.Ö. 2046-2038) ile Şu-Sin / Suen (M.Ö. 2037-2029) döneminde bu durum gittikçe artmış ve nihayetinde kral Şu-Sin / Suen, hakimiyetinin dördüncü yılında, tarih boyunca yerleşik yaşamı benimseyen toplumların tipik bir önlemi olarak Fırat ve Dicle nehirlerinin arasına duvarlar, kuleler ve tahkimatlar inşa ederek Sumer Ülkesine (Aşağı Mezopotamya) girmelerini engellemeye çalışmıştır. Ancak kaçınılmaz olarak bu önlemler başarılı olmamış ve Amurru'lar, dışarıdan bastıran bir kuvveti temsil etmek suretiyle III. Ur Döneminin sona ermesinde etkili olmuşlardır (Bryce, 2014, s. 17-18; Köroğlu, 2015, s. 87-90; Kuhrt, 2013, s. 91-93).

M.Ö. 3. binyılın sonunda ve Sumer hakimiyetinin sona ermesinin akabinde başlayan 2. binyılın birinci yarısı boyunca, Mezopotamya ve Suriye arasında yayılım gösteren, akrabalık-kültür-ticaret üçgeninde birbirleriyle etkileşim içinde olan, zaman zaman birbirlerini hegemonyaları altına almaya çalışan ve her biri Amurru kökenli kurucular veya krallar tarafından yönetilen siyasi yapılanmalar oluşmuştur. Suriye Coğrafyasında bir kent devleti olarak Ebla'nın ardından kurulanlar, yönetim merkezi Halpa (Halab / Aleppo) olan Yamhad ile Katna (Tell Mishrifeh) iken, III. Ur Hanedanlığından sonra Mezopotamya'nın güneyinde İsin (Ishan al-Bahriyat) ile Larsa (Tell as-Senkereh / Sankarah); orta kesiminde Babil (Hillah); orta ve yukarı kesimlerinde ise Aşşur (Qal'at Sherqat), Eşnunna (Tell Asmar) ve Mari (Tell Hariri) olarak bilim dünyasında her birine kurulmuş olduğu kentin adı verilen yapılanmalar kurulmuştur. Sumer kültürünün ve Akkad yönetim anlayışının yoğun etkilerince biçimlenmiş olan bu Sami-Amurru devletlere ait yazılı bulguların incelenmesi sonucunda bazı yöneticilerin bir gelenek olarak Akkad dilindeki isimleri kullanırken, bazılarınsa kökenlerine işaret eden Amurru dilindeki isimleri ve unvanları kullanmış olduğu görülür (De Zorzi, N. 2019b, s. 137-138; Köroğlu, 2015, s. 101, 106, 107; Kuhrt, 2013, s. 96, 101, 104).

Suriye'de Katna ve Yamhad Ebla'nın mirasını, Mezopotamya'da İsin ve Larsa ise Sumerlilerin ve III. Ur Hanedanlığının mirasını devralarak, yerleşik yaşamın baskın hale gelmiş olduğu yapılanmaları temsil ederken; Babil bu hususta Amurru kökenli olduğunu doğrudan beyan etmiş, Mari'nin yönetici sınıfı bunu isimleri ve yaşam biçimleriyle öne çıkarmış; Aşşur ve Eşnunna'nın ise kurucuların isimleri, yönetim anlayışları ve davranış biçimleri bakımından en azından başlangıç safhasında Amurru kökenli bir hanedan tarafından yönetilmiş olduğu düşünülür (De Zorzi, N. 2019b, s. 137-138; Köroğlu, 2015,

s. 101, 106, 107; Kuhrt, 2013, s. 96, 101, 104). Nitekim bazılarında yönetici zümreleri doğrudan belirli Amurru kabilelerine mensup olmuştur. Buna göre Mari ve Yamhad Simalit soyuna mensupken Eşnunna ve Katna Yaminid soyuna mensuptur (De Zorzi, N. 2019b, s. 137-138).

Tahmini rakamlarla M.Ö. 2000-1600 yılları arasındaki bu döneme, kültür ve siyasi yapılanmaları bakımından hem o dönemde aralarında en etkili olmayı başarmış olması hem de sonraki dönemleri de etkilemeyi başarması nezdinde bilim dünyasında genel olarak “Eski Babil Dönemi” adı verilir. Ancak bu yapılanmaların her birinin oluşumu ve gelişiminde Amurru kökenli kurucularının ve toplumunun etkili olması ve görece bir birlik sağlaması bakımından “Amurru Dönemi” adının verilmesi de daha uygun ve mümkündür (De Zorzi, N. 2019a, s. 142-143).

M.Ö. 3. binyılın ikinci yarısından M.Ö. 2. binyılın birinci yarısı boyunca hemen hemen bin yıl süren bu süreçte Amurru toplumu, siyasi olarak birinci aşamada tebaa konumundayken, ikinci aşamada ise hâkim konumunda olmuşlardır. Ancak yaşam biçimlerinde sade bir tanımlamanın mümkün olamayacağı karmaşık yapılanmalar görülür. Bu durumun başlıca nedeni Amurru toplumunun bir kısmı konar-göçer, bir kısmı yerleşik ve Mari başta olmak üzere bir kısmınınsa aynı anda ikisini de birden benimsemiş olmasıdır. Öyle ki yaşam biçimleri batıdan gelmelerinden itibaren Mezopotamya ve Suriye’de büyük çaplı değişimler yaratmıştır.

Sumer ekseninde tarımın ve sulama kanallarının zarar görmesi, haberleşmenin ve vergi toplamanın yapılamaması, üretimin azalıp korunma ihtiyacının artması vb. sorunlar nedeniyle devlet zayıflamış ve sonucunda yıkılmıştır. Tam da bu dönemde Amurru topluluklarının bu atmosferden yararlanarak kalabalıklar halinde Sumer Ülkesine girmesi, devamlı hareket halinde olabilen ve olmalarını gerektiren konar-göçer yaşamları, zaman zaman tarıma zarar verebilen hayvancılıkla uğraşmaları ve birtakım bağımsız grupların yollara ve ulaşımlara zarar vermeleri, Sumerlilerin sorunlara neden olanları tanımlarken doğrudan Amurru topluluklarını işaret ederek genelleme yapmalarına yansımıştır (Kuhrt, 2013, s. 91-93). Öyle ki batıdan gelmeleri ve yaşam biçimlerinin Mezopotamya’nın coğrafi bir özelliği ile uyuşmasının sonucunda ortaya iki yeni yansıma daha çıkmıştır: rüzgâr ve tanrı.

Mezopotamya’ya batı yönünden esen rüzgarların fırtınalı olmasının olumsuz koşulları tarıma zarar vermesidir. Tarımın zarar görmesinin üretimi kısıması, üretimin kısılmasının gelişimi engellemesi, refahın ve düzenin bozulması vb. zincirleme bir reaksiyonu başlatmasıyla uzun vadede devletin zarar görek zayıflamasıyla sonuçlanması durumu, Sumer döneminde yaşanmış olan bu tarihsel gelişmeyle paralel bir görünüm sergiler. Bu bakımdan Sumerlilerin söz konusu fırtınalı rüzgâra IM.MAR.TU adını vermiş olmaları kuvvetle muhtemeldir (Neumann, 1977, s. 1052-1053).

Toplumun ve yıkıcı rüzgârın niteliklerini yansıtacak biçimde Mezopotamya ve Suriye dinsel yaşamına da bir yenilik olarak Sumerce DINGIR.MAR.TU, Akkadca AMURRU, Nuzi metinlerinde ise ABURRU olarak adlandırılan eril bir tanrı dahil olmuştur. Tanrının en öne çıkan unsurları arasında hiddetlenince bir fırtına gibi yerleşimleri yok edip, topraklarını kasıp kavurması yer alır (Black, George and Postgate, 2000, s. 16; Black and Green, 2004, s. 129). Ayrıca eşinin adının da ‘‘Çölün Hanımı’’ anlamına gelen BĒLET SĒRI olması ve Sumer metinlerinde de Amurru’lar için çölden gelerek toprakları kasıp kavuran tanımının yapılması, tanrı ile toplum arasındaki uyumu ve bağlantıyı kuvvetlendirir (Black and Green, 2004, s. 129). Mezopotamya yaşamına yabancı olan bu tanrının yine batıdan, sonrasında onu kontrol etmeyi başaran Amurru’lar tarafından getirilmiş olmasının (Oppenheim, 1977, s. 197) yanı sıra esas formunu Sumerliler tarafından, toplum ile tanrı arasındaki uyumu ilahi boyuta yansıtmalarının etkisiyle Mezopotamya’da kazanmış olması da mümkündür.

Bahsi geçen tüm bu unsurlar ve tanımlamalar, esasında Amurru’ların geliş yönü ile mevcut yaşamları ve anlayışlarıyla doğrudan bağlantılıdır. Ancak zaman ve mekân bakımından yaşamlarını ve anlayışlarını dönüştürdükleri ve döneme hâkim olan temel yapılanma düzenini kabul ettikleri de görülür. Bu hususta en büyük etken Tunç Dönemi boyunca bir toplum ve Geç Tunç Döneminde aynı zamanda bir krallık olarak karşımıza çıkan Amurru’nun, bulunduğu coğrafyanın konumu ve koşullarıdır.

II. Coğrafi Konum ve Koşullar

II.1. Amurru’nun Coğrafi Konumu ve Koşulları

Hem konumu ve koşulları hem de haklarında bilgi veren metinlerin miktarı nedeniyle Eski Yakın Doğu kapsamında Amurru toplumunun en aktif oldukları bölge Mezopotamya Coğrafyası olmuştur. Ancak perde arkasında bırakılmaması gereken husus, bilinen ilk varlık sahalarının Levant sınırları içinde olmasıdır. Bu nedenle Levant’ın coğrafi konumunun ve koşullarının da M.Ö. 3. binyılın ikinci yarısından M.Ö. 2. binyılın ve de Geç Tunç Döneminin sonuna kadar süregelen Amurru tarihinin, kültürünün ve yaşam biçimlerindeki devamlılığının anlaşılması adına incelenmesi gerekir.

M.Ö. 2. binyıl boyunca Sumer ve Akkad dönemlerinden beri süregelen etkiler ve gelenekler doğrultusunda Eski Yakın Doğu uygarlıklarının uluslararası diplomasi dili Akkadca’nın güney veya Babil lehçesi olmuştur. Bu durum Mezopotamya ve Suriye uygarlıklarında sadece uluslararası boyutta değil, ayrıca günlük yaşamın hemen hemen bütün unsurlarında etkili olmuştur. Bu bakımdan Amurru toplumunun bir istisna oluşturmaması ve dillerinin sadece şahıs ve tanrı isimleriyle metinlere aktarılmış olması nedeniyle günümüze kadar bilim dünyasında dilin çözümlenmesi için yeterince veri elde edilememiştir (Köroğlu, 2015, s. 35; Kuhrt, 2013, s. 96). Böylece başka

toplumların onlar hakkında bilgi veren metinlerinin yanı sıra yine bu metinlere göre varlıklarının ilk ve son olarak saptandığı bölge olan Levant Coğrafyasının kendisi de Amurru toplumunu anlamak için önemli kaynaklar temin eder.

Eski Amurru topraklarını da sınırlarına katan modern Levant Coğrafyası, Doğu Akdeniz’de yer alan Mısır ve Türkiye arasında Filistin, İsrail, Lübnan, Ürdün’ün batı kesimi ve Suriye’nin Fırat Nehrine kadar uzanan toprakları boyunca geniş bir alanı kapsar. Dört coğrafi yön doğrultusunda ise Levant sınırları, kuzeyinde Türkiye sınırları içinde yer alan Amanos ve Toros Dağları, güneyinde Mısır sınırları içinde yer alan Sina Çölü, batısında Doğu Akdeniz ve doğusunda Suriye ile Irak sınırları içinde yer alan Mezopotamya tarafından çevrelenmiştir (Brandau ve Schickert, 2018, s. 122).

Fiziki coğrafyası bakımından Levant, Doğu Akdeniz sahillerine genellikle doğu yakasından paralel uzanan Anti Lübnan, batı yakasındansa dik uzanan Lübnan Sıradağları tarafından parçalı bir yapılanmaya sahiptir. Batı ve doğu yönü boyunca uzanan sıradağlar arasında kuzeyden güneye doğru Asi Vadisi, Bekaa Ovası, Ürdün Vadisi, Ölüdeniz ve Wadi Araba’yı içine dahil eden grabenler mevcuttur. Batı yakasının denize dik uzanmasının yanı sıra sıradağların birbirlerine paralel uzanmaları, ulaşım imkanlarını sınırlar. Buna göre kuzey-güney yönünde ulaşım yalnızca dar kıyı kesimi ile grabenler üzerinden yapılabilirken, batı-doğu yönünde ise yalnızca Amik / Amuk Ovası, Akkar Ovası, Cesrel Ovası ve Be’er Şeva Çukuru üzerinden yapılabilmektedir (Genz, 2006, s. 375; Van de Mieroop, 2018, s. 7). Sıradağların batı yakasının denize doğru dik uzanması, bölgedeki düz arazilerin en çok 30 km mesafelik sınırlı bir alanı kaplamalarına neden olur. Bununla beraber batı yakasındaki sıradağların daha yüksek olması nedeniyle kurak kalan doğu yakasına göre daha çok yağış alır. Sayısal verilerin ortalamasına göre bu durum batıda 400 mm iken doğuda 200 mm olarak hesaplanmıştır (Van de Mieroop, 2018, s. 6-7). Bu bakımdan doğu yakasındaki toprakların daha geniş olmasına karşın kurak olması ve batı yakasındaki toprakların ise daha dar olmasına karşın verimli olması, Levant Coğrafyasının sıradanlıktan uzak tezat bir bölge olduğunu gösterir. Tezatlilik hususunda örnek olabilecek diğer bir unsur Levant’ın su kaynaklarıdır. Dağlarının yüksek ve en azından batı yakasında yağışın daha bol olması pek çok su kaynağının oluşmasını sağlamıştır. Ancak bunlar geniş bir alan boyunca birbirlerinden ayrı konumlardadır. Bölgedeki en uzun nehir olan Asi ise düzensiz bir debiye sahip olmasından ötürü kanal yaparak tarımsal alanların sulanmasına dayalı bir sistem için uygun değildir (Van de Mieroop, 2018, s. 7).

Levant Coğrafyasının ekonomik yapılanması, fiziki sınırlamalarına oranla daha açık ve uygun imkanlar temin eder. Yegâne yetersizlik, dönemin metalürjisi için elzem olan altın, bakır, gümüş ve kalay madenlerinden yoksun olmasında görülür. Ancak mevcut sulak alanlarının verimli olması, başta buğday üretimi, incir yetiştirilmesi, bağcılık, meyvecilik ve zeytincilik olmak

üzere besin ve ticari değeri yüksek olan tarım ürünlerini sunar (Genz, 2006, s. 376; Moscati, 2004, s. 32). Verimli sulak alanlarının yanı sıra Amurru topraklarına doğru geniş ovalık alanların olması hayvancılık ve yün üretimi için uygun koşullar sağlar. Bununla beraber Levant'ın en değerli ticari ürünü olan ve kaliteli kereste veren çam ve sedir ormanları, o dönemde Lübnan ve Anti Lübnan Sıradağları boyunca bolca bulunur (Genz, 2006, s. 375; Moscati, 2004, s. 32). Son olarak dağların doğal korunaklı limanlar oluşturması, denizin mor ve erguvan renklerinin elde edilmesinde kullanılan iskerlet adı verilen dikenli salyangoz başta olmak üzere bol ürünler sunması ve bu boyaların kaliteli kumaşlarla beraber ihracatı için hem Yakın Doğu hem de Ege arasında ulaşım sağlayan deniz yollarının üzerinde bulunması bakımından (Moscati, 2004, s. 32) başta Amurru olmak üzere dönemin toplumlari, maden yetersizliğini fazlasıyla gidermişlerdir. Nitekim Tanah'ın Mısır'dan Çıkış bölümünün 13:5 kısmında hem Amurru'nun hem de dahil olduğu Levant coğrafyasının mevcut bu koşullari, edebi bir üslupla anlatılır biçimde, süt ve bal akan ülkeler olarak tanımlanmış ve tanrının, Musa'yı takip eden kavime bu toprakları bahşedeceği beyan edilmiştir (Kitabı Mukaddes Şirketi & Yeni Yaşam Yayınları, 2011, s. 69).

Beşerî coğrafyasına gelindiğinde, isimsel olarak modern bir tanım olan Levant'ın yerine, dönemin toplumlarınca verilen isimlerinin kullanılması hem coğrafyanın hem de konunun daha iyi anlaşılmasını sağlar. Tunç Döneminde Levant Coğrafyasının Lübnan haricindeki kuzey kesimleri, Eski Yakın Doğu toplumlarınca bölgenin en önemli ticari ürünü olarak kabul edilen ve bolca bulunan sedir ağaçlarından ötürü Sedir Ülkesi adını almıştır. Aynı oranda bölgenin jeopolitik ve ticari öneminden dolayı büyük değer veren Mısırlıların metinlerinde ise bütün bir Levant Setyet adını almıştır. Son olarak Tunç Dönemi ve Demir Dönemi kapsamında 1. binyılın başları boyunca Levant, topraklarının büyük bir çoğunluğunu kapsayacak biçimde Amurru adını da almıştır. Ancak bu ad her dönem toplumunu ve siyasi yapılanmasını temsil etmemiştir (Brandau ve Schickert, 2018, s. 122). Amurru'nun geniş sınırları kapsamasına ek olarak sınırlarının zaman ve mekân bakımından değişimler göstermesi hem coğrafi hem de siyasi olarak belirlenmesini zorlaştırmıştır. Bilinen husus, tamamı onları temsil etmese de toplumunun, M.Ö. 3. binyılın ikinci yarısı ve M.Ö. 2. binyılın birinci yarısındaki yaşam biçimlerini ve davranışlarını aynı ada sahip olan bir siyasi yapılanmada devam ettirmiş olmasıdır.

Beşerî coğrafyanın toplumsal boyutuna gelindiğinde ise öne çıkan unsur, toplulukların yaşam biçimlerinin Mezopotamya ile paralel ancak daha uyumlu olduğudur. Toplulukları birbirinden ayıran unsur etnikten çok benimsenen yaşam biçimidir. Her topluluğun Sami veya Amurru etnik sınıfına veya tam tersine mensup olmadığı düşünüldüğünde, aynı durumun geçerli olduğu medeni (yerleşik) toplumlarda görülen görece ortak yaşam biçimleri, bedevi (konar-göçer) topluluklarda da geçerli olması mümkündür. Nitekim

Amurru Döneminde, her iki yaşam biçiminden toplulukların birçok ortak siyasi yapılanmaların içinde otorite altına alınması, Geç Tunç Döneminde Amurru Krallığı adı verilen bir yapılanmada da görülür.

Buna göre Levant içinde geçiminin temelini tarımın yanında deniz ve denizcilikle sağlanan coğrafyalar ve uluslararası ticaretin oluşturduğu, Mezopotamya kadar eski kent-devlet modelleriyle beraber, geçiminin temelini hayvancılığın ve ondan elde edilen ürünlerin, kentlerin çevre veya iç pazarlarında satılmasıyla sağlanan ticaretin oluşturduğu, mevsimsel koşullara bağlı olarak dağlar ve ovalar arasında devamlı hareket halinde olan konar-göçer toplumlar mevcuttur. Geleneksel sosyolojik ve tarihsel bakış açısının aksine bu toplumlar, istisnai topluluklar veya uzun süren kaos dönemi haricinde, olan ürünün olmayan ürün için satılması, medenin coğrafyalar (deniz ve kara) ile uluslararası pazarlara olan erişimine karşılık bedevinin pazarlar arasındaki bu erişim için güvenlik temin etmesi gibi ortak çıkarlar-amaçlar doğrultusunda birbirleriyle daima etkileşim içinde kalmışlardır. Örnek olarak bir çiftçi bir çobanın sürülerinin yapılan sözleşme karşılığında tarım alanında otlamalarını sağlayabilir. Bir konar-göçer topluluk, kent için asker temin ederek korunma ihtiyacını karşılayabilir (De Zorzi, 2019b, s. 134-135).

Toplumlar arasında genel olarak hâkim olan bu olumlu ortamın istisnai durumlar veya yaşanan kaos döneminin etkisiyle meydana gelen olumsuz boyutu da vardır. Bu dönemde bağımsız grupların kervan yollarını tutarak çapulculuk yapması, tarım alanlarına saldırarak kentlerin üretimine zarar vermesi ve hatta belirli bir nüfusa ulaşmaları durumunda doğrudan kenti yağmalaması gibi olaylar da yaşanmıştır. Amurru toprakları, Geç Tunç Dönemindeki siyasi yapılanma oluşumundan hemen öncesinde, her iki durumun aynı anda yaşanmakta olduğu bir bölge olmuştur. Geç Tunç Döneminin Amurru yapılanması, zaman ve mekân bakımından tüm bu tarihi coğrafi koşullar ve etkenlerle şekillenmiştir (Brandau ve Schickert, 2018, s. 164).

III. Geç Tunç Dönemi Yapılanmaları Arasında Amurru'nun Durumu

III.1. Vassal Bir Yapılanma Tampon Bir Bölge

Konar-göçer yaşamının olumlu getirileri, toplumunun sürekli hareket halinde olarak gelişim gösterebilmek adına, kendilerinden üstün kültürleri benimseme bilincini getirip adaptasyon süreçlerini hızlandırarak hayatta kalma opsiyonlarını arttırmasıdır. Siyasi atmosferinin hızlı değişimler geçirdiği Geç Tunç Döneminin Yakın Doğu'sunda Amurru, bu durumun oldukça başarılı bir örneğini temsil eder.

Bu hususta firavun III. Amenhotep Nebmaatre (M.Ö. 1390-1353) ile oğlu ve ardılı olan IV. Amenhotep (Ahkenaten / Akhenaton) Neferheperure

(M.Ö. 1353-1336) dönemlerinde (Hornung, 2004, s. 190), Mısır'ın Akhetaten / Akhetaton (Tell-el Amarna) Kentinde hem Amurru hem de dönemin siyasi dünyası hakkında ayrıntılı bilgiler içeren 350 civarında çivi yazılı kil tablet bulunmuştur (Van de Mieroop, 2018, s. 121; Van de Mieroop, 2019, s. 183). M.Ö. 14. yüzyılda, kaynaklardan esinlenilerek Amarna Dönemi adı verilen bu süreçte, Amurru kökenli ve topraklarında muhtemelen bir kabile beyi olan Abdi-Aşirta, o döneme kadar birbirlerinden bağımsız ve dağınık halde yaşamakta olan konar-göçer toplulukları, çapulculuk-haydutluk-korsanlık üçgeninde geçinen grupları ve yerleşik toplum kurallarının dışında kalarak yaşamakta olan Habiru adlı toplulukları otoritesi altında birleştirerek yeni kurulacak olan siyasi yapılanmanın temelini oluşturmuştur. Emri altında toplamış olduğu bu grup ile gücünü arttırmasının ardından Abdi-Aşirta, III. Amenhotep döneminde, Mısır'ın Levant topraklarındaki üç büyük yönetim bölgesinden biri olan Amurru'nun merkezi ve önemli bir liman kenti olan Sumur / Şumur'u (Tell Kazel), firavunun Panahhate adlı idaresinin bölgede bulunmasına rağmen ele geçirmiştir (Bryce, 2005, s. 167-169; Bryce, 2014, s. 46-52).

Abdi-Aşirta'nın elimine edilmesinin ardından yerine geçen oğlu Aziru döneminde, bir yandan babası tarafından başlatılmış olan, konar-göçerlerden yararlanarak önemli liman kentlerinin ele geçirilmesi politikası devam ettirilmiş, bir yandan da kent ve devlet müesseselerinin tanınıp benimsenmesiyle kaynaklara Amurru olarak geçecek olan siyasi yapılanma kurulmuştur. Abdi-Aşirta ile Aziru'nun eylemleri hakkında ayrıntılı kaynaklar, modern Lübnan'ın kuzeyinde yer alan Gubla (Byblos) Kentinin kralı Rib-Hadda tarafından III. Amenhotep'e gönderilmiş olan 64 mektuptur (Brandau ve Schickert, 2018, s. 164-165). Baba ve oğulun konar-göçerlerin tipik taktiklerini uygulayarak Gubla'nın etrafındaki tarım alanlarına, yerleşimlerine ve ulaşımına zarar vermeleri, kralın firavuna endişelerini ve şikayetlerini yazarak yardım talebinde bulunduğu her bir mektubuna yansımıştır. Öyle ki Rib-Hadda, kendininkilerin yanı sıra Lübnan'ın orta ve güney kesiminde yer alan Sayda (Sidon) ile Sur (Tyros) kentlerine ait gemilere de el konulduğunu, ticaretin ve ulaşımın sekteye uğratıldığına dair korsanlık faaliyetlerini de bildirmiştir. (Sir Gavaz, 2018, s. 60-61).

Gubla ve Rib-Hadda perspektifinden bakıldığında Abdi-Aşirta ile Aziru, Mısır'ın himayesinde ona bağımlı olan vassal devletleri ele geçirerek firavunun iradesine meydan okuyan çapulculardır. Amurru ve Aziru perspektifinden bakıldığında ise tüm bunlar, firavun adına ve Mısır'ın yararına Amurru topraklarındaki istikrarsız yaşamın düzenlenmesi için yapılmıştır (Van de Mieroop, 2018, s. 121). Nitekim olayların yaşanması esnasında Rib-Hadda'nın, firavuna hem kendisinin bağlılığını hem de Abdi-Aşirta ile Aziru'nun ihanetini belirtmesi gibi, Abdi-Aşirta ile Aziru da firavuna 14

mektup⁴ (Goren, Finkelstein, and Na'aman, 2003, s. 1, 4; Moran, 1992, s. 131-134, 172-173, 242-258) göndererek kendi bağılıklarını belirtmişlerdir. Böylece bir yandan firavunun desteğini almaya çalışıp bir yandan da oyalayarak eylemlerine devam etmişlerdir. Sonuç olarak Aziru döneminde babasının projesi tamamlanmış, Gubla'nın ele geçirilmesiyle bölgedeki en büyük engel olan Rib-Hadda bertaraf edilmiş ve Amurru topraklarında aynı ada sahip siyasi bir yapılanma kurulmuştur (Bryce, 2014, s. 52-59).

Dikkat çeken husus, Amurru ve onlarla beraber aynı yaşam biçimini benimseyen toplulukların, bölgedeki yerleşimleri ele geçirmelerinin ardından konar-göçerin özerk yönetim anlayışının yerine kentsel gerçeklik unsurlarını kısa sürede kavrayarak merkeziyetçi yönetim anlayışını benimsemiş olmalarıdır. Nitekim Mezopotamya'da da olduğu gibi Sami toplumlar, belirli liderlerin yönlendirmesiyle bu anlayışlar arasında hızlı geçişler yaparak kendi hanedanlarını kurmuşlardır (De Zorzi, 2019b, s. 136-137). Olayların başında muhtemelen henüz birer kabile beyi olan Abdi-Aşırtı ile Aziru'nun yapmış ve başarmış olduğu husus budur. Ancak Mezopotamya'daki akrabalarının aksine Amurru'nun yönetiminde, eski yaşam biçiminin bastırılması şeklinde bir ters etki-tepki durumu yerine, ortak çıkarlar ve amaçlar doğrultusunda yerleşik merkezi yönetimin konar-göçer özerk yönetimin üzerinde egemenlik kurma uygulaması çok daha mümkündür.

Bu düşünceyi oluşturan unsurlar, yönetimde ve uluslararası ilişkilerde yerleşik-merkezi devlet modelinin kullanılmasına karşın Amurru'nun, bunları uyguladığı bir merkezinin olmaması (Kuhrt, 2013, s. 419) veya henüz bulunamamasıdır. Bu durum devamlı hareket halinde olmayı gerektiren konar-göçer yaşamın halen etkili olmasıyla veya Amurru'nun yönetim zümresinin bu unsuru halen devam ettirmiş olmasıyla açıklanabilir. Abdi-Aşırtı ile Aziru tarafından gönderilmiş olan Amarna tabletleri üzerinde yapılan petrografik incelemeler sonucunda, tabletlerin tamamının Amurru topraklarının aynı yerlerinden gönderilmediğini ortaya çıkarmıştır (Goren, Finkelstein, and Na'aman, 2003, s. 1-2). Buna göre EA 60 ile EA 157 numaralı tabletler Lübnan'ın Trablus (Tripoli) Kentinin doğusundaki dağlık araziden; EA 61, EA 62, EA 156 ile EA 159 numaralı tabletler Ardata'dan (Tell Ardeh); EA 100, EA 161, EA 164, EA 169, EA 170 ile EA 171 numaralı tabletler İrqa'tan (Tell Arqa) ve son olarak EA 165, EA 166, EA 167 ile EA 168 numaralı tabletler de Sumur / Şumur'dan (Tell Kazel) gönderilmiştir (Goren, Finkelstein, and Na'aman, 2003, s. 5-8). Her birinin bölgenin önemli bir yerleşimi olmasına karşın hangisinin başkent olduğu veya o dönemde nasıl bir karaktere / kullanıma (askeri, idari, ticari vb.) sahip olduğu bilinmemektedir. Ayrıca kaynaklar Amurru adında beşinci bir yerleşimden de bahseder. Hem toplumu hem de siyasi yapılanması ile aynı ada sahip olan Amurru'nun başkent

⁴ EA 60, EA 61, EA 62, EA 100, EA 156, EA 157, EA 159, EA 161, EA 164, EA 165, EA 166, EA 167, EA 168, EA 169, EA 170, EA 171

olması daha mantıklı bir seçenekse de yerleşimin henüz bulunamamasından ötürü bu seçeneğe destek olabilecek materyaller de bulunamamıştır. Bilim dünyasında kabul edilen genel görüş hem liman hem de Mısır'ın idari kenti olması nedeniyle Amurru'nun başkentinin Sumur / Şumur olduğudur. Yine bir diğer görüş ise başkent olmaya aday olan ancak yeri bilinemeyen Amurru Kentinin de günümüzdeki Tell Kazel olan Sumur / Şumur olduğudur (Stieglitz, 1991, s. 45, 47). Bununla beraber başkentinin olmadığına dair yorumlamalar da mevcuttur (Kuhrt, 2013, s. 419). Bu durumda Amurru'yu tanımlamak için kullanılan krallık tabiri hem bir başkentinin / idari merkezinin olmaması hem de bünyesinde her iki yaşam biçimini de eş zamanlı olarak barındırması bakımından yanlış veya yetersiz kalabilir. Öte yandan tarihi süreci boyunca Amurru, tam anlamıyla bağımsız bir yapılanma da olamamıştır.

Topraklarının verimli, ürünlerinin önemli, Ege ile Yakın Doğu arasında da hem denizden hem de karadan birleşim noktası olan Levant'ın içinde kilit bir konumda yer alması nedeniyle Amurru, tarihi boyunca büyük krallıklar tarafından kontrol edilmesi zaruri bir bölge olarak görülmüştür. Amurru, henüz M.Ö. 16. yüzyılda Mısır tarafından Yeni Krallık Döneminde (M.Ö. 1539-1075), 18. Hanedanlığın (M.Ö. 1539-1292) 3. firavunu olan I. Tutmosis Aaheperkare (M.Ö. 1493-1482) (Hornung, 2004, s. 189-190) tarafından hakimiyet sahasına alınmış ancak kısa bir süre sonra çıkmıştır. Esas egemenlik dönemi III. Tutmosis Menheperure'nin (M.Ö. 1458-1426) (Hornung, 2004, s. 190) bölgeye yapmış olduğu 17 sefer sonucunda, siyasi oluşumundan çok önce otorite altına almasıyla başlamıştır. Amurru toprakları Mısır'ın Levant sınırları içinde en kuzey sınırlarını oluşturmuştur. Ancak Mezopotamya'nın kuzeyinde kurulan Mitanni adlı bir devletin, sınırlarını Levant'ın kuzey kesimlerine kadar genişletmesi sonucunda ihtilafli bir bölge haline gelmiştir. III. Tutmosis ile III. Amenhotep'in saltanatı arasında yaşanan bu soğuk savaş döneminde Amurru, Mısır'ın Levant'taki hakimiyetini korumaya yarayan tampon bir bölge konumunda olmuştur (Latacz ve Starke, 2006, s. 191; Schneider, 2006, s. 229).

Mısır ile Mitanni arasındaki dönem, Anadolu'da kurulmuş olan Hitit Devletinin kralı I. Šuppiluliuma'nın (M.Ö. 1350-1322) Levant sınırlarına girip, Mitanni'yi vassal devlet konumuna getirmesiyle sona ermiş ve Amurru'nun da durumu değişmiştir. Hititlerin Suriye topraklarındaki kentleri birer birer ele geçirmesiyle Levant'ın kuzey sınırları genelinde istikrar bozulmuştur. Tam da bu aşamada Abdi-Aşırtu ile Aziru, mevcut bu düzensiz ortamdan yararlanarak söz konusu eylemlerde bulunmuşlardır. Her ne kadar Mısır'a sadık olduklarını beyan etmiş olsalar da bu bağlılık, III. Amenhotep zamanında zayıflamış, Ahkenaten / Akhenaton zamanında ise Aziru'nun önce gizli görüşmeler yapmasının ardından bir anlaşma sonucunda Amurru, doğrudan Hititlerin tarafına katılmıştır (Ünal, 2018, s. 593-594).

Bu zaman zarfı boyunca Aziru, Mısır-Hitit arasında ikili, Rib-Hadda'ya göre Mitanni'nin de dahil olmasıyla üçlü bir diplomasi yürütmüştür. Temel

neden, etkin bir askeri kuvvetten mahrum olan küçük bir devletin hem taraf tutarak bertaraf olmaktan kaçınmak hem de tutulan tarafın kaybetmesi durumunda yaşanacak olan olumsuz gelişmelerden etkilenmemektir. Nitekim Aziru da aynı mantıkta davranmış olabilir.

İki yapılanmanın da ilişkileri incelendiğinde, liderler arasında nesilden nesle paralel uzanan bir ilişki söz konusudur. Hitit tarafından I. Šuppiluliuma (M.Ö. 1350-1322), II. Muršili (M.Ö. 1321-1295), II. Muvattalli (M.Ö. 1295-1272), Urhi-Tešup / III. Muršili (M.Ö. 1272-1267), III. Hattušili (M.Ö. 1267-1237), IV. Tuthaliya (M.Ö. 1237-1228 / 1227-1209) (Bryce, 2005, s. XV) ile Amurru tarafından Aziru, Duppi-Teššup, Bentešina, Šauškamuva arasında toplamda dört jenerasyona uzanan bir siyasi ilişki olmuştur (Sir Gavaz, 2010, s. 8). Buna göre I. Šuppiluliuma ile Aziru (CTH 49), II. Muršili ile Duppi-Teššup (CTH 62, 63), III. Hattušili ile Bentešina (CTH 92) ve IV. Tuthaliya ile Šauškamuva (CTH 105) arasında anlaşmalar yapılmıştır (Beckman, 1999, s. 32 vd; Ünal, 2018, s. 612, 701, 845; Van de Mieroop, 2018, s. 147).

Hitit hakimiyetinde Amurru, kendi iradesiyle boyun eğmiş bir vassal olmasına (Altman, 2003, s. 741 vd.) rağmen en etkin konumuna ulaşmıştır. Hitit krallarının vassal devlet yönetimi hususunda, her bir kralın yönetimi devralması veya karşı tarafta aynısının yaşanması durumunda eskisine de sadık kalarak yeni bir anlaşma yapmışlardır. Böylece Amurru ile olan ilişkilerin hem taze tutularak devamlılığının ve bir vassal olarak vergi verme veya askeri yardımda bulunma vb. yükümlülüklerinin garanti altına alınması sağlanmış hem de otorite sürekli olarak hissettirilmiştir. Karşılığında Amurru, iç işlerinde serbest kalarak konar-göçer kökenli bir devletin yararına özerk kalmasına izin verilmiş, Hitit krallarınca korunma hakkı elde etmiş ve hem komşuları hem de uluslararası ticarete yer alarak ekonomik gelişiminde ivme kazanmıştır.

Hitit-Amurru arasındaki sadık kalma-verme-hak kazanma üçgeninde devam eden olumlu ilişkilerin olumsuz boyutu, Amurru'nun Levant içinde Mısır'ın en kuzey, Hitit'in ise en güney sınırında yer alarak ihtilafli tampon konumunda kalmaya devam etmiş olmasıdır. Hitit tarafından I. Šuppiluliuma'nın ardından kral II. Muršili ve II. Muvattalli ile Mısır tarafında yönetime geçen 19. Hanedanlığın (M.Ö. 1292-1188) 2. firavunu olan I. Seti Menmaatre (M.Ö. 1290-1279) (Hornung, 2004, s. 190) dönemlerinde, Hitit ile Mısır arasında zaman zaman sıcak çatışmaların da olduğu bir soğuk savaş süreci yaşanmıştır. Bu süreçte Amurru, gelişimini ve ilişkilerini sürdürürken bir yandan da eski efendilerine karşı yeni efendilerinin safında yer alması nedeniyle bir çatışma bölgesine dönüşmüştür. Ancak iki devlet arasında sıcak çatışmanın doruk noktasına ulaşması, I. Seti'nin yerine geçen oğlu II. Ramses Usermaatre Setepenre'nin (1279-1213) Levant'ın kuzeyine sefer düzenleyerek Amurru ve Kinza (Kadeş) ülkelerinin denetimini yeniden Mısır'a devretmesiyle oluşmuştur. Atası Aziru'nun muhtemel nedenleri ile aynı olarak

Benteşina'nın Mısır'ın tarafına geçmesi, Hitit kralı II. Muvattalli için bir savaş nedeni sayılmıştır (Wilhelm, 2006, s. 237-238; Devecchi, 2019, s. 177-178).

Yapılan Kadeş Savaşını hangi tarafın kazanmış olduğu bilim dünyasında gizemini korumuştur. Ancak savaşın sonucunda Amurru ve Kinza ülkelerinin yeniden Hitit denetimine alınmış olması, çatışma safhasının olmasa bile, sonucunda Hitit tarafının daha kazançlı ayrılmış olduğunu gösteren önemli bir husustur. (Wilhelm, 2006, s. 237-238; Devecchi, 2019, s. 177-178). İhanetinin ardından Benteşina, II. Muvattalli tarafından azledilerek Hattuşa'ya (Boğazkale) götürülmüş ve yerine Şapili adında bir görevli atanmıştır. Kısa süren görece esaretinin ardından Benteşina, yeğeni Urhi-Teşup / III. Murşili'yi bertaraf ederek kral olan III. Hattuşili tarafından siyasi sadakatinin garanti altına alınması ve kendisine destek vermesi için yeniden Amurru'ya gönderilmiştir. III. Hattuşili döneminde Amurru en parlak dönemini yaşamıştır. Mısır ile ebedi dostluk barışının yapılması ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi sonucunda Amurru'nun tampon olma baskısı azalmıştır. Ek olarak Benteşina'nın kızının III. Hattuşili'nin büyük oğlu Nerikkaili ve III. Hattuşili'nin kızı Gaşşulaviya'nın ise Benteşina ile evlendirilmesi sonucunda Hitit-Amurru ilişkileri de doruk noktasına ulaşmıştır. Bu olumlu durum kral IV. Tuthaliya'nın kız kardeşinin Şauşkamuva ile evlendirilmesiyle devam etmiştir (Altman, 2003, s. 741-751; Bryce, 2005, s. 268; Collins, 2007, s. 60; Reyhan, 2017, s. 112, 121-122).

Bir istisna haricinde (Benteşina) Amurru ile Hitit arasındaki ilişkiler, her iki devletin de M.Ö. 12. yüzyılın başında tarih sahnesinden çekilmelerine kadar iyi bir seviyede olmuştur. Amurru, Hitit-Mısır barışına kadar ihtilafli bir tampon bölge olarak kalmış ancak oluşan barış ortamında ticari konumunun da hızlandırmasıyla toparlanmıştır. Yalnızca bir durumda Amurru yeniden tampon konumuna gelmiştir. Kral IV. Tuthaliya, biri Ege ve Batı Anadolu'da diğeri de Kuzey Mezopotamya'da düşmanları olan Ahhiyava ile Aşşur krallıklarını ekonomik olarak sarsmak ve aralarındaki haberleşmeyi önlemek adına Amurru ile sınırlarını kapatması ve iki tarafın da tüccarlarını kabul etmemesini yükümlü kılan bir ticari ambargo anlaşması yapmıştır (Beckman, 1999, s. 103-108; Dinçol, ve Dinçol, 2006, s. 217-219; Collins, 2007, s. 68).

Bütün bu süreç boyunca Amurru, siyasi anlamda, Mısır vassali olduğunda Mısır ile Mitanni, Hitit vassali olduğunda Hitit-Mısır ve sonradan ekonomik anlamda Ahhiyava ile Aşşur arasında tampon bir bölge konumunda olmuştur. Bu durum, Amurru'nun coğrafi konumu ve koşullarıyla doğrudan bağlantılı olmakla beraber mevcut sorun, sınırlarının tam olarak nereleri kapsamış olduğudur.

IV. Geç Tunç Döneminde Amurru'nun Muhtemel Sınırları

Tunç Dönemi boyunca Amurru'nun coğrafi ve siyasi sınırlarının birbirleriyle bağlantılı ve döngüsel olarak değişim geçirmesi, yerinin

saptanmasına veya haritalandırma yapılmasına engel olmuştur. M.Ö. 3.-2. binyıl arasında Amurru, Alalakh (Tell Atchana) ile Mari (Tell Hariri) metinlerine göre Mezopotamya'nın batısına konumlanan Suriye topraklarının hemen hemen tamamını kapsayan geniş bir coğrafyayı tanımlamak için kullanılmıştır. Geç Tunç Dönemindeki Mısır metinlerine göre Amurru, Asi Nehri ile Orta Levant kıyılarının arasındaki topraklar olarak tanımlanmıştır (Bryce, 2014, s. 167). M.Ö. 14. yüzyıla tarihlenen metinler nezdinde ise Amurru, güneyinde Lübnan'ın Trablus Kentinden, kuzeyinde Tell Kazel'e, batısında Akdeniz ile doğusunda Asi Nehrinin orta kesimi olarak sınırlanmıştır. Bu bakımdan M.Ö. 3. binyılın sonu ile 2. binyılın başlangıcında Amurru, sınırları geniş ancak belirgin olmayan homojen bir coğrafya iken M.Ö. 2. binyılın ikinci yarısında dar ancak daha belirgin bir coğrafyaya dönüşmüştür (Singer, 1991, s. 69; Sir Gavaz, 2010, s. 2). Kesinlik kazanan husus Amurru'nun, modern Lübnan'ın kuzeyinde yer alan Gubla'nın da kuzeyine konumlandığıdır (Beckman, 1999, s. 36).

Mısır açısından da Amurru en kuzey sınırlarını temsil ederken Hitit için bu en güneyi olmuştur. Bu durumda Amurru'nun, batısında Akdeniz ile sınırlanmakla beraber güneyinde Gubla'ya, kuzeyinde Ugarit'e (Ras Shamra) kadar uzanması mümkündür. Ancak doğu sınırları belirsiz kalmaya devam etmektedir. Bir coğrafyanın sınırları, fiziki niteliklerinin yanı sıra beşerî niteliklerinden de etkilenebilir. M.Ö. 3. binyılın ikinci yarısı ile 2. binyılın birinci yarısında Amurru topluluklarının kalabalıklar ve sürekli hareket halinde konar-göçer yaşamaları, o dönemde Amurru'nun geniş ve belirsiz sınırlarla tanımlanmasına yansımaları mümkündür. Aynı durumun çok daha az olmakla beraber siyasi yapılanma olan Amurru için de geçerli olduğu kabul edilirse, başta doğu sınırlarının Asi Nehrinin ötesine uzanabilmiş olması ihtimali de mümkündür. Nitekim IV. Tuthaliya ile Şauşkamuva arasında yapılmış olan anlaşmada, Hitit kralının Amurru sınırlarını Ahhiyava ile Aşşur krallıklarına mensup tüccarlara kapattırması, bu duruma bir ipucu verebilir. Buna göre Ege Bölgesine konumlandığı ve denizcilikte gelişmiş bir uygarlık olduğu kabul edilen Ahhiyava, halihazırda Sumur / Şumur gibi önemli liman kentlerini denetim altına almış olan Amurru ile deniz yönünden soyut sınırlara sahip olduğu düşünülebilir. Orta Mezopotamya'da yer alan Aşşur ise o dönemde sınırlarını Fırat Nehrine kadar genişletmiştir. Hitit kralının Aşşur'lu tüccarların Amurru sınırına girmesine engel olmaya çalışması ve Amurru'nun Aşşur'a karşı tampon bir bölge haline gelmesi, bu tüccarların doğrudan Amurru sınırına girebilme imkanlarının olduğunu akla getirir. Aynı oranda Amurru'ya mensup olan konar-göçerlerin de Suriye üzerinden Mezopotamya'ya girebilme imkanlarının olması mümkündür. Ancak bu durumda Amurru'nun sınırlarının da doğuda Fırat Nehrine kadar uzanmış olması gerekir. Bütün bu unsurlar nezdinde Amurru, batı, güney ve kuzey yönünden daha heterojen sınırlarla belirgin hale gelebilirken, doğuda tam tersi olarak Fırat Nehrine kadar arada

Suriye çöllerinin kaplamış olduğu geniş alanlar boyunca daha homojen ve belirsiz hale gelmektedir.

V. Geç Tunç Döneminde Amurru'nun Uluslararası Ticaretteki Konumu

Amarna Dönemindeki siyasi yönü baskın olan uluslararası haberleşmelerin göstermiş olduğu önemli bir gerçek, ticaretin Geç Tunç Döneminde en renkli evresine ulaşmış olduğudur. Metinler endişeler ve şikayetler kadar uluslararası saray ticaretini de vurgular. Her bir kral, kendi topraklarındaki en değerli ve kaliteli ürünleri hem kendisinde olmayanlar için hem de karşı tarafa ekonomik gücü ile refahını somut biçimde göstermek için takas eder. Bu dönemde binlerce yıldır coğrafyalar arası can damarı olan kara ticaretinin yanında yeni bir damar olarak deniz ticareti de benimsenmiştir (Matthäus, 2006, s. 352-358; Van de Mieroop, 2018, s. 121).

Amurru'nun durumu, en başında coğrafi konumuyla açıklanabilir. Levant içinde ve kilit bir noktada yer alması, mevcut kaynaklarının yanı sıra bu kaynakların ticaretini yapabileceği uluslararası pazarlara erişim için gereken deniz ve kara yollarını temin eder. Kentlerin ve sarayların taleplerinin artması, ürünlerinin değerinin ve yolların öneminin de artmasına yansır. Konar-göçerlerinin kent yaşamında her zaman talep edilen çeşitli hayvansal ürünleri üretmesi (Broodbank, 2016, s. 349) ardından liman kentlerinin bu ürünleri satın alarak uluslararası pazarlara sevk etmesi ve son olarak stratejik yol güzergahlarının üzerinde bulunması, Amurru'nun ticari-ekonomik kapasitesini özetler. Nitekim Hitit vassali olduğu dönemde Amurru'nun yıllık vergi miktarının 7 mina, 20 şekel (3 kilo, 750 gram) saf altın olması, bu miktarı ödeyebilecek bir ekonomisinin de olmasını gerektirir (Brandau ve Schickert, 2018, s. 166).

Ayrıca metinlerde Amurru'nun önemli bir üretim ve nakliye ülkesi olduğuna da değinilir. Firavun II. Ramses, Hitit kralı III. Hattuşili'nin talebi üzerine Amurru'dan arpa ve buğday yüklü bir geminin gönderilmesini emretmiştir (Klengel, 2006, s. 374). II. Ramses'in ardılı Merneptah Baenre Meriamun (M.Ö. 1213-1203) saltanatının ilk yıllarında, Hatti Ülkesinin kıtlıkla mücadele etmesinden ötürü Levant ve Amurru sahilleri üzerinden gemilerle ülkesinden hububat göndertmiştir (Hornung, 2004, s. 120). Aynı şekilde Hitit kralları da Amurru ve Ugarit ülkelerinin bu talebe katılarak hububat göndermelerini ve Mısır'dan gelen hububatın sevkiyatının yapılmasını sağlamışlardır (Bryce, 2019, s. 270-273). Bu bakımdan Amurru, mevcut hayvancılık kaynaklarının yanı sıra tarımsal anlamda da bol üretim kapasitesine sahip olmuştur.

VI. Geç Tunç Döneminin Ardından Amurru'nun Durumu

Coğrafi konumunun stratejik olması, koşullarının verimliliği, toplumunun hayatta kalma opsiyonları ile dirayetli olması, siyasi yapılanması

ve beraberinde gelen imtiyazlar, ticaret kapasitesi, tüm bu unsurlar Geç Tunç Dönemi boyunca Amurru'nun öne çıkan bir ülke olmasını sağlamış, ancak Tunç Döneminin sonuna doğru Yakın Doğu genelinde etkili olan bozulmalar ve yıkımlar zincirinden kurtaramamıştır.

M.Ö. 12. yüzyılın başlarında Amurru, bilim dünyasında Deniz Kavimleri adıyla bilinen toplumlar veya topluluklar tarafından yapılan kitlesel göçler ve kimi gruplarca yapılan saldırılar sonucunda siyasi yapılanmasını kaybetmiştir. Bununla ilgili olarak Mısır'da yönetimi devralan 20. Hanedanlığın (M.Ö. 1188-1075) 2. firavunu olan III. Ramses Usermaatre Meriamun (M.Ö. 1186-1155) döneminde Medinet Habu'da bulunan tapınak mezarının duvar kabartmasında Deniz Kavimlerinin Amurru topraklarında toplanıp, güçlerini birleştirdikten sonra Mısır'a yöneldikleri ve bu aşamada Amurru toprakları ile nüfusuna zarar verdikleri kaydedilmiştir (Hornung, 2004, s. 121-122; Cline, 2021, s. 3).

Tunç Döneminin ardından başlayan Demir Döneminde Amurru adı, artık bir siyasi yapılanma yerine eski tanımını andıracak biçimde yeniden Mezopotamya'nın batısına konumlanan Suriye topraklarının hemen hemen tamamını kapsayan geniş bir coğrafyayı tanımlamak için kullanılmıştır. Bununla ilgili olarak kaynaklar Aşşur krallarının bölgedeki seferlerini anlatan metinlerdir. Buna göre Tukulti-Apil-Eşarra / I. Tiglat Pileser (M.Ö. 1114-1076), Aşşur-Nasir-Apli / II. Aşşurnasirpal (M.Ö. 883-859) ve Sin-Ahhe-Eriba / Sanherib (M.Ö. 704-681) dönemlerinde, kralların Levant topraklarına yapmış olduğu keşif, ticari yağma ve isyan bastırma seferlerinde Amurru'dan geniş bir ülke olarak ve hem deniz kıyısına hem de Fenike yerleşimlerine ulaşmak için yol güzergahı olarak kullanılmış olduğundan bahsedilmiştir (Moscato, 2004, s. 35-36, 43, 48; Köroğlu, 2015, s. 213-214). Bu tarihten sonra metinlere yansımayan Amurru, siyasi yapılanmasının ardından isim olarak da tarih sahnesinden çekilmiştir.

Sonuç

Tarihi boyunca birden çok anlama sahip olması ve bu anlamların birbirleriyle bağlantılı olması, Amurru ile ilgili bilimsel bir çalışma yapmak isteyen birinin, öncelik olarak anlamlarının tanımını yaparak aralarındaki homojen sınırı belirlemesi gerekmektedir. Coğrafi bir yön, toplum-topluluk, eril bir tanrı, fırtına ve rüzgâr, takımyıldızı, toprak-ülke, siyasi yapılanma ve kent olarak ilk bakışta her biri ayrı anlamlara sahip, ayrı konular içinde yer alan unsurlar görünümü verir. Ancak bilinen husus, her birinin aynı temelden gelmiş, oluşmuş veya türemiş olmasıdır. Esas sorun, hangilerinin hangisinden çıkmış olduğunun bilinmemesidir. Bununla beraber Amurru'nun, çalışmanın konusunu oluşturan toplumu, coğrafyası ve siyasi yapılanması hakkında birtakım sorunsallara rağmen ayrıntılı bir tablo oluşturulabilmiştir. Buna göre Amurru, gerekmesi durumunda kendi anlayış ve yaşam biçimine ters düşen

yaşam biçimlerini aniden benimseyip adapte olabilen toplumunun, zamanın değişimine paralel olarak mekânı da değişim geçiren homojen coğrafi sınırlarının ve bir krallık yapılanmasına yakın olmakla beraber bu tanımlı tam anlamıyla karşılamayan siyasi yapılanmasının bir sentez-bütünü olmuştur. Tarihi boyunca daima verimli ve stratejik coğrafyasının içinde vassal bir yapılanma ve tampon bir bölge konumunda kalmıştır. Öyle ki bu durumun oluşmasına neden olan dönemin toplumlarının ve uygarlıklarının tarih sahnesinden çekilmesinden çok sonra bile bu konumunu devam ettirmiştir.

Kaynakça

- Altman, A. (2003). Rethinking the Hittite System of Subordinate Countries from the Legal Point of View. *Journal of the American Oriental Society*, 123 (4), 741-756. Doi: <https://doi.org/10.2307/3589966>.
- Beckman, G. (1999). *Hittite Diplomatic Texts*. Atlanta: Society of Biblical Literature.
- Black, J. and Green, A. (2004). *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia An Illustrated Dictionary*. London: The British Museum Press.
- Black, J., George, A. and Postgate, N. (Ed.). (2000). *A Concise Dictionary of Akkadian*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Brandau, B. ve Schickert, H. (2018). *Hititler: Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu* (N. Mertoğlu, Çev.). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Broodbank, C. (2016). *Orta Deniz'in Yapımı: Başlangıçtan Klasik Dünya'nın Doğuşuna Kadar Akdeniz'in Tarihi* (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Bryce, T. (2005). *The Kingdom of the Hittites*. Oxford: Oxford University Press.
- Bryce, T. (2014). *Ancient Syria A Three Thousand Year History*. Oxford: Oxford University Press.
- Bryce, T. (2019). *Hititler Anadolu Savaşçıları* (Ü. E. Uysal, Çev.). İstanbul: Kronik Kitap.
- Cline, E. H. (2021). *M.Ö. 1177 Medeniyetin Çöktüğü Yıl* (A. Kuglin, Çev.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Collins, B. J. (2007). *The Hittites and Their World*. Atlanta: Society of Biblical Literature.
- De Zorzi, N. (2019a). Hammurabi Döneminde Babil. U. Eco (Ed.), *Antik Yakındoğu* (s. 140-151) içinde. İstanbul: Alfa Yayınları.
- De Zorzi, N. (2019b). Orta Fırat Bölgesinde Göçebe ve Yerleşik Halklar. U. Eco (Ed.), *Antik Yakındoğu* (s. 133-139) içinde. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Devecchi, E. (2019). Hitit İmparatorluğu ve Mısır'la Çatışma. U. Eco (Ed.), *Antik Yakındoğu* (s. 174-179) içinde. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Diñçol, A. ve Diñçol, B. (2006). İki Farklı Dünyanın Buluştuğu Noktada Bir Anadolu İmparatorluğu: Batı ve Doğu Arasındaki Arabulucu Hititler. Ü. Yalçın, C. Pulak ve R. Slotta (Ed.), *Uluburun Gemisi: 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti* (s. 213-220) içinde. Bochum: Deutsches Bergbau-Museum Bochum Yayınları.
- Genz, H. (2006). Geç Tunç Çağı'nda Levant Bölgesi'nde Zanaat ve Ticaret. Ü. Yalçın, C. Pulak ve R. Slotta (Ed.), *Uluburun Gemisi: 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti* (s. 375-382) içinde. Bochum: Deutsches Bergbau-Museum Bochum Yayınları.
- Goren, Y., Finkelstein, I. and Na'aman N. (2003). The Expansion of the Kingdom of Amurru According to the Petrographic Investigation of the Amarna Tablets.

- Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 329, 1-11. Doi: <https://doi.org/10.2307/1357820>.
- Hornung, E. (2004). *Ana Hatlarıyla Mısır Tarihi* (Z. A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Kitabı Mukaddes Şirketi & Yeni Yaşam Yayınları. (2011). *Kutsal Kitap Eski Antlaşma (Tevrat, Zebur)*. Seoul: Korean Bible Society.
- Klengel, H. (2006). Basra Körfezinden Akdeniz'e: Eski Yakın Doğu'da Ticaret. Ü. Yalçın, C. Pulak ve R. Slotta (Ed.), *Uluburun Gemisi: 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti* (s. 369-374) içinde. Bochum: Deutsches Bergbau-Museum Bochum Yayınları.
- Köroğlu, K. (2015). *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kuhrt, A. (2013). *Eski Çağ'da Yakınoğu Cilt I M.Ö. 3000-330* (D. Şendil, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Latacz, J. ve Starke, F. (2006). M.Ö. 2. Binyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz Bölgesi'nin Politik Coğrafyası. Ü. Yalçın, C. Pulak ve R. Slotta (Ed.), *Uluburun Gemisi: 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti* (s. 189-194) içinde. Bochum: Deutsches Bergbau-Museum Bochum Yayınları.
- Maiocchi, M. (2019). Yakınoğu'nun Geri Kalanında Şehirler ve Devlet Oluşumları. U. Eco (Ed.), *Antik Yakınoğu* (s. 96-102) içinde. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Matthäus, H. (2006). Geç Tunç Çağı'nda Akdeniz'de Kültürler Arası İlişkiler ve Ticaret Seferleri. Ü. Yalçın, C. Pulak ve R. Slotta (Ed.), *Uluburun Gemisi: 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti* (s. 335-368) içinde. Bochum: Deutsches Bergbau-Museum Bochum Yayınları.
- Moran, W. L. (1992). *The Amarna Letters*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- Moscatti, S. (2004). *Fenikeliler* (S. Gül, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Neumann, J. (1977). The Winds in the World of the Ancient Mesopotamian Civilizations. *Bulletin of the American Meteorological Society*, 58 (10), 1050-1055.
- Oppenheim, A. L. (1977). *Ancient Mesopotamia Portrait of a Dead Civilization*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Reyhan, E. (2017). *Hitit Devleti'nde Siyaset ve Yönetim Direktif, Yemin ve Sadakat*. Ankara: Bilgin Bültür Sanat Yayınları.
- Schneider, T. (2006). Geç Tunç Çağı'nda Mısır. Ü. Yalçın, C. Pulak ve R. Slotta (Ed.), *Uluburun Gemisi: 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti* (s. 229-236) içinde. Bochum: Deutsches Bergbau-Museum Bochum Yayınları.
- Singer, I. (1991). The "Land of Amurru" and the "Lands of Amurru" in the Şauşgamuwa Treaty. *Iraq*, 53, 69-74. Doi: <https://doi.org/10.2307/4200336>.
- Sir Gavaz, Ö. (2010). M.Ö. 14. YY. Amurru Hitit İlişkileri. *Kubaba*, 15, 31-42.
- Sir Gavaz, Ö. (2018). Hititlerde Denizcilik. H. Öniz (Ed.), *Dana Adası: Akdeniz'in En Büyük Antik Tersanesi* (s. 59-74) içinde. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Stieglitz, R. R. (1991). The City of Amurru. *Journal of Near Eastern Studies*, 50 (1), 45-48.
- Ünal, A. (2018). *Eski Anadolu Siyasi Tarihi Kitap 1: Eski Taş Devri'nden Hitit Devletinin Yıkılışına Kadar (M.Ö. 60.000-1180)*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Van de Mieroop, M. (2018). *Eski Yakınoğu Tarihi MÖ 3000-323* (S. Gül, Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık.

Şafak BELDAN

Coğrafi Konumu ve Sosyolojik Yapılanması Bakımından Geç Tunç Döneminde Amurru / Amurru
in The Late Bronze Period in Terms of its Geographical Location and Sociological Structure

- Van De Mieroop, M. (2019). *Eski Mısır Tarihi* (A. O. Bozkurt, Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık.
- Wilhelm, G. (2006). Kadeş ve Süper Güçlerin Barış Antlaşması. Ü. Yalçın, C. Pulak ve R. Slotta (Ed.), *Uluburun Gemisi: 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti* (s. 237-242) içinde. Bochum: Deutsches Bergbau-Museum Bochum Yayınları.

AZERBAIJAN MÜZİĞİNDE TAR TAR IN AZERBAIJAN MUSIC

*Elchin HATAMLI**
*Türker EROĞLU***

Özet

Tar, Azerbaycan Halk Müziğinin eğitimi ve icrasında çok önemli yeri olan, adeta bu müzikle birlikte anılan bir çalgıdır. Bunun yanında Tar, Türkiye Türk halk müziği içerisinde de yöresel özellikleri nedeni ile eğitim ve icra alanlarında bir renk sağı olarak yer almaktadır. Türk dünyasında ortak kültür değerlerimiz içerisinde yer alan geleneksel müziğimizin yaşatılmasına yönelik gösterilen gayretler müzik icracılarının üslup ve tavırlarını gelenekselden gelen çizgiden şaşmadan taşımaları çok önemlidir. Toplumun müzik kimliğinin aktarılmasında nağmelerin, şiiirlerin icra tekniklerinin önemli bir yeri vardır. Bunlar sayesinde toplum tanımlanırken topluma ait karakteristik özellikleri de belirlenir. Türk dünyasında kendi kültürünü tanımlayan kendine has tınılarıyla halkın sesini dile getiren çalgılar bulunmaktadır. Bu anlamda Tar, Türklerin kullandığı çalgı aletleri içerisinde yerini almış, bulunduğu coğrafyaya kendini kabullendirmiş o topluma kendi müziğini icra etmede yardımcı olmuş bir çalgıdır. Türk halk müziği çalgıları içerisinde yerini alan Tar, ülkemizde de yakın tarihlerde yaygınlık kazanarak konservatuar seviyesinde eğitimin içerisinde girmiştir. Tar, Azerbaycan halk müziğinin eğitiminde ve icrasında çok önemli bir yere sahiptir. Çalgının doğal yapısı gereği icrasında ve uygulanmasında birtakım zorluklarla karşılaşılması Tara olan ilginin azalmasına ve önemini kaybetmesine neden olmaktadır. Bu amaçla çalışmanın ana amacı; Tarın halk müziği içerisindeki yerine temas ederek ve milli kültürü temsilen yaşatılmasına yönelik çalışmalara katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Tarı, Yapı, Teknik Özellikler.

Abstract

Tar is an instrument that has a very important place in the education and performance of Azerbaijani Folk Music and is almost associated with this music. In addition to this, tar takes place in Turkish folk music as a color instrument in the fields of education and performance due to its regional characteristics. Efforts to keep our traditional music, which is one of our common cultural values in the Turkish world, alive; It is very important for music performers to carry their style and attitude without

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Ankara/ TÜRKİYE elcin.semra2017@gmail.com ORCID: 0000-0002-6981-3726

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Ankara/ TÜRKİYE turkereroglu@gmail.com ORCID: 0000-0002-5943-209X

deviating from the traditional line. Tunes, poems and performance techniques have an important place in conveying the musical identity of the society. Thanks to these, while defining the society, the characteristic features of the society are also determined. The Turkish world also has instruments that define its own culture and express the voice of the people with their unique tones. In this sense, Tar is an instrument that has taken its place among the instruments used by the Turks and has helped the society that has accepted itself in the geography it is in, in performing its own music. Tar, which has taken its place among Turkish folk music instruments, has become widespread in our country recently and has been included in education at the conservatory level. Tar has a very important place in the education and performance of Azerbaijani folk music. Due to the natural structure of the instrument, encountering some difficulties in its performance and practice causes the interest in the instrument to decrease and it loses its importance. For this purpose, the main purpose of the study is to contribute to the studies aimed at keeping the national culture alive by touching on the place of tar in folk music. This article; It consists of Introduction, History, Tar Structure and Technical Properties, Notation Used in Tar, Tar Chord and Conclusion.

Keywords: Azerbaijan Agriculture, Structure, Technical Specifications, Education.

Giriş

Tar, Azerbaycan Halk Müziğinin eğitimi ve icrasında çok önemli bir yeri olan, adeta bu müzikle birlikte anılan bir çalgıdır (Özcan, 2009). Bunun yanı sıra Tar, Türk halk müziği içerisinde, özellikle Azerbaycan Türklerinin yaşadığı yörelerde kullanılan önemli bir çalgı olarak görülmektedir.

Araştırmanın amacı tarın tanıtımını yaparak, Türkiye’de tar enstrümanına ilgi çekebilmek, Azerbaycan tarının Türk halk müziğine dahil edilmesi ve Azerbaycan tar okullarındaki eğitim metotlarının Türkiye’deki Eğitim kurumlarına akademik olarak aktarılmasına katkı sağlamaktır.

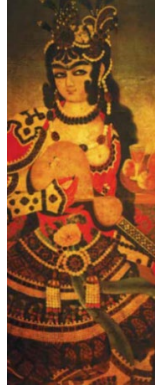
Türkiye’de tar eğitiminin sınırlı olması ve tar eğitimi ile ilgili bilgilerin yetersizliğini göz önünde bulunduracak olursak, bu tarihi enstrümana sahip çıkmanın gerekliliğine dikkat çekmenin önemli olacağını düşünmekteyiz.

Tar, yapısı ve sesi itibarıyla ilgi çekici bir renk saz olmasına rağmen, Türkiye’deki kullanımı sınırlıdır. Ya özel kurslar vasıtasıyla ya da Konservatuvar gibi bazı Akademik kurumlarda öğretimi yapılmakta olan bu önemli çalgının, eğitim-öğretim kurumlarında öğretilen çalgılar arasına girmesi ve yaygınlaşması gerekir. Bunun için de çalgının özelliklerini içeren tanıtım çalışmalarına ihtiyaç vardır.

Bu çalışma, Azerbaycan halk müziğinde önemli bir yer tutan ve aynı zamanda Türkiye Türk halk müziğinde de yer yer bir renk sazı olarak kullanılan Tar çalgısının tanıtılması ve eğitimi konusuna dikkat çekmeğe yöneliktir.

1.Tarın Tarihçesi

Tar çalgısının 10. yüzyılda Türkistan Türklerinden Tərxanın oğlu Məhəmməd Əbunəsr Fərabî tərəfindən Carco şəhərində Fərab adlı bir köyde geliştirilmişdir. Altıncı tel Güney Azərbaycanlı Derviş Han tərəfindən tərəkənlənmişdir. Nizami Gencevi'nin "İskendername" eserində şair tarı şöyle anlatıyor: “Müğənni, tək bircə gecə də çal tar, Məni bu dar yolda əzabdan qurtar! Bəlkə, genişlənsin, açılısın yolum, Köçüm, bu daşlıqdan asudə olum...” Orta çağ resimlərində də tar təsvirinə rastlayabilirsiniz. Ebu Kasım Tebrizi'nin 1816 tarixli "Tarçalan qız" adlı yağlı boya təblosu bu açıdan ilgi çəkicidir (Resim 1). Dütar, setar, çahartar, penctar və şeştər kimi telli çalgılar, tarın fərqli türəri olaraq qəbul edilir. Abdülqadir Marağai "Məqasid əl-əlhan" adlı eserində şeştər (6 telli) haqqında bilgi vermişdir.

Resim 1: Tar çalan qadın (Kaynak: Abdullayeva: 2014)

1929'da Mirze Sadık Esedoğlu tərəfindən Tar enstrümanı Azərbaycan'da istifadəlməyə başlayır. Mirze Sadıqcan Tar üzərində birçok dəyişiklik yapmışdır. Tarın imkânlarını geliştirmiş və profesyonel Azərbaycan tarını ortaya çıxarmışdır. Tel sayısını 3'ten 11'e, perde sayını kromatik piyano sistemine yəni, 52 və daha fazla perdeleri 22, çok az koma seslerle natural hale getiriyor. Çanak ve kol bölümlerinin ölçüsünü ve ağırlığını azaltıyor. En önemlisi ise Tar'ı dizden göğüse kaldırmasıdır (Abdullayeva, b.t.).

Tar enstrümanının perde kuruluşu, eski sistemini korumuş millî bir müzik aletidir. Yapılan ilmi araştırmalar sonucunda eski sazın perde kuruluşu diatonik ses sistemine, tarın ise 17 basamaklı en harmonik ses sistemine sahip olması onların antik devirde mevcut olmuş müzik ses sistemleri ile aynı esasa dayandığını gösterir.

Tarın not sisteminin uygulanması için, önce Üzeyir Hacıbeyli “Tarın ses diziliminin yeniden kurulması layihəsi” eserini yazmış, bulduğu ilmi neticeler sonucunda tarın perdelerini sistemleştirerek, onun ses dizilimini forte piyanonun ses dizilimi ile uyğunlaştırmaya çalışmış ve bu maksatla birçok

teknik etütler yazmıştır. Üzeyir Hacıbeyli Avrupa ve Rus bestekarlarının eserlerinin tarda seslendirilmesi olanağını ispat etmek maksadıyla, kendi sınıfında tar ihtisası üzerine ders alan öğrencisi Seid Rüstemov'a (1907-1983) Ş. Qunonun "Faust" operasından "Vals", V. Mozart'ın "Rondo" piyeslerini icra ettirmiştir.

Azerbaycan musikisinin millî halk çalgısı olan Tar, ağaç gövdesinin oyulması ve yürek zarı ile gerilmesi sonucunda yapılan telli çalgı olarak bilinmektedir. Tar, kelime anlamı olarak Farsça'dan gelmektedir. Anlamı Azerbaycan Türkçesinde "Sim", Türkiye Türkçesinde "Tel" anlamındadır.

Azerbaycan Halk Müziğinin kadim enstrümanlarından biri olan Tar, mızrapla çalınan bir çalgıdır. Tar enstrümanı tekniği ve köklü imkânları sayesinde orkestra (halk çalgı ansambılı) ve hanende ile mugam icracılarını yönlendirici bir yere sahiptir.

Eski millî bir müzik aleti olan Azerbaycan Tarı, Azerbaycanlılık ruhunun aşılmasında özel bir rol oynar. Tar, Azerbaycan'ın millî halk çalgılarının "Şahı" olarak kabul edilir.

Azerbaycan Tarı aynı zamanda küresel bir müzik aleti olarak da bilinir. 1931 yılında Üzeyir Hacıbeyli tarafından Müslüm Magomayev'in desteğiyle Tar sazı birinci nota halk çalgıları orkestrasında baş sırayı almıştır. Muğam üçlüsünün önde gelen çalgısı olan Tar çalgısı (tar kemençe gaval), Muğam sanatının gelişmesinde müstesna bir rol oynamıştır. Geçmişten günümüze kadar olan süreçte bizlere üstad tarzenler tarafından Muğam ve eşlik sanatı miras bırakılmıştır. Tar enstrümanının babası olarak bilinen; Mirza Sadık Esad Oğlu (Sadıkcı), Mirza Mansur, Meşadi Zeynal Hagverdiyev, Meşadi Cemil Amirov ve daha sonra Sarvar İbrahimov, Bahram Mansurov ve S.virtüöz sanatçılar tarafından tar sanatına can verilmiş ve bizlere aktarılmıştır.

Günümüz Ustaları ise Ramiz Quliyev, Elçin Həşimov, Zamiq Əliyev, Möhlət Müslümov, Vamiq Məmmədəliyev ve Ağasəlim Abdullayev gibi büyük üstat Tarzenler tarafından Azerbaycan Tar sanatı genç Tarzenlere üst düzeyde öğretilmektedir.

Ustaların yorumlarında Tar melodisi kişinin ruh halini doğrudan etkiler. Bu sesin iyileştirici özelliği de vardır. Yani Tarı dinlediğiniz zaman baş ağrısı, uykusuzluk, sinir ağrıları azalır. Azerbaycan'ın millî müzik enstrümanları arasında özgünlüğü ile öne çıkan Azerbaycan tarı, Azerbaycanlılık ruhunun aşılmasında da paha biçilmez bir rol oynamaktadır. Telli müzik aletleri yapma ve çalma sanatı, UNESCO'nun İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası temsil politikasında yer almaktadır.

2.Tarın Yapısı ve Teknik Özellikleri

Tar enstrümanı 3 farklı ağaçtan yapılmaktadır. Çanak kısmı dut ağacından, sapı ceviz ağacı, kelle (akort yeri) ve burguları ise armut ağacından

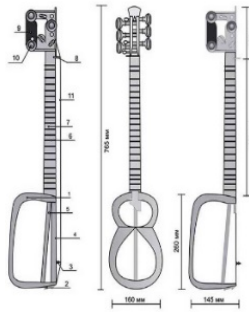
yapılmaktadır. Tar enstrümanın tekne veya Azerbaycan tabiriyle “Çanak” kısmına büyükbaş hayvanların yürek zarı gerilir. Tar yapım ustalarından edinilen bilgilere göre, Tarın gövde kısmının oyulmadan önce yaklaşık 25 sene kadar kurutulması gerekmektedir. Bu yüzden tar enstrümanının tamamlanması ustadan çırağa bırakılan bir emanettir.

Standart bir tarın 9 burgusu, 11 teli ve 22 perdesi vardır (Baldane, 2017). Ön tarafı sekiz (8) sayılı figüründe bir ana gövdesi (çanak) ile birlikte bir boynu ve ayar (akor) başlığı vardır. Enstrümanın uzunluğu ortalama 865-890 mm'dir. Tar, yapı ve icra bakımından da boyut olarak farklılık gösterir. 86-89 cm uzunluğundaki solo tar, 83-86 cm uzunluğundaki orkestra tar, 72-76 cm uzunluğundaki öğrenci tarı ve cura tar olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Kemik veya ebonitten hazırlanan küçük mızrapla çalınmaktadır. Perdeleri beyaz veya şeffaf misina ile bağlanmaktadır. Çeşitli boyutlarda 11 metal tele sahiptir. Teller 3 gruba ayrılmaktadır.

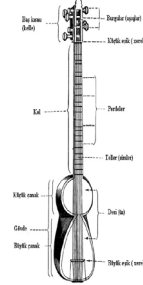
- Ak, sarı, kök simler (bu tellerin herbiri çift bağlanır.)
- Bam tel (ton sim, daha çok makam çalınırken kullanılmaktadır.)
- Zeng teller (eserlerde ve makamlarda süsleme rolünü üstlenmektedir.)

Tar çalgısına genellikle koltuk davulu ve kemeççe eşlik etmektedir (Tar, 2018).

Esası Üzeyir HACİBEYLİ tarafından yapılmış notalı ifacılık okulu, Tarın tekniği ve sanatsal imkânlarını daha da artırmıştır. Tar, genelde muğam üçlüğünde (Tar, Kamaça, Gaval) esas enstrüman olarak kullanılıyor ve bugün de makam sanatının inkişafında müstesna rolü vardır. Makam operalarında solo okumaları tarın eşliğiyle yapıyor. Azerbaycan bestecileri tar ile orkestra için birçok büyük hacimli konserler yazmışlardır (Tar, b.t.).

Şekil 1: Tarın Yapısı

Şekil 2: Tarın Yapısı

İcra sırasında teknik ve köklü imkanları temin etmek için trel ve çeşitli mızrap vurma usûllerinden yararlanılır.

Üst, altmızrap, alt-üst mızrap, ruh (sağ,sol) mızrap, santur mızrap (üst alt üst) ve diğer usûllerden ilave lal parmak (mızrapsız parmak), dartma sim (vibrasiya), kaydırma parmağı (qlissando) gibi usûllerden istifade edilmektedir.

İcracı mızrabı tele vurup tarı göğsüne basarak sesi uzun müddet dalgalandırır, bu sırada oluşan efekt ise “hum” olarak adlandırılır. Tar üstadları, müziğin veya makamın bazı yerlerinde kendine has mızrap teknikleri kullanırlar. Örneğin: Çahar Mızrap, Elif Mızrap, Santur Mızrap, Goşa Mızrap, Mızrab-I Destgari, Ters Mızrap, Hal Mızrap gibi yöntemlerle ustalığını ortaya koyarlar.

3. Tarda Kullanılan Notasyon

Tar için notalar “do” sistemli mezzosoprano anahtarında yazılır. Tarın ses düzeni kromatik şekilde olup, 2,5 oktav ses aralığına sahiptir, küçük oktavın do sesinden, ikinci oktavın sol sesine kadardır. Mezzosoprano anahtarı Üzeyir Hacıbeyli tarafından 1929 yılından sonra Tara, uygulanmıştır.

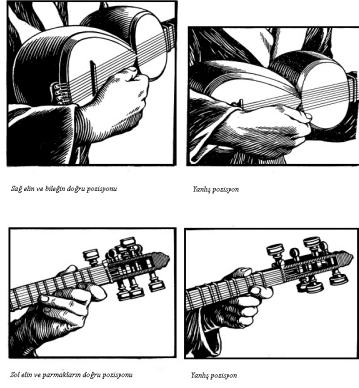
Azerbaycan’da Tar için yazılan tüm eser ve etütlerin notalanmasında ‘mezzosoprano anahtarı’ olarak adlandırılan ikinci çizgideki do anahtarından istifade edilmektedir. Mezzosoprano anahtarlı bir porte üzerinde Tarın en pes ve tiz notalarına (do ve sol) bakıldığında, pes ve tiz tarafta yalnızca ikişer adet ilave çizgi kullanılarak çalgının tüm ses sahasının oldukça simetrik bir biçimde karşılandığı açıkça görülebilir (bkz.Şekil 3).

Şekil 3: Mezzosoprano anahtarı

3.1. Tarın Tutma Biçimi

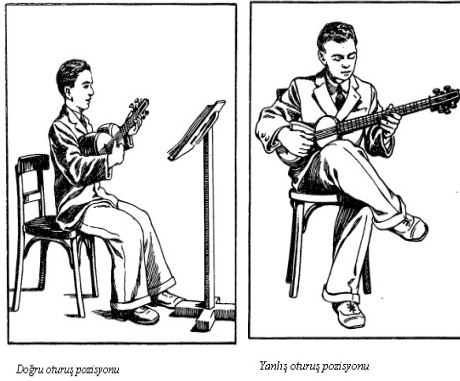
Tar göğüste dengeli şekilde tutulur. Sağ elin bileği ile gövde kısmı basılır. Teller baş ve şahadet parmakların arasında tutulup, mızrap vasıtası ile çalınır. Tarın sapı sol elin baş ve şahadet parmakları arasında tutulur (Şekil 4).

Şekil 4: Tar Tutuşunda Doğru ve Yanlış Pozisyonlar

3.2. Genel Oturuş Pozisyonu

Sandalyenin uç kısmına dik bir şekilde oturulmalıdır. Sol ayak önde, sağ ayak ise sol ayağın topuğuna gelecek şekilde hizalanmalıdır. Tar çeneye bir karış mesafede olmalı, göğüs hafifçe dışa çıkarılarak tar göğüse bastırılmalıdır. Tarın göğüsteki pozisyonu sağa ve sola kaymaması için, iki çanağının kesiştiği bölüm burun hizasında referans alınmalıdır. Bu çalışmaların doğru ve etkili bir şekilde öğrenilmesi için boy aynası karşısında pratik yapılması faydalı olacaktır (Şekil 5)

Şekil 5. Doğru ve Yanlış Oturma Pozisyonları

3.3. Tar Akordu (Düzen)

Ak Tel Sarı Tel Kök Tel Zeng Tel Zeng Tel

Do (1. Oktav) Sol (Küçük Oktav) Do (Küçük Oktav) Sol (1. Oktav) Do (2. Oktav)

Tara Mahsus Nota Üzerine Konulan İşaretler

- ▣ Üst Mızrap
- ▼ Alt Mızrap
- 0 Açık Tel
- 1 2 3 0 Ak Telde 1. parmak, 2. parmak, 3. parmak ve (0) açık tel
- (1) (2) (3) (0) Aynısı Sarı telde
- 1. 2. 3. 0- Aynısı Kök telde

1- Üst mızrap yukarıdan aşağıya doğru, alt mızrap ise aşağıdan yukarıya doğru vurulur.

2- Açık telde (0), tarın sap kısmına parmak basılmadan, tellere vurulmasıdır.

3- Ak tele 1,2 ve 3. parmağın sıralı şekilde basılmasıdır.

Ak tel (Do) →

Sarı tel (Sol) →

Kök tel (Do) →

Sonuç

Bu çalışmada, hem genel olarak Azerbaycan kültürü ve bu kültürün içindeki “Azerbaycan Müzik Kültürü’nün içine doğmuş bir kültür taşıyıcısı; hem de örgün olarak Üniversite düzeyinde Tar eğitimi almış bir icracı olarak Tar çalgısını tanıtmaya çalıştık.

Tar çalgısının en önemli tarafı ses rengi ve özellikle göğüste çalınıyor olmasıdır. Bu yönleriyle dikkat çeken sazın Türkiye’de sevildiği bilinmekle beraber; yeterince tanınmadığı da gerçektir.

Gerek tarihçesini gerekse yapısal özellikleriyle teknik özelliklerini anlatmaya çalıştığımız bu çalışmayla çalgının tanıtımına katkı sağlamayı hedefledik.

Temennimiz, bu çalgının eğitimi ve bu sayede kullanımının Türkiye ve Türk Dünyası başta olmak üzere bütün Dünyada tanınmasıdır. Bu çalışmayla bu temenninin gerçekleşmesine bir nebze de olsa katkı sunduysak ne mutlu.

Kaynaklar

- Abdullayeva, S. (b.t.). Dünya mahiyetli çalgı aleti: tar. İRS Kültür, 52-57.
- Australian Bureau of Statistics. (1991). Estimated resident population by age and sex in statistical local areas. New South Wales, June 1990 (No.3209.1). Conberra, Australian Capital Territory: Mary Peters, 187.
- Baldane, O. (2017). *Telli müzik aletleri terimleri: Türkiye ve Azerbaycan (inceleme-tematik, karşılaştırmalı ve görsel sözlük, dizin)*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Borman, W. C., Hanson, M. A., Oppler, S. H., Pulakos, E. D., and White, L. A. (1993, May). The people in organization. *Organizational Management*, 76-79.
- Demir, H., Güllü, A. (Baskıda). Taş Sertliği ve İşleme Parametrelerinin Yüzey Pürüzlülüğü ve Taşlama Kuvvetlerine Etkilerinin İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 114-116.
- Fidan, S. (2014). Azerbaycan müziğinde tar ve tar sanatçısı İlgar İmamverdiyev. *Yeni Türkiye*, 189-193.
- Gülesin, M., Güllü, A., Avcı, Ö., Akdoğan, G. (2013). *CNC Torna ve Frezelerin Programlanması* (Beşinci Baskı). Türkiye: ASİL Yayınevi, 38-39.
- Hollingsworth, R. S. *İlköğretimde öğretim yöntemleri* (çev. S. Gürkan, E. Gökçen ve M. N. Güler). Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları No 214. (Eserin orijinali 1991’de yayımlandı), 32, 87-92.
- Kahraman R. C., Borman, C., Hanımgil, M., Özler, H., Perçin, D., ve Sergen, L. (1993). Kroner kalp rahatsızlığının belirlenmesinde rol oynayan faktörler. *Sağlık Psikolojisi*, 12(2), 76-80.
- New drug appears to sharply cut risk of death from heart failure. (1993, July 15). *The Washington Post*, 15-17.
- Özcan, A. Ö. (2009). *Tarın Yapısal Özelliklerinin İncelenmesi ve Yeni Bir Tar Önerisi*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

**KEMAN ÇALGISININ GELİŞİM SÜRECİ VE MÜZİK
EĞİTİMİNDE KULLANILMA DURUMUNUN İNCELENMESİ***
**INVESTIGATION OF THE DEVELOPMENT PROCESS
OF THE VIOLIN INSTRUMENT AND ITS USE IN MUSIC
EDUCATION**

*Sıla ARSEL***
*Murat KARABULUT****

Özet

Çalgı aletleri buldukları toplumların özelliklerini ve kültürel miras değerlerini yansıtır. Bu bağlamda Türk kültürünün kültürel mirası olarak at ve ok-yay ikilisi dikkat çeker. Keman çalgısının kökenine inilmek amacıyla yaylı çalgılar araştırıldığında Türk elinin kadim anahtarı; ok ve yay ikilisine ulaşılmaktadır. Yaylı çalgıların Göçebe Türkler vasıtasıyla Orta Asya topraklarından Anadolu'ya geldiği ardından ipek yolu ticareti sırasında gerçekleşmiş olan kültürel paylaşımlar ile Avrupa topraklarına ulaştığı görülmektedir. Keman çalgısının geçmişi olan ıklığ çalgıları incelendiğinde çalgı türlerinin, şekillendikleri coğrafi bölgelere göre; biçim, yapı ve adlandırılma bakımından farklılıklar belirlenmiştir. Bütün bu farklılıklara karşın genelde yaylı çalgıların, özde makaleye konu olan keman çalgısının ilk atasının Orta Asya'dan doğduğu görülmektedir. Bu çalışmada yaylı çalgılar bünyesinde keman çalgısının oluşma evresine varan süreç hakkında bilgilere ulaşmak amaçlanmıştır. Makalenin birincil amacı keman çalgısının kökeninin Türk eline vardığını kanıtlanmasını oluştururken ikincil amacını ise keman çalgısının müzik eğitimindeki çalım tekniklerinin nasıl olduklarının tespit edilmesini oluşturmuştur. Bu bağlamda kemanın kökenine inildiğinde Müzik Dünyasında çalgının atalarının Türk eli vasıtasıyla hayat bulduğu dikkat çekmektedir. Makalenin sonucunda Yaylı Çalgıların ilk olarak Orta Asya'daki Türk topluluklarında oluşmaya başladığı belirlenmiştir. Yaylı çalgıların geçmişlerinin başlangıçta telli çalgılar olduğu ve bu telli çalgılara uzun seslerin

* Bu çalışma "Keman Çalgısının Gelişim Süreci ve Müzik Eğitiminde Kullanılma Durumunun İncelenmesi" isimli basım aşamasında olan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Ankara/ TÜRKİYE sila.arsel.96@hotmail.com ORCID: 0000-0001-5306-9595

*** Dr. Öğr. Üyesi, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Ankara/ TÜRKİYE karabulut@gazi.edu.tr ORCID: 0000 0001-6414-0553

eklenmesini sağlayan aracın ise Türk geleneğinin mihenk taşı olan ok-yay araçları olduğu görülmektedir. Çalışmada ayrıca literatüre katkı sağlamak amacıyla müzik eğitiminde yer alan keman çalgısında var olan teknikler de incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Keman, Türk Dünyası, Türk Müzik Kültürü, Yaylı Çalgılar

Abstract

Instruments reflect the characteristics of the societies they live in and their cultural heritage values. In this context, the horse and arrow-bow duo draws attention as the cultural heritage of Turkish culture. When the string instruments were researched in order to go down to the origins of the violin instrument, the ancient key of the Turkish hand; arrow and bow duo is reached. It is seen that the string instruments came to Anatolia from the Central Asian lands through the Nomadic Turks and then reached the European lands with the cultural sharing that took place during the silk Road trade. When the ıklğ instruments, which are the past of the violin instrument, are examined, according to the geographical regions in which they are shaped; It was determined that they showed differences in terms of form, structure and naming. Despite all these differences, it is seen that the first ancestor of string instruments in general and violin in particular was born in Central Asia. In this study, it is aimed to reach information about the process that reaches the formation phase of the violin instrument within the string instruments. While the primary purpose of the article was to prove that the origin of the violin instrument reached Turkish hands, its secondary purpose was to determine the playing techniques of the violin instrument in music education. In this context, when the origin of the violin is reached, it is noteworthy that the instrument's ancestors came to life through the Turkish hand of the Music World. As a result of the article, it was determined that String Instruments first started to form in Turkish communities in Central Asia. It is seen that the origin of string instruments was string instruments at the beginning, and the instrument that added long sounds to these string instruments was the arrow-bow instruments, which are the cornerstone of Turkish tradition. In the study, the existing techniques in the violin instrument in music education were also examined in order to contribute to the literature.

Keywords: Violin, Turkish World, Turkish Music Culture, String Instruments

GİRİŞ

Evrenin var olması ile birlikte dış dünyanın uyarıları olan insan nezdinde algılanabilen duyu sistemlerinin de doğada hazır olarak varlığını sürdürmekte olduğu görülmektedir. Doğada bulunan işitme duyusunu doğuran ritmin ilkel müziğin ilk örneğini oluşturmakta olduğu düşünülmektedir. İnsanın yer yüzünde varlığını göstermesiyle birlikte yaşam alanında işittiği ritmi taklit eden, taklit ederek öğrenen ve gelişen insan doğanın sesini kendine örnek aldı (Eroğlu, 2017). Böylece rüzgârın hışırtısını, kuşların ötüşünü taklit etmek isteyen insan koç boynuzu ve ayının uyluk kemiği vasıtasıyla flütü ortaya çıkardı. Daha sonra kendine benzemeyen varlıkların gücünden korktu ve onları da ses yardımıyla kaçtırtmak amacıyla ilk vurmali çalgıyı bulmuş oldu. İlkel üflemeli çalgılar ve vurmali çalgılardan sonra telli çalgıların doğduğu düşünülmektedir. Sonra Türkler bu çalgı gruplarının yanı sıra

kendilerini savunma aracı olarak kullandıkları ok ve yayı, telli enstrümanları ile bütünleştirdikleri anda uzun sesler elde edebileceklerini gördüler. Doğada var olan küçük parçalar bütünleşti ve ardından yaylı çalgılar olarak insanın kendi küçük evreninde yerini aldı. Bütün bu sıralı olgular neticesinde yaylı çalgıların kökeninin derin bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir.

Konunun araştırma alan boyutuna bakıldığında çok geniş bir boyutu kapsamaması nedeniyle bu çalışmada farklı disiplin yöntemlerinin metotlarından yararlanma ihtiyacı olacağı varsayılmaktadır. Bu çalışma doğrultusunda iki başlık üzerinde keman çalgısı incelenecektir. İlk olarak kemanın tarihi gelişim süreci, günümüze hangi biçim ve form değişikliği sonucu gelişti incelenecektir. İkinci olarak da müzik eğitiminde hangi teknikler vasıtasıyla kullanılmakta olduğu incelenecektir.

Günümüzde bu konuda yapılan çok sayıda araştırma olmamasıyla birlikte kabul gören düşünceye göre keman çalgısının kökeninin fidel ve viel çalgılarına dayandırıldıkları öne sürülmektedir (Başdan, 2008). Bunun yanı sıra keman çalgısının kökeninin kemençe-i guz olarak adlandırılan oğuz kemençesinden geldiğini savunan Lavignac gibi önemli müzik teorisyenlerinin olduğu da görülmektedir (Yener, 2012). Bu çalışmada ise ıklığ, rebab ve kemençe gibi Türk çalgılarının kemanın kökeni olabileceğinden hareketle benzer çalgıların yapısal biçimleri incelenerek elde edilen bulgular değerlendirilecektir. Bu çalışma sonucu keman çalgısının Türk dünyası yaylı çalgılarıyla olan benzerlikleri çalgının atalarının Orta Asya topraklarında köklendiği düşüncesinden hareketle ülkemize ve Türk coğrafyasına bu yönde katkı sağlayabilmek amacı doğrultusunda böyle bir çalışmanın varlığının uygun olacağı görülmüştür. Bu çalışmada, araştırma konusu çok geniş bir alana yayıldığı için keman çalgısının ataları olduğu düşünülmekte olan Orta Asya çalgıları araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda elde edilen veriler neticesinde keman çalgısının köklerinin Türk eline vardığı düşünülmektedir.

Ok ve yay ikilisinin Türklerin kutsal aracı olması ve keman çalgısının prototipi olarak görülmekte olan yörüklerin ıklığ çalgısı köken bilimine göre incelendiğinde oklu manasına gelmesi konunun diğer bir destekleyici kanıtı olmaktadır (Özcan, 2008). Bütün bulgular ışığında araştırma detaylandırıldığında keman çalgısının atalarının Türk halklarının eli vasıtasıyla ortaya çıktığı “varsayımı” daha güçlü hale gelerek Orta Asya Türk Toplularının eseri olduğu görülmektedir. Bu çerçevede yay ve okun yani kemanın proto tiplerinin Türk toplumlara ait olduğu değerlendirilmektedir.

Orta Asya topraklarına ve Batı ülkelerine bakıldığında çalgıların çalım teknikleri bakımından farklılıklar gösterdikleri belirlenmektedir. Enstrümanın topluluklara göre dikey veya yatay şekilde konumlanarak icra edilmesi, yayın iki tel arasında ya da tel üstünde hareket etmesi, dikey konumlanan enstrümanın; ayak bileğine dayandırılarak dengelenmesi, yere sabitlenmesi,

diz üstünde konumlanması ya da dizler arasında sıkıştırılarak icra edilmesi bu farklılıklardan bazılarıdır (Çelik, 2018).

Bu bağlamda araştırmanın problem cümlesi: Keman çalgısının tarihsel gelişim sürecinde yazılı kaynaklar doğrultusunda asıl kaynağı neresidir? Günümüz keman çalgısı ile benzerlikleri nelerdir? Keman çalgısının müzik icrasında kullanılan tekniklerinin kullanılma durumu nedir? olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmanın, elde edilen bulgular sonucunda müzik tarihi ve müzik eğitimi üzerinde faydalı bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

1. YÖNTEM

Bu bölümde başvuru araştırma modeline, araştırmanın evrenine ve örnekleme, verilerin toplanması esnasında uygulanacak olan yöntemlere ve elde edilen verileri ne şekilde çözümlenip yorumlanacağına detaylı bir şekilde yer verilecektir.

1.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli uygulanan yöntem yönünden tetkik edildiğinde daha öncesinde benzer temada araştırma yapılmamış olup tarama modeline yer verilmiştir. İlk olarak geçmişte ve günümüzde mevcut olan vaziyet betimlenmiş ve tanımlanmıştır. Daha sonra neden sonuç bağlantısı kurularak yeni kuramların ortaya çıkması sağlanmıştır. Tarama modelinden yararlanılırken elde edilen bilgiler toplanmış ve gözlenmek istenen veriler neden sonuç ilişkisine dayanarak sözel olarak üretilip yazılı hipotez kurulmuştur.

1.2. Evren ve Örneklem

Araştırma konusunun evren ve örneklemini Türk Dünyası'nın yaylı çalgıları oluşturmaktadır.

1.3. Verilerin Toplanması

Konunun değerlendirilmesinin objektif olması için sağlam ve güvenilir literatür taraması yapılarak konu ile bağlantılı olan tezler incelenmiştir.

1.4. Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması

Araştırılması amaçlanan olgular hususunda bilgi içeren yazılı kaynaklar tetkik edilip analiz ve sentez edilecek ve sonucunda tarafımdan değerlendirilip yorumlanacaktır.

2. BULGULAR

2.1. Yaylı Çalgıların Orta Asya'daki Prototipleri

Yaylı çalgılar incelendiğinde kaynaklarının savunma aracı olan yay ve ok olduğuna ulaşılmaktadır (Akpınar, 2010). Yaylı çalgıların prototiplerinin varlıkları ilk olarak Orta Asya topraklarında görülmektedir. Tarihi kaynakların yetersizliği sebebi ile ilk olarak ne zaman çıktıkları tam olarak bilinmemekle birlikte ilk izlerine VIII. Yüzyıla tekabül eden zamanda Uygur Türklerinde rastlanılmaktadır (Şimşek&Sağır, 2022). Yaylı çalgılar çeşitli kültürel etkileşimler sonucunda; göçebe kültür, ipek yolu ticareti ve savaşlar sonucu, toplumların kendi kültürel özellikleri doğrultusunda değişim ve gelişim göstererek ilk olarak Anadolu topraklarına daha sonra da Avrupa topraklarına varmıştır (Çelik, 2018). Alman organolog Curt Sachs'a göre yaylı çalgıların anayurdu İç Asya'dır ve 9. Ve 10. Yüzyıllarda Avrupa'ya ulaşmıştır (Sarı, 2014). Keman çalgısının kökeni açısından günümüzde ortak kanılara varılmıyor olsa da müzik bilimcilerin yaylı çalgıların kökeni açısından Orta Asya topraklarını işaret ediyor olması, keman çalgısının kökeninin Orta Asya toprakları olduğunu dolaylı yoldan kanıtlamaktadır. Çalgılar farklı toplumlara yayılırken toplumların kendilerine has özellikleri doğrultusunda şekillenmiş ve bu doğrultuda yeni isimlerle adlandırılmışlardır (Sarı, 2014). Bu makalede Asya topraklarındaki yaylı çalgılar açısından; bızançı, ıh, igil, ikili, kık Kobız, gışek, kamanca, rebab çalgıları incelenmiştir.

Bızançı çalgısı Tuva Türklerinin özgün halk çalgılarından biridir. İcra edilirken enstrümandan çıkan buğulu ses nedeniyle alet solo çalgısından ziyade eşlik çalgısı olarak kabul görmüştür. Gövde kısmının farklı geometrik şekillerde tasarlandığı ve yayla icra edildiği görülmektedir. Çalgı boyunun 65-100 cm arasında, eninin 6-20 cm arasında, derinliğinin de 10-25 cm arasında değişim gösterdiği görülmektedir. Yay uzunluğu ise 60-70 cm arasında değişim göstermekte olup yay konumu itibarıyla ikinci ve üçüncü teller arasında duracak biçimde konumlandırılmaktadır. Çalgı perdesizdir ve 4 tane teli olan çalgının birinci ve üçüncü teli ile ikinci ve dördüncü teli aynı tonda akortlanır. İcrası sırasında sap ve tel arasına parmak koyularak tırnak yüzeyinin tel ile teması sonucu ses elde edilmektedir. Bu nedenle sap ile tel arasında yaklaşık 3-4 cm kadar boşluk bulunmaktadır. Çalgının adlandırılmasında Türkçede buzağı manasına gelen Tuvacadaki bızaa kelimesi vasıtasıyla oluştuğu düşünülmektedir (Deligöz, 2019).

İh çalgısını daha çok Hakas Türklerinin icra ettiği görülmektedir. Bahaeddin Ögel (2000), ıh çalgısını oklu anlamına gelen ıklığ çalgısının bünyesinde incelemiş olup bu çalgının kemençe ve kopuz gibi isimlerle de ifade edildiğini vurgulamaktadır. İki tele sahip olan perdesiz enstrümanın telleri incelendiğinde at kılından yapılmakta olduğu görülmektedir. Bızançı çalgısında olduğu gibi ıh çalgısı da tırnak ile icra edilmektedir. Bu tırnak tekniği sayesinde duyulan ses, insan sesini andırmakta olup müziğe mistik bir

gizem katmaktadır. Çok nadir olsa da yorumcu bakımından farklı sesler elde edilmek istendiğinde flajöle tekniği de kullanılmaktadır. Yapısal özellik bakımından üzerine hayvan derisi gerilen oval bir gövdeye sahip boyutu bakımından 75-95 cm, sap kısmı bakımından 40-45 cm, yay kısmının ise 50-85 cm arasında değişim göstermiş olduğu görülmektedir. İcrası sırasında diz üstünde konumlanmaktadır. İki telli çalgının pes sesi re tiz sesi de sol veya la notasına karşılık gelmektedir (Deligöz, 2019).

İgil çalgısı elips biçiminde gövdeye sahip olup üstüne deri gerildiği görülmektedir. Perdesiz bir çalgı olup akort bakımından dörtlü veya beşli aralıklarla akortlanmakta olup çalgı dikey biçiminde icracının ayak bileğine dayandırılarak icra edilmektedir. Çalgının boyutu incelendiğinde yaklaşık olarak 1 m. ve kavisli yapıya sahip yayın uzunluğunun ise 80 cm. olduğu bilinmektedir. İki tele sahip çalgı genellikle tellerin aynı anda çalınmasıyla icra edilmekte olup pes olan ses dem sesi olarak isimlendirilmektedir. Çalgının aldığı isim nedeniyle bazı araştırmacılara göre köken açısından dön gel anlamına geldiği bazı araştırmacılara göre ise iki kıl anlamına geldiğinden söz edilmektedir (Çelik, 2018).

İkili çalgısı da iki tele sahiptir. Perdesiz bir enstrüman olarak tasarlanan çalgının gövdesi yuvarlak olup üstüne deri gerilmektedir. Telleri at kılından yapılmakta olan çalgının akortlanmış biçimi olarak iki tel arasındaki sesin dörtlü aralığa sahip olduğu görülmektedir. Dikey pozisyonda icra edilen çalgının boyunun yaklaşık 90 cm, yayının boyunun ise 60 cm.ye denk gelmektedir. Altay Türklerine ait çalgının kam kültüründeki yeri yadsınamaz ölçüde önem taşımaktadır. Mitolojide ikili çalgısının Erlik hanın kutsal çalgısı olduğu görüşü hakimdir. Bu nedenle çalgıya dini ritüellerde yer verilmektedir (Deligöz, 2019).

Kalkobuz çalgısına Oğuz Türklerinin kahramanı Dede Korkut'un hikayelerinde sıkça rastlanmaktadır. Çalgının yaklaşık boyutu 70-85 cm. aralığında değişim göstermektedir. İki telli enstrüman dörtlü aralıklar ile akortlanmaktadır. Kazakistan Türklerinde çalgının dört telli biçimi de kullanılmaktadır. Kam ritüellerinde sıklıkla kullanılan çalgının kenar kısımlarında ses çıkaran metaller ve flamingo tüyleri dikkat çekmektedir. Çalgının kalp şeklinde tasarlanan gövde kısmı diğer enstrümanlardan kendini ayırmaktadır (Çelik, 2009).

Gışek çalgısının isim kökeni açısından yay çek anlamına geldiği görülmektedir. Çalgının üstüne deri gerilen gövdesi yuvarlak biçimde olup iki ve dört telli şekillerinin de olmasına rağmen genellikle üç telli olarak üretilmektedir. Genellikle telleri at kılıyla yapılmasına karşın zaman içerisinde çelikten, bağırsaktan ya da ipekten yapılan tellerin de var olduğu göze çarpmaktadır. Çalgının sağlam olması için iç kısmına metalden yapılmakta olan bir sap kısmı eklenmektedir. Şekil benzerliği açısından kalkobuz ve igil çalgısını andırmaktadır (Çelik, 2018).

Kamanca algısının mucidi Evliya elebi'nin seyahatnamesine göre 2. retmen nvanı ile nam salmış olan Farabi'dir. Üç veya dört telli biçimleri olan çalgının çok rastlanılmasa da beş telli biçimleri olduğu da görülmektedir. Gövdesine deri gerilen çalgının genel boyu yaklaşık olarak 70 cm ye tekabül etmektedir. Notasyonu incelendiğinde dizek üstünde sol anahtarı olan çalgının icrası sırasında dizekte yazan notadan bir ton üstünün icra edilmekte olduğu görülmektedir. Enstrüman akortlanış biçimi açısından genel olarak fa#-si-fa#-si seslerine ayarlanmaktadır (elik, 2009).

Rebab algısının kökeni hakkında kesin bilgi fikirdaşlığı bulunmamakla birlikte bu çalgının kökenini kimi araştırmacılar Horasan Türklerine kimi araştırmacılar ise Araplara dayandırmaktadır. Kemanı Hızır Ağa unvanı ile bilinen musiki alimi rebab çalgısının, tıpkı kamanca çalgısı gibi, Farabi tarafından icat edildiğini savunmaktadır.  tele sahip enstrümanın günümüzde kısa saplı ve dört telli biçimleri de bulunmaktadır (elik, 2018). Önceleri mızrap ile alınmakta olan çalgı daha sonraları yaylı çalgı haline getirilmiştir (Aksu, 1990). Bu bağlamda Mevlana'nın rebab çalgısını mızrapla icra ettiğinin görülmesi çalgının iki türlü de icra edilebildiğini göstermektedir (Kaya, 1998).

2.2. Yaylı algıların Avrupa'daki Prototipleri

Fidel algısı incelendiğinde yaylı algıların Orta Asya topraklarından Avrupa'ya ulaşan yolcuğu sonrasında ve Orta ağ Avrupası'nda kendini göstermiş bir çalgı olduğu görülmektedir. Yapısal özelliği bakımından çalgının kısa boyun bölgesine sahip olup kürek biçiminde ve ortasında yuvarlak açıklığı olan gövdesinin olduğu görülmektedir. Çalgı biçim olarak incelendiğinde Türkistan bölgesindeki kemece çalgısına olan benzerliği ile dikkatleri çekmektedir. 10.yy da çalgının kendini yenilediği ve armut şeklini anımsatan yeni gövdesi ve ortasındaki yuvarlak açıklığın yerini daha kkk iki açıklığa bıraktığı görülmektedir. 11 yy'a geldiğinde çalgı tekrar mevcut biçimini yenilemiş ve bu yenileme sonucu perdesiz bir çalgıya dönüşerek aynı zaman da gövdesinin de düzleşmiş olduğu görülmüştür. algıda 10 yy da kendini gösteren iki kkk açıklığının yerini, parantez şeklini andıran açıklığa bırakmış olduğu ve yeni biçiminde bel kısmının oluştuğu gözlemlenmektedir. Enstrümanın icra edildiği yıllar boyunca 1 tel ile 5 tel arasında değişen şekillerinin varlığına rastlanmaktadır. Çeşitli değişimler sonucunda soprano, alto ve tenör biçimleri ile farklı boyutları ortaya çıkmıştır (Akın, 2018).

Bazı araştırmacılara göre fidel çalgısı ilk olarak Balkanlarda ortaya çıkmış olup sonradan Avrupa'ya ulaşmış olduğu söylenmektedir. Balkanlar konum itibari ile Anadolu'nun batısında olması nedeni ile Orta Asya topraklarında yapımı gerçekleşen yaylı algıların Anadolu topraklarına ardından Balkanlara ve sonrasında Avrupa'ya yayılmış olma olasılığı bütün savlarda, bir labirentin tek çıkış noktası olduğunu kanıtlamaktadır (Başdan,

2008). Keman çalgısına form benzerliği açısından en yakın çalgı aletlerinden birinin Fidel çalgısı olduğu görülmektedir (Kurtçu, 2012).

Viyol çalgısı incelendiğinde 15. ve 18. yüzyıllar arasında yaylı çalgılar içinde revaçta olduğu görülmektedir. Çalgının son halinin yapısal özellikleri incelendiğinde orta bölümünde bel kısmının olduğu, köşe kısımlarının sivri olmadığı, iki ya da üç tane ses açıklığına sahip olduğu, 5 ila 7 arasında tel sayısının olduğu ve perdeli bir çalgı olduğu gözlemlenmektedir (Başdan, 2008).

2.3. Keman Çalgısı ve Kelimesi Üzerine Bir İnceleme

Batı müziğinin yaylı çalgılar ailesi incelendiğinde en küçük üyesinin keman çalgısı olduğu görülmektedir. Keman çalgısının ilkel şekli itibari ile 1520-1550 yılları arasında İtalya'da ortaya çıktığı bilinmekte olup günümüzde hala varlığını sürdüren en eski kemanların ise Andrea Amati yapımı kemanlar oldukları görülmektedir (Güner, 2019). Çalgının gelişimini 17. Yüzyılda Avrupa'da tamamladığı bilirse de günümüz Türkiye'sinin topraklarına tam olarak ne zaman geldiği hakkında net bilgiler olmamakla beraber çalgının 16. Yüzyılda Osmanlı Döneminde Sultan Süleyman Han'ın veziri olan İbrahim Paşa tarafından icra edildiği hakkında söylenceler bulunmaktadır (Feyzi, 2016). Osmanlı döneminde mehterhanenin kapatılmasının ardından 1827 yılında Muzika-i Humayun kurulmuş ve böylece Türk müziğinde batılılaşma adımının başlanmış olduğu görülmüştür. Müzika-i Humayun orkestrasında yer alan keman çalgısı yapısal değişikliğe uğramadan Türk müziği kültürüne de uyarlanmıştır (Feyzi,2016).

Keman çalgısının bölümleri şunlardır; salyangoz, burgu, eşik, sap, tuşe, gövde, f delikleri, can direği, fiक्सler, köprü, çenelik, kuyruk ve tellerden oluşurken kemani icra etmek için kullanılan yay; kıllar, çubuk, vida, baş parmaklık, topuk ve sarma kısımlarından oluşmaktadır (Güner, 2019). Keman çalgısının akort sistemi pesten tize doğru incelendiğinde sol (G), re (D), la (A), mi (E) olmak üzere toplam dört tane teli bulunmakta olduğu ve 4 oktava kadar ses genişliğine sahip bir çalgı olduğu gözlemlenmektedir (Dalkıran, 2017). Türk müziğinde ise keman çalgısının akort sistemi incelendiğinde, akordunun sol-re-la-mi; sol-re-la-re; do-sol-re-la; do-sol-re-sol olmak üzere dört farklı şekilde akort yapılmakta olduğu görülmektedir (Hatipoğlu, 2017).

Çalgının yapısal özellikleri incelendiğinde boyutunun 60-62 cm. uzunluğuna denk geldiği yay boyutunun ise 75 cm.'ye denk geldiği görülmektedir (Dalkıran, 2017). Keman çalgısının icrası sırasında çalgının arka kapağı icracının sol omzundaki köprücük kemiğinin üstüne getirilerek yatay pozisyonda konumlanmakta ve yay da sağ elde tutulmaktadır (Gören, 2013). Keman yayının dip kısmında oyuk ile dergi sargının bulunduğu bölümün arasına baş parmak yerleştirilmektedir. Tam baş parmağın karşısına gelecek şekilde ise orta parmak yerleştirilir. Yüzük parmağı ise hemen orta

parmağın yanına konumlandırılır. Yüzük parmak ve orta parmak dip dibe iken serçe parmak ve işaret parmağı bu iki parmakla arasına mesafe almaktadır. Bu bağlamda işaret parmağı deri sargının üstünde olup serçe parmak ise vidaya değmeyecek şekilde tahta kısmın üstüne gelecek şekilde yerleştirilmektedir (Ulucan, 2005).

Türkçede okçu anlamına gelen kelime terminolojik olarak incelendiğinde Osmanlıcadaki anlamının kemankeş kelimesine karşılık geldiği ve farsça keman kelimesinin ise Türkçede yay, kavis anlamına geldiği görülmektedir (Doğan, 2017). Okçu Millet unvanı ile tanınan Türkler için ok ve yayın anlamının büyük manalar taşıması kaçınılmazdır (Altundal, 2020). Bu bağlamda keman çalgısının ve okun köken birliğinin bulunduğu Türk elinin günümüz keman çalgısının ortaya çıkmasında pusula görevi gördüğü anlaşılmaktadır. Bu durumda hedefi olan gemi, keman çalgısını simgelerken rüzgâr ise Türk'ün mihenk taşı ok ve yay kavramlarını simgelemektedir. Bu doğrultuda, Türk kültürünün izi yaylı çalgıların doğumuna vasıta olarak keman çalgısının ortaya çıkmasında ise kuark görevi görmüştür.

2.4. Müzik Eğitiminde Keman Çalgısında Kullanılan Teknikler

Türk müziğine ait keman metotları incelendiğinde yay teknikleri bakımından Batı müziğine ait ekolleri örnek almış oldukları görülmektedir (Nünükoğlu, 2019). Bu nedenle bu bölümde daha detaylı bir inceleme yapabilmek açısından sağ ve sol el teknikleri incelenirken Batı müziği kaynakları ele alınmıştır.

Keman çalgısı icra edilirken sağ el parmaklarının yaya, sol el parmaklarının ise tele hakimiyet kurduğu görülmektedir. Detaşe, legato, portato, staccato, tremolo, martele, chords, spiccato, sautille, colle, ricochet, fouette, sağ el teknikleri arasında; flajöle, vibrato, glissando, shifting sol el teknikleri arasında; tril, çarpma, apojatür, mordan, grupetto sol el süslemeleri arasında; pizzicato ise hem sağ hem sol el teknikleri arasında varlığını göstermektedir.

Detaşe en temel yay tekniğidir. Yayda çekme ve itme hareketleri ile oluşmakta olan belirgin yay değişimleriyle uygulandığı görülmektedir (Eğilmez, 1998).

Legato en az iki notanın tek yayda ve bütünlük içinde sesler arasında duraksama yaratılmadan çalınmasıdır (Gören, 2013).

Portato yay hareketi incelendiğinde legato ve detaşe hareketlerinin birleşmesiyle gerçekleşen yay hareketidir. Birden çok nota legato hareketindeki gibi aynı yayda çalındığı halde sağ elin işaret parmağının yaya baskı yapması sonucu bu teknikte sesler detaşe duyumunu anımsatmaktadır (Gören, 2013).

Staccato tekniğinin Türkçe karşılığına bakıldığında kesik kesik anlamına geldiği görülmektedir. Sağ elin işaret parmağı yardımıyla tele yapılan yatay baskılar sonucu bu duyum elde edilmektedir (Günaydın, 2009). Bu tekniğin hızlı tempolarda kullanıldığı görülmektedir (Gürel, 2011).

Tremolo tekniği incelendiğinde ard arda gelen çok hızlı detaje hareketleri ile oluştuğu görülmektedir. Hareketin hızlı olması sebebiyle bu teknikte kolun aksine sadece bilek ve parmaklar aktiftir (Ulucan, 2005). Müziğe gösteriş katmak istendiğinde tremolo tekniği forte nüans ile uygulanırken müziğe dramatik ya da esrarlı bir etki katmak istendiğinde ise piano nüans ile uygulanmakta olduğu gözlemlenmektedir (Gören, 2013).

Martele tekniği staccato tekniğinin daha geniş yayda uygulanıyor olması ile ortaya çıkmaktadır. Birbirinden ayrı çekme ve itme hareketlerinin gözlemlendiği yayla aksanlı ve keskin bir duyum sağlandığı görülmektedir (Ulucan, 2005).

Chords tekniği incelendiğinde Türkçe karşılığı olarak akorlar şeklinde isim aldığı görülmektedir. Bu durumda akor seslerinin bir bütünlük içinde ve aynı anda birden fazla telin duyulması ile oluştuğu anlamına gelmektedir.

Spiccato yay tekniğinde yayın tel ile arasındaki sürtünmenin kesildiği görülmektedir. Bu teknikte yay, çekme ve itme hareketleri esnasında havaya zıplamaktadır. Her yayın kendine özgü bir denge noktası bulunmaktadır ve spiccato tekniği esnasında yayın denge noktasının nerede olduğu tespit edilerek hareketin o noktada yapılması ortaya çıkan sesin kaliteli olmasını sağlamaktadır (Günaydın, 2009).

Sautille tekniği spiccato tekniğini anımsatmakta olup bu tekniğin hızlandırılmış hali olarak görülmektedir. Bu bağlamda spiccato tekniğinde kullanılan ön kol bu teknikte devre dışıdır (Gören, 2013). Spiccato tekniğinden bir diğer farkı ise bu teknikte yay havadan bırakılmamakta tele koyulmaktadır. Yayda detaje hareketi çok hızlı gerçekleştiği için yay kendiliğinden zıplama hareketini meydana getirmektedir (Günaydın, 2009).

Colle tekniği tıpkı martele tekniğini anımsatsa da martele tekniğinde havalanmayan yay colle tekniğinde havalanmaktadır. Havalanan yay yavaşça tele düşürülmesi sağlanmakta olup ardından telin ısırtılması ile meydana geldiği görülmektedir (MEB, 2011).

Ricochet tekniği incelendiğinde tekniğin, aynı yay istikametinde birden çok notanın zıplaması ile meydana geldiği görülmektedir. İlk notaya yay havadan bırakılmakta olup devamında yayın kendi kendine zıplaması sağlanmalıdır.

Fouette tekniği sırasında yayın hep aynı noktadan başlanmakta olup hep aynı yay yönünde hareket etmesi ile hareketin oluştuğu görülmektedir. Yayın hem çekerken hem iterken ki hareketi esnasında kullanıldığı görülmekte

olsa da genellikle bu tekniğin daha çok yayın itme hareketi yaptığı anda kullanılıyor olması tercih edilmektedir. Bu bağlamda yayın itme hareketi yaptığı sırada bu teknik uygulanırken yayın üst yarısının tercih edildiği görülmektedir (Gören, 2013).

Flajöle sol el tekniğidir. Parmakların sadece tele dokunarak elde ettiği ses farklılığı ile kendini göstermektedir (Gören, 2013).

Vibrato Türkçede salınım anlamına gelen titreşim tekniğidir (Gören, 2013). Tel üstündeki sol elin parmağı ve kolun geriye ileri doğru yaptığı hareket ile kendini göstermektedir. Bu hareket esnasında sesin keskin değil dalgalı bir duyum alması sağlanmaktadır. Teknik icrayı yumuşatırken oluşan müziğe de esneklik katmaktadır (Gürel, 2016).

Glissando kelime anlamı bakımından kayarak kelimesi ile özdeşleştiği görülmektedir. Tuşe üstündeki parmağın telden hiç kaldırılmadan yukarı ve aşağı doğru hareket etmesi ile oluşmaktadır (Gürel, 2016).

Shifting pozisyon geçiş tekniğidir. Sol el parmağının bulunduğu tuşe üstündeki pozisyonunu değiştirmesi ile gerçekleşen tekniktir. Glissando tekniği uygulanarak ya da uygulanmayarak gerçekleşebilir. Kemanın üçüncü pozisyonunun ilerisindeki pozisyonlarına geçiş işlemi yapılmakta ise parmağın nota üstündeki temasının kolaylaşması için sol kol ve el içeri kısma doğru çevrilmektedir (Gören, 2013).

Tril müziği zenginleştirmek amacıyla yapılan süslemelerden biridir. Yan yana gelen yarım ya da tam tondaki notanın sürekli tekrarlanarak arka arkaya hız kesmeden çalınması ile meydana gelir (Pirgon, 2010).

Çarpma ritimsel değerini kendinden önceki veya sonraki notadan alabilmektedir (Sahil, 2019). Esas notanın önünde yer alan küçük nota ile kendini göstermektedir. Küçük nota sanki yanlışlıkla çalınmış gibi bir izlenimle hızlıca parmağın esas notaya geri dönmesiyle gerçekleşmektedir.

Apojatür ile çarpma notası birbirini andırırsa da çarpma çok minimal bir zamanda gerçekleşirken apojatür notası kendinden sonraki notanın ritminden yarı zamanını almaktadır.

Mordan çift çarpma anlamına gelmektedir (Sahil, 2019). Ana notanın önüne koyulmakta olan iki çarpma notası ile kendini gösterir. Ritimsel değerini kendinden önce gelen notadan veya kendinden sonra gelen notadan alabilmektedir (Gürel, 2016).

Grupetto, kümeleme notalarla oluşmakta olup ana sesin bir alt veya bir üst sesi kullanılarak oluşan dört beş nota eklenerek gerçekleşen süslemedir (Pirgon, 2010).

Pizzicato sağ ve sol el tekniği olarak iki farklı kategoride incelenmektedir. Bu teknik esnasında ya sağ elin işaret parmağı teli çeker ya

da sol elin parmakları teli çeker. Sağ el ile çok kolay bir uygulamaya sahipken sol elde bu tekniği uygulamak virtüözite ister (Çuhadar, 2009).

3. TARTIŞMA ve SONUÇ

Çalışmada keman çalgısının günümüzde bilinen kaynaklar doğrultusunda kökenine ulaşılmak istenmiş ve bu bağlamda yaylı çalgıların kökeni irdelenmiştir. Türklerin kadim silahları ok ve yay ikilisinin yaylı çalgıların doğuşuna ilham verdiği değerlendirilmiştir. Üflemeli, vurmali ve telli çalgılar var iken yayın tele sürtülmesi ile Türklerin deneyimi ile yaylı çalgılar adı altında yeni bir enstrüman kategorisinin oluşmuş olduğu görülmüştür. Araştırma sonucu oluşan yaylı çalgılar farklı coğrafi bölgelere çeşitli vasıtalar ile ulaşmış olup bulunduğu bölgenin kültürüne göre isimlendirildiği ve biçimlerinin geliştiği belirlenmiştir. Bu bağlamda çalgı çeşitliliği müzik dünyasına zenginlik kazandırmıştır.

Yazılı kaynaklar doğrultusunda yaylı çalgıların ilk olarak 8. Yüzyılda Uygur Türklerinde görüldüğü ve Orta Asya'dan hareketle başka coğrafyalara ulaştığı belirlenmiştir. Yaylı çalgıların günümüz keman çalgısına evrilme süreci ise 16. Yüzyılı bulmuş olup son şekline 17. Yüzyılda ulaşmıştır. Yaylı çalgı ailesinin üyesi olarak günümüz Türkiye'sinin topraklarına gelmesi gecikmemiş olup ilk fiziki varlığını Osmanlı Döneminde 16. Ve 17. Yüzyıllarda göstermiştir. Çalgının, Muzika-ı Humayun'un kurulması ile Türk müziğinde yerini aldığı görülmüştür. Türk müziğine uyarlanan keman çalgısında yapısal bir değişiklik yapılmadığı, müzik eğitiminde keman çalgısında kullanılan yay tekniklerinin aynen benimsendiği sadece akort sistemi açısından icracıların tercihine göre farklılıklar gösterebildiği değerlendirilmiştir.

*Çalgıların doğuşuna sebep olan ok ve yayın bir telli çalgı üstünde denenmesi süreci sonrası sadece savunma aracı olmaktan çıktığı ve evrimleşerek yeni bir çalgı topluluğunun var olmasına sebebiyet verdiği görülmüştür.

*Araştırma sonucu yaylı çalgılar kategorisi altında incelenen keman çalgısının kökeninin Orta Asya- İç Asya olduğu ve buradan da müziğin ulaştığı bütün coğrafyalara yayıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

*Yaylı çalgıların Türk eline vardığının müzik literatürlerinde geçmesi bu bağlamda müzik kültüründe eksik kalan Türk saygınlığının hakkının verilmesi, yapılan çalışmaların nitelik ve güvenilirliğini arttıracaktır.

Kaynaklar

Tezler

Akpınar, Gülbahar. (2010). *Başlangıç Keman Eğitiminde Kullanılabilir Okul Şarkıları, Türküler ve Tekerlemeler*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

- Aksu, Sema. (1990). *Türk Musikisinde "Rebab" Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Altundal, Gökhan. (2020). *16-18. Yüzyıllar Arasında Osmanlıda Ok Yapım ve Atış Teknikleri*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Başdan, Fethiye. (2008). *Keman Eğitimi ve Viyola Eğitimi Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıkların Karşılaştırmalı Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Çelik, Özgür. (2009). *Türk Dünyasında Üç Yaylı Çalgı: Kıkobız, Kamança ve Kabak Kemane Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çelik, Özgür. (2018). *Batı Anadolu'da Kabak Kemane ve İcra Geleneği*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Dalkıran, Hüseyin. (2017). *Türk Müziği Tarihi Evrelerinde Kemanın Yeri*. Yüksek Lisans Tezi, Halıç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Deligöz, Atakan. (2019). *Hakasya, Tuva, Altay, Kazakistan ve Türkiye'de 18. Yüzyıldan Günümüze Turnak Çalgılar*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Doğan, Abdullah. (2017). *Osmanlıda Kemankeşlik (Okçuluk) ve Ahilik Ritüelleri*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Eğilmez, Özgür. (1998). *Anadolu Güzel Sanatlar Liselerinde Hazırlık Sınıfı Keman Eğitiminde Uygulanan Temel Yay Teknikleri*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gören, Ö. Alptekin. (2013). *Kemanda Teknik Sorunların Saptanması ve Bu Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri*. Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Günaydın, Melih. (2009). *Anadolu Güzel Sanatlar Liselerinde Okutulmakta Olan Keman Eğitimi Ders Kitaplarında Yer Alan Yay Tekniklerinin Öğrenciler Tarafından Kullanılabilirlik Durumunun İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güner, S. Ufuk. (2019). *Ülkemizde Keman ve Keman Eğitimi Alanlarında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi (1986-2018)*. Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Gürel, Murat. (2011). *Keman Eğitiminde Kullanılan Süsleme Tekniklerinin Türk Müziği Keman İcrasındaki Uygulama Biçimi ve Buna Yönelik Araştırmaların Oluşturulması*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kaya, M.Refik. (1998). *Dünden Bugüne Rebab ve Yeniden Ele Alınması*. Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kurtçu, Erdal. (2012). *Güzel Sanatlar Fakülteleri Müzik Bölümü Müfredatlarında Bulunan Keman Eğitimi Derslerinde Yaşanan Sorunların Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Nünükoğlu, Ali. (2019). *Türk Musikisi Keman Metotlarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Özcan, Alper Tunga. (2008). *İklig-Rebab-Kemençe-Keman: Yaylı Çalgı Evrimi ve Müzik*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Sahil, Mert. (2019). *Kemanda Türk Müziği Süslemelerinin İcrası İçin Hazırlanmış Araştırmaların Keman Eğitiminde Kullanılabilirliği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi

Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Uluçan, Sevil. (2005). *Kemanda Yay Tekniğinin Temel Bilgileri ve Gelişimi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bildiriler

Feyzi, Ahmet.(2016, Nisan). *Türk Müziğinde Keman Geleneksel Türk Müziğinde Kültürel Alış-Veriş ve Değişim Süreci Üzerine Bir İnceleme*. Erzurum Müzik Bilimleri Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Erzurum.

Makaleler

Akın, Özlem.(2018). Dünyadaki Önemli Keman Ekolleri ve Türkiye'de Uygulanan Ekoller, *Eğitimde Kuram ve Uygulama*.

Çolakoğlu Sarı, Gözde.(2014). Asya'dan Avrupa'ya Yaylı Çalgılar Tel Üzerinde Ses Elde Etme Tekniğine Göre Sınıflandırma, *International Journal of Social Science*.

Çuhadar, Hakan.(2009). Kemanda Çalma Teknikleri, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

Eroğlu, Türker.(2017). Türkü Nedir?, *Kesit Akademi Dergisi*.

Gürel, Murat.(2016). Hakkı Derman'a Ait Bayatı Keman Taksiminin Analizi, *Rast Müzikoloji Dergisi*.

Hatipoğlu, Vasfi.(2017). Türk Müziği Keman Akordu, *İdil Dergisi*.

Pirgon, Yüksel.(2010). Süslemelerin Batı Müziğindeki Gelişim Süreci, *e-Journal of New World Sciences Academy*.

Şimşek, Mehmet & Sağer, Turan (2022). Teke Yöresi Yörük Türkmenlerinde İklik Çalgısı, *İdil Sanat ve Dil Dergisi*.

Yener, Serhat. (2012). Osmanlı Dönemi Minyatürlerinde Enstrüman Figürleri Üzerine Bir İnceleme, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

Kitaplar

MEB. (2011). *Müzik Aletleri Yapımı Ders Kitabı*. Devlet Kitapları Müdürlüğü.

Ögel, Bahaeddin. (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş* (9. Cilt). Ankara

SUMMARY

Aim

The general aim of this research is to reach the origin of the violin instrument by going down to its oldest sources and to determine its ancient place in the Turkish music world. In the context of the historical development of the violin, what is its main source according to the written sources, what are its common features with today's violin instrument, and what is the use of today's violin in Turkish music? Also, what are the techniques used in the violin instrument in music education? It is aimed to investigate the answers to the questions.

Method

In this section, the research model to be applied, the universe and sample of the research, the methods to be used during data collection and the way the data will be analyzed and interpreted are given in detail. In the research, scanning and trial model were used. First, the current and past situation is defined. Then, by establishing a cause-effect relationship, new theories were created. While using the screening model, information was collected and a

hypothesis was established when using the experimental model. The universe and sample of the research consists of Turkish world string instruments. Documents were used as data collection tool. Written sources containing information about the phenomena we aim to research will be analyzed, synthesized, and evaluated and interpreted by me as a result.

Findings and Comments

When bowed instruments are examined, it is seen that their sources are the bow and arrow, which are defense tools. The existence of prototypes of string instruments is first seen in the lands of Central Asia. Due to the lack of historical sources, it is not known exactly when they first appeared, but the first trace it is seen in the Uyghur Turks at the time corresponding to the 8th century. String instruments as a result of various cultural interactions; As a result of nomadic culture, silk road trade and wars, instruments changed and developed in line with societies own cultural characteristics. String bows reached first to Anatolian lands and then to European lands. While the instruments spread to different societies, they were shaped in line with the unique characteristics of the societies and were named with new names in this direction. Although there is no consensus today in terms of the origin of the violin instrument, the fact that music scientists point to the lands of Central Asia in terms of the origin of the string instruments indirectly proves that the origin of the violin instrument is the lands of Central Asia.

Conclusions and Discussion

In this study, it was aimed to reach the origin of the violin instrument known today and in this context, the origin of the string instruments was examined. The ancient weapons of the Turks, the arrow and the bow, were considered as inspiration for the birth of the bowed instruments. While there were wind, percussion and string instruments, it was provide to create a new instrument category under the name of string instruments, with the experience of the Turks, by rubbing the string on the broadcast. String instruments formed as a result of the research have reached different geographical regions by various means and it has been determined that they are named according to the culture of the region and their forms have developed. In this context, the musical diversity of the instrument environment has been enriched. According to the conclusions reached as a result of the literature review, it is an undeniable fact that the homeland of string instruments is Central Asia. So it is necessary to see how utopian it is to say that the origin of the violin instrument came from Europe. The existence and development process of string instruments, which are the traces of Turkish culture; It become an important medieval step in the name of music.

**RUMİ MOTİFİNİN KÜBİZM SANAT AKIMI ETKİSİ İLE
STİLİZASYONU SONUCU OLUŞTURULAN KUTRİ MOTİFİ VE
KUTRİ KUTUR TASARIMI**

**KUTRİ MOTİF AND KUTRİ KUTUR DESIGN CREATED AS A
RESULT OF STYLIZATION OF RUMİ MOTİF WITH THE EFFECT
OF CUBISM ART MOVEMENT**

*Ebru ÇORUH**
*Figen KÖSE***

Özet

Sanatın, tarih boyunca dönemler geçirerek farklı şekilde yorumlandığı görülmektedir. İçinde bulunulan durumdan çıkmak, yeni arayış ve tutum kazanmak amacıyla bir sanat akımı başka bir sanat akımına ya bir tepki olarak doğmuş ya da daha da geliştirilip farklı bir boyut kazandırılmıştır. Bu durumdan hareketle geçmişi çok eskilere dayanan, tezhip sanatı başta olmak üzere birçok sanat dalında kullanılan “Rumi” motifi, 20.yüzyıl sanat akımlarından biri olan “Kübizm” sanat akımı etkisiyle stilize edilmiş, yeni bir motif oluşturulmuştur. Motife yaşam gücü anlamına gelen “Kutri” ismi verilmiştir. En güzel şekilde motifin gösterilebileceği düşünülen bir pelerin tasarlanmış, keçe iğneleme tekniği ile “Kutri” pelerine iğnelenmiştir. Hazırlanması için geniş bir kumaş yüzeyine ihtiyaç duyulan pelerine “Kutur”adı verilmiş, ortaya çıkan tasarım “Kutri Kutur” olarak tanımlanmıştır. Yaşamı içinde barındıran alan anlamına gelen bu çalışmada “Rumi”nin estetik yapısı ile “Kübizm”in forma verdiği önem vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rumi, kübizm, yün keçe, stilizasyon

Abstract

It is seen that art has been interpreted in different ways by passing periods throughout history. In order to get out of the current situation, to gain a new search and attitude, an art movement was either born as a reaction to another art movement or was further developed and gained a different dimension. Based on this situation, the "Rumi" motif, which has a very old history and is used in many art branches, especially in the art of illumination, has been stylized with the influence of the "Cubism" art movement,

* Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü Gaziantep / TÜRKİYE ecoruh@gantep.edu.tr
ORCID: 0000 0001 8039 828X

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü Gaziantep / TÜRKİYE
fgnks1974@hotmail.com ORCID: 0000-0002-2407-8043

one of the 20th century art movements, and a new motif has been created. The motif was given the name "Kutri", which means life force. A cloak, which is thought to be able to show the motif in the most beautiful way, was designed, and the "Kutri" cape was pinned with the felt pinning technique. The cloak, which required a wide fabric surface for its preparation, was named "Kutur" and the resulting design was defined as "KutriKutur". In this study, which means the space that contains life, the aesthetic structure of "Rumi" and the importance given to form by "Cubism" were tried to be emphasized.

Keywords: Rumi, cubism, wool felt, stylization

Giriş

Süsleme sanatı tarihin hemen hemen her döneminde kendini göstermiştir. Çünkü insan yapısı gereği var olan olduğu gibi alıp kullanmaz kendince ekler, çıkarır ve özellikle de süsler. Mağara duvarlarında ya da kayalar üzerinde ilk örneklerini gördüğümüz süslemelere ilk çağlardan itibaren rastlamaktayız. Hangi amaçla çizilirse çizilsin bu davranış insanların sosyal ihtiyacı olarak kabul edilmektedir.

İnsanlar bir arada yaşadıkça toplum, ulus bilinci yerleşmiş bu da her toplumun kendine has zevk ve sanat anlayışını oluşturmuştur. Türk süsleme sanatının bir motifi olan rumi, Türk toplumunun tarihsel süreci içinde önemli bir yere sahiptir.

"Bilinen en eski Türk topluluğu Orta Asya Hunları'dır. Güney Sibirya'da Altay Dağları eteklerinde, Kafkasya'da ve Pazırık'ta yapılan kazılarda kurganlardan çıkan eşyaların üzerinde hayvan figürlerine sık rastlanmaktadır. Nitekim Kafkasya'nın Kuban bölgesindeki kurgandan çıkarılan genel çizgileri açısından yırtıcı bir kuş başı ve muhtemelen sancak tepeliği olan bronz obje gaga, göz altı ve başın arkasındaki kıvrımlarla rumileşme sürecinin başlangıcı gibidir"(Koç, 2015, s. 7).

M.Ö 8-4y.y. arasında rumi motifinin tüm çeşitlerinin kullanıldığını görmekteyiz. M.Ö 8-4y.y.da kullanılan rumilerle, 15-16y.y.da Anadolu Selçuklu Dönemi rumilerinde üslup birliği vardır ve bu üslup hayvansal mücadelelerdeki hareketliliğe dayanan bir durumdur. Badem rumi, dilimli rumi, sapa bağlanma her devirde yer alırken, milattan sonraki dönemde kompozisyon oluşturulmuş şekilde, Samarra süslemelerinde görülür. Yine kompozisyon oluşturularak 16.yüzyılda bitkisel süslemelerde yer almıştır. Rumi süslemelerde 14.yüzyıla kadar hayvanları tanımak olanaklıdır(Aksu, 2002, s. 185-186).

Rumilerin her yere kolayca adapte edilebilmesi ve daima kendini yenileyebilmesi Osmanlı süsleme sanatında etkisinin artmasına neden olmuştur. Hatta Fatih Sultan Mehmet'in kütüphanesi için hazırlanan pek çok yazma eserde rumi çok daha farklı bir şekilde yorumlanarak Türk Osmanlı karakterli bir rumi ortaya çıkarılmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde;

süslemelerin temel yapısı, çizim özelliklerine değeri verilmemiş, batı etkisinde kalmış, klasik süsleme motifleri orijinallğini kaybetmiştir. 19.yüzyılda bu etki artmış, rumilerin çizimi Neoklasik denilen bir üslupla tamamen değışip farklı bir estetik görünüşe bürünmüştür(Ertürk, 2018, s. 55-56).

Rumi kelimesinin kökenine bakıldığı zaman ise “Anadolu’ya ait” anlamına gelir. Roma İmparatorluğu’ndan İran Yaylalarına değin olan Anadolu Yarımadası’na, Diyar-ı Rum denmesi dolayısıyla, motif bu ismi almıştır(Derman, 1991, s. 182).

Rumi “teknik açıdan yapımı zor, çarpıcı ve estetik motiflerdir. Yuvarlak bir gövdeden uca doğru daralarak, ince bir uç ile biter, bazen aynı gövdeden ikiye ayrılır, uzar, kısalır, kendine özgü biçimler alır ve rumiler helezonik dallar üzerindedir”(Koc, 2015, s. 7).

Çizilişindeki farklılıktan kaynaklanarak ve desen içindeki görevine bakılarak rumi iki şekilde gruplandırılır. Çizilişine göre sade, işlemeli, sarılma(piçide), sencide, hurdelenmiş ve dendanlı rumi isimlerini alır. Desen içindeki görevine göre ise; ayırma rumi, ortabağ, tepelik ve hurde rumi isimlerini alır(Derman, 1991, s. 182-183).

Metropolitan Müzesi ve Freer Gallery of Art Washington’daki iki adet seramikten yapılmış tabakta Gülşah’ın çadırının perdesindeki kıvrık dal ve rumiler ilgi çekicidir. Tabaklardan ilki, 1187 tarihinde Ebu Zeyd’in eseri olup seremoni sahnesini göstermektedir. Tabaktaki perde kırmızı renktir, rumi ve kıvrık dallarla bezelidir. İkinci seramik tabak harp sahnesini konu almış, çadırın köşelerinde, ünitelerinde yer alan süslemeler kıvrılmış dallar ve rumilerle meydana getirilmiştir(Başaran, 1999, s. 8). Gülşah ve Varka hikâyesinin resmedildiği seramik tabaklardaki rumiler Selçuklular Döneminde ruminin kullandığını göstermektedir.

İstanbul Çinili Köşkte bulunan beş köşeli çıkıntıda oluşan odanın ve bodrumun kubbesi palmet ve malakari (kabartma)rumi ile doldurulmuştur(Aslanapa, 1989, s. 358). Hatayi ve rumi klasik cilt kapaklarında motif ve kompozisyon olarak kullanılmışlardır(Yaman, 2008). Altın telli kemha kumaş Anadolu Selçuklularından kalmadır ve Siegburg(Apolinari Schrein)’da bulunmaktadır. Kumaş üzerinde çift başlı kartal yer alır ki bu şekil Selçuklu armasıdır ve arma kenarı bordürle çevrilmiştir. Boşluklar karşılıklı iki rumi ile doldurulmuştur. Rumilerin sapları iki ejder başının karşılıklı birbirine bakmasıyla sonlandırılmıştır(Aslanapa, 1989).

Rumi motifini stilize etmek istediğimiz sanat akımı Kübizm’dır. 20.yüzyılın modern sanat akımları arasında yer alan Kübizm’in öncüleri Pablo Picasso ve George Braque’dur. Nesne ve özneyi temel geometrik forma

indirgeyen ilk dönemine “Analitik Kübizm”, ikinci dönemine de “Sentetik Kübizm”denir. Kübistlerin bir nesneye bakışı farklı olmakla beraber çok yönlüdür. “Zaman” kavramını kübistler resmin içine katmışlardır. Böylelikle nesne hem kendi hareketi hem de ressamın hareketi ile sunulmuştur. Kübist resimde renk arka planda kalmış, form ön plana çıkmıştır(Eroğlu, 2021, s. 49).

Resimde mekânı betimlemede kullandıkları perspektifi bırakan Kübistler, figürlerin olduğu gibi, yani gerçek haliyle modellenmesine karşı çıkmışlardır. Nesnelere farklı açılardan resmetmişlerdir. Cezanne’nin 1906’daki sergisinden etkilenen Picasso ve Braque Avrupa’daki mekânı tasvir edişteki durağan bakış açısını bilerek red etmişler ve ilk başta ikisi birlikte çalışmışlardır. 1907’deki “Avignonlu Kızlar” tablosuyla Picasso Kübizm’i başlatmıştır(Hodge, 2018, s. 35).

Bir eleştirimen tarafından 1908’deki sergide adının verildiği Kübizm, başlangıçta İzlenimcilik gibi alaycıydı, fakat tuttu. Kendi bakış açısıyla Kübizm’i yorumlayan diğer isimler Juan Gris(1887-1927), Albert Gleizes(1881-1953), Jean Metzinger(1883-1956) ve Fernand Leger(1881-1955)’dir (Hodge, 2021, s. 22). 1912-1918 yılları arasında nota sayfaları ile gazete ve kumaş parçalarını birleştirerek kolaj yapan Braque ve Juan Gris sentetik kübizmi geliştirmişlerdir. Ceret’tede Picasso ve Braque Pirene Dağları’nı resmedip kübizm sınırlarını geniş alanlara yaymışlardır(Farthing(Ed.),2013, s. 393,395).

“Gerçek güzellik, ağacın değişen niteliğinde değil, değişmeyen özündedir, bu öze ancak soyutlama(tecrit) yoluyla ulaşmak mümkün olabilir. Soyutlamanın ilk aşaması stilizasyondur. Stilizasyon (üsluplaştırma)objeyi sadeleştirip şematize etmektir”(Aksu, 2002). Bu düşünceden hareketle rumi motifi, kübizm sanat akımıyla biraraya getirilerek yeni bir stille yorumlanmaya çalışılmıştır. Rumi deseninin kıvrıklığı ve doğal akışıyla kübizmin geometrik yapısındaki çelişkiden yola çıkılarak oluşan tezattan yeni bir rumi form meydana getirilmiştir. Sarılma rumi motifi kübizm sanatının bakış açısıyla stilize edilerek bir dış giysi olan pelerin üzerine yün keçe işleme tekniği ile uygulanmıştır.

Yöntem

Çalışmaya ilham olan sarılma rumi motifi; dilimli, minik rumilerin kavis ve kıvrımlarla ana rumi üzerine sarılmış olan çeşididir. Tek bir sarılma rumi motifi alınarak nesneyi farklı bakış açısıyla ele alan kübizm sanatıyla, sarılma rumi motifi potoshop bilgisayar programında stilize edilmiştir. Stilizasyon işlemi için üç farklı motif oluşturulmuş, içlerinden biri seçilerek tasarım için kullanılacak rumi motifi belirlenmiştir. Sarılma ruminin kübizm ruhuyla etkileşmesiyle, ruminin kıvraklık ve doğal akışının yerini keskin geometrik hatlar alması neticesinde bir kıyafet üzerine uygulanması tasarlanan çalışma için dış giysi çeşidi olan pelerin düşünülmüştür. Sert ve sivri hatların

verdiği etkiyi kalın bir kumaşın kaldıracabileceği düşüncesiyle kışlık bir kumaş seçilmiş, motifin kumaşa aktarımı ve renklendirilmesi için de, yünün sağlam ve dayanıklı yapısının seçilen kumaş yüzeyine uyumu göz önüne alınarak keçe işleme tekniği ile çalışılmıştır.

“Kut” Türk halk inancında kutsal enerji, yaşam gücü anlamında iken kutur matematikte köşegen olarak ifade edilmektedir. “Kutri” kutur ile ilgili demektir. Stilize edilen rumi motifine hayatın gücü anlamına gelen “kutri” adı verilmiştir. “Kutur” yeryüzü kısmı, bölge demektir. Tasarımı yapılan pelerinin ismi ise hayatın gücünün içinde bulunduğu yeryüzü anlamına gelen “Kutri Kutur”dur. Kutri Kutur deve tüyü rengi kumaştan dikilmiştir, üzerine bordo ve krem renkleri kullanılarak kutri motifi farklı şekilde uygulanmıştır.

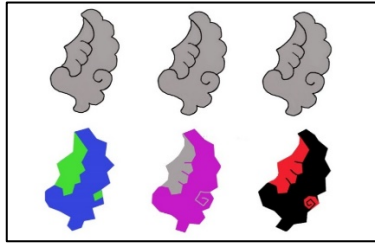
Bulgular ve Yorum

Kübizm sanat akımından etkilenilerek stilizasyonu yapılan sarılma rumi motifi yani “Kutri”nin; stilizasyon çalışmaları, teknik ve artistik çizimleri yapılarak, hikâye panosu oluşturulmuş, Kutri Kuturun; eskiz çizim, artistik çizim, kalıp, teknik çizim, ön ve arka dikimi tamamlanmış fotoğrafları ve mood board panosu hazırlanmıştır.

Sarılma Ruminin Kübizm Sanat Akımına Stilizasyon Çalışmaları

Stilizasyon için seçilen sarılma rumi motifi “Adobe Photoshop Cs6” kullanılarak üç farklı şekilde stilize edilmiştir. Değişik renklerle renklendirilerek stilizasyonun birbiri arasındaki farklılıkları daha belirgin şekilde gösterilmeye çalışılmıştır.

Resim 1. Stilizasyon Çalışmaları

İlk stilizasyonda tamamen köşegen hatlar kullanılmıştır. İkinci motifte bazı kenarlar kıvrımlı bırakılmış, desen içi kıvrım ince fakat köşegenli bir hatla gösterilmiştir. Üçüncü motifte kenarların bir kısmı kıvrımlı, desen içi kıvrım köşegenli fakat iç kısmı farklı renkle boyanmıştır.

Kutri Motifinin Teknik ve Artistik Çizimi

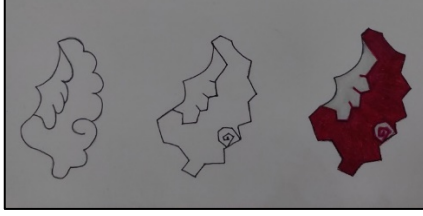
Çizilen üç stilizasyon çalışması arasından üçüncü stilizasyon seçilerek “Kutri” adlı motifin teknik ve artistik çizimi yapılmıştır. Stilizasyonu

Ebru ÇORUH-Figen KÖSE

Rumi Motifinin Kübizm Sanat Akımı Etkisi ile Stilizasyonu Sonucu Oluşturulan Kutri Motifi ve Kutri Kutur Tasarımı /Kutri Motif And Kutri Kutur Design Created As a Result of Stylization of Rumi Motif with The Effect of Cubism Art Movement

yapılmamış rumi, stilizasyonu yapıp teknik çizimle gösterilmiş rumi ve artistik çizimi yapılan rumi Resim 2.'deki şekildedir.

Resim 2.Kutri Teknik ve Artistik Çizim

Teknik çizim için Artline 0.4 numaralı kalemle çizim yapılırken, artistik çizim için Winsor&Newton bordo renkli promarker kalem, Del Rey krem renkli kalem ve Lyra kuru boya kalemleri kullanılmıştır. Artistik çizimin dış hatları Artline 0.4 kalemle kontürlenmiştir.

Hikaye panosu

Tezhip başta olmak üzere birçok sanat dalında kullanılan rumi motifi ve kübizm sanat akımı ile ilgili literatür taraması yapılmış, ilgili görseller incelenmiş ve tasarıma yön verecek bir hikaye panosu oluşturulmuştur.

Resim 3.Hikaye Panosu

Hikaye panosunda yer alan simurg kuşu resmi ruminin zoomorfolojik kökenine bir göndermedir. Krem, bordo ve devetüyü renginden oluşan renk görseli rumi desenlidir. Ortadaki Pablo Picasso'nun Jacqueline tablosundan etkilenerek çalışılmış kübist bir resimdir. Sağ altta görülen kadın mantosu, tasarım giysisinin rengini temsil etmekle birlikte çalışılan pelerinin bir dış giysi türü olduğu çağrışımını da uyandırmaktadır.

Eskiz Çizim

Tasarımın eskiz çizimi Resim 4'te verilmiştir. Hareketli bayan manken üzerine ön ve arka eskiz çizimi yapılmıştır.

Resim 4. Eskiz Çizimi

Kutri motifi gözönüne alınarak tasarım için tok bir kumaş düşünülmüş ve tasarımın bir dış giysi olması gerektiğine karar verilerek pelerin eskizi çizilmiştir. A4 boyutundaki Scholler 165 gram kağıt kullanılan eskizde HB ve B serisi karakalemler kullanılmıştır. Kutri motifi pelerinin ön ve arka kısmına ikişer tane yerleştirilmiş, kutri içindeki sarmal kısım sadece öne iki tane olarak çizilip düğmesiz olarak tasarlanan pelerine düğmeli imajı yaratılmak istenmiştir.

Artistik Çizim

Eskiz çizimi yapılan tasarımın artistik çizimi yapılarak Resim 5'teki gibi renklendirilmiştir.

Ebru ÇORUH-Figen KÖSE

Rumi Motifinin Kübizm Sanat Akımı Etkisi ile Stilizasyonu Sonucu Oluşturulan Kutri Motifi ve Kutri Kutur Tasarımı /Kutri Motif And Kutri Kutur Design Created As a Result of Stylization of Rumi Motif with The Effect of Cubism Art Movement

Resim 5. Artistik Çizim

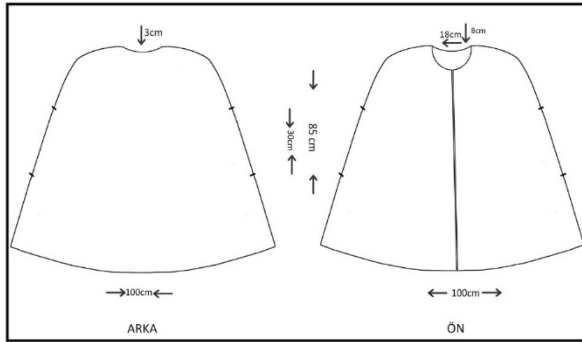

Artistik çizim için Winsor&Newton marka promarker kalemler ile 165 gram Scholler kağıt kullanılmış olup, dikimi yapılan tasarım pelerinin gölgelendirme ve kutri motiflerinin renk tonlarının tutturulabilmesi için Lyra marka kuru boya kalemleri ile çalışılmıştır. Kumaş deve tüyü renginde olduğu için görsel ahenk için asaletin rengi bordo renk ve uyumun rengi krem seçilmiştir.

Kutri Kutur Teknik Çizim

Artistik çizimi yapılan Kutri Kutur için teknik çizime geçilmiştir. Teknik çizim, dikimin tüm detaylarını gösterdiği için tasarımın doğru uygulanması açısından önemli bir yere sahiptir. Adobe Photoshop Cs6 ile teknik çizimin ön ve arka olmak üzere iki şekildeki görünümü çizilmiştir.

Resim 6. Teknik Çizim

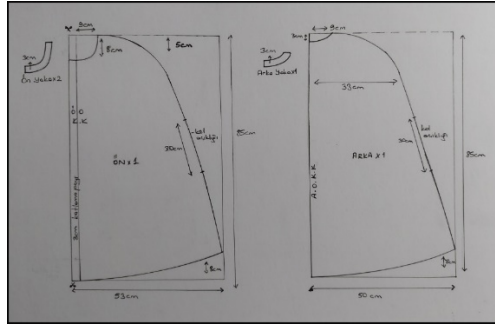
Kutri Kutur yuvarlak yakalı, önü açık, düğmesiz bir tasarımdır. Astarsız olarak düşünülmüştür. Kol oyuntusu yoktur. Kol tüm bedenden açıklık

bırakılarak verilmiştir. Bu açıklıklar teknik çizim üzerinde küçük kısa çizgi şeklinde gösterilmiş olup, 30 cm olarak belirtilmiştir. Ön etek ucu genişliği 100 cm ve arka etek ucu genişliği 100cm olmak üzere etek ucu genişliği 200 cm'dir. "Kutri Kutur" için 85 cm boy uzunluğu ideal olarak hesaplanmıştır. Kıslık bir kıyafet olduğu için vücudu daha fazla sararak, sıcak tutabilmesi için bu boy tercih edilmiştir. Arka yaka oyuntusu için 3 cm içeriye girilirken, ön yaka oyuntusu için 8 cm içeriden yaka oyuntusu verilmiştir. Yaka genişliği 18cm'dir.

Kutri Kutur Kalıp

Kutri Kutur için 40 beden kalıp hazırlanmıştır. Tasarım bir dış giysi olan pelerin olduğu için 36 veya 38 beden düşünülmemiştir. Resim 7'de kalıp çizimi verilmiştir.

Resim 7.Kalıp

Kutri Kutur simetrik bir modeldir. Bu nedenle kalıp çıkarırken yarım beden kalıp çıkarılmıştır. Ön ve arka için kumaş katı kullanıldığı için arka için 50 cm ,ön beden için 53 cm çizilmiştir. Öndeki 3cm fazlalık önün iki parça olmasından dolayı katlama payının verilmesidir. Ön yaka için 9cm yaka genişliği ve 8cm yaka derinliği çizilmiş olup, katlama payı için yaka genişliği ölçüsü çizildikten sonra yakanın şekline göre 3 cm uzatılmıştır. Omuz düşüklüğü için, 5cm hem öne hem de arkaya aynı ölçü kullanılmıştır. Göğüs genişliği 33 cm ön ve arka için aynıdır. Düşük ve bedenden açıklık verilerek hazırlanan bir kol olduğu için 30 cm bedenden açıklık verilerek kol genişliği sağlanmıştır. Boy olarak 85 cm ölçü alınmıştır. Etek ucunun düz değil kavisli olması için yan kenardan 8cm yukarıya çıkılarak, kalıp ortasına sıfırlanmaya kadar bir kavis çizilmiştir. Arka beden için 3cm yaka oyuntusu ve 9cm yaka genişliği verilmiştir. Diğer ölçüler ön ile aynıdır. Ön yaka için 3cm eninde 2 adet, arka yaka için 3cm eninde 1 adet yakanın ölçülerine uygun şekilde pervaz çizilmiştir.

Tasarlanan Kutri Kutur Tasarımı

Ebru ÇORUH-Figen KÖSE

Rumi Motifinin Kübizm Sanat Akımı Etkisi ile Stilizasyonu Sonucu Oluşturulan Kutri Motifi ve Kutri Kutur Tasarımı /Kutri Motif And Kutri Kutur Design Created As a Result of Stylization of Rumi Motif with The Effect of Cubism Art Movement

Kalıp üzerine dikilmiş, üzerinin motifleri iğnelenmiş olan “Kutri Kutur”, Resim 8. ‘de verilmiştir.

Resim 8.*Kutri Kutur Ön ve Arka Görünüm*

Deve tüyü rengi kumaş üzerine yerleştirilen kalıplara 1’er cm dikiş payı verilerek kesilen kumaşın omuzu ve yanları kol açıklığı bırakılarak dikilmiştir. Yaka, ön orta ve etek ucu sonraya bırakılmıştır. “kutri” motifinin kumaşın yüzeyine uygun tasarımı düşünüldükten sonra kalıbı çıkarılıp yerleştirilmiştir. Sabunla hatları çizilen kalıp çıkarılıp, kumaş kalın sünger üzerinde bordo ve krem yün keçe kullanılarak iğneleme tekniği ile “kutri”motifi iğnelenmiştir. Motif dizayn edilirken ruminin hayvansal kökenli bir motif olduğu bilindiği ve literatür taramaları sonucunda kuşların kanatlarındaki kıvrımlarda kullanıldığı tespit edildiği için açılmış bir kuş kanadı şeklinde dizayn edilmiştir. Motif içindeki spiral olan fakat kübizm sanatıyla köşegen hale gelen kısmı pelerin ön iki kısmına karşılıklı şekilde iğnelenerek düğmesiz olarak tasarlanan tasarıma düğme görüntüsü vermek için kullanılmıştır. Keçe iğneleme tekniği kolay ve düzgün bir şekilde yapılabilsin diye sonraya bırakılan yakanın pervazı geçirilerek yakanın son halini alması sağlanmıştır. Ön beden ön açıklıkları verilen katlama payı içe katlanarak temiz bir görünüm elde edilmiştir. Etek ucu da aynı şekilde verilen dikiş payı ile temizlenmiştir. “Kutri Kutur” adında bir tasarım ortaya çıkmıştır.

Mood Board

“Kutri” adlı motifin pelerin üzerine arka ve ön şekilde uygulanmış “Kutri Kutur” halinin yer aldığı mood panosu, tasarımı meydana getiren materyaller ve esin kaynaklarının görselleri ile oluşturulmuştur.

Resim 9.*Mood Panosu*

Mood panosunun üst kısmındaki görsellerin ikisi kübizm sanat akımı ile ilgili görsellerdir. Diğer ikisi rumi ile ilgili görseller olup, nar şeklindeki rumili görsel, içerisindeki bordo renkten dolayı özellikle seçilmiştir. Diğer magazin dergili görsel pelerin kumaşın farklı tonlarını ve krem rengi içinde barındırdığı için tercih edilirken üst görsellerin altında yer alan küpe hem bordo rengi hemde rumi desenleri barındırdığı için yerleştirilmiştir. Tasarımın arka kısmının üstünde yer alan kuş keçe iğneleme tekniği ile yapıldığı ve ruminin hayvansal kökenlerini çağrıştırdığı için seçilirken tasarımın ön kısmının üstündeki kuş da aynı sebepten yer almakla birlikte, tasarımda kullanılan bordo rengi nedeniyle de tercih edilmiştir. “Kutri Kutur” arasındaki görsel; kullanılan kumaş, bordo ve krem yün keçenin fotoğrafıdır. Sağ köşedeki bal peteği kolye kübizm sanat akımını çağrıştırdığı için yerleştirilmiştir.

Sonuç

Çoğunlukla tezhip sanatında kullanılan Rumi motifinin Kübizm sanat akımı etkisiyle stilize edilip “Kutri” motifinin oluşturulduğu bu çalışmada, “Kutri Kutur” adında bir tasarım ortaya çıkarılmıştır. “Kutri” motifinin kaynağı olan Rumi motifinin geçmişi M.Ö.8.-4.yüzyıllara dayanmaktadır. Hayvansal kökenli bir motif olan Rumi birçok medeniyet tarafından kullanılmıştır. Fakat Anadolu Selçuklu dönemi ve özellikle Fatih Sultan Mehmet dönemi Osmanlı İmparatorluğu’nda en üst düzeye çıkmıştır. Mimari süslemeden, kitap ciltlerine, padişah kaftanlarına kadar birçok alanda kullanılmıştır. Stilizasyon için kübizm sanat akımının tercih edilmesinin nedeni Rumi motifinin her yere kolayca adapte edilebilen yumuşak yapısına rağmen, kübizmin keskin net çizgilerinin olması arasındaki zıtlık ilişkisidir. Kübist birçok ressam zamanı resmin içine katmıştır. Tasarlanan “Kutri” motifi ile yapılmak istenen de geçmişten günümüze gelen Rumi motifini kübistlerin zaman kavramı içinde canlandırmaktır. Burada amaç ne Rumi motifinin özünü bozmak, yapısıyla oynamak; ne de kübist bakış açısına müdahale etmektir. Geçmişten gelen bir kültür mirasını değişik bir bakış açısıyla yorumlayıp, özyle bütünleşmiş ama bir o kadar da modernize edilmiş bir yapıya büründürmektir. Rumi motifinin klasik kullanım alanları dışında da kullanılarak daha gözönünde olması sağlanarak göz aşinalığı, topluma ait olma ve işlevselliğinin artırılması hedeflenmiştir.

Kaynakça

- Aksu, D. (2002). Rumi Motifin İlk Öncüleri. Türkler (s. 184). içinde Ankara: Yeni Türkiye.
- Aslanapa, O. (1989). Türk Sanatı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Başaran, H. (1999). Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk İşlemeleri . Ankara: T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Derman, D. A. (1991). Türk Tezyini San'atlarında Motifler. İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı.
- Eroğlu, Ö. (2021). Sanat Sözlüğü. İstanbul: Tekhne Yayınları.
- Ertürk, N. (2018). Orta Asya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na Giyim Kuşam. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Farthing(Ed.), S. (2013). Sanatın Tüm Öyküsü. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Hodge, S. (2018). Sanatın Kısa Öyküsü. İstanbul: Hep Kitap.
- Hodge, S. (2021). Modern Sanatın Kısa Öyküsü. İstanbul: Hep Kitap.
- Koç, S. B. (2015). Rumi Çizim ve Teknikleri. İstanbul: İlke Basın Yayım.
- Yaman, B. (2008). Osmanlı Saray Sanatkarları. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

**ANTİK YUNANDA MİSTİK BİR KARAKTER SİNOPLU DİYOJEN
VE MİT TASARIMI LATERNA**

**A MYSTICAL CHARACTER IN ANCIENT GREECE DIOGENES OF
SINOPE AND MYTH DESIGN LATERNA**

*Hüseyin ÖZDEMİR**
*Figen KÖSE***

Özet

Temeli bilmek üzerine kurulmuş olan felsefe bilimi, filozoflar aracılığı ile toplum düşünce ve davranışlarını etkilemektedir. Bu etki öyle bir etkidir ki hem filozofun içinde bulunduğu döneme ışık tutmakta hem de yüzyıllar sonrasını aydınlatmaya devam etmektedir. Aydınlık ve uyanış farklı şekillerde farklı biçimlerde kendini göstermiştir. En göze çarpan şeklinin sanat yapılarında vuku bulmuş olması, sanatın birden fazla duyuya hitap edip daha kolay algılanabilir olmasından kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada Antik Yunan'da Sokrates'in öğrencilerinden Antisthenes'in kurduğu daha çok "Sinoplu Diyojen" adıyla anılan Diogenes'in, en ünlü temsilcisi olduğu Kinizm Felsefe anlayışı, Diogenes'in düşünce yapısı ve yaşamına uygulayış biçimiyle ele alınmıştır. İçinde bulunduğu toplumu fikirleriyle aydınlatmaya çalışan Diogenes'in farklı anekdot ve görsellerle anlatıldığı "Laterna" adı verilerek tasarlanan abajurda, sanat ve felsefenin buluşması sağlanarak iki farklı disiplin biraraya getirilmiş, felsefenin sanat üzerindeki etkisi gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Diogenes, Kinizm, Felsefe, Sanat, Tasarım, Laterna.

Abstract

Philosophy, which is based on knowing the basis, affects the thoughts and behaviors of society through philosophers. This effect is such an effect that; It not only sheds light on the period the philosopher was in but also continues to illuminate the centuries after. Enlightenment and awakening have manifested themselves in different ways in different ways. The most conspicuous form has taken place in works of art, this is due to the fact that art appeals to more than one sense and is easier to perceive. In this study, the most famous representative of Diogenes, known as "Diogenes of Sinop",

* Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü Gaziantep / TÜRKİYE
hozdemir@gantep.edu.tr ORCID: 0000-0002-0783-0563

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü Gaziantep / TÜRKİYE
fgnks1974@hotmail.com ORCID: 0000-0002-2407-8043

founded by Antisthenes, one of the students of Socrates in Ancient Greece, it has been discussed with the way of thinking of Diogenes and the way he applied it to his life. In the lampshade, which was designed with the name "Laterna", in which Diogenes, who tried to illuminate the society he was in with his ideas, was explained with different anecdotes and visuals, two different disciplines were brought together by ensuring the meeting of art and philosophy, and the effect of philosophy on art was tried to be shown.

Keywords: Diogenes, Cynicism, Philosophy, Art, Design, Laterna.

GİRİŞ

İnsan doğan, nefes alan, beslenen, çoğalabilen bir varlıktır. Diğer canlılar arasındaki ayırt edici özelliği ise düşünebilen bir varlık olmasıdır. Çünkü düşünce insanı merak ve sorgulamaya yönlendirmektedir. Birçok bilim dalının ortaya çıkmasına neden olan bu merak felsefe biliminin de temelini oluşturmuştur. Yunanca philosophia (bilgelik sevgisi) anlamına gelen felsefe sözcüğü, tam bir bilgiye ulaşmak yerine, bilginin izini sürmek, ortaya çıkışı nasıl ve kim tarafından gerçekleşirse gerçekleşsin, bilgiyi sahiplenmeyi bundan da değerlisi bilgiyi dost olarak görebilmeyi ifade etmektedir. Bu anlayışla felsefe, Tanrıya ve insana özgü olgu ya da olayların menşeyini öğrenmek istemek ve sevmek olarak tanımlanmaktadır (Topdemir, 2009). Varoluşun tüm gerçekliğini araştıran kişilere Antik Yunan'da filozof adı verilmiştir. Yunan Filozofları; Thales, Anaximandros, Parmenides, Demokritos vb. felsefe vasıtasıyla gerçeği ve bilgeliliği araştırarak, görünüşün arkasındaki reel varoluşun hakikatini anlamaya çalışmışlardır (Cevizci, 2007).

Sanat sözlüğü kitabında “Sanat: Yaratıcı formlandırma eylemidir” diye tanımlanmaktadır (Eroğlu, 2021). Yaşam, kaos, güzellik, realite, ölüm, ümit gibi birçok düşünce, inanç ve duyguyu anlatıp vurgulamayı sağlayan sanat; felsefi, hikayeci, dekoratif olabileceği gibi sadece eğlendirmek amacıyla da yapılabilmektedir. Farklı amaçlar güdülenek yapılan sanat daima yapıldığı devrin izlerini taşımakta veya döneme ışık tutmaktadır. Tüm sanatçılar kökleşmiş adetleri yıkarken dahi tarihteki zaman ve mekanı yansıtmaktadır. Bu yansıta bireyin kendini nasıl idrak ettiğini öğrenmemizi sağlamaktadır (Hodge, 2021). Sanat ile felsefe tabiat ve insanı analiz etme, farklılaştırma, muhakeme etme fonksiyonunu direkt veya dolaylı bir biçimde yerine getirmekle birlikte, bu iki alan birbirini tamamlayan, yargılayan ve ihtiyaç duyulduğunda bazen vasıta olarak kullanan alanlardır. Felsefi görüşü açıyla incelendiğinde, sanatta zamanla ortaya çıkan gelişimin belirleyicisinin, felsefi fikirlerdeki evrimsel devrimin bir sonucu olduğu görülmektedir (Uludağ, 1993).

Felsefe sözcüğü Yunanistan'da doğmuş, felsefe terminolojisi Yunanlı filozoflarca yapılandırılmıştır. Özellikle Aristo felsefenin kavramını genişleterek son erek (enteileki), ilk neden, varlık olarak varlık gibi değerleri felsefeye katmıştır. Farklı felsefi görüşlerin (rasyonalizm-amprizm,

nominalizm-objektif idealizm vb.) ortaya çıkması Eski Yunan'da meydana gelmiş, bu görüşler filozofik okullara ve gerçekliğe, farklı felsefi bakış açısı neticesinde kazanılmıştır (Öktem, 2011). Yunan Felsefesi tek bildiği şeyin hiçbirsey bilmediği ifadesini kullanan Sokrates'in izini süren pek çok öğrencisinin kurduğu farklı okullara sahip olmuştur. Eukleides, Platon, Phaidon ,Aristippos, Antisthenes gibi Sokrates'in öğrencileri henüz yaşarken onun öğretilerinden faydalanma imkanı bulmuş ve ölümünün ardından bu öğretileri yaşatmak adına Euklides Megara Okulunu, Aristippos Kirene Okulunu, Phaidon Elis-Eretria Okulunu, Antisthenes Kinik Okulunu kurmuştur. Sokrates'in düşüncelerini sistematik hale getirip, derinlik ve bütünlük içinde işlemesini sağlayan ise Platon olmuştur (Etik Bir İlke Olarak "Utanmazlık", 2021, s. 162).

Kinizm, Sokrates'in öğrencilerinden Antisthenes ve Diyojen gibi İlkçağ Yunan felsefesi filozoflarının yeni bir ahlak görüşü ya da hayat anlayışıyla meydana getirdikleri felsefe birliği veya okuludur (Keskin, 2017). Kinik isminin Antisthenes'in derslerini verdiği bölge olan Kynosarges (Cynosarges)'den geldiği bildirilmektedir. Farklı bir yorumla göre ise , kinik, kinikli, kinizm kelimeleri Yunanca "köpek" isminin sıfat formu olan "Kynikos" kelimelerinden türetilmiştir. Köpek gibi anlamına gelen "kunikos" kökenli kelime, köpek davranışında olma veya köpeklerin sahip olduğu özelliklere sahip olmak anlamını taşımaktadır (Yardımcı, 2018). Kinizm dünyevi zevkleri yok sayarak mutluluğa erdemle ulaşabilmenin mümkün olduğundan bahseden bir akımdır. Aile, para, eşya, gelenek görenek gibi değerler yok sayılabildikleri sürece mutluluk mevzu bahistir düşüncesindedirler (Karadayı ve Dinçşahin, 2021). Kinikler kendi kendisinin sahibi olmakla birlikte bir görev üstlenmektedirler. Bu görev diğer insanlara doğruyu göstermek ve bildiklerini aktarabilmektir. Günlük hayatın zorlu etkisine, doyumsuzluğuna ve kazanma hırsına karşı sebatla mücadele etmektedirler. Antisthenes asıl zenginliğin ruhsal-zihinsel zenginlik olduğundan, maddi olmadığından bahsetmektedir (Luck, 2011). Köpekler gibi bir yaşam tarzını benimseyen kinikler, köpekler gibi yemek yiyip, halka açık alanlarda cinsel ihtiyaçlarını gidermekte, ayakları çıplak bir şekilde dolaşmakta ve yol kenarlarında ya da fiçılarda uyumaktadırlar. Kinikler dost-düşman ayırımı çok iyi yapabilmekte, felsefeye eğilimli dostlarını kibarca kabul etmekte, yanlarına yaklaştırmakta iken, düşmanlarını havlayarak uzaklaştırmak eğilimindedirler (Atayman, 2014).

Kinik felsefesinin en önemli temsilcisi olan Diogenes, M.Ö. 404 veya 412 yılında doğmuş, M.Ö. 323 yılında Corinth'te ölmüş, doğum yeri Sinop ili olduğu için Sinoplu Diogenes adıyla anılmıştır. Kalpazanlık suçundan dolayı Sinop'tan sürülmesi ile Atina'ya gelmiş, Antisthenes'in öğrencisi olmuştur (Yardımcı, 2018). Ünlü Filozofların Yaşantıları ve Öğretileri isimli Diogenes Laertios yapıtı on kitaplık eserde Diogenes'in sürgüne gönderilişi şu şekilde aktarılmaktadır. Diokles, Diyojenin babası olan Hikesios adlı bankerin sahte

para basarak sürgüne gönderildiğini beyan etmekte ise de Eubilides, Diyojen'in kalpazanlığı kendisinin yapması nedeniyle babası ile birlikte sürgün cezasına çarptırıldığından söz etmektedir. Pordolos adlı eserde ise Diyojen kendi ağzı ile sahte para bastığını bildirmektedir. Kimilerine göre ise gerçek parayı babasından alan Diyojen sahtesini basmıştır (Laertios, 2022). Sürgün nedeniyle Sinop'tan ayrılmak zorunda kalan Diogenes, Atina'ya geldiğinde en fakir dilenciden farksız görünmektedir. Platon, Antisthenes, Megaralı Euklides, Aischines, Aristippos ve Ksenophon'un aralarında yer aldığı Sokrates'in dostlarıyla tanışma imkanı bulmuştur. Antisthenes dışında diğerlerine sırtını dönen Diogenes, Antisthenes'in şahsiyetinden öte sözlerine önem vermektedir. Borazana bensettiği Antisthenes için tüm gücünü vererek ses çıkarıyor fakat kendisi duyamıyor diyerek kelimeleri ile iradesini karşılaştırmaktadır. Antisthenes Diogenes'e müsamaha göstermektedir, çünkü hayranlık duymaktadır. Yaban arısına benzetmesindeki temel nedeni ise yaban arısı gibi kanatlarından sesin az çıkmasına rağmen, çok kötü sokmasıdır. (Luck, 2011). Vorlander İlkçağ Yunan Felsefesi Tarihi adlı kitabında Diyojeni şöyle anlatmaktadır: "Dilenci hayatı süren, sabit bir ikametgâhı olmayan, elbisesi ve eşyası âzâmi bir sefaletten dolayı haddi asgaride olan, bununla beraber iradesi kuvvetli, tariza hazır, mülâtefe ve istihzası sokucu bir şahıs idi" (Vorlander, 2001). Diğer filozoflarla ilişkisini Antisthenes'in ölümü ile kesen, kesme nedeni olarak da hiçbirini iletişim kuracak kadar kıymetli görmediğini belirten Diogenes Korinthos'a taşınmıştır. Ev kiralamadan, herhangi bir dostunda kalmadan, Kraneion'da açık havada yaşamıştır. Korinthos'da fahişelerin, limanın olması ve Yunanaistan'ın dört yol kavşağında bulunması, çok fazla insanın biraraya gelmesine neden olmaktadır. Diogenes Korintos'a gelişinin sebebini şöyle açıklamaktadır: "Yardım etmek için hastaların çok olduğu yere giden iyi bir hekim gibi, akli başında bir kimse de ahmaklıklarını yüzlerine vurmak ve yola getirmek için akılsızların çok olduğu yere gitmelidir" (Luck, 2011). Diogenes bir fiçi içinde yaşamaktadır fakat o fiçiyi bile sahiplenmemekte, fiçi içinde yatan bir köpek gördüğünde onu uzaklaştırmamaktadır. Çünkü mülkiyet hırsızlıktır (Karadayı ve Dinçşahin, 2021). Asırlar sonrasında "fiçide yaşayan adam" ifadesi ile anılan Diogenes için Seneca, bu kadar az istekleri olan bir kişi rahatlıkla bir fiçinin (pithosun) içinde hayatını sürdürebilir diye ifade etmektedir (Atayman, 2014).

Diyojen Felsefesi

Diyojen'in benimsediği ilk ilke, erdemin kendi kendine yetebilmek olmasıdır. Mutsuz insanlar, sahip olamadıkları için değil kendi başlarının çaresine bakamadıkları için mutsuz olmaktadır (Önal ve Çelebi, 2020). Bilge kişinin mutluluğu koşullara bağlı değildir, kişinin kendi çabasına bağlıdır. Diyojen hayatı boyunca tek başına yaşamıştır ve yaşamla tek başına mücadele vermiştir. Kendisine felsefenin ne katkısı olduğu sorulduğunda, "talihin cilvelerine karşı koymama yaradı" yanıtını vermektedir (Karadayı ve Dinçşahin, 2021). Diyojenin diğer bir ilkesi toplumca hoş karşılanmayan, ayıp

sayılan davranış kurallarını hiçe sayan utanmazlık kuralıdır (Önal ve Çelebi, 2020). Haz ve acı ile birlikte utanmazlığında aşılması gereken bir toplumsal etki olduğundan bahsetmektedir. Diyojen'in öğrencisi olmak isteyen bir kişiye, elinde taşıdığı balığı taşımasını söylediğinde adamın balığı bırakıp kaçması, balığı taşımadan utanması ile sonlanmış, öğrencisi olma isteğinin önüne geçmiş, özgürlüğünü kısıtlamıştır. "Korkan ve kaygılar içinde boğulan kişi köledir" diye düşünmektedir Diyojen (Karadayı ve Dinçşahin, 2021). Bir diğer ilkesi dejenerasyonu ve kendini beğenmişliği açıkça göstermek ve insanların gelişimleri için lafını esirgememektir. Ahlaki olgunluğa sadece, sistemli bir eğitimle, iradenin potansiyelini deneyerek pratik egzersizler aracılığıyla erişilebilmektedir (Keskin, 2017).

Bu çalışmada Kinik Felsefesinin en önemli temsilcilerinden Diogenes'in hayatı ve felsefesi literatür tarama yöntemi ile incelenerek, düşünce yapısı ve felsefe tarihindeki önemi araştırılmaya çalışılmıştır. Bu araştırma kapsamında edinilen bilgilerden yola çıkılarak Diogenes'in felsefesi, felsefesinin sanata yön verip etkilemesi gözönüne alınarak, bir obje ile özdeşleştirilerek somut bir ürünün tasarlanması amaçlanmıştır. Ürün bazında, Diogenes'in halkı aydınlatmaya çalışması, görünmeyeni görünür kılmak istemesi anlayışını ifade edecek obje olarak abajur düşünülmüştür. Laterna adı verilen abajurla gayenin belirli bir yeri aydınlatmak olmayıp, belirlenen tema ve vaziyetin görülebilmesi için ortamın hazırlanması olduğu realitesi akıllara yerleştirilmek istenmiştir (Sarraf, 2010).

Araştırma Yöntemi

Araştırma tasarım araştırması olarak yapılandırılmıştır. Tasarım araştırması sistematik bir araştırma olup amacı insan-yapımı nesnelere ve sistemlerin bilgisi ya da bu nesnelere görünüşün, kompozisyonun, strüktürün, amaçların, değerlerin ve anlamın belirlenmesidir (Beyazıt, 2004).

Tasarım araştırmaları problem temelli ve yaratıcı uygulama temelli olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu çalışma kapsamında felsefi bir düşünürün hayatı ve felsefe anlayışından esinlenerek sanatsal bir yaklaşımla yeni bir ürün ortaya çıkarmak amaçlandığı için yaratıcı uygulama temelli tasarım araştırması yöntemi benimsenmiştir.

Çalışma için, eski abajur iskeleti, yün keçe, davul derisi, suni deri, mumlu ip, ahşap boyalar, vernik, çakıl taşları, çiçek teli, soğuk silikon, parşömen kağıdı, zeytinyağlı sabun, kumaş tutkalı, orijinal resimlerin fotokopileri kullanılmıştır (Resim 1).

Resim 1. Malzeme Panosu

Araştırmanın Uygulama Aşamaları

Diogenes'in maddi hiçbirşeye önem vermemesinden dolayı eski bir abajuru yenilemek suretiyle ileri dönüşüm bir eser ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. İleri dönüşüm, kullanılmış malzemelerden, bileşenlerden ve orijinal ürüne eşit, daha yüksek kalitede veya değerinde olan ürünlerden bir ürünün yaratılması veya değiştirilmesidir (Sung, 2017). Eski abajur tüm kinik felsefesi ve Diogenes anlayışı ile yeniden yapılandırılmıştır. Bu yapılandırma sırasında eski deri makrome kemer ile atıl durumdaki deri çanta geri dönüşümle süsleme ve detaylandırma unsuru olarak abajurda yerini almıştır. Işımak, lamba, fener anlamlarına gelen Laterna adı verilen tasarımda ayrıca yün keçe kullanılarak, ıslak keçe ve kuru keçe iğneleme teknikleri uygulanmıştır. Abajur iskeleti ve metal aparatlar için ahşap boyama yöntemi ile renklendirme yapılmıştır. Birçok teknik ve malzemenin kullanıldığı çalışmada günümüzden yaklaşık 2400 yıl önce yaşamış bir filozofun felsefesi, sanat yapıtı içinde tekrar yaşatılmaya çalışılarak, fikirleri özümSENDIRILIP, erdem ve içselleşmiş bilginin çağlar boyu süregelebileceği kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Araştırma uygulamasında öncelikle Diogenes ve felsefe anlayışına ilişkin hikaye ve renk panosu oluşturulmuştur (Resim 2). Panoda yer alan el feneri ve duvar apliği Diogenes'in "Adam arıyorum" anektodunu betimlemesi nedeni ile seçilirken, güneş figürü "Gölge etme başka ihsan istemem" anektoduna bir göndermedir. İnsan figürlü masa lambası Diogenes'i ve onun aydınlatıcı düşüncelerini ifade etmektedir. Panoda yer alan bir diğer abajur ise,

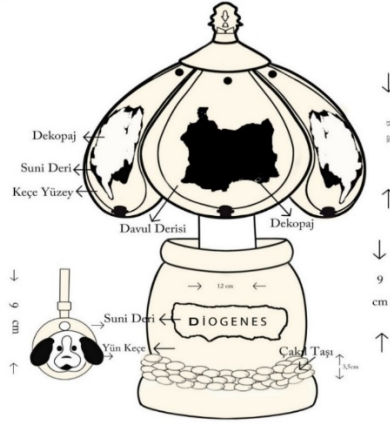
tasarımı yapılan Laterna abajur gibi altı parçadan oluşan üst gövdeye sahip olmasından dolayı tercih edilmiştir. Keçeden yapılmış köpek, Diogenes'in felsefesi Kinizmlle birlikte, tasarımda ana malzemelerden biri olarak kullanılan yün keçeyi sembolize etmektedir. Kozalak ve çakıl taşlarından yapılmış küçük kulübe, Kinizm felsefesinin yaşam alanını, fiçı ve kulübeleri tasvir etmektedir. Sarı çanta renginden dolayı Diogenes'in dikkat çekici kişiliğini yansıtmaktadır. Ölümünden yüzyıllar sonra Sinop'ta inşa ettirilen Diogenes heykeli, geçmişte yaşamış bir felsefecinin günümüzdeki etkisini göstermekle birlikte giyimi, barınması ve sahip oldukları hakkında fikir vermesi amacıyla seçilmiştir. Sol alt köşede yer alan görsel, tasarımda tercih edilen renkleri yansıtırken, renk skalasındaki her bir renk köpek başı figürüyle belirtilerek Sinizm felsefesinin temsili sağlanmıştır.

Resim 2. *Hikaye ve Renk Panosu*

Teknik Çizim ve Açıklaması

Teknik çizim, gerçekleştirilmek istenen tasarımın ürün aşamasına gelinceye kadarki yol göstericisi, ölçülendirilmiş tanımlandırılmasıdır. Malzeme, boyut, yüzey vs. gibi imalat detaylarını belirtmektedir (Yılmaz, 2017). Resim 3'de Laterna adlı abajurun Adobe Photoshop Cs6 programı ile hazırlanmış teknik çizimi yer almaktadır.

Resim 3. Teknik Çizim

Uygulama Aşamaları

Diogenes felsefesini yansıtan abajur tepe ve gövde olarak iki kısımdan meydana gelmektedir. Abajurun tepe kısmı altı parçaya bölünmüş bir iskelete, her bir parçada aksamlar aracılığı ile iskelete tutturulmuş cam yüzeylere sahiptir. Fakat eski abajur daha önce kullanımı sırasında uğradığı tahribattan dolayı üç yüzeyini kaybetmiştir. Kaybedilen cam yüzeyler ıslak keçe yöntemi uygulanarak tamamlanmıştır. Sabunlu su kullanılarak deve yünü, koyunyünü gibi yünlerin sıkıştırılması ya da dövülmesiyle yüzey hale getirilmesi işlemine keçeleştirme adı verilmektedir. (Oğuz, Aydoğan, Aytuzlar ve Özkan, 2005) Abajur yüzeyleri için hazırlanan keçeler zeytinyağlı yeşil sabun ile keçeleştirilerek istenilen şekle getirilmiştir (Fotoğraf 1). Abajur yüzeyler için kullanılan sarı renk yün keçe, Diogenes'in dikkat çeken bir karakterinin olması, güneşin dünyayı aydınlatması gibi onun da insanları aydınlatmaya çalışmasını sembolize etmesinden dolayı tercih edilmiştir.

Fotoğraf 1. Yün Keçeden Yüzey Oluşturma Adımları; Yün Lifleri, Sabunlu Su İle Keçeleştirme İşlemi, Keçe Yüzey.

Diogenes'in anekdotlarını anlatan resimlerin dekopaj çıktıları kenarları yakılarak eski deri üzerine yapıştırılmıştır (Resim 4). Deri çanta geri dönüşümle abajur yüzeyleri için keçe ile dekopaj arasında ara bir yüzey görevi üstlenmiştir.

Resim 4. *Diyojen Anektodlarının Resimli Tasvirlerinin Deriye Yapıştırılması.*

Dekopaj kağıtlarının keçe üzerinde direkt olarak pürüzsüz bir şekilde görünümü söz konusu olamayacağı için ara yüzey olarak kullanılan deri, keçe yüzeye kumaş yapıştırıcısı ile yapıştırılmıştır (Resim 5). Keçe yüzeylerin iki tanesinin üzerindeki resimler aynı anektodu anlatsa da farklı zamanlarda farklı kişilerce resmedilmiştir.

Resim 5. *Diyojen Anektodlarının Resimli Tasvirlerinin Keçeye Montajı.*

Resim 6'da avuçlarıyla su içen bir çocuğu gören Diyojen, kendi kendine seslenmektedir; "Diyojen, aldın mı boyunun ölçüsünü?". İçinde çok bir şey olmayan heybesinden çıkardığı ahşap kupasını zafer kazanmış bir gülümse ile fırlatıp atmaktadır. Gülümseme nedeni hayatından bir yükü daha çıkarmış olmasıdır. İhtiyaç dışı her şeyi reddetmek bünye için zor, eziyetli ve ağır olmaktadır. Tevekkülün de ilerisine taşıyan bu dönüşüm özgürlüğe ulaştırmaktadır (Gros, 2021).

Resim 6. *Diyojen (Maratti & Procaccini, 1685-1734)*

Su kabını fırlatıp attığı anektodu anlatan görsellerden ilki Carlo Maratti ile Andrea Procaccini tarafından resmedilmişken bir diğeri Salvator Rosa imzalıdır. Orijinal renklerine sadık kalınarak çıktıkları alınan resimler Diogenes'in materyalist olmayan tutumunu betimlemektedir (Resim 7).

Resim 7. *Salvator Rosa'nın Diogenes Casting away his Bowl (Rosa, 1662)*

Üçüncü keçe yüzey için Uga da Carpi'nin “ Diogenes, after Parmigianino”adlı görseli kullanılmıştır. Blanton Museum of Art'da sergilenen eser, Platon ile Diogenes arasında geçen bir diyalogu anımsatmaktadır. Diogenes ile aynı bakış açısına sahip olmasa da Platon; “Çıldırmiş Sokrates” dediği Diogenes'in takipçisi olmuştur (Karadayı ve Dinçşahin, 2021). İnsanı tanımlarken ‘iki ayaklı ve kanatsız bir canlıdır’ ifadesini kullanan ve bu ifadesiyle methiyeye boğulan Platon’u gören Diogenes bir horoz alıp, tüylerinden arındırarak Platon’un ders verdiği okulda “İşte Platon’un insanı” diye göstermektedir (Laertios, 2022) (Resim 8).

Resim 8. Ugo da Carpi, Diogenes, Blanton Museum of Art.

Abajurun diğer üç yüzeyi için var olan cam yüzeyleri davul derisi ile kaplanmıştır. Davul derisi, kıl ve yağlarından arındırılmış, tebeşir tozu ve sünger taşı ile ovulan, gerdirilip hava aracılı ile kurutulduktan sonra sertleşen ve şeffaflaşan, eşek, dana ve domuz gibi hayvanlardan elde edilen dekoratif bezemelerde ve müzik aletlerinde kullanılan bir deri türüdür (Kozbay, 2009). İlk olarak cam yüzeyin kalıbı parşömen kâğıda çıkarılmış ve katlama payı verilerek kesilmiştir. Kesilen davul derisi ıslatılarak cam yüzeye yerleştirilmiş, kenarlarından sabitlenerek camın şeklini alması sağlanmıştır. Tam kuruma sağlandıktan sonra etkili bir yapıştırıcı kullanılarak kenarların açılmasının önüne geçilmiştir (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 2. Abajur Yüzeylerin Davul Derisi İle Kaplanması.

Kraneion'da Diogenes güneşlenirken İskender yanına gelip "Dile benden ne

dilersen” diye sormaktadır. Diogenes’in cevabı şu şekildedir: ”Güneşimi engelleme yeter” (Laertios, 2022). Bir diğer kaynakta İskender “Ne İstersin?” diye Diogenes’e sormaktadır. “Bana veremeyeceğin bir şeyi benden esirgeme” cevabını vererek kendisine gelen güneşin ışığını ve sıcaklığını engellememesini istemektedir. İskender yaşanan dönem için çok güçlü bir kişi olsa da Diogenes’in ihtiyacı olan güneş İskender’in gücünü aşmaktadır. Güneş ışınları tüm dünyaya yayılır ve Diogenes bir dünya vatandaşıdır (Karadayı ve Dinçşahin, 2021). Davul derisi yüzeylerden biri için, Diogenes’in İskender ile “Gölge etme başka ihsan istemem” anektodunun resmedildiği görselin çıktısı alınmış, kenarları yakılmış, davul derisi yüzey üzerine yapıştırılmıştır (Resim 9).

Resim 9. “Gölge Etme Başka İhsan İstemem”
(<https://legionehistoria.wordpress.com/>)

Davul derisi yüzey üzerine uygulaması yapılan bir diğer görsel Diogenes’in kandilini gündüz zamanı yakması ve “Bir insan arıyorum” diyerek sokaklarda yürümesi anektodunun resmedildiği görseldir (Antisthenes ve Diogenes, 2020). Diogenes insanların dürüst olmamaları ve gerçek karakterleri ile yaşamlarına devam etmedikleri için böyle bir tavır sergilemektedir (Resim 10).

Resim 10. "Bir İnsan Arıyorum" (Antisthenes ve Diogenes, 2020)

Davul derisinden yapılan üçüncü yüzey için seçilen görsel Jean-Leon Gerome adlı sanatçının 1860 yılında yaptığı yağlı boya tablodur (Vikipedi, tarih yok). Tabloda Sinik felsefesinin en önemli temsilcisi Diogenes'in giyimi, sahip olduğu eşyalar ve yaşam alanı tasvir edilmiştir. Kiniklerde ilk dikkat çeken şey yırtık ve kirlı kıyafetleridir. Tribon ya da harmani denilen kıyafetlerinin altına "chiton" adı verilen iç çamaşırı giymemektedirler (Luck, 2011). Diogenes bir çanak, bir tas, bir giysi ve bir çuval ile Korinthos'ta bir fiçı içinde yaşamını idame ettirmektedir (Atayman, 2014) Gros, Yürümenin Felsefesi adlı kitabında kiniklerin sokakta yaşadığından ve evlerinin olmadığından bahsetmektedir. Fiçı denk gelirse fiçada, duvar kenarlarında ya da hendek içlerinde harmanilerine sarnarak uyumaktadırlar (Gros, 2021) Diogenes fiçada yaşamaktan zevk duymaktadır. Hazla aynı vakitte erdemin de ortaya çıkması durumunda, hazzı yok saymamak gerektiğine inanmaktadır (Luck, 2011) (Resim 11).

Resim 11. Diogenes'in Fiçı İçinde Yaşamı (Atayman, 2014)

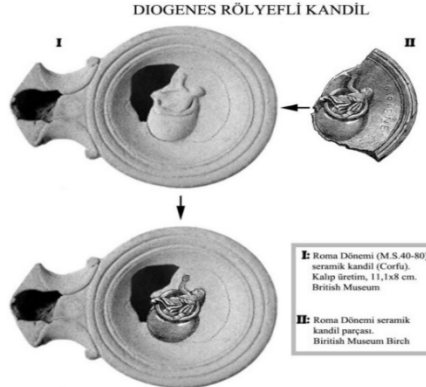
Abajurun üst kafes kısmı ve alt kısımdaki duyun üst yüzeyi, Diogenes'in yaşadığı dönemde bulunabilirliği düşünülerek seçilmiş malzeme olan deri ip kullanılarak parlak metal aksamlara mat bir görünüm kazandırılmıştır. Ampul üstü kavisli metal, krem rengi mumlu iple sarılmıştır. Fıçının zemin ile taşlar arasında kalan bölümü ile abajurun üst kafes kısmında kalan metal parçalar kahverengi renk su bazlı boya ile boyanıp koruma amaçlı verniklenmiştir. Renk olarak kahverenginin seçilmesinin nedeni toprak görüntüsü verilmek istenmesidir (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3. Abajur İskeleti Ve Diogenes'in Fıçısının Yapımı

Çakıl taşlar üzerine yerleştirilen Diogenes fıçısının renginin de kahverengi olması her ne kadar fıçı denilse de toprak kaptan yapılmış bir obje olan Antik Roma'da 'dolium' diye adlandırılan William Desmont'un kitabı "Cyniks" de 'pithos' olarak geçen seramik ürüne benzetilmek istenmesindedir (Seramik Arşivim, tarih yok) (Fotoğraf 4).

Fotoğraf 4. Diogenes Rölyefli Kandil (British Museum)

Diogenes'in yaşadığı fıçı için kalıp halindeki döşemelik sünger maket bıçağı ile yontularak küp şekli verilme çalışılmıştır. Küpün tabanın orta kısmı belli bir miktar çıkartılarak abajur iskeletinden geçebilecek kadar açıklık

sağlanmıştır. Kahverengi yün keçe, keçe iğneleme tekniği ile süngere uygulanmıştır. Abajurun üst keçe yüzeylerinde de kullanılan eski çantanın derisinden bir miktar alınarak deri üzerine ‘Diogenes’ adı ahşap yakma makinesi ile yakılmıştır. İlk olarak Bergama’da üretilen parşömen derisi, papirüsten sonra dünya tarihinde en ünlü yazı yazma aracıdır (Gökçesu, 2002). Parşömen derisi olmasa da deri kullanılarak ismi yazılan Diogenes’in isminin hafızalarda yer etmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Abajurda kullanılan tüm dekopaj ve deri yüzeylerdeki gibi, isim yazılı deri parçasının da kenarları yakılarak eskimiş, yıpranmış görüntüsü verilmeye çalışılmıştır. Çakıl taşları ile oluşturulan katman, kahverengi abajur tabanı ile Diogenes’in fiçisi arasında yer almaktadır. Günümüz dünyasında nasıl ki evler temel atılıp inşaatlar yükseltilmekte ise sokakta yaşayan Diogenes’in fiçisi da temeli taş, binası fiçi olan bir yapı gibi inşa edilmeye çalışılmıştır.

Fotoğraf 5’de fiçi için hazırlanan dekoratif ürünlerden köpek ve köpek başı şeklindeki maskot Diogenes’in de temsilcisi olduğu Sinizm felsefesini temsil etmektedir. Diogenes’in Büyük İskender ile tanışması sırasında “Ben Kral Büyük İskender” sözüne karşılık “Ben de Köpek Diogenes” sözleri temsil ettiği felsefi ekole ne kadar bağlı olduğunu göstermektedir (Karadayı ve Dinçşahin, 2021).

Fotoğraf 5. *Diogenes’in Fiçisi İçin Hazırlanan Aksesuarların Görselleri*

Maskotun köpek başı ve üç boyutlu köpek figürü; krem, kahverengi ve oksit sarı yün keçe kullanılarak ve keçe iğneleme tekniği uygulanarak üretilmiştir. Kuru yün keçenin mekanik bir şekilde üzerinde minik kancaları olan iğne ile birleştirilmesi şeklinde ifade edilen keçe iğneleme tekniği, Diogenes’in yaşadığı dönemdeki tekstil yüzeylerini daha iyi aksettireceği için seçilmiştir (Fişekçi, 2011).

Fotoğraf 6’da yer alan mood panosu, tasarımı yapılan Laterna adlı abajur, abajur için kullanılan malzemeler ve renk tonlarını gösteren görsellerden meydana gelmiştir. Mood board Hopkins’in anlayışına göre tasarım panoları ya da tasarımların içerdiği duygunun ve renk tonlarının

kurgulanması için hazırlanmaktadır (Orbaç, 2018). Adobe Photoshop Cs6 tasarım programı ile hazırlanan mood boardda Diogenes'in hayata bakışı ve yaşam şekli yansıtılmaya çalışılmıştır.

Fotoğraf 6. Mood Panosu.

Mood boardda yer alan kabak, keçeden yapılmış olması, abajurun üst bölümünün altı parçadan oluşması ile benzerlik göstermesi ve abajurda yer alan sarı keçe yüzey ile aynı renk olması nedeni ile seçilmiş bir obje ve görseldir. Sarı renk sezgisel algı ve bilgeliği ortaya çıkaran bir renk olmakla birlikte bulunduğu mekânda dikkatleri üzerinde toplama etkisi olan bir renk olması nedeniyle Diogenes'in dikkat çekici kişiliğini yansıttığı düşünüülerek seçilmiştir (Dokumacı, 2020).

Denizati şeklinde ağaç dallarından ve ağaç parçalarından bir araya getirilerek tasarlanan duvar süsü; tasarımı yapılan Laterna adlı abajurun keçe yüzeylerinde kullanılan dekopaj resimlerindeki renk tonları ile abajur altına yerleştirilen çakıl taşlarının renk tonları ile benzerlik göstermesi nedeni ile seçilmiştir. Ağaç dalı üzerine delinerek sıralı bir şekilde yerleştirilmiş taşlı aksesuar Laterna tasarımdaki küp altındaki taşlarla birebir örtüşmesiyle tasarım malzeme yapısıyla ilgili bilgi sunmaktadır. Tarçın kabukları, kuş tüyleri, meyve kuruları ile hazırlanmış tasarım, Laterna tasarımdaki renkleri çağrıştırdığı ve Laterna tasarımda kullanılan yün, deri, taş gibi doğal malzemelerden bir araya getirilmiş olmasıyla özdeşleştirilmiştir. Kinizm felsefesinde kinikler kulübelerde veya fiçılarda yaşadıkları için şişe mantarlarından oluşturulmuş kulübe görseli panoya yerleştirilerek Laterna adlı tasarımdaki fiçi ile eşdeğer yaşam alanı betimlenmeye çalışılmıştır. Kozalak, ceviz, meşe palamudu vs. gibi malzemedan yapılmış kapı süsü, abajur

üzerindeki taşların dairesel yapısı ve her ikisinin de doğadan malzemelerle üretilmesinden dolayı tercih edilmiştir. Yapısında doğal lifler kullanılan salyangoz şekli verilip ağaç dalına monte edilen masa üstü aksesuar, Laterna abajurda kullanılan davul derisinin renk geçişleri ile eşleştirilmiştir. Seçilen geyik görseli Diogenes ile bütünleştirilmiştir. Yaşam alanı geyik gibi dış ortam olup yaşam şekli doğal ve sadece temel ihtiyaçlarını gidermeye yöneliktir. İnsanları aydınlatmak, bilgilendirmek için fütursuzca kullandığı sivri dili geyiğin boynuzlarının sivriliği ölçütündedir.

Sonuç

Merak, bilmek ve öğrenmek felsefenin temelini oluşturmaktadır. Her bilgi bir uyanış, her fikir bir bakış açısı kazandırmakta ve toplumu farklı şekilde etkilemektedir. Anlatım yolu ister edebiyat, ister mimari, ister resim olsun sanat kollarından biriyle yansıtılmakta ve yüzyıllar boyu evrenselliğini korumaktadır.

Uygulama temelli tasarım araştırma yöntemiyle hazırlanan bu çalışma Antik yunanda ortaya çıkan kinik felsefesinin en önemli temsilcilerinden Diogenes'in felsefi duruşunun Laterna adlı tasarımda yansıtılması ile gerçekleştirilmiştir. Erdem, utanmazlık, maddi hiçbir şeye önem vermeme ve manevi haz odaklı düşünce yapısı sahibi Diogenes'in anektod ve görselleri literatür tarama yöntemiyle bir araya getirilmiştir. Tasarım uygulama aşamasında, el sanatlarında uygulanan farklı yöntemler ve malzemeler kullanılmıştır. Malzeme kullanımında ileri dönüşüm ve geri dönüşümle filozofun düşünce sistemine sadık kalınıp, azla yetinilmeye çalışılmıştır.

Felsefe ile sanatın buluşturulduğu bu çalışma; filozofun bir obje olan abajurda tasviri yani Diogenes'in Laternada görüntüsüdür. Bu özelliğinden dolayı bundan sonraki benzer çalışmalarda emsal niteliği taşıyacağı düşünülmektedir. Yapılan araştırmalar neticesinde görülmektedir ki medeniyetlerin, ülkelerin adı değişse de iyi, güzel, doğru olan davranış ve düşünceler değişmemekte ve yüzyıllar sonra bile kabul görmektedir.

Kaynakça

- Atayman, V. (2014). *Felsefeye Davet1/Antik Felsefe*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beyazıt, N. (2004, Mart). Tasarımı Keşfetme: Tasarım Araştırmalarının Kırk Yılı. *İtü Dergisi/a*, 3(1), 3-15.
- Bingöl, Z.K. (2021). Etik Bir İlke Olarak "Utanmazlık". *Geçmişten Günümüze Avrasya* (s. 159-187). Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Carpi, U. d. *Diogenes, after Parmigianino*. Blanton Museum of Art. <https://www.artsy.net/artwork/ugo-da-carpi-diogenes-after-parmigianino>
- Cevzici, A. (2007). *Felsefe*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Çevik, C. (2020). *Antisthenes & Diogenes Kinik Felsefe Fragmanları*. İstanbul, İstanbul: Türkiye İş Bankası kültür Yayınları.
- Dokumacı, M. (2020). Renklerin İnsan Yaşamındaki Etkileri ve Renklerin Tarih Boyunca Yolculuğu. *Takvim-i Vekayi*, 120-131.
- Eroğlu, Ö. (2021). *Sanat Sözlüğü*. İstanbul: Tekhne Yayınları.

- Esra Enes, E. B. (2021). Atık Kot Giysilerden İleri Dönüşüm Yöntemi İle Sanat Eseri oluşturulması: Deniz Sağdıç'ın Portre Çalışmalarının İncelenmesi. *SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 882-901.
- Fişekçi, D. (2011). *Keçe*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Gökçesu, Z. (2002). *Deri Teknikleri*, Ya-Pa yayınları.
- Gros, F. (2021). *Yürümenin Felsefesi*. İstanbul: Kollektif Kitap, Blişim ve Tasarım A.Ş.
- Hodge, S. (2021). *Sanatın Kısa Öyküsü*. İstanbul: Hep Kitap Yayınları.
- Karadayı, K., & Dinçşahin, U. (2021). *Batı Bilgeliği*. İstanbul: Olimpos Yayınları.
- Karadayı, K., & Dinçşahin, U. (2021). *Filozoflarla Beş Çay*. İstanbul: Olimpos Yayınları.
- Keskin, U. (2017). Sinoplu Diyojen'in Modern Temsilcisi Olarak" Erdener Abi Çizgi Karakteri". Antalya: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/381874>.
- Kozbay, S. (2009). *Balıkesir-Gönen İlçesinde Üretimi Yapılan Deri Çeşitlerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Laertios, D. (2022). *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*. (C. Şentuna, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Luck, G. (2011). *Köpeklerin Bilgeliği*. (O. Özügül, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Maratti, C., & Procaccini, A. *Diogenes*. Newyork Metropolitan Museum.
- Oğuz, M., Aydoğan, E., Aytuzlar, N., & Özkan, T. S. (2005). *Yaşayan Geleneksel Meslekler*. İstanbul: Gazi Üniversitesi THBMER.
- Orbaç, S. (2018). *Moda Tasarımcıları İçin Portfolyo Hazırlama ve Örnek Uygulama*. Ankara: Gazi Üniversitesi Güzel sanatlar Fakültesi.
- Öktem, N. (2011, Ağustos 24). Antik Yunan Felsefesi. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 39(1-4), 353-413.
- Önal, M., & Çelebi, E. (2020). Idleness As The Virtue Of Self-Sufficiency: The Case Of Cynics. *Inonu University Journal Of Culture and Art/IJCA*, 189-195.
- Rosa, S. *Diogenes Casting away his Bowl*. National Gallery of Art.
- Saraf, M. (2010). *Aydınlatma Tasarımı İlkelerinin Ev Tekstili Mağazaları Örneğinde İrdelenmesi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Szabari, A. (2005). The Rhetoric of Insult and Rabelais's Cynical Mask. *Italian Issue Supplement*. 120 (1), 84-123.
- Sung, K. (2017, Mayıs). *İleri Dönüşüm Yoluyla Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim: Çevreye Duyarlı Niş Davranışı Anlamak ve Büyütmek*. Nottingham Trent Üniversitesi.
- Topdemir, H. G. (2009, Ocak). Felsefe Nedir? Bilgi Nedir? *Türk Kütüphaneciliği* 23, 1 (2009), s. 119-133.
- Uludağ, K. (1993). *Felsefe+Sanat=Sanat Felsefesi*. 1993 tarihinde Anadolu.edu.tr: <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/1319/98760.pdf?sequence=1> adresinden alındı
- Vikipedi. (2010). <https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Jean>.
- Vorlander, K. (2001). *İlkçağ Yunan Felsefesi Tarihi*. İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları.
- Yardımcı, A. B. (2018). Sinoplu Filozof Diogenes (Diyojen) ve Etik Anlayışı. *Sosyal Bilimciler Gözüyle Sinop* (s. 385-398). içinde Ankara: Berikan Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2017). *Mücevher Tasarımı ve Yaratıcılık*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.

**MÜZELERDEKİ TAŞ ESERLERİN SERGİLENMESİNDE
KULLANILAN SİSTEMLERİN SINIFLANDIRMASI: İSTANBUL
ARKEOLOJİ MÜZESİ ÖRNEĞİ**

**CLASSIFICATION OF SYSTEMS USED FOR THE EXHIBITION OF
STONE WORKS IN MUSEUMS: THE CASE OF THE ISTANBUL
ARCHEOLOGY MUSEUM**

*Ekin ELİNÇ**

Özet

Müzelerin en önemli işlevi, içerisinde bulundurduğu tarihi eserleri insanlık adına koruyarak gelecek nesillere aktarabilmesidir. Bu nedenle uzun yıllar boyunca müzecilik anlayışında iç mekân tasarımı ve eserlerin teşhir tanzimi ikinci planda kalmıştır. Özellikle taş eserlerin sergilenmesi oldukça hassas bir konu olduğu için eserlerin güvenliği her zaman ön planda tutulmuştur. Son yıllarda müze ziyaretçilerindeki artışla birlikte müzelerdeki yenileme çalışmaları da hız kazanmıştır. Bu kapsamda sergileme anlayışında sadece eserin güvenliğine odaklanmaktan vazgeçilmiş, müzelerin bulundurduğu eserlerin dönemsel anlayışına uygun yenilikçi tasarımlar desteklenmeye başlanmıştır. Tüm dünyada müzeler bu yenilikçi tasarım anlayışı ile güncellenirken ülkemizin ilk müzesi olan İstanbul Arkeoloji Müzesi de 2012 yılında ‘İstanbul Arkeoloji Müzeleri Depreme Karşı Güçlendirme, Restorasyon ve Teşhir Tanzim Projesi’ ile yenilenecek 2022 yılında ziyarete açılmıştır. Bu çalışmanın amacı 2022 yılında yenilenecek ziyarete açılan İstanbul Arkeoloji Müzeleri Heykeltraşlık Bölümü 12-20 nolu salonlarda bulunan taş eserlerin sergilenmesindeki çeşitliliğin sınıflandırılmasıdır. Çalışma sergilenme biçimi, sergilenme yöntemi ve sergilenme tipolojisi olarak üç ana başlıkta incelenmiş ve çalışma sonucunda 30 adet sergilenme sistemi, 3 farklı biçim, 4 farklı yöntem ve 10 farklı tipoloji tespit edilmiştir. Oluşturulan sınıflandırma sonrasında mevcutta bulunan 30 adet sergilenme sisteminin analiz tabloları oluşturularak araştırmanın veri çözümlemesi oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İstanbul Arkeoloji Müzesi, İç mekan sergileme sistemleri

Abstract

The most important function of museums is to preserve the historical artifacts they contain in the name of humanity and to transfer them to future generations. For this reason, the interior design and display arrangement of the works in the understanding of museology remained in the second plan. Especially since the exhibition of stone works is a very sensitive subject, the safety of the works has

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Antalya Bilim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Antalya / TÜRKİYE ekinelinecdesign@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5679-6592

always been at the forefront. With the increase in the number of museum visitors in recent years, renovation works in museums have also accelerated. İstanbul Archaeological Museum was renovated in 2012 and opened to visitors in 2022. The purpose of this study is to classify the diversity in the exhibition of stone works in the İstanbul Archaeological Museum, Sculpture Department Hall No. 12-20. The way in which the work is exhibited, the method of the exhibition and the typology of the exhibition are examined in three main headings. As a result of the study, 30 exhibition systems, 3 different forms, 4 different methods and 10 different typologies were identified. Following the classification created, analysis tables of the 30 existing exhibition systems were created and data analysis of the research was created.

Keywords: İstanbul Archeology Museum, Interior exhibition systems

GİRİŞ

Müze kavramı Yunanca “Mouseion” kelimesinden türemiş olup, Yunan mitolojisinde Musa’lara (ilham perilerine) adanan tepe anlamı taşımaktadır (Çelik, 2012, s.5; Findlen, 1989, s. 60; Modoğlu, 2012, s.2; Simmons, 2017, s.1813). Eşdeğer nitelendirmeler, Fransızca’da: musée; İspanyolca’da: museo; Almaca’da: museum; İtalyanca ’da: museo; Portekizce ’de museu’dur (ICOM, 2010; akt.:Kandemir ve Uçar, 2015, s. 20). Müze terimi bugün; kâr gayesi gütmeyen, kalıcı, topluma ve toplumun gelişimine hizmet eden, halka açık, “soyut” ve “somut” insanlık mirasını ve çevresini eğitim, çalışma ve eğlenme amacı için edinen, koruyan, araştıran, ileten ve sergileyen kurum olarak nitelendirilmektedir (ICOM, 2007: madde 3.1; akt.:Kandemir ve Uçar, 2015, s.20). İlk müzenin MÖ 306-285 yılları arasında günümüzde İskenderiye olarak bilinen topraklarda, saray bahçelerinin ortasında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Manastır ve eğitim kurumu olan bu müzede Doğu Ülkeleri ve Yunanistan’dan gelen sanat eserleri toplanıp, kayıt altına alınarak muhafaza edilmekteydi (Efendioğlu, 2022, s.8).

Antik çağlardaki ilk koleksiyonlar, tanrı ve tanrıçalara adanmış yazıtlar ve birtakım eşyalardan oluşmaktadır. Tapınaklarda saklanan bu eserler, müzecilik anlayışının ilk örnekleri sayılabilirken aynı zamanda da ilkel koleksiyonculuğun göstergesi olarak insanların kendileri için anlamlı ve gerekli olan eşyaları saklamaları konusunda farklı bir koleksiyon anlayışını oluşturmuştur (Modoğlu, 2012, s.2). Antik çağlardan günümüze kadar gelen koleksiyonculuk anlayışı, toplumun antik çağlara olan ilgisi ve öğrenme isteğiyle birlikte toplumlarda müze ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaç doğrultusunda günümüze kadar ulaşabilen ilk müze Oxford Üniversitesi’nde bulunan Ashmolean Müzesi’dir. İngiliz tarihçisi ve koleksiyoncusu olarak bilinen Elias Ashmole’un koleksiyonundan yararlanılarak İngiltere, Oxford Üniversitesi’nde 1649-1683 yılları arasında inşa edilen ve halk müzesi olarak açılan Ashmolean Müzesi, dünyada bilinen en eski müze olarak kabul edilmektedir (Aytekin, 2016, s. 26; Çelik, 2012, s.6). Türkiye’deki müzecilik

tarihine baktığımızda ise Türk Müzeciliğinin temelleri Osmanlı Dönemi'nde Padişah Abdülmecit'in 1845 yılında Yalova'ya gerçekleştirdiği gezi esnasında görmüş olduğu yazıtları İstanbul'a naklettirmesiyle başlamıştır. İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin de temelini oluşturan Mecma-ı Asar-ı Atika (Eski Eserler Koleksiyonu), bu bağlamda Türk Müzeciliğindeki ilk örnek olarak kabul görmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022a).

Müzelerde özellikle uzun yıllar toprak altında bulunduktan sonra gün yüzüne çıkarılan pek çok eser sergilenmektedir. Bu eserler uzun yıllar müzede sergilenebilmesi için onarım ve bakıma ihtiyaç duyarlar. "Restorasyon kavramı, sanatsal ya da kültürel değeri olan eserlerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak amacıyla yapılan bilimsel ve teknik müdahalelerin tümüne verilen başlıktır. Kültürel değeri olan eserlerin çoğu uzun yıllar toprak altında buldukları için çoğu eserde birçok hasar ve deformasyonlar oluşmuştur" (Öztürk ve Türe, 2018, s.1170). Bu ve bunun gibi nedenlerden ötürü eserlerin kurtarılması ve topluma kazandırılması için yapılan müdahalelere ihtiyaç duymaktayız. Teknolojideki gelişmeler sonrasında da restorasyon, günümüzde çok daha ileri seviyede hasar almış eserleri kurtarmamızı sağlamaktadır. Bu bağlamda yapılan tüm çalışmalarda restoratörler tarafından kayıt altına alınmaktadır. Geçmişte müze galerilerinde yapılan klasik düzenlemelerde yan yana sıralama mantığı bulunmaktaydı işin içine 'konsept' ve 'sürdürülebilirlik' kavramlarının da eklenmesi ile birlikte sergileme sistemleri farklı boyutlar kazanmaya başlamıştır. Galerilerin genel sunuş şekilleri incelendiğinde; gereken organizasyonun sağlanması ve bunun etkili bir biçimde algılanabilmesi adına birçok kriterin doğru şekilde sağlanması gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca, işlev, rahatlık, dayanıklılık, maliyet ve estetik gibi faktörler de sergilemede mekân düzenlemesinde ve eserlerin sergilenme biçimlerinde önemli bir rol üstlenmektedir (Çetin, 2016, s.150).

1. İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZESİ

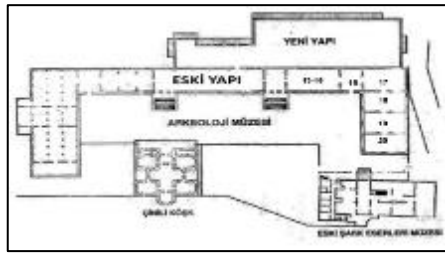
Osmanlı İmparatorluğunun ekonomik ve politik açıdan zor durumda olduğu bir dönemde batılılaşma hamlesinin sonucunda kurulan Müze-i Hümayun (ilk binası o dönemde mühimmat deposu olarak kullanılan Sent İren kilisesi bugünkü adı ile Aya –İrini kilise binası olmuştur), bugünkü İstanbul Arkeoloji Müzesi Osmanlı Devleti'nin ilk müzesidir (Yorgancıoğlu, 2010, s.2). Osman Hamdi Bey bu müzeye 11 Eylül 1881'de Müdür olarak atandığında Türkiye'de otuz yılı aşkın süredir bir müze mevcuttu. Osman Hamdi Bey üst üste yığılmış, bütünlük ve devamlılık arz etmeyen bu yapıyı dünyanın sayılı müzeleri arasına girebilecek nitelikte bir müze yapısı haline getirmiştir (Tataroğlu, 2018, s.177). İstanbul Arkeoloji Müzesi binasının ilk bölümünün projesi Mimar Alexandre Vallauray tarafından yapılmış ve yapının 1887-1891 yılları arasında inşası tamamlanmıştır. Ayrıca 1903 yılında ilk ek

yapı, 1907 yılında ikinci ek yapı bina ile aynı usluapta inşaa edilmiştir (Özel 2021,s.14-15).

Yerleşke içinde bu yapılar haricinde Fatih Sultan Mehmed döneminde inşaa edilmiş yine müze olarak kullanılan Çinili Köşk ile Mimar Alexandre Vallauray tarafından projelendirilen Sanayi-i Nefise Mektebi bugünkü adı ile eski Şark Eserleri Müzesi de yer almaktadır (Özel, 2021,s.13). Müzenin mimarı Beaux Arts kökenli Alexander Vallauray, mimari tasarımda İskender Lahti ile Ağlayan Kadınlar Lahti'nin üslubundan etkilenecek bina cephesini kurgulamıştır. Müzenin alt katında 20, üst katında da 16 olmak üzere 36 büyük salon bulunmaktadır (Dolunay, 1973, s.2). Yapı, kuzeydoğu-güneybatı yönündeki uzun kütlesi ve bu kütle için iki tarafına eklenen kolları ile, kuzeybatıya bakan geniş 'U' şeklinde bir avlu oluşturmaktadır. Uzun kütle üzerindeki -biri simetriyi bozmamak için ek binalar yapılırken eklenen-simetrik iki girişte de geniş merdivenlerle ulaşılan iki kat yüksekliğindeki dört sütunlu, üzeri alınlıklı pilonlar bulunmaktadır (Sade, 2005 s.39).

İstanbul Arkeoloji Müzesi binalarının iç mekân tasarımı, koleksiyonun sürekli büyümesi göz önünde bulundurularak ileride eklerle genişletilmek üzere ve içinde sergilenecek olan eserlerin boyutlarına uygun yükseklikte yapılmıştır (Şekil 1). Bina kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda yerleştirilmiştir. Tüm bina, 192 m uzunluğunda, 4547 m²'ye oturan toplam 9000 m² alana sahiptir (Cezar, 1995, s. 274). Müze yerleşkesine son olarak ilave edilen bina (Şekil 1) Topkapı Sarayı avlusuna bakan arka cephede binaya bitişik olarak inşaa edilmiş olup 1991 yılında hizmete açılmıştır (Özel, 2021, s.15).

Şekil 1. İstanbul Arkeoloji Müzesi tüm binalarının planı (Atasoy, 1995, s. 58;İstanbul Arkeoloji Müzeleri, 1966)

1.1.İstanbul Arkeoloji Müzesi Yenileme Projesi

2012 yılında 'İstanbul Arkeoloji Müzeleri Depreme Karşı Güçlendirme, Restorasyon ve Teşhir Tanzim Projesi' ile yenileme çalışmalarına başlanan İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin klasik bina olarak adlandırılan ana binası yenilenerek 2022 yılında ziyaretçi kabulüne başlamıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022b). Bu projenin iç mekân tasarımı Çek Mimar Boris Micka ve ekibi tarafından yapılmıştır. Eserlerin

ziyaretçilere kronolojik bir akış içerisinde sergilenmesini amaçlayan, ekibin tasarım müdahaleleri arasında eserlerin onarımı, bilgilendirme platformlarının grafik ve görsel çalışmaları ile entegrasyonu, görsel-işitsel etkileşim düzenlemeleri ve sergilenme elemanlarının tasarlanması (Şekil 2) bulunmaktadır. Müzede bulunan sergileme stantları, Boris'in tasarımı olan yeni stantlar ile değiştirilmiştir. Bu stantlar Çek Cumhuriyeti'nde üretilmiştir. Koyu mat gri renge boyanmış metal kasadan imal edilen stantlarda, ışık yansıma oranı az olan reflekte camlar kullanılmıştır (Özel, 2021, s. 56-57).

Şekil 2. Boris Micka ekibi heykelcikleri yerleştirirken (Boris Micka Associates, 2022)

1.2. İstanbul Arkeoloji Müzesi Aldığı Ödüller

İstanbul Arkeoloji Müzesi 45 ülkenin katıldığı yarışmada 1991 yılında Avrupa'da yılın müzesi seçilmiş, 1993 yılında Avrupa Konseyi Müze Ödülü'ne layık görülmüştür (Ergil, 1993, s. 223). 2022 yılında restorasyon sonrası Alman uluslararası tasarım ödülü yarışması olan Red Dot Tasarım Ödülü'ne aday olup sergileme tasarımı kategorisinde kazanmıştır (Red Dot Design Award, 2022).

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çalışmada nitel verilerden yararlanılarak birincil veri toplama yöntem ve tekniği kullanılmıştır. İstanbul Arkeoloji Müzesi Antikçağ Heykeltraşlık Bölümünde salon 12-20'de yer alan heykellerin sergilenmesi için kullanılan sistemlerin araştırmacılar tarafından yerinde analizleri yapılmıştır. İstanbul Arkeoloji Müzesi ve müzelerde sergilenme sistemleri hakkında literatür çalışmasından elde edilen veriler ışığında analiz tablosu oluşturulmuştur. Çalışmanın konusu olan sergileme sistemlerini temel alan, analiz tablosu araştırmanın veri çözümlemesini oluşturmuştur.

Çalışmanın materyalini oluşturan 12-20 nolu salonlar eski binada (Şekil 3) bulunmaktadır. İstanbul Arkeoloji Müzesi Antikçağ Heykeltraşlık Bölümü Arkaik Dönemden Roma Dönemi sonuna kadar (M.Ö. 6- M.S.4. yy) heykeller kronolojik sırayla ve önemli antik merkezlerde vurgulanarak sergilenmektedir. Her salonda (Şekil 4) harita, açıklayıcı bilgi, fotoğraf,

Ekin ELİNÇ

Müzelerdeki Taş Eserlerin Sergilenmesinde Kullanılan Sistemlerin Sınıflandırması: İstanbul Arkeoloji Müzesi Örneği / Classification of Systems Used for the Exhibition of Stone Works in Museums: the Case of the İstanbul Archeology Museum

çizimler de yer almaktadır. 13. Salonda Arkaik Dönem heykelleri ve Doğu Hellen sanatının seçkin 14. salonda Anadolu örnekleri sergilenmektedir. Anadolu-Pers Eserleri, 15. Salonda Antik Mezar, Stel ve Kabartmaları, 16. Salonda Hellenistik Dönem Heykelleri, 17. Salonda Magnesia ve Meandrum ve Tralleis (Aydın) Heykelleri konumlandırılmış, 18. Salonda Roma İmparatorluk Dönemi Portreleri, 19. Salonda Aphrodisias eserleri ve 20. Salonda ise Roma İmparatorluk Heykeltraşlığı eserleri yer almaktadır (Başgelen, 2018).

Şekil 3. İstanbul Arkeoloji Müzesi Heykeltraşlık Bölümü Yenileme Projesinden önceki İç Mekan Görünümü (Başgelen, 2018)

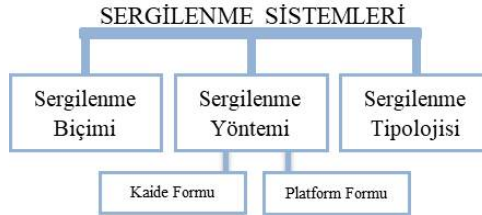
Şekil 4 . İstanbul Arkeoloji Müzesi Heykeltraşlık Bölümü Günümüz İç Mekan Görünümü

2. SERGİLENME SİSTEMLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Sergilenme sistemleri bulunduğu mekân, içerdiği eser ve malzemelerine göre çeşitlendirilebilmektedir. İstanbul Arkeoloji Müzesi Heykeltraşlık bölümü 12-20 nolu salonlar kapsamında yapılan bu çalışmada, sergilenme sistemlerinin sınıflandırması; sergilenme biçimi, sergilenme yöntemi ve sergilenme tipolojisi olmak üzere üç ana başlıkta (Tablo 1) incelenmektedir.

Tablo 1. Sergilenme Sistemlerinin Sınıflandırması

Sergilenme biçimi kendi içerisinde çoklu, tekil ve karma olmak üzere (Tablo 2) üçe ayrılmıştır. Tekil sergilenme, eserin tek başına bir kaide, platform, ünite üzerinde ya da duvara montelenmiş biçimde sergilenmesidir. Çoklu sergilenme, iki ya da daha fazla sayıdaki eserin bir arada platform ya da ünite üzerinde sergilenmesidir. Karma sergilenme sisteminde ise taş eserlerle birlikte platform ya da ünitenin üzerinde cam modüller bulunmaktadır. Platform ya da ünite üzerinde bir veya birden fazla cam modül bulunuyorsa, bu karma sergilenme sistemleri kapsamına girmektedir. Karma sergilenme sistemlerinde cam modülün içerisinde taş eser haricinde farklı malzemedeki eserler de sergilenmektedir.

Tablo 2. *Sergilenme Biçimine Göre Sınıflandırma*

Sergilenme yöntemi duvar üzeri, alçak kaide üzeri, yüksek kaide üzeri ve platform üzeri olmak üzere dört farklı kriter altında değerlendirilmiştir. Duvar üzeri sergilenme yöntemi, eserin doğrudan duvar ya da sergilenme ünitesinin duvarına montelenmesidir. Kaide üzeri sergilenme yöntemi alçak ve yüksek olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Alçak kaide üzeri 50 cm yüksekliğindeki ve bu yüksekliğin altındaki kaideleri içermektedir. Bu yüksekliğin üzerinde kaideler ise yüksek kaide üzeri olarak tanımlanmıştır. 20 cm ve altındaki geniş kaideler platform olarak isimlendirilmiştir. Platform üzeri sergilenme yönteminde platformların üzerine kaideler ve cam modüller de konumlandırılmaktadır. Müze içerisinde etrafı camla çevrelenmiş ya da cam modül içerisine konumlandırılmış taş eserler de bulunmaktadır. Ancak eserlerin etrafının tamamen cam ile çevrelenmesi ya da cam modül içerisine konumlandırılması bir yöntem değil, fonksiyondur. Cam ünite içerisindeki eser, kaide ya da platform üzerinde sergileniyor olabilmektedir.

Sergilenme yöntemi, içerisindeki 4 farklı başlıkla çeşitli varyasyonlar (Tablo 3) oluşturmaktadır. Oluşturduğu bu varyasyonlar bir ya da birden fazla sergileme yöntemini içerebilmektedir (bkz. Tablo 14). Ayrıca taş eserler sergilenme yöntemine bağlı olarak bulunduğu kaide ve platform formuna göre de sınıflandırılmaktadır. Kaide formları kare, dikdörtgen ve dairesel olmak üzere 3 başlıkta incelenmiştir. Platform formları ise dikdörtgen, eliptik ve L formu olmak üzere 3 başlıktan oluşmaktadır.

Tablo 3. Sergilenme Yöntemine Göre Sınıflandırma

Sistemler, sergilenme yöntemlerine göre bir veya birden fazla tipten oluşabilmektedir. Çalışmada sergilenme tipolojisi, eserlerin üzerinde bulunduğu kaide, platform ya da sergileme ünitesine nasıl taşındığına göre on altı başlıkta (Tablo 4) sınıflandırılmıştır. Bu başlıklar sırasıyla kaide üzeri, platform üzeri, platform üzeri kaideli, doğrudan duvar üzeri monte, duvara konstrüksiyon üzerinde monte, duvara konstrüksiyon yardımıyla monte, sergileme ünitesi üzeri, sergileme ünitesine doğrudan monte, sergileme ünitesine konstrüksiyon üzerinde monte ve niş içerisinde sergilenmeden oluşmaktadır. Kaide üzeri sergilenme tipi, eserin doğrudan kaide üzerinde sergilenmesidir. Platform üzeri, eserin doğrudan platform üzerinde sergilenmesi olarak tanımlanmaktadır. Eser bir platformun üzerinde kaide ile sergileniyorsa bu, platform üzeri sergilenme tipi olarak adlandırılmaktadır. Doğrudan duvar üzeri monte tipi, eserin dış kısmında gözle görülebilen bir bağlantı elemanının bulunmaması olarak tanımlanabilir. Bu tipte eserin duvarla olan bağlantısında herhangi bir konstrüksiyonuna ya da bağlantı elemanına rastlamamaktayız. Eğer eser duvara konumlandırılabilir için bir konstrüksiyon üzerinde monte ediliyorsa bu, duvara konstrüksiyon üzerinde monte olarak adlandırılan sergilenme tipidir. Aynı düşüncede eser duvara doğrudan bir konstrüksiyon üzerinde değil de konstrüksiyon bağlantıları yardımıyla taşınıyorsa bu, duvara konstrüksiyon yardımıyla monte olarak tanımlanmaktadır. Sergileme üniteleri, sergi salonlarında seperatör olarak kullanılmaktadır. Platform ve bölücü kısa duvarlardan oluşan birleşimi sergileme ünitesi olarak isimlendirilmiştir. Sergileme ünitesi üzeri, eserin sergileme ünitesinin üzerinde konumlanmasıdır. Bu tipte eserler, sergileme ünitesinin üzerinde alçak ya da yüksek bir kaide üzerinde bulunabilmektedir. Eser sergileme ünitesinin seperatör görevini üstlenen bölücü kısa duvarına doğrudan (dışarıdan bağlantı noktası görünmeden) montelenmesi, sergileme ünitesine doğrudan monte olarak adlandırılmaktadır. Sergileme ünitesinin bölücü kısa duvarına bir konstrüksiyon yardımıyla ya da konstrüksiyon üzerinde montelenen eserler, sergileme ünitesine konstrüksiyon üzerinde monte olarak tanımlanmaktadır. Niş içerisinde sergilenme tipinde ise eser, oluşturulan nişin içerisine konumlandırılmaktadır.

Tablo 4. Sergilenme Tipolojisi

SERGİLENME YÖNTEMİNE GÖRE OLUŞTURULAN SERGİLENME TİPOLOJİSİ	YÖNTEM	TİPOLOJİ
	DUVAR ÜZERİ	• Doğrudan Duvar Üzeri Monte • Duvara Konstrüksiyon Üzerinde Monte • Duvara Konstrüksiyon Yardımıyla Monte • Sergileme Ünitesine Doğrudan Monte • Sergileme Ünitesine Konstrüksiyon Üzerinde Monte • Niş İçerisinde
	ALÇAK KAİDE ÜZERİ	• Kaide Üzeri • Platform Üzeri • Platform Üzeri Kaide • Sergileme Ünitesi Üzeri
	YÜKSEK KAİDE ÜZERİ	• Platform Üzeri • Platform Üzeri Kaide • Sergileme Ünitesi Üzeri • Sergileme Ünitesine Doğrudan Monte • Sergileme Ünitesine Konstrüksiyon Üzerinde Monte
	PLATFORM ÜZERİ	• Platform Üzeri • Platform Üzeri Kaide • Sergileme Ünitesi Üzeri • Sergileme Ünitesine Doğrudan Monte • Sergileme Ünitesine Konstrüksiyon Üzerinde Monte

Duvar üzeri sergilenme yöntemi altı farklı tipe, alçak kaide üzeri ve yüksek kaide üzeri sergilenme yöntemleri 4 farklı tipe, platform üzeri sergilenme yöntemi ise 5 farklı tipe ayrılmaktadır. Oluşturulan bu tipler, seçilen yöntemlerdeki tiplere bağlı olarak sergilenme sistemlerinde bir veya birden fazla olarak kullanılabilir.

BULGULAR

Bu çalışma kapsamında 30 farklı sergileme sistemi tespit edilmiş ve her sistem bir analiz tablosu (Tablo 5-34) içerisinde çözümlenmiştir.

Tablo 5. Ana giriş, Salon 12

Tanımlama		Kaide üzeri tekil sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Tekil	Alçak Kaide Üzeri	Kaide Üzeri	Kare	-
		Duvara Konstrüksiyon Yardımıyla Monte		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Bes heykeli (<i>Kalker Taşı, Amathus M.Ö. 7.-6. yy</i>)		

Tablo 6. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 13

Tanımlama		Platform üzeri 3'lü sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Çoklu	Platform Üzeri	Platform Üzeri	Kare	Dikdörtgen
		Platform Üzerinde Kaideli		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Soldan sağa doğru; Rahibe heykeli (<i>Mermer, Miletos M.Ö. 6. yy ortası</i>), Rahip heykeli (<i>Mermer, Didyma M.Ö. 6. yy. ortası</i>), rahibe heykeli (<i>Mermer, Miletos M.Ö. 6. yy ortası</i>)		

Tablo 7. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 13

Tanımlama		Platform üzeri 3'lü sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Karma	Platform Üzeri	Platform Üzeri	Kare	Dikdörtgen
		Platform Üzerinde Kaideli		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Cam modül içerisinde çeşitli takılar sergilenmektedir. Taş eserler arasında sergilenen eserlerden biri de sağ görseldeki Kybele Heykeli'dir (<i>Kireçtaşı, Kyme M.Ö. 6. yy sonu</i>)		

Tablo 8. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 13

Tanımlama		Sergilenme Ünitesi üzeri 2'li sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Çoklu	Platform Üzeri	Platform Üzeri	Dikdörtgen	Dikdörtgen
		Platform Üzerinde Kaideli		
		Sergilenme Ünitesi Üzeri		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Soldan sağa doğru Aslan Heykeli (<i>Mermer, Didyma M.Ö. 6. yy ortası</i>), Boğa Heykeli (<i>Mermer, Miletos M.Ö. 6. yy ortası</i>)		

Tablo 9. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 13

Tanımlama		Kaide üzeri tekil sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Tekil	Yüksek Kaide Üzeri	Kaide Üzeri	Dairesel	-
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Kouros Başı (Mermer, Samos Adası (Sisam Adası), Arkaik Dönem, İÖ 6. yy). Müzeye ilk getirilen eserlerdendir.		

Tablo 10. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 13

Tanımlama		Platform üzeri 2'li sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Çoklu	Platform Üzeri	Platform Üzeri	Dikdörtgen ve Kare	Dikdörtgen
		Platform Üzerinde Kaideli		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Soldan sağa doğru Kabartmalı sütun tamburu, (Mermer; Kyzikos (Balıkesir) M.Ö. 6. yy ortası), Araba yarışı betimli kabartma (Mermer; Kyzikos (Balıkesir) M.Ö. 530-520)		

Tablo 11. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 13

Tanımlama		Platform üzeri 4'lü sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Çoklu	Platform Üzeri	Platform Üzeri	Dikdörtgen ve Kare	Elipitik
		Platform Üzerinde Kaideli		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Soldan sağa doğru; Kora (Mermer, Kyzikos M.Ö. 6. yy ortası), Kouros (Erkek Heykeli Mermer, Kyzikos M.Ö. 6 yy ortaları), Kouros, Kouros		

Tablo 12. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 13

Tanımlama		Platform üzeri 3'lü sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Çoklu	Platform Üzeri	Sergileme Ünitesi Üzeri	-	Dikdörtgen
		Sergileme Ünitesine Konstrüksiyon Üzerinde Monte		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Soldan sağa doğru eserler; Herakles Kabartması (Mermer, Kyzikos M.Ö. 6. yy ortası), Ok atan Herakles kabartması (Mermer, Thassos M.Ö. 500-490) ve ünite üzerinde Gorgo betimli friz (Mermer, Didyma M.Ö. 6. yy)		

Tablo 13. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 14

Tanımlama		Platform üzeri 2'li sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Çoklu	Duvar Üzeri	Sergileme Ünitesine Konstrüksiyon Üzerinde Monte	-	-
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Soldan sağa doğru Rahip Kabartması (Mermer, Daskyleion (Balikesir) M.Ö. 6. yy), Kurban Töreni Betimli Kabartma (Mermer, Daskyleion M.Ö. 5. yy sonu)		

Tablo 14. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 14

Tanımlama		Sergileme Ünitesi üzeri 2'li sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Çoklu	Duvar ve Platform Üzeri	Platform Üzeri	-	Dikdörtgen
		Sergileme Ünitesi Üzeri		
		Sergileme Ünitesine Konstrüksiyon Üzerinde Monte		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Ünite zemininde Atlı Kadınlar Kabartması (Mermer, Daskyleion M.Ö. 5. yy ilk çeyreği), üniteye montelenen Atlılar Alayı Kabartması (Mermer, Daskyleion M.Ö. 480-470)		

Tablo 15. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 14

Tanımlama		Platform üzeri 3'lü sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Çoklu	Platform Üzeri	Platform Üzri	Kare	Eliptik
		Platform Üzerinde Kaideli		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Soldan sağa doğru Mezar Steli (<i>Mermer, Daskyleion</i> M.Ö. 5. yy), Sfenks (<i>Mermer, Sardeis (Manisa)</i> M.Ö. 480-450), Mezar Steli (<i>Mermer, Daskyleion</i> M.Ö. 5. yy)		

Tablo 16. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 14

Tanımlama		Sergileme Ünitesi üzeri tekil sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Tekil	Platform Üzeri	Platform Üzerinde Kaideli	Dikdörtgen	Dikdörtgen
		Sergileme Ünitesi Üzeri		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Halikarnas Mozelesi Aslanı (<i>Mermer, Halkarnassos</i>). Antik dünyanın 7 harikasından biri olan Halikarnas Mozelesi'nin aslanlarından biridir		

Tablo 17. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 14

Tanımlama		Sergileme Ünitesi üzri 2'li sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Çoklu	Duvar Üzeri	Sergileme Ünitesine Konstrüksiyon Üzerinde Monte	-	-
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Yukarıdan aşağıya doğru Güreşçi ve Müzisyen Betimli Kabartma (<i>Kireçtaşı, Ksanthos (Antalya)</i> M.Ö. 6. yy sonu), Uçan Nike Betimli Friz (<i>Kireçtaşı, Ksanthos</i> , M.Ö. 5. yy ilk yarısı)		

Tablo 18. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 15

Tanımlama		Platform üzeri 4'lü sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Karma	Platform Üzeri	Platform Üzeri	Dikdörtgen ve Kare	Eliptik
		Platform Üzerinde Kaideli		
		Sergileme Ünitesine Doğrudan Monte		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Cam modül içerisinde terracattolar sergilenmektedir. Soldan sağa doğru eserler; Kadın Başı (Mermer, Tralles M.Ö. 5. yy ait eserin kopyası), At Başı (Mermer, M.Ö. 5. yy ikinci yarısı), Attika Tipi Mezar Steli (Mermer, Attika (Yunanistan) M.Ö. 4. yy)		

Tablo 19. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 15

Tanımlama		Sergileme Ünitesi üzeri 2'li sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Çoklu	Platform Üzeri	Sergileme Ünitesine Doğrudan Monte	-	Dikdörtgen
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Soldan sağa doğru Bir Doryphoros'un Mezar steli (Mermer, Nisiros), Bir askerin mezar steli (Mermer, Pella (Orta Makedonya) M.Ö. 430-420)		

Tablo 20. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 15

Tanımlama		Kaide üzeri tekil sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Tekil	Alçak Kaide Üzeri	Kaide Üzeri	Dairesel	-
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Athena Heykeli (Mermer, Laptia Maghna (Trablusgarp, Libya) M.Ö. 5. yy ait bir eserin kopyası), Roma Dönemi)		

Tablo 21. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 15

Tanımlama		Platform üzeri 3'lü sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Çoklu	Duvar ve Platform Üzeri	Platform Üzeri	-	Dikdörtgen
		Duvara Konstrüksiyon Üzerinde Monte		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Platform üzerinde Poseidon ve Herakles'e Adak Steli (Mermer; Thassos M.Ö. 4. yy ortası), Duvarda ise soldan sağa Demeter Kabartması (Mermer; Biga M.Ö. 4. yy), Asklepios ve Hygieia Kabartması (Mermer; Thermi(Selanik) M.Ö. 5. yy sonu)		

Tablo 22. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 15

Tanımlama		Platform üzeri 2'li sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Çoklu	Platform Üzeri	Platform Üzeri	-	Dikdörtgen
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Soldan sağa Veda Sahneli Mezar Steli (Mermer; Amisos (Samsun) M.Ö. 5. yy sonu), Attika tipi mezar steli		

Tablo 23. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 15

Tanımlama		Sergileme Ünitesi üzeri tekil sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Tekil	Duvar Üzeri	Sergileme Ünitesine Konstrüksiyon Üzerinde Monte	-	-
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Taşöz Rölyefli Symposion Sahneli Mezar Steli (Mermer; Thassos M.Ö. 470-450)		

Tablo 24. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 16

Tanımlama		Platform üzeri 3'lü sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Çoklu	Duvar ve Platform Üzeri	Platform Üzeri	-	Dikdörtgen
		Platform Üzerinde Kaideli		
		Doğrudan Duvar Üzeri Monte		
		Sergileme Ünitesine Konstrüksiyon Üzerinde Monte		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Yukarıda Herakles Başlı Konsol (Mermer, Aphrodisias, Roma Dönemi) ,aşağıda ise soldan sağa Kurban Masası Ayakları (Mermer, Pergamon Zeus Sunağı M.Ö. 2. yy ilk yarısı), Kahraman Kabartması (Mermer, Pergamon M.Ö. 3.-2. yy)		

Tablo 25. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 16

Tanımlama		Platform üzeri 6'lı sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Çoklu	Platform Üzeri	Platform Üzeri	Kare	Eliptik
		Platform Üzerinde Kaideli		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Eserlerin 4'ü kaide üzerinde, 2'si platformda bulunmaktadır. Sağ görselde yer alan eser; Erkek Heykeli (Mermer, Pergamon M.Ö. 2. yy)		

Tablo 26. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 16

Tanımlama		Duvara monteli 3'lü sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Çoklu	Duvar Üzeri	Doğrudan Duvar Üzeri Monte	-	-
		Duvara Konstrüksiyon Üzerinde Monte		
		Duvara Konstrüksiyon Yardımıyla Monte		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Yukarıda Aslan Protomu Bezemeli Konsol (Mermer, Aphrodisias), aşağıda ise soldan sağa Genius Kabartması (Mermer, Pergamon Zeus Tapınağı M.Ö. 2. yy), Dans Eden Menad Kabartması (Mermer, Pergamon M.Ö. 2. yy ortası)		

Tablo 27. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 16

Tanımlama		Platform üzeri 3'lü sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Çoklu	Duvar ve Platform Üzeri	Platform Üzeri	Kare	Dikdörtgen
		Platform Üzerinde Kaideli		
		Doğrudan Duvar Üzeri Monte		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Duvardaki Herakles Başlı Konsol, aşağıda ise soldan sağa doğru Artemis (Mermer, Kyme (İzmir) M.Ö. 3. yy sonu), Erkek Baş (Mermer, Kyme M.Ö. 3. yy sonu), Heykel Ayakları (Mermer, Kyme M.Ö. 3. yy ortası)		

Tablo 28. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 16

Tanımlama		Platform üzeri 5'li sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Karma	Platform Üzeri	Platform Üzerinde Kaideli	Kare	Eliptik
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Cam modül içerisinde taç ve sikkeler sergilenmektedir. Taş eserler ise M.Ö. 3-2. yy, mermerden yapılmış Büyük İskender tasvirleridir		

Tablo 29. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 16

Tanımlama		Duvara monteli 3'lü sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Çoklu	Duvar Üzeri	Doğrudan Duvar Üzeri Monte	-	-
		Duvara Konstrüksiyon Üzerinde Monte		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Yukarıda Konsol, aşağıda ise soldan sağa Heykeltraş Mones'in İmzası (Mermer, Magnesia ad Sipylum (Manisa) M.Ö.3. yy ortası), Kitaralı Mousa Kabartması (Mermer, Manyas M.Ö. 2. yy)		

Tablo 30. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 17

Tanımlama		Niş içi tekil sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Tekil	Duvar Üzeri	Doğrudan Duvar Üzeri Monte	-	-
		Niş İçerisinde		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Sütunlu Frizli Paye Başlığı (Mermer, Aphrodisias (Geyre, Aydın) M.S. 2. yy)		

Tablo 31. Heykeltraşlık Bölümü, Salon 17

Tanımlama		Niş içi tekil sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Tekil	Duvar Üzeri	Niş İçerisinde	-	-
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Trakya Süvarisi Kabartması (Mermer, Selanik M.S. 1. yy başı)		

Tablo 32. Heykeltıraşlık Bölümü, Salon 18

Tanımlama		Duvar üzeri 27'li sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Çoklu	Duvar Üzeri	Duvara Konstrüksiyon Üzerinde Monte	-	-
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Bustlerin yerleştirilebilmesi için özel olarak imal edilen metal konstrüksiyon ile görsel algıyı ön planda tutan bir tasarım yapılmıştır. Konstrüksiyon üzerinde mevcutta 27 adet büst bulunmaktadır. Sergilenen büstler arasında Oktavia Büstü (Mermer, Nikomedia (Ezmit) M.S. 1 yy ilk yarısı), İmparator Augustus (Mermer, Pisidia Antiocheia (Yalvaç, Isparta) M.O. 27-M.S. 14) ve İmparator Commodus (Mermer, Sütlüce (Beyoğlu, İstanbul) M.S. 180-192) gibi önemli eserler yer almaktadır		

Tablo 33. Heykeltıraşlık Bölümü, Salon 19

Tanımlama		Platform üzeri 5'li sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Çoklu	Platform Üzeri	Platform Üzeri	-	I. Formu
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Tasarlanan platform formuyla alanın etkili kullanımını sağlamaktadır. Sergilenen eserler arasında Kithara Çalan Apollon Heykeli (Mermer, Miletos M.S. 2. yy) yer almaktadır		

Tablo 34. Heykeltıraşlık Bölümü, Salon 20

Tanımlama		Cam ünite içerisinde tekil sergilenme		
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Fotoğrafları				
Sergilenme Biçimi	Sergilenme Yöntemi	Sergilenme Tipolojisi	Kaide Formu	Platform Formu
Tekil	Yüksek Kaide Üzeri	Kaide Üzeri	Dikdörtgen	-
Sergilenen Eser / Eser Grubunun Açıklaması		Horoz Dövüştüren Eroslar (Mermer, Tarsos (Mersin) M.S. 2. yy, Roma Dönemi. Heykeltıraşlık Bölümünde cam ile çevrelenmiş tek eser olma özelliği taşımaktadır		

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Sergilenme sistemleri sergilenme biçimi, sergilenme yöntemi ve sergilenme tipolojisi olmak üzere üç ana başlıkta değerlendirilmiştir. Sergilenme sistemleri, sergilenme yöntemine bağlı olarak kaide ve platform formu olmak üzere 2 alt başlıkta da incelenmiştir. Çalışma sonucunda 3 farklı

biçim, 4 farklı yöntem, 10 farklı sergilenme tipolojisi, 3 farklı kaide formu ve 3 farklı platform formu tespit edilmiştir.

Sergilenme biçimi üç başlık altında incelenmiş olup, yapılan çalışma sonucunda sergilenme sistemlerinde 8 tekil, 19 çoklu ve 3 karma sergilenme biçiminin kullanıldığı görülmüştür. Tekil sergilenme biçiminin kullanıldığı sistemlerde en çok kaide üzeri sergilenme tipinin kullanıldığı, çoklu sergilenme biçimini kullanan sistemlerde ise ağırlıklı olarak platform üzeri ve platform üzeri kaideli tiplerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Ziyaretçilerin mekân algısını genişleten ve aynı zamanda salonlar arası seperatör görevi gören sergileme ünitelerinde de en çok çoklu sergilenme biçimi ve sergileme ünitesi üzeri tipi kullanılmıştır. Hemen her salonda ise en az bir adet karma sergilenme sisteminin bulunmaktadır. Karma sergilenme biçiminde platformun ya da sergileme ünitesinin üzerinde taş eserlerle birlikte cam modüller yer almaktadır. Bu modüllerin içerisinde o eserin bulunduğu döneme ait değerli eşyalar, terracottalar veya sikkeler sergilenmektedir. Sergilenme yöntemleri 4 başlıkta incelenmiş ve çalışma sonucunda 12 duvar üzeri, 2 alçak kaide üzeri, 2 yüksek kaide üzeri ve 18 platform üzeri sergilenme yönteminin kullanıldığı tespit edilmiştir. Birden fazla sergilenme yönteminin bulunduğu sistemler de bulunmaktadır. Duvar ve platform üzeri sergilenme yöntemlerinin birlikte barındıran 4 sistem bulunmaktadır.

Sergilenme sistemleri, yöntemlerine bağlı olarak kaide ve platform formlarına göre de farklı başlıklarda sınıflandırılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda toplamda 10 adet kare, 6 adet dikdörtgen ve 2 adet dairesel kaide kullanılmıştır. Çoklu sergilenme biçimine ve platform üzeri sergilenme yöntemine sahip sistemler, platform üzerinde farklı formlarda kaidelere sahip olabilmektedir. Aynı anda kare ve dikdörtgen formda kaide kullanan 3 adet sistem bulunmaktadır. Platform formuna göre incelediğimizde ise toplamda 12 adet dikdörtgen, 5 adet eliptik ve 1 adet L formunda platformun kullanıldığı tespit edilmiştir.

Sergilenme yöntemine göre oluşturulan sergilenme tipolojisi 10 başlıkta sınıflandırılmıştır. 30 sistemde en çok tercih edilen tip platform üzeri olurken, 2 adetle en az kullanılan sergilenme tipleri; duvara konstrüksiyon yardımıyla monte, sergileme ünitesine doğrudan monte ve niş içerisinde tipleri olmuştur. Sergilenme sistemlerinde en çok kullanılan kombinasyon ise çoklu sergilenme biçimi, platform üzeri sergilenme yöntemi, platform üzeri sergilenme tipidir. Bu kombinasyonlarda en çok kullanılan kaide formu kare, en çok tercih edilen platform formu ise dikdörtgen formu olmuştur.

Bu çalışmada yalnızca İstanbul Arkeoloji Müzesi Heykeltraşlık Bölümü 12-20 nolu salonlar incelenmiş olup, müzenin diğer salonlarında daha farklı sergilenme yöntemleri ve tipolojileri de bulunabilmektedir. Yapılan bu çalışma sonucunda yan yana dizilerek sergilenen taş eserlerin ziyaretçilere hitap etmemesi ve güncelliğini kaybetmesi sonucunda yenilikçi,

çağdaş yaklaşımlara yer verilmiştir. Bununla birlikte İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde 2012 yılında başlatılan 'İstanbul Arkeoloji Müzeleri Depreme Karşı Güçlendirme, Restorasyon ve Teşhir Tanzim Projesi kapsamında kullanılan sergilenme sistemleri, tasarımın da güvenlik kadar önem içerdiğini bizlere kanıtlamaktadır. Müze sergileme sistemlerinin kurgu ve tasarımında bilgi aktarım ereğinin; koruma, güvenlik temini ve estetik bütünlüğü içerisinde çözüldüğü görülmektedir. 2022 yılında İstanbul Arkeoloji müzesinde kullanılan taş eser sergileme sistemleri bu odaklar bütünlüğünde ziyaretçinin beğenisine sunulmaktadır.

Teşekkür: Bu çalışma Akdeniz Üniversitesi İç Mimarlık Ana Bilim Dalı yüksek lisans programında, Doç. Dr. Ayşegül Durukan tarafından yürütülen ICM 5017 Tasarım Tarihi I isimli ders kapsamında üretilmiştir. Ders sürecindeki katkılarından dolayı Doç. Dr. Ayşegül Durukan'a teşekkürlerimi iletiyorum.

Kaynaklar

- Atasoy, N. (1996). Müze eğitimi ve yazılı gereçlerin İstanbul Arkeoloji Müzeleri taş eserler bölümü üzerinde örneklenmesi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anabilim Dalı, İstanbul.
- Aytekin, H. (2016). Müzelerde Arttırılmış Gerçeklik Uygulamaları: Sakıp Sabancı Müzesi Örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Başgelen, N. (2018). Müze-i Humayun'dan Günümüze İstanbul Arkeoloji Müzesi. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Başol, G. (2008). Bilimsel araştırma süreci ve yöntem. (Ed.: O. Kılıç., Cinoğlu, M.). Bilimsel araştırma yöntemleri içinde 113-143. Lisans Yayıncılık, İstanbul.
- Boris Micka Associates (2022). Boris Micka Associates resmi web sitesi. <https://www.borismicka.com/portfolio/istanbul-archaeological-museum-istanbul/> [Son Erişim Tarihi: 30.10.2022].
- Cezar, M. (1995). Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi (Cilt I). Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı, İstanbul.
- Çelik, Ş. (2012). Türkiye'de Özel Müzecilik ve Baskı Müzesi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Anasanat Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Çetin, İ. (2016). Sergi mekanlarına dönüştürülen, işlevini yitirmiş olan yapıların çağdaş sergileme anlayışı kapsamında irdelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü İç Mimarlık Çevre Tasarımı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Dolunay, N. (1973). İstanbul Arkeoloji Müzeleri. Ak Yayınları, Sanat Kitapları Serisi:2, İstanbul.
- Efendioğlu, Z. (2022). Arkeoloji Müzelerinde Etkileşim Tasarımı Yaklaşımları ve İç Mekan Sergileme Tasarımı Biçimlenişleri. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Ergil, T. (1993). İstanbul Şehir Dokusu İçinde Müzeler ve Halkla İlişkiler. Marmara İletişim Dergisi (4): 219-223.

Müzelerdeki Taş Eserlerin Sergilenmesinde Kullanılan Sistemlerin Sınıflandırması: İstanbul Arkeoloji Müzesi Örneği / Classification of Systems Used for the Exhibition of Stone Works in Museums: the Case of the İstanbul Archeology Museum

- Findlen, P. (1989). The Museum: Its Classical Etymology and Renaissance Genealogy. *Journal of History Collections* 1 (1): 59-78.
- ICOM (2010). Key concepts of Museology. (Ed: A. Desvallées and F. Mairesse) Published by Armand Colin. https://icom.museum/wpcontent/uploads/2018/07/Museologie_Anglais_BD.pdf [Son Erişim Tarihi: 6.11.2022].
- ICOM (2007). Key concepts of Museology. (Ed.: A. Desvallees and F. Mairesse). Armand Colin Publisher, Paris.
- İstanbul Arkeoloji Müzeleri (1966). Resimli Rehber: İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yunan, Roma, Bizans Heykeltraşlık ve Mimarlık Eserleri Koleksiyonları. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2022a). Kültür ve Turizm Bakanlığı, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği resmi web sitesi. <https://basin.ktb.gov.tr/TR-191559/istanbul-arkeoloji-muzeleri-restorasyonlarında-sona-dogru.html> [Son Erişim Tarihi: 06.11.2022].
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2022b). Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü resmi web sitesi. <https://kvmmgm.ktb.gov.tr/TR-69904/turkiye39de-muzecilik.html> [Son Erişim Tarihi: 06.11.2022].
- Modoğlu, T. (2012). Erzurum resim ve heykel müzesi koleksiyonundaki eserler. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Özel, A. (2021). Alexandre Vallauray'nin Yapmış Olduğu İstanbul Arkeoloji Müzesi ve Osmanlı Bankası Üzerine Bir İnceleme. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü – Hacettepe Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Öztürk, T.Ö. Türe, A., (2018). Side Müzesi'nde bulunan antik döneme ait taş eserlerin koruma onarım çalışmalarının incelenmesi. *İdil Dil ve Sanat Dergisi*, 7(49): 1169-1176.
- Red Dot Design Award (2022). Red Dot Tasarım Ödülleri resmi web sitesi. <https://www.red-dot.org/project/istanbularchaeological-museum-60731> [Son Erişim Tarihi: 06.11.2022].
- Sade, F. Ö. (2005). Türkiye'de Tasarlanmış Müze Yapıları. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Simmons, E. J. (2017). History of Museums. (Ed.:J. D. McDonald and Levine-Clark, M.). *Encyclopedia of Library and Information Sciences*, (3): 1812-1823.
- Sözbilir, M. (2021). Nitel Araştırmalarda Verilerin Toplanması, Analizi ve Sunumu. (Ed.: L. Doğan, Uzun, C., Zeyrekli Yaş, S.). Sosyal bilimler alanında bilimsel araştırma ve yayın süreçleri içinde 89-96. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları (267), Edirne.
- Yorgancıoğlu, B. (2010). Initial and Current Museum Policies of İstanbul Archeology Museums. Yeditepe University, Graduate Institute of Social Sciences, Master of Art Management, İstanbul.

**ÜNİVERSİTY YOUTH'S THOUGHTS ON THE
UNDERSTANDING OF SOCIAL PROBLEMS: THE CASE OF
ADIYAMAN ÜNİVERSİTY**

**ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİNİN SOSYAL PROBLEM ANLAYIŞI
ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ: ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

*Bekir KOCADAŞ**

Abstract

A research was conducted to determine the attitudes, behaviors and sensitivities of young people studying in three faculties at Adıyaman University regarding social problems. Youth, especially university youth, are at a stage where they are making their final preparations to enter life. Therefore, their views and evaluations on social problems should be emphasized. It is important what and how much the youth know about the society they live in. In addition, taking their opinions into consideration will lead to a motivation in their work. Because the youth is the period when communication conflicts are experienced the most. The main reason for communication conflicts or disconnections is that the parties do not define social phenomena and events in the same way. Therefore, there are differences between the attitudes and behaviors of young people in the face of an event and the attitudes and behaviors of adults. The main population of the study consists of young people aged 18 and over studying at Adıyaman University. The sample was determined according to the stratified sampling technique in accordance with the criteria of representing the universe. 529 questionnaires were applied and the study is an explanatory field research.

Keywords: Youth, Youth Problems, Defining Social Problems

Özet

Adıyaman Üniversitesinde üç fakültede okuyan gençlerin sosyal sorunlara ilişkin tutum, davranış ve duyarlılıklarını tespit üzere bir araştırma yapıldı. Gençlik, özellikle üniversite gençliği hayata atılmak üzere son hazırlıklarını yaptıkları bir aşamada bulunmaktadır. Bu yüzden aslında onların sosyal sorunlara dair görüşleri ve değerlendirmeleri üzerinde önemle durmak gerekir. Gençliğin yaşadıkları toplumla ilgili olarak neyi ne kadar bildikleri önemlidir. Ayrıca onların düşüncelerinin dikkate alınması çalışmalarında bir motivasyona yol açacaktır. Zira gençlik çağı, iletişim çatışmalarının en fazla yaşandığı dönemdir. İletişim çatışmalarının ya da kopukluklarının temel sebebi, tarafların sosyal olgu ve olayları aynı şekilde

* Doç. Dr. Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Adıyaman / TÜRKİYE bkocadas@gmail.com ORCID: 0000-0002-1654-7313

tanımlamalarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla gençlerin bir olay karşısında takındıkları tavır ve tutum ile yetişkinlerin takındıkları tavır ve tutum arasında farklar vardır. Araştırmanın ana evreni, Adıyaman Üniversitesinde okuyan 18 yaş ve üzeri gençlerden oluşmaktadır. Örneklem, tabakalı örneklem tekniğine göre, evreni temsil etme düzeyi kıstaslarına uygun olarak belirlenmiştir. 529 anket uygulaması yapılan çalışma; açıklayıcı alan çalışmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Gençlik, Gençlik Sorunları, Sosyal Sorunları Tanımlama

Introduction

It should be quite natural for people to react to various situations in their daily lives. Because every human behavior and reaction is formed by a value. In other words, various goals and objectives, relationships and interests, passions, all kinds of ideals, power and authority, love and hatred, beliefs and denials, friendships, loyalty and truthfulness are based on a value (Kılıoğlu, 1988:35). Because there is a value pattern at the basis of behaviors. In social life, these value patterns guide individuals on how they should or should not behave.

In addition, it should be stated that individuals have the freedom to choose which behavior to exhibit in the process of expressing all their behaviors. In fact, the individual, who has to use certain criteria in this selection process, makes various judgments by taking values as a measure. Therefore, values are important for life. Therefore, it is a set of collective values that bring individuals together and form a society. Özsoy (2007:8), inspired by Durkheim's views on the formation of society, emphasized that shared values have a great importance in the formation and development of societies. For this reason, value-based studies continue to attract the attention of scientists day by day.

From an individual perspective, values emerge as a criterion in an individual's thoughts, attitudes, behaviors and works, and they constitute an integral part of social integration (Durmuş, 1996). Consequently, individuals generally adopt the values of the group, society and culture in which they live and use them as criteria in their judgments and choices. Thus, individuals find the opportunity to make general judgments such as better, more accurate, more appropriate, more beautiful, more important and more fair (Durmuş, 1996; Yapıcı-Kayıklık, 2005). In fact, the process of formation of values continues throughout the life of individuals. Therefore, individuals learn, live and transmit the values of the society and culture in which they were born to the next generation.

Individuals try to continue their lives in a social environment formed by their own and the environment's values (Turan-Aktan, 2008). In addition, individuals can change their values in the process of interaction with others. In this process, the individual's school life and friendship groups occupy a very

important place. Because an important part of the process of individuals' acquisition of values is what they experience in school and friendship groups. At the same time, school and friendship groups are a life learning area built on values (Turan-Aktan, 2008). In short, the process of acquiring values and transferring them to future generations must continue in a healthy manner. This is also the process of transferring both the society and the culture of that society to the next generation.

Method

The main population of this study consists of young people aged 18 and over studying at Adiyaman University. The sample of the study was determined in accordance with the criteria of the level of representation of the universe, taking into account the stratified sampling technique. 529 subjects were surveyed in the study, which is an explanatory field research. The study was conducted in accordance with the gender distribution in three faculties and departments where young people from different social strata study, taking into account the demographic, social, economic and cultural criteria at Adiyaman University.

Findings and Evaluation

This study was conducted at Adiyaman University in January 2019. Considering the number of students in the three largest faculties of the university, data were collected using the survey technique, which is a field-based information gathering tool of the quantitative research method. Data were entered into the SPSS 16 program and evaluations were made. In this part of the study, the data obtained were handled and interpreted as collections. In the study, the thoughts of the youth about social problems were handled and evaluated objectively.

Table-1: Age of the Participant

	Age		Valid Percent	Cumulative Percent
	N	%		
Valid	18	8	1,5	1,5
	19	43	8,1	9,7
	20	79	14,9	24,6
	21	104	19,7	44,3
	22	130	24,6	68,9
	23	80	15,1	84,1
	24	52	9,8	93,9
	25 üstü	32	6,0	100,0
	Total	528	99,8	100,0
Missing	System	1	,2	9
Total		529	100,0	

The age of the respondents is concentrated between 20 and 23. The fact that the age distribution is within the specified limits is related to the time of the participants' university education.

Table-2: Participant's Place of Residence

Place of residence		N	%	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Rural	119	22,5	24,7	24,7
	City	363	68,6	75,3	100,0
	Total	482	91,1	100,0	
Missing	System	47	8,9		
Total		529	100,0		

When we look at where the respondents reside, 22.5% (119 people) reside in rural areas and 68.6% (363 people) reside in urban areas. This ratio actually shows the distribution of Turkey's population. Today, a large part of the population lives in cities.

Table-3: People the Participant Lives with in the Family

		N	%	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Mother, father and children	437	82,6	82,9	82,9
	Mom, dad, children, grandparents	44	8,3	8,3	91,3
	Children living separately from the family	3	,6	,6	91,8
	Mother and children	33	6,2	6,3	98,1
	Father and children	5	,9	,9	99,1
	Other	5	,9	,9	100,0
	Total		527	99,6	100,0
Missing	System	2	,4		
Total		529	100,0		

Among Adıyaman University students, 82.6% (437 people) stated that they live in a nuclear family consisting of mother, father and children. This family type reflects the type of family living in an urbanized society.

Table-4: Social Stratum of the Participant

		N	%	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Top Layer	21	4,0	4,0	4,0
	Middle Stratum	425	80,3	80,3	84,3
	Substrate	83	15,7	15,7	100,0
	Total	529	100,0	100,0	

When asked about the social stratum in which they see themselves, 80.3% (425 respondents) stated that they see themselves in the middle stratum. The middle stratum is formed when the population of a society lives mostly in urban areas. Strata are formed by feeling that one belongs to a place economically, socially and culturally.

Table-5: Faculty of the Participant

		N	%	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Faculty of Science and Letters	181	34,2	34,3	34,3
	Faculty of Education	227	42,9	43,0	77,3
	Faculty of Economics and Administrative Sciences	120	22,7	22,7	100,0
	Total	528	99,8	100,0	
Missing	System	1	,2		
Total		529	100,0		

The participants were identified by considering the number of students studying in the three major faculties of Adiyaman University. According to the number of students, the Faculty of Education ranks first, the Faculty of Arts and Sciences ranks second, and the Faculty of Economics and Administrative Sciences ranks third. The sample was determined by considering the sizes according to the number of students.

Table-6: Participant's Region of Origin

		N	%	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Eastern Anatolia	64	12,1	12,1	12,1
	Southeast Anatolia	362	68,4	68,7	80,8
	Mediterranean	61	11,5	11,6	92,4
	Aegean	11	2,1	2,1	94,5
	Marmara	10	1,9	1,9	96,4
	Black Sea	6	1,1	1,1	97,5
	Central Anatolia	13	2,5	2,5	100,0
	Total	527	99,6	100,0	
Missing	System	2	,4		
Total		529	100,0		

Apart from the Southeastern Anatolia and Eastern Anatolia regions, 11.5% (51 students) came from the Mediterranean region. The main reason why students from other regions prefer Adıyaman is that they are originally from here.

Table-7: Opinions on Human Rights Violations

		N	%	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes (Very)	234	44,2	44,5	44,5
	A little bit	246	46,5	46,8	91,3
	No (Never)	46	8,7	8,7	100,0
	Total	526	99,4	100,0	
Missing	System	3	,6		
Total		529	100,0		

The students participating in the study were asked what they think about human rights. 44.2% of the participant students (234 people) answered yes (a lot), 46.5% (246 people) answered somewhat, and 8.7% (46 people) answered no. The reason for this is that most of the students are from the region and see themselves as victims. It should not be forgotten that human rights violations are a social problem, not a regional problem, and that the solution can be solved by approaching the problem in this way.

Table-8: Thoughts on Class, Religious and Ethnic Inequalities

	N	%	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Yes (Very)	230	43,5	43,7	43,7
A little bit	211	39,9	40,1	83,8
No (Never)	85	16,1	16,2	100,0
Total	526	99,4	100,0	
Missing System	3	,6		
Total	529	100,0		

The students participating in the study were asked what they think about human rights. 44.2% of the participant students (234 people) answered yes (a lot), 46.5% (246 people) answered somewhat, and 8.7% (46 people) answered no. The reason for this is that most of the students are from the region and see themselves as victims. It should not be forgotten that human rights violations are a social problem, not a regional problem, and that the solution can be solved by approaching the problem in this way. The fact that the majority of the young people participating in the research are from the region is reflected in the data. This is a very good indication of how much the children of this region are affected by terrorism and terrorist propaganda. Especially the answers they give to such questions are like a pattern. As in every society, there are some class, religious, ethnic and human rights problems in our society. It is not possible to say that this is more than in other countries of the world. The efforts of some groups working against our country to create public opinion on these issues is a known reality. We are not going to define our own problems through these groups. We will not examine the problem from their perspectives. Nor are we going to come to their perception operations.

Table-9: Opinions on Cultural, Ethnic, Religious, Linguistic Diversity Not Protected and the Problem of Uniformization

	N	%	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Yes (Very)	217	41,0	41,7	41,7
A little bit	206	38,9	39,5	81,2
No (Never)	98	18,5	18,8	100,0
Total	521	98,5	100,0	
Missing System	8	1,5		
Total	529	100,0		

As we have commented above (table-8), the perception that there is a problem in this society, especially with regard to human rights, has been consciously created for years. They have been somewhat successful. These results are proof of this. They have been trying to create a consciousness that discriminates especially in terms of ethnicity, religion, human rights, language and, in short, cultural issues. This result shows the stage of emphasizing differences that starts with terrorism and continues at the political and cultural level.

Table-10: Opinions on Trust in Institutions Providing Justice

	N	%	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Yes (Very)	241	45,6	45,9	45,9
A little bit	185	35,0	35,2	81,1
No (Never)	99	18,7	18,9	100,0
Total	525	99,2	100,0	
Missing System	4	,8		
Total	529	100,0		

Forty-five percent of the respondents expressed that they had confidence, 35% had some confidence and 18.7% did not have confidence. Although not at a very high rate, it is still seen that young people have not completely given up hope in the institutions that provide justice.

Table-11: Opinions on Whether There is a Problem of Violence in Sports Despite Legal Regulations

	N	%	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Yes (Very)	228	43,1	228	43,1
A little bit	200	37,8	200	37,8
No (Never)	91	17,2	91	17,2
Total	519	98,1	519	98,1
Missing System	10	1,9	10	1,9
Total	529	100,0		

Most of the youth state that there is a problem of violence in sports and that this problem continues. In order to solve this problem, hooligans and fanatics must be removed from these sports competitions. Shady situations such as match-fixing etc. should also be eliminated and the audience should be made to trust this situation.

Table-12: Opinions on Problems in the Legislative, Executive and Judicial Branches

		N	%	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes (Very)	239	45,2	45,5	45,5
	A little bit	200	37,8	38,1	83,6
	No (Never)	86	16,3	16,4	100,0
	Total	525	99,2	100,0	
Missing	System	4	,8		
Total		529	100,0		

University youth generally agree that there is a problem at the institutional level. 45.2% of the young people who participated in the research state that the mentioned institutions have problems or are insufficient in solving problems. for this reason, institutions should be made to solve common problems, that is, institutions should be functional and operational.

Table-13: Thoughts on whether there are Prejudiced Attitudes towards Certain Groups (Romanians, Alevs, retired people, single people, etc.)

		N	%	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes (Very)	283	53,5	54,4	54,4
	A little bit	177	33,5	34,0	88,5
	No (Never)	60	11,3	11,5	100,0
	Total	520	98,3	100,0	
Missin g	System	9	1,7		
Total		529	100,0		

Especially in recent years, there is a high rate (53.5%) of prejudice against the structures called disadvantaged groups and the view that this area is quite problematic is accepted among young people. Of course, the fact that these opinions actually differ from region to region should not be ignored.

Table-14: Thoughts on the Problem of Lack of Respect and Intolerance

	N	%	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Yes (Very)	281	53,1	54,2	54,2
A little bit	185	35,0	35,7	90,0
No (Never)	52	9,8	10,0	100,0
Total	518	97,9	100,0	
Missing System	11	2,1		
Total	529	100,0		

Again, 53.1% of the participating young people share the view that people in society are intolerant of each other to a great extent. Disrespect and intolerance is one of the biggest diseases for a society. In fact, these data show that individuals' tolerance towards each other in society is also at a low level. In such societies there is always tension and fear. People have no trust in each other and are always suspicious of each other.

Table-15: Opinions on Gender Roles Stereotyped in Society (Being Male Connotes Superiority)

	N	%	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Yes (Very)	288	54,4	55,6	55,6
A little bit	182	34,4	35,1	90,7
No (Never)	48	9,1	9,3	100,0
Total	518	97,9	100,0	
Missing System	11	2,1		
Total	529	100,0		

Most of the university youth (54.4%) agree that gender roles are very specific. In particular, it is accepted that the idea that being male is a privilege is taken for granted or generally accepted.

Conclusion

In this research, it has been tried to measure or reveal how sensitive university youth are to social problems. It is possible to conclude that young people are not ignorant of social problems and are even very sensitive. In particular, it has been seen in this research that the accusations and accusations that young people are insensitive to social problems are very unfounded.

It should not be forgotten that young generations learn by making mistakes. It will be the generation that raises them that will ensure that these mistakes remain at a level that does not constitute social deviation and crime. In this regard, families and social institutions have a lot of duties. Blaming young people for their mistakes also reveals the existence of those who cannot guide them sufficiently.

In short, it can be said that the mistakes and mistakes of young people are the result of the shortcomings of those who raise them, no matter what anyone says. The social environment of young people and children is the most important factor in determining the kind of person they will become.

Source

- Durmuş, C. (1996). "Değerlerin Meslek Grupları Açısından İncelenmesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Kılıoğlu, İ. (1988). Ahlak- Hukuk İlişkisi, İstanbul: Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları.
- Özsoy, S. (2007). Değerlere Dayalı Bir Ortam Yaratmak Eşittir Daha İyi Bir Dünya Yaratmak. İlköğretmen Dergisi, 14, 30-34.
- Turan, S. ve Aktan D. (2008). "Okul Hayatında Var Olan ve Olması Düşünülen Sosyal Değerler", Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(2), 227-259.
- Yapıcı, A. ve Kayıklık, H. (2005). "Ruh Sağlığı Bakımından Öz Saygı Kaygı ile İlişkisi: Çukurova Üniversitesi Örneği", Değerler Eğitimi Dergisi, 3(9), 177-206.

INCLUSION AND EXCLUSIVITY THE PERCEPTION OF TURKISH CITIZENSHIP OF SYRIAN ORIGINS IN THE CONTEXT OF CITIZENSHIP

KAPSAYICI VE DIŞLAYICI VATANDAŞLIK BAĞLAMINDA SURİYE KÖKENLERİNİN TÜRK VATANDAŞLIĞI ALGISI

*Mehmet GÜNGÖR**

Abstract:

As of the end of 2017, approximately seventy-two million people in the world had to leave the place where they lived and were born for various reasons. Twenty-five million of these people are young people. These immigrants, who are not bound by any state citizenship bond, are deprived of the most basic rights such as education, health, work, access and participation in cultural life in the countries they migrated to. The negativities caused by the war in Syria have deeply affected Turkey, which is its closest neighbor like the rest of the world, economically and socially. Türkiye hosts nearly five million Syrian refugees. One of the most important social problems is the social acceptance and adaptation of refugees to the country where they have to take shelter. Citizenship is one of the factors facilitating social cohesion and acceptance. In this study, it was examined how the citizens of the Republic of Turkey, who are of Syrian origin, perceive Turkish citizenship. Purpose of the research; To define and illuminate how people of Syrian origin perceive Turkish citizenship. Therefore, it is to help with social acceptance and adaptation problems. Therefore, it is to help with social acceptance and adaptation problems. The survey questions prepared in consultation with the experts in the research were asked face to face in the living areas of the participants. Especially the snowball technique was used.

Key Words: Migration, refugee integration, social cohesion, inclusive citizenship, exclusionary citizenship

Özet:

Dünyada 2017 yılsonu itibarıyla yaklaşık yetmiş iki milyon insan çok çeşitli nedenlerle yaşadığı ve doğduğu yeri terk etmek zorunda kaldı. Bu insanların yirmi beş milyonu genç insanlardan oluşmaktadır. Hiçbir devlet vatandaşlık bağıyla bağlı olmayan bu göçmenler, göç ettikleri ülkelerde eğitim, sağlık, çalışma, kültürel yaşama erişim ve katılım gibi en temel haklardan yoksundur. Suriye'de yaşanan savaşın yarattığı olumsuzluklar tüm dünya gibi en yakın komşusu olan Türkiye'yi ekonomik ve

* Doç. Dr. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi ve Sosyal Bilimler Bölümü Mersin / TÜRKİYE megungor06@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4997-276x

toplumsal bakımdan derinden etkilemiştir. Türkiye beş milyona yaklaşan Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. En önemli toplumsal sorunlardan biri de mültecilerin sığınmak zorunda kaldıkları ülkeye toplumsal kabulü ve uyumudur. Vatandaşlık da toplumsal uyumu, kabulü kolaylaştırıcı unsurlardan biridir. Bu çalışmada Türkiye'de Suriye kökenli olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Türk vatandaşlığını nasıl algıladıkları incelenmiştir. Araştırmanın amacı; Suriye kökenli kişilerin Türk vatandaşlığını nasıl algıladıklarını tanımlamak ve aydınlatmak. Dolayısıyla sosyal kabul ve uyum sorunlarına yardımcı olmaktır. Araştırmada uzmanlara danışılarak hazırlanan anket soruları, katılımcıların yaşam alanlarında yüz yüze sorulmuştur. Özellikle kartopu tekniği kullanılmıştır.

Anahtar Kelime: Göç, mülteci entegrasyonu, sosyal uyum, kapsayıcı vatandaşlık, dışlayıcı vatandaşlık

Introduction

Citizenship, since its first emergence, has a characteristic that includes three basic elements that include the political superstructure of the individual and the rights and duties towards the society in which they live, including their participation in political processes and the relationship of belonging / affiliation to the society in question. Considering the naturally changing conditions, the content of citizenship, its meaning and practices as well as its references are subject to constant change and transformation (Gerim, 2017). With the emergence of the nation-state, citizenship status started to include and include all members of the society. The effect of the nation-state on the formation of the dominant paradigm in the perception of today's citizenship cannot be denied. The nation-state holds the individual together with ties based on civil, political and social rights, eliminating the ethnic, cultural, religious, regional and class differences of individuals, equal equality based on the sharing of rights in a positive sense, and when viewed in a negative sense, abolish the differences through internal colonization. It is said to provide (Münch, 2001). The concept leads to the concern of creating a common identity fiction and it is knitted that it has an important function, including an imposition. The aim is to create a national identity within national borders. Therefore, this deduction saves us from the misperception that citizenship begins with the nation-state and starts with national identities and enables the concept to be analyzed in the historical process.

Regarding the evolution of citizenship, that is, its change and transformation, a periodization has been made in various ways. However, TH Marshall's "Citizenship and Social Classes", which is regarded as a milestone in citizenship, discusses the acquisition of citizens' rights in the historical process in three categories (Marshall & Bottomore, 2006).

The civic adventure of humanity, which started in ancient Greece, continues to exist with new approaches in a way that has developed, its content

and understanding are differentiated, by experiencing all the changes and transformations that history has brought humanity to this day. The aim of this study is to focus on the current understanding of citizenship, especially the relationship between immigration, refugee and citizenship, rather than elaborating this process of existence.

Contemporary Citizenship Approaches

Explain theoretical approaches with yeast studied the concept of citizenship and the expression form of the new approach varies in fact three t can be formed on the ambitions expressed.

These in literature "legal" and "political" and "social rights" are expressed as ((Cohen, 1999). First, homeland daşlık concept of civil, expressed as political and social jack a legal status to include the second as the society's own The fact that it is related to self-governance and allowing the individual to participate as a political subject / actor in political institutions is the identity dimension of citizenship, which means a separate membership that indicates the individual's belonging to a political community. In short, the eternal elements of co-existence are valid within the borders of the nation-state. Citizenship is, on the one hand, rights demanded by individuals, and on the other hand, a status and identity granted by states (Polat, 2011). In A ybay (2008), citizenship is an individual's It defines it as a legal bond that adopts the principle of mutual rights, duties and obligations with the state.

Basic citizenship approaches; There are two approaches that citizenship studies in the literature commonly refer to. These are liberal individualistic and collectivistic approaches to citizenship. In addition to both, citizen republicanism and radical democratic citizenship find their way into the work as independent citizenship approaches (Isin & Turner, 2002). But the first of these is a variable of the collectivist approach that is sometimes used synonymously with it; The second can be seen as an effort to find a middle ground between the two in today's conditions.

Liberal individualism has an understanding of citizenship based on the individual and his preferences. In order to make sense of liberal individualistic citizenship it is necessary to think of it in conjunction with the basic arguments of liberalism. It is the aim of liberalism to provide an environment where the individual can continue the effort to reach a life that he thinks will be good for him (Heywood, 2012) . Liberal citizenship approach, b ireysel concept of freedom, classical liberalism örtüş aspects like political constitutionalism in E, the institutionalization of justice to note that in a liberal society seeking responses which are attractive (Rawls, 200 7 . The quest for justice moves him many liberal thinkers by a more moderate point . Rawls, one can be determined by the citizens of the social justice principle "initial condition" design (2007) . this initial event of a the fairness of citizens' ignorance veil "selects the behind.

so its a good understanding, psychological tendencies like , factors such as social status to their point of view As a free individual, it is also the cornerstone of politics with the rights it possesses .

Congregationalists citizenship approach, communities as claimed in self-mediated i fied yl moves from the presupposition that they are created, and by community of individuals format is evaluated asserts (Heywood, 2012). This approach does not accept the self-interested individual of liberal individualism; because the individual is located in a community and maintains its existence within that community. Id be shaped by the community perception u i. For this reason, it is ontologically wrong to construct the individual independent of his / her position in the community or as separated. La iberализm the individual has duties to the community and to one another and to assume the rights of individuals using unbalanced with the idea of the common good movement here will lead to social disintegration (Taylor, 1992) . Therefore, it regards the individual and the citizen's responsibilities to his community as equivalent to his rights.

The understanding of republican citizenship, which is considered as a variable of the communitarian approach, bases the citizenship institution on society-based practices. According to this understanding, he states that public services are important and useful in integrating citizens into society. Citizens base their bonds on determining and sharing common life practices / practices, not on conventions. Üstel (1999) illustrates this situation as follows; “ Citizens have a duty to participate in discussions and collective decision-making processes on public matters. Citizens participating in these processes transcend their individuality, protecting only their own interests, and begin to consider the common good of society ”. In republican citizenship, which is considered as the third approach, a clear emphasis is placed on the political community (Beiner, 1995). This emphasis highlights the difference between the understanding of republican citizenship and the understanding of liberal citizenship. However, the difference with the collective citizenship understanding is not that clear.

Finally, to mention the understanding of radical democratic citizenship, radical democratic citizenship is the acquisition of a common political identity beyond a legal status. But this political identity is neither the same as liberalism's approach that reduces citizenship to an identity among other identities, nor is the civic identity of citizen republicanism that oppresses other identities. According to him, this identity allows citizens to seek their "good" as in liberal individualism, but demands conformity with common values and norms on which society unites (Mouffe, 1992). The radical democratic citizenship approach, based on the theory in which it emerged, sees citizenship as an identity that has the possibility of emancipation since it is a field of political struggle.

The understanding of citizenship summarized above should be evaluated by considering the historical, cultural and social changes and transformations of the period. Because it was born and suggested in parallel with the social needs created by every period of understanding.

The point we have reached today represents the efforts of the ideal of democracy to seek and present solutions despite all the shocks experienced by the world where real democracies are experienced. Moreover, neither social scientists, governments, nor policy makers at all levels have been able to produce a new public actor other than the "citizen", the main actor of the nation-state and modernity.

The New Problem of the New World: Immigration, Refugee and Citizenship

Especially in recent years, people have been separated from the places where they were born and lived for different reasons. It is experienced with a social mobility and demographic change.

Syria, which began in 2011 and created the economic, social, cultural and individual transformation and trauma all over the world deeply depressed in the process that took place because of the war Turkey about four million population and house the world's largest refugee groups serves sahilling. More than two million Syrians, whose official data corresponds to approximately one-fifth of the country's population, are between the ages of 0-25 (T.C. Göç İdaresi Genel Müd., 2018). Turkey borders strain due to the war and his brothers were born in the country of which he believed that religion has opened its borders to see who had to emigrate. Undoubtedly, even the most developed countries of the World are unlikely to abolish this huge migration in economic and social terms. The social, economic, cultural and individual problems that this increasing mobility will create in the country of immigration cannot be denied. The provinces across Turkey hosts the most refugees asked in a survey conducted in Istanbul and scratched face with a result that indicates the point where the problem stated above has been reached. "Would it bother you to be a neighbor with a Syrian?" half of the society in question is "yes," he replied as r (HUGO, 2014).

This problem is also in response to all of Turkey 'shows the value of the angle of view. The social acceptance that developed with religious brotherhood, descent and kinship discourses in the first days of the migration was replaced by rumors of when the guests will leave due to the negativities in the economic and cultural dynamics of the country.

Immigrants and refugees for "temporary" or "guest" of the case is "persistence" transform Turkey 'is also there. Citizenship issue constitutes one of the most important elements of foreigners, immigration and eintegration policies. Because, citizenship immigration management, which requires the

mutual development of "social acceptance" and "social cohesion", is an issue that needs to be handled in a long-term and comprehensive framework.

Migration, refugee, is not only a housing problem, it is also a problem with social, economic, and cultural inclusion and international consequences rather than a national problem that triggers each other.

In this context, being a transit country because of its geographical position addition, our also a destination country in which Turkey's diverse migration due to new migration and citizenship issues with a holistic perspective, the need to address under long-term policies. The issue of citizenship is not only a special area of interest in law, but also a social and cultural field.

Obtaining the Republic of Turkey citizenship, nation-states arising from the property does not exist in, from individual private expects a number of processes comprises end partial holiness, it is also perceived as a source of pride to be carried with honor in a social context. Therefore, it is necessary to take a look at the short historical background of Turkish Citizenship before addressing the issue of naturalization of foreigners and refugees.

Modernization process in Turkey in efforts to raise citizens as possible to see the state through intensive education on the agenda as active a role as a civilizing efforts. Beyond moral, religious and traditional social norms, the basic mechanism that civilizes people, citizenship them in terms of socialization, and turns them into citizens of the republic is the education system under the control of the nation-state. In this context, the education system defining and spreading national identity tries to overcome the problem of the opposition of cultural identities (ethnic, religious, local ...) with the collective upper identity (national identity) without resorting to oppressive methods. The claim of inclusive citizenship stems from this (Caymaz, 2008) . In other words, the national education system is the social structure in which citizens express themselves, define and feel a common sense of belonging, which is institutionalized throughout the country. This is the most important reason why the nation-state makes National Education compulsory. In other words, schools are a factory where the nation-state produces its citizens. At this point the most important water in democratic lays herein Ancien that, ul u s of -state is the cause of the weakening of absolute power. In other words, the nation-state, which forms the basis of the understanding of citizenship, should not hinder or prevent the individual from expressing himself in social and political institutions and organizations such as NGOs, political parties, trade unions, etc.

In particular theoretical framework for civil attempted to be drawn in the relevant literature as the study of civic As stated in Turkey are explained below.

Two basic understanding of citizenship as set forth in Western countries, communitarianism / communitarian citizens aşığ is shaped as discussed in the sense of belonging to the nation dependence and national identity and nation-states, citizens of aşığ founder and determinant. In the Congregational / Communal approach, which establishes citizenship around rights and obligations, military service is one of the primary duties of citizenship that need to be paid and elected. Liberal citizens is the essential approach, we see that the civil rights of priority. In this context, obeying the laws, being numbered to the rights of others, the general civilization indicators corresponding to being a civilized and virtuous individual and the tendencies to act in accordance with the rules of the given society are determinants. In this approach, military, tax negation with civilization culture in the narrow sense of citizenship is concerned with broadly the country and the political and social areas within the framework of a righteousness culture that depicts a commitment to the community active participation trends of the citizens.

In fact, citizens aşığ rights yadırganış product was also criticism is also made out of this trend. The most important problem here is establishing the balance between personal interests and social interests. We can express the behavior in the daily life of the motherland as an oscillation that goes back and forth between the "militant citizen" and the "individualist and selfish fatherland" type. In short, this distinction can be formulated as "homeland", "nation", "state" or first "me". In fact, the type of citizen, which is tried to be explained in terms of opposite poles, shows the dangerous side of the approaches mentioned above. The first of these poles, citizens aşığ which allow individuals to become citizens of the larger community itself emotionally, that nation / nation and its protector corresponds to the understanding of sacrifice for the state. The second is; It is possible that utilitarian / calculating individual egoism, which puts personal interests above all else within the framework of profit and loss calculation, disregards common social values and prevents being a citizen.

In this context, is it possible to talk about a complete overlap between the definition of a legal-public status in the official sphere where citizenship is determined only within the scope of rights and obligations, and the ways in which they are perceived, interpreted and lived in daily life by "simple citizens"?

The national kimlik- Citizenship citizens establishment of the republic in the context Aslik relationship, built in the framework of the nation-state minorities exclusionary But it can be mentioned the possibility of political or even be perceived as a social status?

In addition, social state of neo-liberal policies in the face of increasingly attenuation of poverty in the water and finally (economic failure) such as

education, health care (which becomes everything surcharge) basic social rights for withdrawal and the cases lead to exclusion citizen does not need to be discussed in the essential context?

The complaint of “not being replaced by human beings”, which is frequently brought to the agenda from the studies conducted, reveals that the community of citizens, which we assume gathered under the umbrella of national identity, is not homogeneous at all, but there is a serious social stratification like first and second class citizens. One of the most important reasons why the perception of citizenship, whose upper framework is tried to be drawn up, is so up-to-date and debatable, is the uncontrolled immigration wave flowing into our country due to the war in Syria, the neighboring state, and the fact that they have been living as immigrants in our country for nearly ten years. The citizenship status granted to Syrian immigrants has also accelerated the intensification of such a debate.

Without mentioning migration from research on the subject, refugees and Turkish citizens acquisition of aşığ of issues need to be disclosed.

With the anti-regime demonstrations that started in Syria on March 15, 2011, dragged into serious discussions and then into a civil war, a serious and dramatic human flight to neighboring countries began. The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) describes the humanitarian tragedy experienced by Syrians, whose spouses have reached a level rarely seen in history, as "the greatest migration wave in recent history". (UNHCR-IDMC, 2014). Population movements from Syria to Turkey for the first batch / migration took place in April 29, 2011. This migration and denser than the first movement Hatay and Kilis as intense and Provisioning affected by ksız first migrate substantially irregular and increased Turkey was spread all yl (Erdogan, 2015). Social acceptance in the first years of immigration in Turkish society has gradually been replaced by uneasiness or even rejection. It has been repeatedly expressed that the national problem must be solved in international platforms and that the Turkish society cannot bear this burden economically and socially. In addition, the problem in Turkish society has started to be perceived negatively as a social acceptance and adaptation problem in economic and cultural context.

Purpose of the Research

It has been observed that Syrian refugees, who became permanent in case of being temporary and guests, have recently acquired Turkish citizenship as a result of an integration policy. If we are to form the subject of the study gave brief information about the Syrians in Turkey;

According to the age range table published by the Immigration Administration; Syrian men make up 53.9% of the total number of Syrians. The proportion of Syrian women is 46.1%. The number of Syrians

under the age of 10 is 1 million 52 thousand 959 (28.9%). Accordingly, the number of Syrian men is 287,310 more than the number of Syrian women. Men-ka biggest difference between the name of the number of 74 thousand 640 people in the 19-24 age range with dr. The feature of this age range is that it is ideal for marriage and fertility.

There are 788 thousand 903 people in the 15-24 age range, which is defined as the young population. The ratio of the Syrian youth population to the total number of Syrians is 21.6%.

The date of December 31, 2019, according to data TÜİK announced that the number of Turkey's young population of 12 million 955 thousand 672. This number is the ratio of the total population of 15.5%.

Average age of registered Syrians according to the age table is 22.1. Turkey's population is 32.4 years on average according to data December 31, 2019.

As of January 13, 2021, the number of Syrians staying in temporary accommodation centers was announced as 58.752 people. This number of months (December 31st 2020) 62 thousand 112 people, 143 thousand 558 people at the beginning of 2019, 2018 is 228 thousand 251 people in early. Only 1.6% of Syrians live in camps. Number of Syrian Students Studying at State Universities In the statement made by the Ministry of National Education on November 1, 2020, it was stated that the number of Syrian students studying at state universities between 2018-2020 was 73 thousand 570.

According to the Ministry of National Education, as of June 30, 2020, 35,553 students are studying in Kindergarten, 338,807 in Primary School, 222,703 in Secondary School and 89,518 in High School.

Border Migrant separated from the water bear out the number of migrants leaving Turkey Edirne 130 thousand 469.

Number of Syrians given work permits; Family, the Ministry of Labor and Social Services according to a statement issued on March 31, 2019 the number of Syrian granted a work permit in Turkey was reported to be 31 thousand 185 people.

According to the statement made by the Ministry of Trade, the number of companies with at least one Syrian partner as of February 26, 2019 is 15 thousand 159.

In the statement made by the Ministry of Interior, it was stated that the number of Syrians given Turkish citizenship is 110 thousand. 53 thousand of these people are adults and 57 thousand are children. (As of 30 December 2019) .

In this study, the above are in Turkey detected with quantitative data on the presence of additional Turks who won the citizenship of Syrian origin Turkish citizen of perception on. In the light of the above data, the number of citizenships is increasing day by day. The presence of Syrian refugees in Turkey experienced social, economic, health, and is shown as the cause of congestion or negative cultural areas. Xenophobia is being fueled in the country and real victims fleeing from war once again face the limitation of their living spaces. Syrian descent prolongation of the period of stay in Turkey and in the economy as a part of everyday life, in education, in health is not visible is both odd and inured. When citizenship is considered as an approach existing in refugee policies in this context, social acceptance and harmony of new citizens within the nation-state understanding on which Turkish citizenship is based becomes important.

In this study, the refugees of Turkish nationality is examined perceptions of the Syrian refugees on Turkish citizenship, the sine qua non of the nation-state, language, religion and lineage associations related perspective has tried to analyze angles.

Research Method

Within the scope of the research, in-depth interviews were conducted with 95 Syrian Turkish citizens based on a semi-structured interview form. The interview form and questionnaire questions were adapted and expanded by a team of five experts on the subject of the questions in the Citizenship Survey conducted in Istanbul by the "Istanbul Policy Center", "Sabancı University" and "Stiftung Mercator Initiative". On the other hand, in order to support the interviews, observations and document reviews and literature reviews were carried out during the field study. The selection of the interviewees started completely randomly, but then the snowball technique was used. Syrian host assistance has been received. Because even if they have acquired Turkish citizenship, the psychological effect of being a refugee continues. Our basic attitude in the study is fed by the motivation of trying to understand the world in which individuals live and focusing on the interaction processes between individuals (social constructivism). In this study, the world view of "social constructivism" within the interpretative framework is effective. Constructivist approach; Emphasis on "interaction processes" between individuals, revealing how participants are affected by their personal, historical and cultural experiences in order to understand their historical and cultural environment, and how they perceive the world were preferred (Creswell, 2015).

During the study, researchers who were native speakers of Arabic, Kurdish and Turkish contributed to the language problem.

Syrian surveyed Turkish citizens, especially k s Manual of people the help and support of the refugee camps, the Turkish National Education acting teacher in under the Ministry of Education Institutions at, university students, the interest of economic operators and craftsmen consisted of running as.

Findings and Evaluation

Table 1. Your Gender

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Male	46	48,4	54,1	54,1
Woman	39	41,1	45,9	100
Total	85	89,5		
Missing	10	10,5		
System Total	95	100	100	

48.4% of those participating in the research are men and 41.1% are women.

Table 2. Educational Background

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Literate	3	3,2	3,2	3,2
Primary school	7	7,4	7,5	10,8
Secondary education	9	9,5	9,7	20,4
High school	34	35,8	36,6	57,0
University	37	38,9	39,8	96,8
Master / Doctorate	3	3,2	3,2	100,0
Total	93	97,9	100,0	
Missing System	2	2,1		
Total	95	100,0		

Turkey has a high level of education of refugees from the majority.

Table 3. Your Profession in Syria

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Self-employment	15	15,8	16,1	16,1
Artisan	9	9,5	9,7	25,8
Government Official	2	2,1	2,2	28,0
Teacher	22	23,2	23,7	51,6
Farmer	4	4,2	4,3	55,9

Tradesman	8	8,4	8,6	64,5
Other	33	34,7	35,5	100,0
Total	93	97,9	100,0	
System	2	2.1		
Total	95	100		

Syria 'lives continue to s for need-based training as well as a business craft are making. In particular, they concentrate on business and civil service.

Table 4. *What Are You Doing Business in Turkey Currently*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Whatever job I find	22	23,2	23,9	23,9
Former Profession	31	32,6	33,7	57,6
I'm living off my savings	3	3,2	3,3	60,9
I got a job here	10	10,5	10,9	71,7
Another	26	27,4	28,3	100,0
Missing	92	96,8	100,0	
Total	3	3,2		
Total	95	100,0		

As seen in the table above, Syrians who have jobs and jobs in their countries if they find a job or do the jobs they learned here.

Table 5. *How Would You Describe Yourself*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Yes	55	57.9	60,4	60,4
No	36	37.9	39,6	100
Total	91	95,8	100	
Missing System	4	4.2		
Total	95	100		

Table 6. *In Turkey, in Syria, in The Way You Define Yourself Can You Continue Your Life*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Modern	19	20.0	20,4	20,4

Traditional / Conservative	16	16,8	17,2	37,6
Religious / Conservative	29	30,5	31,2	68,8
State / Nationalist	8	8,4	8,6	77,4
Depends on Ethnicity / Nationality	6	6.3	6.5	83,9
Strictly Connected to the State / Laws	13	13,7	14.0	97,8
Another	2	2.1	2.2	100
Total	93	97.9	100	
Total System	2	2.1		
Total	95	100.0		

Syrians who define themselves as Religious / Conservative (30.5%), as well as those who define themselves as Modern, can be counted at a high rate (20%). This reflects the multicultural nature of Syria.

The percentage of those who stated that they lived their identity, belief and culture in the way they express themselves (5%). The remaining part suffers in expressing themselves in Turkey .

Table 7. What is the Meaning of Citizenship in Syria?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Religious union	13	13,7	14	14
Joint Health Traditions	21	22.1	22,6	36,6
Laws	31	32,6	33,3	69.9
Language union	12	12,6	12.9	82,8
Another	16	16,8	17,2	100
Total	93	97.9	100,0	14
System	2nd	2.1		
Total	95	100		

The rate of perception as shared common traditions regarding what is understood by the concept of citizenship in Syria is high (32.6%). Common values and religious unity are also important in the expression of citizenship. Adherence to the laws, which is a requirement of modern citizenship, has a low rate (12.6%). Again, d is as restrictive citizenship yl unity is 16.8%.

Table 8. *How Citizenship Education is Taught in Schools*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
As a course in the program	39	41.1	41,5	41,5
Traditionally in life	43	45,3	45,7	87,2
In law schools	2nd	2.1	2.1	89,4
Another	9	9.5	9.6	98.9
5.00	one	1.1	1.1	100
Total	94	98.9	100,0	
System	one	1.1		
	95	100,0		

Acquisition of citizenship, the way it is acquired, is mostly learned by living in life 45.3. Acquisition in schools is 41.1%.

Table 9. *Your Reason for Deciding to Become a Turkish Citizen?*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
I felt historically and religiously close	12	12,6	13	13
It was my family's decision	14	14,7	15,2	28,3
Because TC is a strong and effective country in the world / with a strong economy	29	30,5	31,5	59,8
Human Rights	27	28,4	29,3	89.1
Because it is a respectful / committed democratic country	10	10,5	10.9	100,0
It is the closest I can come to a country Turkey	92	96,8	100,0	
Total	3	3.2		
System	95	100,0		

The ratio of those is an important reason to be a citizen of the Republic of Turkey is a strong state and that this country is the rate stood at 30.5% because it is a democracy respectful of human rights, the country is indicative of the Turkish Republic citizenship, the future is 28.5% can not be underestimated in looking at this country citizenship.

Table 10. *Reasons Why You Do Apply for Citizenship in Turkey?*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
In a state of war	28	29,5	31,1	31,1
Because it is a close and religious unity country	21	22,1	23,3	54,4
Assurance provided by your laws to citizens	23	24,2	25,6	80
Because you are a more democratic country	4	4,2	4,4	84,4
To go to other countries more comfortably	11	11,6	12,2	96,7
We had no other choice	3	3,2	3,3	100
Other	90	94,7	100	
Total	5	5,3		
System	95	100		

The fact that a more democratic Turkey, and because they thought it was a unity of religion and closer to the TC have preferred to citizenship, this as well as for very different reasons they apply and Turkey have opted to go to another country, but gidemeyin unless they had been here get used citizens.

Table 11. *What are the facts That You Allow Yourself The Easy Integration of Turkey in the Context of Citizenship?*

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Laws	17	17,9	18,7	18,7
Missing	Traditions	9	9,5	9,9	28,6
Total	Religious	43	45,3	47,3	75,8
	Union	8	8,4	8,8	84,6
	Climate	14	14,7	15,4	100,0
	Daily life,	91	95,8		
	Culture /	4	4,2		
	Lifestyle	95	100,0		
	Total				
	System				

Religious association also highlighted the areas where they provide the easiest to create harmony in Turkey (45.3%).

Table 12. *What Does it Mean to Be a Citizen of The Republic Of Turkey?*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Give tax	8	8,4	9	9,0
To vote	5	5,3	5,6	14,6
Speak turkish	16	16,8	18	32,6
Having the right to elect / be elected	16	16,8	18	50,6
To respect the law	25	26,3	28,1	78,7
Do military service	5	5,3	5,6	84,3
Another	14	14,7	15,7	100
Total	89	93,7	100	
System	6	6,3		
	95	100		

They understand it as being respectful to the laws (26.3%), with the understanding that their new citizenship expresses them. They interpreted this judgment as the right to vote and be elected, as to use Turkish.

Table 13. *Do You Feel Yourself as a Turkish Citizen?*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Yeah	63	66,3	71,6	71,6
No	25	26,3	28,4	100
Total	88	92,6	100	
System	7	7,4		

While 66.3% of Syrians felt they were Turkish citizens, 25% of them did not.

Table 14. *Which of the Following Do You Think is a Characteristic That Should Be in an İdeal Turkish Citizen?*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Must fulfill the requirements of religion	14	14,7	15,1	15,1
Must know and use Turkish language and culture well	29	30,5	31,2	46,2
Basic right as a citizen and should know his responsibilities	49	51,6	52,7	98,9
4.00	one	1,1	1,1	100
Total	93	97,9	100	
System	2nd	2,1		
	95	100		

While the most important characteristic of an ideal Turkish citizen is being respectful of the laws and knowing fundamental rights and responsibilities (51.7%), it was emphasized that it is important to know Turkish and Turkish culture well (30.5%).

Table 15. Which of the Following Do You Think Should Be the Common Denominator of the Citizens in a Country?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Common religion	37	38,9	39,4	39,4
Common language	15	15,8	16	55,3
Common cult	13	13,7	13,8	69.1
Binding laws	29	30,5	30.9	100
Total	94	98.9	100	
System	one	1.1		
	95	100		

When Table: 15 is examined, the fundamental tendency of nation-state citizenship, religion, language and cultural unity, can be seen. It coincides with the congregational / collective citizenship understanding. Compliance with the laws, which is an indicator of liberal citizenship understanding, is stated at a rate of 30.5%.

Table 16. What Do You Think is the Best Point of View On The Relationship Between Being a Turkish Citizen and Knowing The Official Language?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
After becoming a Turkish citizen, Turkish must be learned within the given time.	49	51,6	52.1	52.1
If a Turkish citizen fulfills his / her responsibilities, it is not necessary to speak Turkish.	32	33,7	34	86,2
Those who do not speak Turkish should not be a Turkish citizen	11th	11,6	11,7	97.9
4.00	2nd	2,1	2,1	100
Total	94	98.9	100	
System	one	1,1		
	95	100		

Language, which is the most important element of nation-state citizenship, is for Syrian TC citizens while 51.6% emphasized the necessity of knowing Turkish, 33.7% stated that if the responsibilities are known, language does not matter much.

Table: 17. *Which Of The Following Sentences Reflect Your Thoughts Between Being a Citizen of the Republic of Turkey and Religious Preference?*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Being a Muslim to become a citizen of the Republic of Turkey	19	20	20,9	20,9
is necessary	56	58,9	61,5	82,4
Religion cannot be a criterion for being a citizen of the Republic of Turkey	16	16,8	17,6	100
To be a citizen of the Republic of Turkey, one must believe in a religion.	91	95,8	100	
Total	4	4,2		
System	95	100		

In nation-state citizenship "religion" signifies an important unity . Interestingly, it was widely stated that religious unity is not important for citizenship for Turkish citizens of Syrian origin (58.9%).

Table 18. *Which Of The Following Sentences Reflect Your Thoughts Between Being a Citizen of the Republic of Turkey and Ethnic Origin?*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
To be a Turkish citizen, one must be of Turkish race	10	10,5	10,6	10,6
To be a citizen of the Republic of Turkey it is enough to feel Turkish	35	36,8	37,2	47,9
It is not necessary to be or feel a	49	51,6	52.1	100
Turkish citizen to be a Turkish citizen	94	98.9	100	
Total	one	1.1		
System	95	100		

Ethnic origin is not seen as an important criterion for being a citizen of the Republic of Turkey (51.6%). It was also emphasized that feeling Turkish is enough (36.8%).

Table 19. *Do You Think That, as a Person Who Acquired Turkish Citizenship Afterwards, You Have Equal Rights and Responsibilities With Other Turkish Citizens?*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
I think we have equal rights and responsibilities	54	56,8	58.1	58.1
I do not yet think we are equal in terms of rights and responsibilities	27	28,4	29	87.1
To become Turkish citizenship later I think you have an advantage	12	12,6	12.9	
Missing	93	97.9	100	100
Total	2	2.1		
System	95	100		

While 56.8% of those who think that they have equal rights and responsibilities with Turkish citizens after becoming Turkish citizens, those who think that they are not equal; 28.4% species.

Table 20. *What is The Most Accurate Sentence That Reflects Your Plans for the Future?*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
I'll come back when the war in my country is over	25	26,3	26.9	26.9
I want to remain a citizen of the Republic of Turkey until the end of my life.	9	51,6	52,7	79,6
If I can, I would like to settle in countries with higher economic welfare.	19	20	20,4	100
Missing	93	97.9	100	
Total	2	2.1		
Total	95	100		

51.6% of those who state that they adopt the Turkish citizenship and plan to stay in this country until the end of their life are 26.9% of those who say that they will return to my country when the war ends. It also has a considerable rate (20.0%) of those who plan to go to countries where they will be more comfortable when they have the opportunity.

Table 21. Which Statement Best Reflects Your Thoughts About Your Life in Turkish Society?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
I prefer to live in places where Turkish people are concentrated	27	28,4	29,3	29,3
I prefer to live in places where Syrian citizens live more.	34	35,8	37	66,3
It bothers me to live in a place where Turkish people live	10	10,5	45,179	77,2
Living somewhere I don't care what people live there				100
Missing	21	22.1	22,8	
Total	92	96,8	100	
Total	3	3.2		
System	95	100		

When Table: 21 is examined regarding integration or social acceptance and harmony 35.8% of them prefer to live in neighborhoods, villages, districts or urban areas where they have their own citizens. Those who want to step up with the Turks are 28.4%.

Table 22. In Which Statement On Citizenship Does It Enable You To Express Your Opinions Better?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
I just feel like a Turkish citizen	21	22.1	23,3	23,3
Even though I am a Turkish citizen, I am primarily Syrian	53	55,8	58.9	82,2
Even though I am Syrian, I am primarily a Turkish citizen	16	16,8	17,8	100
Missing	90	94,7	100	
Total	5	5.3		
Total	95	100		

Those who state that I am Syrian (55.8%) even if I have acquired Turkish citizenship are in Table: 2 It also shows consistency in support of the views.

Conclusion and Evaluation

With the weakening of the modern logic/understanding of sovereignty, which describes citizenship as a member of a modern state and on the basis of national identities, in a particular national geography, there are different approaches on the possibility / possibility of a globally functioning citizenship. In accordance with the spirit of the age and time, these approaches will be popular or outdated. Today, every negativity in the world is considered as the invention of human beings. Citizenship understanding is one of them. It is the shaping of a person's sense of belonging by state organizations.

In this study, they settled abandon their religious events in Syria from countries known to have sought refuge in neighboring countries pedigree and neighborly bonds to Turkey. After a while, the world also, and experienced an economic refugee movement on it is the estimated addition to the shortage and uneven domestic general spread in Turkey, integration and social cohesion problems home with the human rights ihla in the country received a fanatic level will have to s (used in a racist context) approach and caused behavior.

For example, although the republican integration ideal in France emerges with the aim of creating equal political citizens regardless of ethnic origin, religion or race, the serious problems faced by Turkish, Algerian, Moroccan and Tunisian immigrants have recently been described as "pro-assimilation" and "exclusionary". (Kaya, 2016).

Granting citizenship is considered as an important approach in solving the refugee problem. For this reason, the number of Syrians accepted for Turkish citizenship is increasing day by day.

In accordance with the Geneva Convention, the party country is obliged to provide and present all the opportunities it provides to the refugees to whom it has granted citizenship status.

Looking at the data of this study,

- The most important result that the participants of the study and the general table tell us is that those who are naturalized have a young age (the ratio of those between the ages of 18-23, 24-29 and 30-35 is 76.1%) and higher education level (the ratio of high school, university graduate graduates. also 87.9%) we see that they have graduates. What it means is that Syrians who acquire citizenship have an educational, productive and adaptable demographic feature.

- Turkey is qualified to migrate from their previous profession is a profession of formal and informal processes that will eventually obtained but yet maintain their daily life where they were not offering the service of Turkey stated that works mostly leaves.

- Turkish citizens of Syrian origin define themselves as traditional, conservative and religious (49.3%). Turkey is also stated that it has these qualities and they adapt easily and in Syria, the daily lives of the nearly identical to the rate that expresses continued in Turkey are undeniable level (37.9%).

Another 20% of the participants defined it as modern in a secular context.

- One of the most important findings of the study is their views on what the concept of citizenship means in Syria: Citizenship, religious unity (13.7 %), language unity (12 %), common traditions (22.1%) and law loyalty (33%, 3) form definitions. From this, it seems unlikely to state that any approach to citizenship is a dominant view. No education or legal definition has been made on how to gain citizenship awareness.

- TC citizenship if the cause of their choice given it's useful to researchers appears next to the observation of responses: Refugees in Turkey to go to a European country in better conditions as a priority in places perceived. In the event that this does not happen, it is understood that they prefer Tc Citizenship because they are obliged in a sense. Research in this context most of the unity of religion (29.5%) and that effective this opinion also supports rate in Turkey easiest religious harmony in the context of unity (45.3%) stated that they provide. Tc passing the citizenship of Turkey on the basis of citizenship with the perception that they believe and they think that some religious associations governed by the country's Islamic procedures. Perceptions about Turkey is to detect as they wish rather than reality. The fact that Turkey's Muslims see themselves enough to feel like in their own homeland. For this reason, they are far from the perceptions such as homeland, nation, state, language and territorial integrity that form the basis of the citizenship perception of Turks. For example, one of the most important indicators of citizenship is military service (55,), voting (5.3%) or paying taxes (8.4%).

- When we look at the data in Table: 13, a high rate of 66.3% see themselves as Turkish citizens.

- But when they get a chance or negative half of the respondents state that they would leave Turkey when it expires in the country (46.3%) stated.

- The above-mentioned opinions about Tc citizenship, which are remarkable in Tables 21 and 22, are completely in support. In other

words, despite everything, my Syrian citizens have stated that I am a Syrian citizen and will remain that way, even if I live together and which country I am a citizen of.

As a result, there are various models for granting citizenship by the country of asylum, which is an important phenomenon in the integration of immigrants. However, the implementation of these models is closely related to the economic, social and cultural conditions of the countries. So these conditions should be taken into consideration. As H unddleston (2013) emphasized, successful results of integration policies depend on a number of conditions:

1. Individual factors related to the characteristics of the immigrant population (historical, geographical demographic factors, naturalization period- residence time- number of generations, socio-economic status such as education and work, socio-cultural characteristics such as language knowledge)
2. Factors and macro level policies (labor market, wages, working conditions, education system, social opportunities, political environment, public perception, etc.) regarding the society that grants citizenship or receives immigration.
3. Immigration and integration policies.

It is closely related to immigrants' adaptability to the society they come from, their ability to learn their language, whether they will show social acceptance to the immigrants and their sustainability.

The measures to be taken regarding these determinations actually constitute the recommendations. In other words, social acceptance and harmony are not a one-sided process, it is also expected that the people of the host country should be given their consent by explaining the rationale for the acceptance of citizenship, their sensitivities should be taught as a preliminary acceptance, and at least the historical and cultural sensitivities of the host country should be respected.

References

- Aybay, Rona (2008), *Vatandaşlık Hukuku*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Beiner, R. (1995). *Theorizing citizenship*. Albany: State University of New York Press.
- BMMYK-IDMC. Yerinden Edilme İzleme Merkezi (The internal Displacement Monitoring Centre) Ortak Basın Açıklaması: <http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/13-may-2014>.
- Caymaz, B. (2008). *Türkiye'de Vatandaşlık Resmi İdeolojiler ve Yansımaları*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, s.5.

- Creswell, JohnW., Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni çev. ve der., Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi. S.26.
- Cohen, Jean L. (1999), “Changing Paradigms of Citizenship and the Exclusiveness of the Demos”, *International Sociology*, No:14 (3), s. 245–268.
- Erdoğan.M.M, (2015). Türkiye’deki Suriyeliler. Toplumsal Kabul ve Uyum. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- 8.Gerim, G. (2017). Çağdaş yurttaşlığı kavramak: Temel yaklaşımlar, yeni boyutlar ve yeni bir yurttaşlık çerçevesi. *Sosyoloji Konferansları - Istanbul Journal of Sociological Studies*, 56, 150-177. <https://doi.org/10.18368/iusoskon.328508>
- Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HUGO) (2014).“Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması” <http://data2.unhcr.org/en/documents/download/46184>
- Huddleston, Thomas,Niessen, Jan, Jasper D. (2013). Using EU Indicators of Immigrant Integration. EU Directorate General Home Affairs.
- Inin, E. F., & Turner, B. S. (2002). Handbook of citizenship studies. London: Sage Publications.
- Kaya, A. (2016). İslam, Göç ve Entegrasyon, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları).
- Marshall, T. H., & Bottomore, T. (2006). *Yurttaşlık ve toplumsal sınıflar*, (A. Kaya, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Mouffe, C. (1996). Radical democracy or liberal democracy? In D. Trend (Ed.), *Radical democracy: Identity, citizenship and the state* (pp. 19-27). New York: Routledge.
- 15.Münc, R. (2001). *Nation and citizenship in the global age: From national to transnational cities and identities*. New York: Palgrave
- Taylor, C. (1992). Atomism. In S. Avineri, A. de-Shalit (Eds.), *Communitarianism and individualism* (pp. 29-50). Oxford: Oxford University Press.
- TC İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ”Yıllarca Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler”. [http://www. Goc.gov.tr/içerik6 /geçici-koruma-363-3778-4713-içerik](http://www.Goc.gov.tr/içerik6/geçici-koruma-363-3778-4713-içerik)

BİR OYUN TEORİSİ ANALİZİ: OSMANLI EKONOMİSİNDE FİYAT İSTİKRARI

A GAME THEORY ANALYSIS: PRICE STABILITY IN THE OTTOMAN ECONOMY

*Mehmet Emin YARDIMCI**

*Emel GÜMÜŞ***

*Ümran GÜMÜŞ****

Özet

İktisadi istikrarın sağlanmasının temel koşullarından birisi fiyat istikrarının sağlanmasıdır. İktisadi serbestleşme çatısı altında fiyatlara müdahale edilmesinin avantaj ve dezavantajları irdelenmektedir. Osmanlı Ekonomisinde savaş, kıtlık, hammadde tedariki ve iktisadi darlık gibi kriz dönemlerinde karaborsacılığın önlenmesi amacı doğrultusunda narh uygulamasıyla fiyatlara müdahale edilmekteydi. Bu müdahalelerin avantaj ve dezavantajlarının ortaya konulması ve sürdürülebilirlik düzeyinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda bu çalışmada tekrarlanan bir oyun teorik model çerçevesinde esnaf ile devlet arasındaki etkileşim analiz edilmektedir. Narh uygulamasına ilişkin müdahalelerin sürdürülemez bir nitelikte olduğuna dair bir sonuca varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Oyun Teorisi, Fiyat İstikrarı, Osmanlı Ekonomisi, Narh Uygulaması

Abstract

One of the basic conditions for economic stability is price stability. The advantages and disadvantages of intervening in prices in the base of economic liberalization are discussed. In the Ottoman Economy, in times of crisis such

* Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Kocaeli / TÜRKİYE emin.yardimci@kocaeli.edu.tr ORCID: 0000-0002-2896-8342

** Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Kocaeli / TÜRKİYE emelgumus47300@gmail.com ORCID: 0000-0003-3189-3393

*** Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Kocaeli / TÜRKİYE umrangumus47300@gmail.com ORCID: 0000-0001-7538-6970

as war, famine, supply of raw materials and economic distress, prices were intervened with the fixed price application in line with the aim of preventing black market. It is necessary to reveal the advantages and disadvantages of these interventions and to evaluate the level of sustainability. For this purpose, the interaction between the artisans and the state is analyzed within the framework of a game-theoretic model repeated in this study. It is concluded that the interventions regarding the narh implementation are unsustainable.

Keywords: Game Theory, Price Stability, Ottoman Economy, Narh Application

GİRİŞ

Orta Çağda iktisadi hayatın şekillenmesinde Batı Avrupa ülkeleri, Bizans İmparatorluğu ve Türk İslâm devletleri birbirlerinden etkilendiler. Bu nedenle bu ülkelerde benzer iktisadi kurum ve kuruluşlar faaliyet gösteriyorlardı. Ayrıca bu ülkelerde zaman zaman benzer iktisadi politikalar da uygulanıyordu. Bununla birlikte dönemin koşullarının etkisinden ötürü serbest piyasa koşullarının tam manasıyla uygulanmadığı aşikârdır. Nitekim fiyatlara zaman zaman müdahale ediliyor, esnafın dilediği zaman ve mekânda dükkân açması engelleniyordu (Barkan, 1985:1).

Osmanlı Ekonomisinde eksik rekabetin fiyatlar vasıtasıyla tüketicilere yansıyan olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması amacıyla yapılan devlet müdahalelerinin önemli bir rolü bulunmaktadır. Osmanlı Ekonomisinde fiyat denetiminin temel aracı olan narh uygulamasının esas amacı arz ve talep koşullarından kaynaklanan sert değişimlerin olumsuz etkilerinin bertaraf edilmesiydi. Tarım ürünlerinde arz ve talep koşullarındaki yüksek varyans düzeyi ve kuraklık, kıtlık ve savaş gibi dönemlerde arz miktarındaki azalmalar, narh uygulamasını zorunlu kılmakta idi (Tabakoğlu, 1987: 122).

Osmanlı Ekonomisinde savaş, kıtlık, hammadde tedariki ve iktisadi darlık gibi kriz dönemleri zaman zaman yaşanıyordu. Bu dönemlerde fiyatlar yükselmekte ve karaborsa yaygınlaşmaktaydı. Bu sorunun önlenmesi amacıyla narh vasıtasıyla fiyatlara müdahale ediliyordu. Bu müdahalelerin fiyat istikrarı temelinde değerlendirilmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bu amaç doğrultusunda bu çalışmada öncelikle Osmanlı lonca teşkilatı ve narh uygulaması hakkında teorik bilgi sunulmaktadır. Ardından da narh uygulaması tekrarlanan bir oyun teorik model çerçevesinde değerlendirilmektedir.

1. OSMANLI LONCA TEŞKİLATI HAKKINDA KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Ahi kayıtlarına göre ahilik; çırak, kalfa, usta, şeyh gibi organizasyon içinde faaliyet göstermeyi ibadet gibi uygulayan ticaret, zanaat, siyaset ve askerlik alanlarında etkin olan kuruluştur. “Ahi”, Arapçada “*kardeş*” anlamına gelmektedir. Anadolu’da “ahi” kelimesi “*yiğitlik*” ve “*cömertlik*” anlamına gelen “*fütüvvet*” kelimesi ile beraber kullanılmaktadır. Anadolu Selçukluları

döneminde kurulan “Ahilik”, bir fütüvvet kurumuydu. “Fütüvvet Kurumu”, 34. Abbasi Halifesi Nasır tarafından 13. yüzyılın başlangıcında ihdas edildi. “Fütüvvet”, Farsça ’da “*cevan-merdi*” olarak adlandırılmaktadır. Osmanlı Devleti döneminde ahilik, varlığını 18. yüzyıla kadar devam ettirdi (Karasoy, 2003).

Selçuklu Devleti, Anadolu’da cami, medrese ve zaviye inşa ettiler. Ticaret ve zanaat kesimi bu bölgede faaliyet gösterirlerdi. Anadolu’ya gelen dervişler ve sofiler fütüvvet geleneği ile yakın ilişki içerisindeydiler. Bu dönemle birlikte ahilik, imalathane, ticarethane, tekke ve zaviye gibi önemli kurumlarda mesleki eğitimin devam ettirildiği bir yapı haline dönüştü (Bayram, 1991; Şahin ve Şahin, 2020)¹.

Loncalar; ustalar, kalfalar ve çıraqlardan oluşmaktaydı. Yükselmek için liyakat gerekmektedir. Hiç kimse keyfi icraatta bulunamazdı. Mesleğinde uzmanlaşmayan yükselemezdi ve dükkân açamazdı. Ustalığa yükselme ve dükkân açma töreni 5-6 yılda bir yapılırdı. Zorunluluk olmadığı sürece ayrı dükkân açılmazdı. Yeni bir dükkân açmak için kadıdan izin almak gerekirdi. Üretim araçları sınırlıydı. İhtiyaca göre üretim yapılırdı. Esnaf ve tüccarın işsiz olmaması ve fazla üretim probleminin önlenmesi dikkate alınır (Çelik, 2004; Tabakoğlu, 2009).

Osmanlı esnaf teşkilatının en üst mevkiinde “şeyh” bulunmaktaydı. Şeyh, mesleğinde zirve bir kişiydi. Şeyhin kent yönetiminde fikri alınır. Şeyh, iş kolunda önemli kararları alır. Şeyhten sonra teşkilat içerisinde “*kethüda*” ve “*yiğitbaşı*” vardı. Yiğitbaşı, kethüdanın yardımcısıydı. Kethüda, resmi olarak Devlet ve Lonca mensupları tarafından tanınan kişiydi (Köktaş ve Gölçek, 2017; Turna, 2021).

Görevli olduğu mevkide esnaf birliklerinin en üst seviyesinde “kadı” bulunurdu. Şeyhin başkanlığına bağlı heyet azalarını tayin etmek veya görevden almak ve esnafı denetlemek kadının en önemli vazifeleriydi. Kadı, esnaf ile Lonca teşkilatı arasındaki problemleri çözerdi. Kadı, kanunlara karşı faaliyet gösteren esnafı cezalandırırdı. Kadı, esnaf miktarını belirlerdi. Esnaf içerisinde bilirkişi olarak tanınan “ehli hibre”, fiyat belirleme görevini yerine getirmekle birlikte tartı aletlerini de kontrol ederdi (Abacı, 2002; Bozatay ve Demir, 2014; Nuri, 2019).

¹ Dönemin siyasi koşulları, ahiliğin Anadolu’da kırsal alanlara kadar örgütlenecek yayılmasını sağladı. İran’dan kaçan esnaf ve zanaatkarlar, Anadolu’daki esnaf ve tüccar kesimleriyle yakın ilişki kurmak için İran’da tatbik ettikleri fütüvvetnameleri uygulamaya geçirdiler. Bunların içinde “*deri işçilerinin ve ahiliğin piri*” olan Ahî Evran da bulunmaktaydı. “*Debbağların piri*” olan Ahî Evran, 1205 senesinde Kayseri’de debbağhane kurdu. Ayrıca Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hacı Bektâş Velî ve Baba İlyas gibi önemli âlimlerin katkıları da bu kapsamda değerlendirilmelidir (Andaç, 1993:2).

Özellikle de Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemindeki koşullarından dolayı ahiler, hayır, güvenlik ve idari hizmetlerde rol aldılar. Bu nedenle ahiler, ticaret ve imalat alanında yeterli düzeyde uzmanlaşamadılar. Bu sorun merkezi otoritenin güçlenmesiyle birlikte çözülebildi. Böylece ahilik ve fütüvvet, iş bölümüne göre uzmanlaşan esnaf loncası teşkilatına dönüşmeye başladı. Bu değişimin temelinde iki faktör yer almaktaydı: müslüman olmayan esnaf sayısındaki artış ve zaman içinde değişen yaşam koşulları. (İslamoğlu, 2017:450-452).

Loncaların üretimin sınırlandırılması, fiyat ve kalite kontrolünün sağlanması ve rekabetin sınırlandırılması gibi görevleri bulunmaktaydı. Ayrıca loncalar üyelerine hastalık durumunda destek sağlamakta, bazı üyelerinin cenaze giderlerini karşılamakta ve dul ile yetim kimselerin ihtiyaçlarını üstlenmekte idi. Dönemin en önemli problemlerinden birisi, hammadde tedarikidir. Hammaddenin yüksek fiyattan ihraç edilmesi, yerli esnaf açısından problem oluşturmuyordu. Loncaların hammaddenin uygun bir fiyattan elde edilerek lonca üyeleri arasında dengeli bir şekilde paylaşılması gibi sorumlulukları da bulunmaktaydı (Mahiroğulları, 2008; Pamuk, 2005).

2. OSMANLI FİYAT POLİTİKASI-NARH UYGULAMASI HAKKINDA KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Narh yöntemi vasıtasıyla fiyatların aşırı oranda yükselmesinin önlenmesi amacı doğrultusunda malların satış fiyatları, devlet tarafından belirlenmekteydi. “Narh” kelimesi Farsça kökenlidir. “Narh”, bir mala fiyat belirlemek ve bir malın fiyatını sınırlandırmak anlamında kullanılmaktadır. Malın fiyatı piyasa şartlarında arz ve talep tarafından belirlenmekteydi. Fakat savaş, kıtlık, hammadde temini, ekonomik darlık gibi kriz dönemlerinde mal fiyatları yükselmekte ve karaborsacılık başlamakta idi. Devlet, narh uygulaması ile üretilen malların maliyetinin üzerine bir miktar kar ekleyerek fiyatları belirlerdi (Çetin, 2003; Köktaş, 2016; Nuri, 2019).

Paranın iktisadi ilişkilerde kullanım düzeyinin artmasının sosyal, siyasal ve iktisadi etkileri bulunmaktadır. Mübadele hacminin genişlemesi ticari kesimin güçlenmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte devlet, sosyal ve siyasal dengelerin bozulmasını engellemek amacıyla narh uygulaması vasıtasıyla esnaf ve tüccar kesimlerinin kâr oranlarının %5-%15 arasında kalmasını sağladı. Devlet esnaf ve tüccar kesimlerinin kâr oranlarının %15'ten daha yukarılara çıkmasını engellemek amacıyla yaptırımlar devreye sokuyordu. Bu kâr oranlarının faiz oranlarından daha düşük düzeyde kalmasından dolayı sermayenin gelişimi engellendi. Böylece nakdi sermayenin ticarete aktarılması kısıtlandı²(Genç, 2000: 47-48; Tabakoğlu, 1987).

² Bu dönemde faiz oranları %15-%25 arasındadır. Bu faiz oranları, esnaf ve tüccar kesimlerinin kredi talebine uygun değildi. Bu nedenle 17.ve 18. yüzyıllarda kredi belgelerinde bu kesimlerin kredileri düşük düzeydedir (Genç, 2000: 47-48).

Narh konulması ve narhın uygulanmasının sağlanması görevleri kadının sorumluluğunda idi. Narhı belirleyen kurul, kadı, muhtesip, şehrin eşrafi ve lonca mensupları gibi önemli kişilerden oluşmaktaydı. Rekabetin önlenmesi amacıyla bazı durumlarda esnaf ve tüketici, narh konmasını isterlerdi. Lonca kendi arasında fiyat belirleyip mahkemelere onaylatırdı. Paranın değeri yükselirse, mal ve hizmetler yeni rayice göre belirlenirdi. Paranın değerinin düşmesi durumunda ise narh koyma hususunda acele edilmezdi (Arık, 1997; Çakır ve Akkuş, 2015; Nuri, 2019; Turna, 2021).

Yerel piyasaların koşulları, iase durumu, şehre ihraç edilen malların gümrük ve ihtisap vergilerinin denetimi gibi hususlar lonca teşkilatının yöneticilerinin (kadı ve muhtesip de bunlara dahildir) ortak kararları doğrultusunda düzenlenirdi. Ortak kararlar doğrultusunda hareket edilmesi ve esnafın çıkarlarının dikkate alınması gibi nedenlerden dolayı piyasadaki tüm iktisadi aktörler ve devlet bu süreçten kazançlı çıkardı. Lonca teşkilatının yöneticilerinin tümü esnafın çalışma ve satış koşulları dahil piyasadaki sürecin tümünü belirleyen ihtisap kanunnamelerine riayet ederlerdi (Mantran, 1990; Demirkol, 2017).

Narh fiyatlarına aykırı hareket edenler cezalandırılırdı. Pazarları teftiş eden kadı ve muhtesip³, narh fiyatına uymayan esnafı cezalandırılırdı. Narh fiyatının üzerinde mal satanlara ihtar, ikaz, sopa vurulması, kalebendlik gibi cezalar verilirdi. Bu cezalara rağmen suç tekrar işlenirse falaka, teşhir gibi cezalar da uygulanmakta idi. Mahkeme kayıtlarında hapis ve sürgün gibi cezalara rastlamaktayız. Kanunlara uymayan esnafın suçuna dâhil olan devlet görevlileri ise derhal azledilirdi (Demirtaş, 2014; Öztürk, 2002).

Narh fiyatından yüksek fiyatta mal satan esnafa verilen en yaygın ceza sürgündü. Sürgün cezaları genellikle 1-2 aylık süreler verilerek infaz edilirdi. Bu süreden sonra esnaf serbest bırakılırdı. Nadir de olsa 1 yılı geçen sürgünler de yaşanırdı. 1851'de narh fiyatından yüksek fiyatta satışta bulunan esnafa sopa vurulması, suçu tekrar işlerse hapis, suçu 4 kez ihlal ederse meslekten çıkarılma ve memleketine cezası verildi (Aksın ve Baytimur, 2017; Koç, 2019; Şahin, 2022).

Geleneksel üretim sisteminin devamlılığının sağlanması amacı doğrultusunda narh uygulamasının sürekli bir şekilde uygulanmasının katı ve müdahaleci bir yöntem olmasına ilişkin tartışmalar güncelliğini korumaktadır. Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyıldan sonraki süreçte yaşanan ekonomik problemler neticesinde devlet müdahalesinin sınırlandırılmasına yönelik eğiliminin arttığı anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin zaman içerisinde serbest piyasa koşullarıyla uyumlayan narh uygulamasının uzun vadede sürdürülemediğine ilişkin kanaatinin yaygınlık kazandığı aşikârdır. İlk

³ Muhtesip narh sonrası denetimleri gerçekleştirdi. Kadı'nın narh konusundaki yardımcısı olarak görevlendirilmiştir (Çakır ve Akkuş, 2015:22).

başlarda başkentin ve ordunun ihtiyaçlarının karşılanması amacı doğrultusunda narh, belirli ürünlerde uygulandı. 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra narhın sürekli bir şekilde uygulanmadığı anlaşılmaktadır. Piyasaya savaş, başkentin iâşe ihtiyacının karşılanması ve/veya parasal istikrarın bozulması gibi nedenlerden ötürü müdahale ediliyordu. Bununla birlikte 1789-1850 döneminde mali ve parasal istikrarsızlıklarla artan problemler sebebiyle narh sisteminin Osmanlı şehir hayatının vazgeçilmez bir unsuru şekline geldiği anlaşılmaktadır (Pamuk, 2007).

Tanzimat döneminde narh sistemi Anadolu'nun bütün şehirlerinde uygulandı. Esnafa yaz ve kış dönemleri olmak üzere yılda iki sefer fiyat listesi tebliğ edilirdi. Kethüda, muhtesip ve ayan gibi yüksek yetkililerin katıldıkları toplantıda malların fiyatları malların miktarı ve kalitesi dikkate alınarak tespit edilmekte ve kadı siciline kaydedilmekteydi (Çadırcı, 1991).

Üreticilerin ve tüketicilerin korunması amacı ile narh sistemine başvurulmaktaydı. 1252/1836 numaralı belgede 1838 senesinde cari narh düzeyinde satış yapan esnafın zarara uğradığını belirtilmektedir. Birkaç esnafın bazı malları düşük fiyattan satın alıp yüksek fiyattan halka sattıkları anlaşılmaktadır. Belgeden halkın mağdur olması ve alınan tedbirlerden istenilen sonucun elde edilememesi nedenlerinden dolayı cari narh düzeyinin artırıldığı ifade edilmektedir. Üretim girdi maliyetinin artması, üreticinin fiyatların artmasına ilişkin taleplerinin artmasına neden olmaktadır. Bu durum da dönemin koşullarında cari narh düzeyinin artırılmasını sağlamaktaydı. (Öztürk, 2002:857).

Tarım ürünlerinde özellikle de iklimsel değişimler nedeni ile ürün arzında meydana gelen değişimlerden dolayı tüketicinin korunması için tavan fiyatı uygulandığı tespit edilmektedir. Birincil ihtiyaçların karşılanması için kullanılan narh sistemi fiyat artışlarını korumak amacı doğrultusunda hayata geçirildiği anlaşılmaktadır. Lüks tüketim mallarında narh uygulaması kullanılmadı. İpek halılar, mücevherler ve takılar gibi lüks malların fiyatları serbest piyasa koşullarında oluşmakta idi. Kaynakların dağılımını menfi olarak etkileyen enflasyon sorunu tavan fiyatı politikası ile engellenmekteydi (Akkuş, 2009; Nuri, 2019; Tabakoğlu, 2009).

3. VERİ VE METODOLOJİ

Bu çalışmanın temel amacı, narh vasıtasıyla devletin fiyatlara ilişkin müdahalelerinin avantaj ve dezavantajlarının ortaya konulması ve sürdürülebilirlik düzeyinin değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda esnaf ile devlet arasındaki etkileşim analiz edilmektedir. Bu etkileşimin en önemli özelliklerinden birisi sürekliliktir. “Sürdürülebilirlik”, tekrarlanan bir oyunda teorik modelin kurulmasını sağlamaktadır. Oyun, mükemmel tam bilgili dinamik bir tekrarlanan modeldir.

Analizin uygulanması amacı doğrultusunda tarihten üç temel sav veri alınmaktadır. Birinci sav, esnaf ile devlet arasındaki etkileşimin oyunculara süreklilik arz eden bir algıyı sağladığını ima etmektedir. Bu, tekrarlanan bir model vasıtasıyla analizin gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Tarihsel gerçekliklerden bu algının var olduğuna dair veri elde edilebilmektedir (Pamuk, 2007; Tabakoğlu, 2009; Quataert, 2016).

İkinci sav, devletin belirlediği narh seviyesine uygun hareket etmeyen esnafın kadıdan aldığı ceza düzeyine ilişkindir.

Tarihsel belgelerden elde edilen verilerden bu ceza düzeyinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır⁴⁵⁶ (Öztürk, 2002).

Üçüncüsü, dışa kapalı ekonomi varsayımının tarihsel gerçekliklere ne ölçüde uyuşabileceğine dair savdır. Yurt içi talebin daha öncelikli olması ve uluslararası ticaretin sınırlı kalması gibi tarihsel gerçeklikler de modele bu

⁴ Toplam kâr düzeyi, toplam gelir düzeyi ile toplam maliyet arasındaki farktır. Toplam gelir düzeyi, satış miktarı ile satış fiyatının çarpılmasıyla elde edilen değerdir. Narh düzeyi (satış fiyatı) veri alındığında toplam geliri belirleyecek unsur, satış miktarı olacaktır. Bu durumda birim miktar düzeyinde toplam kâr düzeyini artırmanın yolu, toplam maliyetin azaltılmasıdır. Toplam maliyet düzeyini azaltmanın üç temel yolu bulunmaktadır. Birincisi, düşük kaliteli (ve dolayısıyla da düşük maliyetli) hammaddenin kullanılmasıdır. İkincisi, fiyatı yüksek olan hammaddenin hammadde/mamul mal oranının düşürülmesidir. Üçüncüsü, üretim maliyetinin düşürülebileceği şekilde üretim tekniklerinin ayarlanmasıdır. Düşük maliyetle üretilen ürünün veri narh düzeyinde satılmasından tüketiciler zarar görmektedirler. Devletin bu duruma müdahale ederek kalite farkının fiyatlara yansımaları sağlaması gerekmektedir. Osmanlı Devleti'nin bu amaç doğrultusunda zaman içerisinde piyasaya müdahale ettiği anlaşılmaktadır. 4 Ramazan 1215 /19 Ocak 1801 tarihinde İstanbul'daki bazı sabun imalatçıların düşük kaliteli hammadde ile sabun üretip daha yüksek kaliteli sabunların fiyat düzeyinde sattıkları tespit edilmektedir. Bu durumun önlenmesi amacıyla İstanbul'daki sabun imalatçıların kendilerine özgü damgalarını ürettikleri ürünlere basmalarına karar verildi. Ayrıca kalite farkının fiyatlara yansıtılmasına yönelik kararlar verildi. 13 Rebiulevvel 1009/21 Ekim 1600 tarihinde Aydın ve Saruhan kadılarına gönderilen hüküm ile 1234 /1818 tarihli belge üretim maliyetlerinin düşürülmesi amaçlı suiistimal uygulamaların cezalandırılmasına ilişkindir (Öztürk, 2002).

⁵ Serbest piyasa koşullarında fiyatlar arz ve talep tarafından belirlenmektedir. Zaman içerisinde arz ve talep koşullarındaki değişimler fiyatların dalgalanmasına neden olmaktadır. Narhın belirlenmesinde de arz ve talep koşulları yüksek düzeyde etkili olmaktadır. Narhın düşük olduğu zamanlarda mal alıp narhın yüksek olduğu zamanlarda piyasaya mal satmak kuralından temel alan iddihar, ihtikar, vurgunculuk ve madrabazlık gibi suçlar, tüketicilerin yüksek düzeyde zarar görmesine neden olmaktadır. Ayrıca karaborsacılık gibi olumsuz faktörlere de neden olmaktadır. 1817 ve 1138 tarihli kararlar, 15 Receb 1144/ 13 Ocak 1732 tarihli belge, Evasıt-ı Şaban 1188/Ekim 1774 ve Evahir-i Safer 1195/Şubat 1781 tarihli kayıtlar ve 17 Rebiulevvel 1211/19 Eylül 1796 tarihli ferman, spekülasyon amaçlı bu suçların cezalandırılmasına ilişkindir (Öztürk, 2002).

⁶ Haksız kazançların engellenmesi, sosyal devletin temel görevlerinden birisidir. Osmanlı Devleti her zaman bu hususta gerekli müdahalelerde bulundu. 1767 yılında fırıncılık yapan dört yeniçerinin ekmeğin gramajında noksanlığın tespit edilmesi nedeniyle cezalandırılması bu kapsamda değerlendirilmelidir. Benzer şekilde 1769 yılında kömürcülük yapan iki yeniçerinin tartıda noksanlığın tespit edilmesi nedeniyle cezalandırılması da bu çerçevede dikkate alınmalıdır (Öztürk, 2002).

varsayımın eklenmesine olanak sağlayabileceği anlaşılmaktadır (Öztürk, 2002).

4. MODEL VE ANALİZ

Analizin daha kolay ve etkin bir şekilde uygulanması amacıyla birtakım varsayımlar yapılmaktadır. İlk varsayım, analiz edilen ekonominin dışa kapalı bir ekonomi olduğunu belirtmektedir⁷. İkinci varsayım, modelin mükemmel tam bilgili dinamik tekrarlanan bir oyun üzerinde temel aldığına ilişkindir. Böylece oyuncular ardışıl hareket etmektedirler. Dolayısıyla oyunun dengesi geriye doğru çıkarsama yöntemiyle tespit edilmektedir. Üçüncü varsayım, devletin yalnızca narh düzeyini belirleme rolüyle piyasaya müdahale etmesini ima etmektedir⁸. Dördüncü varsayım, oyuncuların sahip oldukları yavuz stratejilerle ilgilidir. Buna göre, bir sefer bile öteki oyuncunun taktiğini değiştirdiğini gözlemleyen oyuncu, sonraki tüm süreçte stratejisini değiştirecektir.

Oyun, iki periyottan oluşmaktadır. Oyunun ilk periyodunda devlet, malın fiyatını \mathfrak{R} düzeyinde artırarak narhı belirlemektedir. İkinci periyotta esnaf, bu narh düzeyini kıstas alarak piyasaya girip girmeyeceğine karar vermektedir. Esnafın piyasaya girmesi durumunda $f(\mathfrak{R})$ kadar kazanç elde edeceği varsayılmaktadır. Piyasa dışında kalmanın esnaf açısından getirisi ise ψ düzeyindedir.

Esnafın piyasaya girmesi durumunda esnaf, iki seçenek arasında tercih yapmak zorunda kalmaktadır. Esnaf, devletin belirlediği narh düzeyini uygulayacaktır veya bu narh düzeyini uygulamayacaktır. Esnafın devletin belirlediği narh düzeyine uymasının maliyeti C düzeyindedir⁹. Ancak esnafın hangisini tercih edeceğini devlet gözlemleyememektedir. Devletin gözlemleyebildiği unsur, esnafın kadıdan aldığı ceza düzeyidir. Esnafın devletin belirlediği narh düzeyini uygulaması durumunda alacağı ceza düzeyi düşük olacaktır. Esnafın devletin belirlediği narh düzeyini uygulamaması

⁷ Bu çalışmanın temel amacı, narh vasıtasıyla devletin fiyatlara ilişkin müdahalelerinin piyasa üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesidir. Dışa kapalı bir ekonomi varsayımı, bu etkilerin daha etkin ve rahat bir şekilde incelenmesi amacıyla yapılmaktadır. Dönemin koşulları gereği (yurt içi talebin daha öncelikli olması vs.) bu varsayımın yapılmaması durumunda da aynı sonuç ve bulgulara ulaşılma olasılığının yüksek olduğu anlaşılmaktadır (Öztürk, 2002; Pamuk, 2005; Tabakoğlu, 1986; Tabakoğlu, 2009).

⁸ Bu çalışmanın amacı, devlet müdahalesinin tartışılmasından ziyade narh uygulamasının sürdürülebilirlik düzeyinin değerlendirilmesidir. Bu varsayımın yapılmasının temel amacı da bu amaç doğrultusundadır.

⁹ Esnafın narh düzeyini uygulamaması nedeniyle kadıdan alacağı ceza düzeyinin narh düzeyini uygulanmamasından sağlanacak fayda düzeyinden daha düşük olduğu varsayılmaktadır. Esnafın devletin belirlediği narh düzeyine uymamasının maliyet düzeyi, esnafın narh düzeyini uygulamaması nedeniyle kadıdan alacağı ceza düzeyi ile narh düzeyini uygulanmamasından sağlanacak fayda düzeyi arasındaki fark düzeyini göstermektedir.

durumunda alacağı ceza düzeyi yüksek olacaktır. Esnafın kadıdan alacağı ceza düzeyinin düşük olmasını sağlaması durumunda devlet malın fiyatını artıracaktır ($\mathfrak{R} > 0$). Ancak esnafın kadıdan alacağı ceza düzeyinin yüksek olması durumunda q olasılıkla devlet malın fiyatını artıracaktır ($\mathfrak{R} > 0$); $1 - q$ olasılıkla devlet malın fiyatını değiştirmeyecektir ($\mathfrak{R} = 0$).

Esnafın belirlenen narh düzeyini uygulaması, devletin narh düzeyini uygulatmanın faydasını elde etmesine olanak sağlamaktadır. Devletin esnafın belirlenen narh düzeyini uyguladığına inanması durumunda (μ) düzeyinde fayda elde ettiği varsayılmaktadır. Ancak devlet, fiyatların artırılması nedeniyle narh düzeyini uygulatmanın maliyetine katlanmaktadır. Devletin net kazancı, narh düzeyini uygulatmanın faydası ile narh düzeyini uygulatmanın maliyeti arasındaki farka eşittir: $\mu - f(\mathfrak{R})$. Piyasaya girilmesi durumunda esnafın kazancı ise narh düzeyini uygulamanın faydası ile narh düzeyini uygulamanın maliyeti arasındaki farka eşittir: $f(\mathfrak{R}) - c$ veya $f(\mathfrak{R}) - 0$

Narh düzeyini uygulatmanın faydası ile narh düzeyini uygulamanın maliyeti arasındaki fark, esnafın dışarıdaki opsiyonundan daha yüksektir:

$$\mu - c > \psi$$

Narh düzeyini uygulatmanın fayda düzeyi, piyasaya girmenin fayda düzeyinden daha yüksektir:

$$\mu - f(\mathfrak{R}) > 0$$

Esnafa dışarıdaki opsiyonundan daha yüksek düzeyde fayda sağlanması (bunun için de devletin gerekli düzeyde mal fiyatlarının artırılması) ile esnafın narh düzeyini uygulaması ve bunun için de belli bir düzeyde maliyete katlanması rasyoneldir. Aksi takdirde esnafın dışarıdaki opsiyonunu kullanması ve devletin de mal fiyatlarını değiştirmemesi rasyoneldir.

Devletin bu noktadan hareketle esnafın dışarıdaki opsiyonundan daha yüksek bir düzeyde fayda ($f^* = f(\mathfrak{R})$) elde etmesi için gerekli düzeyde mal fiyatlarını artırdığı varsayalım: $f^* > 0$ ve $f^* > \psi$. Ancak bir sefer bile devlet, esnafın belirlenen narh düzeyini uyguladığına ikna olmazsa mal fiyatlarını artırmayacaktır. Esnafın piyasaya girmesi durumunda elde edeceği fayda düzeyi, dışarıdaki opsiyonundan daha yüksek düzeyde olduğu sürece devletin teklifini kabul edecektir. Aksi takdirde esnaf dışarıdaki opsiyonunu tercih edecektir.

Oyun mükemmel tam bilgili dinamik bir oyundur. Oyunun dengesi, geriye doğru çıkarsama yöntemiyle tespit edilmektedir. Oyunun son periyodu olan ikinci periyodunda esnaf hareket etmektedir.

$f_T = f^*$ ve $f_T \geq f$ esnaf piyasaya girecektir fakat narhı uygulamayacaktır. Devletin f_T^* teklifinde bulunduğu varsayımı altında esnafın belirlenen narh düzeyini uygulamasının oyunun bütün sürecinde optimal olması için esnafın getirisi şu şekilde gerçekleşmek zorundadır:

$$M_T = \frac{f_T^* - c}{1 - \delta}$$

Matematikte zaman maliyetini gösteren iskonto oranının (δ) değeri, $0 \leq \delta \leq 1$ aralığındadır.

Esnafın (q) olasılıkla devleti, belirlenen narh düzeyini uyguladığına ikna etmesi durumunda gelecek bütün peri yotlarda da aynı koşullarla karşılaşılacaktır. Ancak $(1 - q)$ olasılıkla devleti ikna etmezse bundan sonra devlet daima $f^* = 0$ teklifini verecektir. Bu nedenle esnaf bundan sonraki süreçte dışarıdaki opsiyonunu kullanacaktır. Esnaf için devleti ikna etmek amacıyla maliyete katlanarak belirlenen narh düzeyini uygulamasının optimal olması durumunda elde edeceği getirinin beklenen değerine ilişkin fonksiyon şu şekildedir:

$$f_T^* + \delta[qf_T^* + (1 - q)\nu] + \delta^2[qf_T^* + (1 - q)\nu] + \dots$$

$$f_T^* + \delta[qf_T^* + (1 - q)\nu][1 + \delta + \delta^2 + \dots]$$

$$f_T^* + \frac{\delta[qf_T^* + (1 - q)\nu]}{1 - \delta}$$

Şayet şu eşitlik sağlanabiliyorsa esnaf açısından belirlenen narh düzeyini uygulaması optimal duruma gelecektir:

$$\frac{f_T^* - c}{1 - \delta} > f_T^* + \frac{\delta[qf_T^* + (1 - q)\nu]}{1 - \delta}$$

$$\frac{f_T^* - c}{1 - \delta} > \frac{f_T^*(1 - \delta) + \delta[qf_T^* + (1 - q)\psi]}{1 - \delta}$$

$$f_T^* - c > f_T^*(1 - \delta) + \delta[qf_T^* + (1 - q)\psi]$$

$$f_T^* - c > f_T^* - \delta f_T^* + \delta q f_T^* + \delta(1 - q)\psi$$

$$-c > -\delta f_T^* + \delta q f_T^* + \delta(1 - q)\psi$$

$$(1 - q)\delta f_T^* > \delta(1 - q)\psi + c$$

$$f_T^* > \frac{c}{(1 - q)\delta} + \psi$$

Devlet iki durum arasında tercih yapacaktır:

1. Esnafa $f = f_T^*$ teklifinde bulunmak ve esnafın belirlenen narh düzeyini uyguladığına ikna olmaması durumunda -dolayısıyla da elde etmek istediği fayda düzeyini elde etmediğini düşündüğü anda- narh düzeyini değiştirmemektir. Bu durumda devlet, her periyotta $\mu - f_T^*$ fayda düzeyini elde etmektedir.

2. $f = 0$ teklifinde bulunmaktır. Bu durumda esnaf dışarıdaki opsiyonunu kullanacaktır. Ayrıca devlet her periyotta sıfır fayda elde edecektir. Devletin esnafa göstereceği optimal tepki fonksiyonu şu şekildedir:

$$\mu - f_T^* > 0$$

$$\mu \geq f_T^*$$

$$\mu \geq f_T^* > \frac{c}{(1 - q)\delta} + \psi$$

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bulgular, narh uygulamasının sürdürülebilirliğinin devletin mal fiyatlarını sürekli bir şekilde artırmasına bağlı olduğunu göstermektedir. Ancak bu durum kronik enflasyona neden olabileceği için mümkün değildir. Fiyatların serbest bırakılması zorunlu hale gelmektedir. Bu noktadan hareketle devletin narh uygulamasına ilişkin müdahalelerinin sürdürülemez bir nitelikte olduğuna dair bir sonuca varılmaktadır.

Osmanlı Devleti halkın ve ordunun iaise ihtiyacının sağlanması konusunda oldukça hassastır. Osmanlı Devleti'nin savaş, kıtlık, parasal ve mali sorunlar gibi ekonomik sorunların yaşandığı dönemlerde narh uygulamasına başvurduğu anlaşılmaktadır. Devlet sistemin sürekli uygulanması seçeneğinin zararlarının farkındadır. Yüksek düzeyde ekonomik sorunların yaşanmadığı ve/veya barış dönemlerinde narh sistemi kullanılmadı. Ancak 18. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıkan mali krizler nedeni ile narh kurumuna sıklıkla başvuruldu. Bu dönemdeki politikaların devletin hayatta kalabilmesi amacıyla uygulandığı unutulmamalıdır.

Kaynaklar:

- Abacı, N. (2002). Osmanlı Dönemi Bilirkişilik Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma, *Uludağ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 75-84.
- Akkuş, Y. (2009). Osmanlı ve Avrupa'nın İktisat Politikaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz (XIV. ve XV. Asırlar), *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 52, 107-140.
- Aksın, A. ve Baytımur, S. O. (2017). Bir Zorunlu Göç Olarak Sürgün Cezası (1790-1839)", *Geçmişten Günümüze Göç*, 3, 1135-1154.
- Andaç, F. (1993). Osmanlı Döneminde Ahilik Teşkilatı, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11, 1-4.
- Arık, F. Ş. (1997). Osmanlılarda Kadılık Müessesesi 1, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, 8, 1-71.
- Barkan, Ö. (1985). Osmanlı İmparatorluğu'nda Esnaf Cemiyetleri, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 41, 1-4.
- Bayram, M. (1991). *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu*, Konya: Damla Matbaacılık.
- Bozatay, Ş.A. ve Demir, K. A. (2014). Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık: Kurumsal Bir Değerlendirme, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(10), 71-89.
- Çadircı, M. (1991). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Çakır, C. ve Akkuş, Y. (2015). Osmanlı İstanbul'unda Ticaret, *Büyük İstanbul Tarihi*, 6, *İsam*, 159-199.
- Çelik, B. (2004). Osmanlı Lonca Sistemi İçinde Yamaklık Olgusu, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 23(36), 61-78.
- Çetin, B. (2003). Osmanlı İmparatorluğunda Bir İktisat Politikası Olarak Müdahalecilik, *Liberal Düşünce*, 32, 157-165.
- Demirkol, T. P. (2017). Bir Piyasa Düzenleme Mekanizması Olarak Bursa İhtisab Kanunnamesi, *Mediterranean Journal of Humanities*, 7(2), 149-158.
- Demirtaş, M. (2014). XVIII. Yüzyılda Üsküdar Esnafının Mesleki İhlalleri ve Uygulanan Yaptırımlar, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu*, 8, 373-389.
- Genç, M. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötügen Yayınları.
- İslamoğlu, A. (2017). Osmanlı Devleti'nde Esnaf Loncaları. *İstanbul Hukuk Mecmuası, Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal'a Armağan Özel Sayısı*, 447-456.
- Karasoy, Y. (2003). Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14, 1-23.

- Koç, M. (2019). Osmanlı Ceza Hukukunda Hile (Aldatma-Dolandırıcılık) Suçları ve Cezaları, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 119-139.
- Köktaş, A. M. (2016). Osmanlı İmparatorluğu'nda Piyasa Düzenlemeleri:1500-1700 Kadı Sicillerinde Narh Uygulamaları, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 219-242.
- Köktaş, A. M. ve Gölçek, A. G. (2017). Ekonomik ve Hukuki Yönleriyle Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine Esnaf Kavramı, *IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu*, 83-92.
- Mahiroğulları, A. (2008). Selçuklu/Osmanlı Döneminde Kurumsal Bir Yapı: Ahilik/Gedik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik İşlevleri, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 54,139-154
- Mantran, R. (1990). *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul, 1*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Nuri, Z. (2019). Esnaf Birlikleri ve Narh Sistemi, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 40-48.
- Öztürk, S. (2002). Osmanlı Devleti'nde Tüketicinin Korunması, *Türkler*, 10, 850-860.
- Pamuk, Ş. (2005). *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2007). *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Quataert, D. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin, H. A. ve Şahin, E. (2020). Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da İslâmiyet'in ve Türklüğün Yayılmasında Ahiliğin Rolü ve Önemi, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(61), 3243-3249.
- Şahin, T. (2022). Osmanlı'da Esnafın İşlediği Cürümler ve Karşılaştığı Müeyyideler, *Asia Minor Studies*, 10(1), 54-62.
- Tabakoğlu, A. (1986). Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Ahilik, *XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu*, 49-73.
- Tabakoğlu, A. (1987). Osmanlı Ekonomisinde Fiyat Denetimi, *İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası*, 43, 111-150.
- Tabakoğlu, A. (2009). *Türkiye İktisat Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Turna, N. (2021). Osmanlı Dönemi'nde İstanbul Loncalarında Yiğitbaşılık ve Yiğitbaşılar: Genel Çerçeve ve Bir Değerlendirme, *History Studies International Journal of History*, 13(2), 643-664.

8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN BİLİM MERKEZİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

OPINIONS OF 8TH GRADE STUDENTS ABOUT THE SCIENCE CENTER

Sevil SOYKAN*
Ela Ayşe KÖKSAL**

Özet

Bilimsel bilgi, fikir ve buluşları toplumun her kesiminin anlayacağı biçime dönüştürme çabasında olan bilim merkezlerine fen bilimleri dersinde yapılan gezinin öğrencilerce nasıl algılandığı bu çalışmanın amacıdır. 8. sınıftaki 28 öğrenci fen bilimleri öğretmenlerince Kayseri Bilim Merkezine götürülmüştür. Geziden bir ay sonra soru formu doldurmaları öğrencilerden istenmiştir. Araştırma verileri betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma sonucuna öğrenciler bilim merkezinin deneylerin yapıldığı, bilimsel bilgiyle dolu bir yer olarak düşünmektedir. Fırtına odası ve gök evi dikkat çeken düzeneklerdir. Öğrencilerin çoğunluğu fen ve matematik derslerinin bilim merkezlerinde işlenebileceğini düşünmektedir. Gezinin öğrencilerin sorumluluk alma, dayanışma becerilerini geliştirdiği ve öğrencileri mutlu ettiği gözlemlenmiştir. Gezi öğrencilerin genel kültürlerini artırmış, yeni şeyler görmelerini ve kendilerini ifade edebilme becerilerini geliştirmiştir. Aynı zamanda öğrenme ile ilişkili olarak konuları kavramalarını, pekiştirmelerini ve eğlenerek öğrenmelerini sağlamıştır. Öğrenciler geziyi güzel ve etkili bulmuştur. Diğer öğrenciler gezinin daha sık ve kapsamlı olması, rehberlerin acele etmemesi, daha çok film izlenmesi ve her şeyde bakma ve proje yapma imkânı verilmesi önerilerinde bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Fen eğitimi, bilim merkezi, okul gezisi, ortaokul öğrencileri

* Doktora Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü TÜRKİYE ssoykan83@gmail.com ORCID: 0000-0001-9515-2290

** Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü Niğde / TÜRKİYE eakoksal@ohu.edu.tr ORCID: 0000-0001-7309-1458

Abstract

The aim of this study is how the students perceive the trip to the science centers, which are trying to transform scientific knowledge, ideas and inventions into a form that all segments of society will understand, in the science course. 28 students from eighth grade were taken by science teachers to Kayseri Science Center as part of a school trip. One month after the trip, the students were asked to fill out a question form to determine their opinions about the center. Qualitative data were analyzed by descriptive analysis method. As a conclusion, students think of the center as a place full of scientific knowledge where experiments are conducted. The Storm Chamber and the Planetarium attracted attention. Students stated that science and mathematics courses could be taught in center. Trip improves the students' responsibility, solidarity skills and makes them happy. Trip increased the knowledge, developed ability to see new things and express ideas. It also enabled students to comprehend, reinforce and learn by having fun. The trip was beautiful and effective. Students suggested that the trip should be more comprehensive, frequent, guides should not rush, more movies should be watched and they should be given the opportunity to see everything and do their own projects.

Keywords: Science education, science center, school trip, middle school students

Giriş

Fen Bilimleri dersinde işlenen konular, hayatın içinde gördüğümüz, deneyimlediğimiz olgu ve olayları kapsamaktadır. Tam anlamıyla günlük yaşamımızla iç içe olmasına rağmen, fen dersi öğrenciler tarafından az sevilen, en az anlaşılan derslerin başında gelmektedir (Laçın Şimşek, 2011, s. 3). Fen derslerinin öğrenciler tarafından daha fazla sevilmesi ve anlaşılması için fen konuları daha eğlenceli ortamlarda anlatılmalıdır. Fen dersleri sadece okuldaki öğrenmelerle sınırlı olmamalı, öğrenciler okul dışı öğrenme ortamlarına da götürülmelidir. Son yıllarda yapılan araştırmalarda da; okul dışı öğrenme ortamlarına yapılan esnek ve yaratıcı gezilerin fen derslerinde öğrenilen konuları tamamladığı rapor edilmiştir. Bu ortamların, öğrencilerin fene yönelik bilgi, beceri ve tutumlarını geliştirdiği ve gerçek yaşam ile okulda öğrendikleri arasında ilişki kurmasını sağladığı görülmüştür (Laçın Şimşek, 2011, s. 5). Bilim merkezleri, toplumu bilimle buluşturmak, toplumun bilgiyi kaynağından öğrenmelerini sağlamak ve bilimsel merakı tetiklemek üzere tasarlanmış kurumlardır. Bu kurumlar, bireylerin tüm duyularına hitap ederek, bireylerin kendi öğrenme stillerinde öğrenmelerine fırsat sunmaktadır. Bununla birlikte bilim merkezleri, her yaştaki bireylere günlük olaylara bilimsel bir bakış açısıyla bakabilme fırsatı sunmaktadır (Kırgız, 2018).

Fen derslerinin daha eğlenceli ortamlarda anlatılması için okulların bilim merkezleri ile işbirliği içinde olmaları gerekmektedir. Bu iş birliği öğretmenlerin fen dersleri konularını bilim merkezlerindeki düzeneklerden, atölyelerden yararlanarak zenginleştirmesi ile mümkün olacaktır. Öğretmenlerin bilim merkezlerinden faydalanabilmesi için çeşitli ön koşulların sağlanması gerekmektedir. Müfredatta ve yıllık planlarda bilim merkezi etkinliklerine yer verilmesi, ulaşım imkânı sağlanması merkezlerden yararlanan öğrenci ve öğretmen sayısını artıracaktır (Çolakoğlu, 2017).

Çolakoğlu (2017) bilim merkezi yöneticileriyle ve öğretmenlerle yaptığı çalışmasında katılım ve ilginin artmasıyla bilim merkezlerinin öneminin anlaşıldığını rapor etmiştir. Ülkemizde bilim merkezlerinin sayısı artmaktadır. Ancak bilim merkezlerinin her yaş grubu için etkili olarak kullanılması da gerekmektedir. Bilim merkezlerine düzenlenecek gezilerin verimli olabilmesi için ziyaretçi grubunun düzeyi dikkate alınmalı ve gruba yönelik etkinlikler sunulmalıdır. Böylelikle bilim merkezinin olanakları daha iyi değerlendirilmiş olacaktır. Ziyaretçi grubu da geziye daha çok katılacak ve daha iyi öğrenecektir. Bu sebeplerle ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin bilim merkezi ile ilgili görüşlerinin belirlendiği bu çalışma bilim merkezi çalışanlarına ve katılımcı okul öğretmenlerine öğrenci özelliklerinin bilinmesi açısından rehber olacaktır.

Bu çalışmanın amacı, okul dışı eğitim-öğretim ortamlarından biri olan bilim merkezi ile ilgili 8. sınıf öğrencilerinin görüşlerinin araştırılmasıdır. Bilim merkezi gezileri ile ilgili öğrenci görüşlerinin, beklentilerinin bilinmesinin bilim merkezine düzenlenen gezilerin daha verimli geçmesini sağlayacağı; öğrencilerin fene yönelik ilgi ve motivasyonlarını artıracığı düşünülmektedir. Araştırma Kayseri Bilim Merkezi, 2017 - 2018 eğitim-öğretim yılı bahar dönemi, Niğde ili Bor ilçesinde bulunan bir ortaokulun bilim merkezi gezisine gönüllü olarak katılan öğrencileri ile sınırlıdır. Görüş formundaki soruların katılımcıların düzeylerine uygun olduğu ve öğrencilerin bilim merkezi ile ilgili görüşleri yansıttığı; katılımcıların bu sorulara dürüst yanıt verecekleri kabul edilmiştir. Ayrıca örneklemin yeterli olduğu kabul edilmektedir.

Okul dışı öğrenme, içerik ve öğretim yöntemleri olmak üzere üç boyutta ele alınabilir. Genişletme boyutu: Toplumun, doğal çevrenin ve çalışılan konunun yapılandırılmış öğrenme etkinlikleriyle okul dışına taşınmasıdır. İçerik boyutu: Doğal çevre ve onun ilişkileri hakkındaki bilgileri, okul dışında kullanılacak özel becerileri ya da insanın çevreyle ilişkisini, birey ve toplum olarak insanın çevre

üzzerindeki etkisini içerebilir. Son boyut olarak okul dışı öğretim, çeşitli konulardaki kavramları anlama becerilerini geliştirmek için etkinlikleri kullanan; bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanlar arasındaki bağlantıları sağlayan bir yöntemdir (Selanik Ay ve Erbasan, 2016). Bilim Merkezi bireyleri bilimle buluşturmaya, bilim ve teknolojiyi anlaşılır ve ulaşılır kılmaya, bilim ve teknolojinin önemini toplum gözünde artırmaya, deneysel ve uygulamalı etkinlikler ile bilim ve teknoloji alanında farkındalık yaratmaya, bireyleri denemeye ve keşfetmeye teşvik etmeyi amaçlayan yerdir (TÜBİTAK Bilim Merkezleri, 2022a).

Gürsoy (2018), okul dışı öğrenme etkinliklerinin fen öğretmen adaylarının eğitim amaçlı gezi düzenleme öz yeterlik inançlarını arttırdığı; adayların bu ortamlarda bulunmaktan memnun olduklarını ve böyle ortamların adayların bilişsel-duyuşsal ve yaşam becerilerine katkı sağladığını ancak fen öğretimine yönelik tutumları üzerine anlamlı bir etkisi olmadığını belirtmiştir. Yıldırım ve Şensoy (2018), bilim şenliklerine katılan öğrencilerin fen konularına ilişkin puanlarının anlamlı düzeyde arttığını gözlemlemişlerdir. Karamustafaoğlu ve Sontay (2017), fen öğretmenlerinin gezi düzenlemeye ilişkin öz-yeterlilik inanç puanlarının yaş, okulun bulunduğu bölge, mesleki deneyim, eğitim durumu ve gezi düzenleme durumu değişkenlerinden etkilenirken cinsiyet değişkeninden etkilenmediğini belirtmişlerdir. Ok ve Aslan (2019), Konya bilim merkezinde gerçekleştirilen atölye çalışmalarının ilkökul ve ortaokul öğrencileri tarafından değerlendirildikleri araştırma sonucuna göre öğrencilerin yaşı büyüdükçe atölye çalışmalarına karşı olumlu düşüncelerinin geliştiğı ve ileride bilim insanı olma, bilimsel araştırmalar yapma isteğinin de oluştuğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca erkek öğrencilerin atölye çalışmalarına katılım sağlamalarının daha zor olduğunu belirtmişlerdir. Çetinkaya (2020), öğrencilerin bilim fuarlarına aktif katılımlarının teşvik edilmesinin fene yönelik tutumlarının anlamlı bir biçimde geliştirdiğini ifade etmiştir.

Yöntem

Bu araştırma 8. sınıf öğrencilerinin okul dışı öğrenme ortamlarından biri olan bilim merkezi hakkındaki görüşlerini belirlemek amacıyla yapılmış bir nitel çalışmadır. Nitel araştırma, çoklu öznel veri türleri ve kendi doğal ortamında belirli durumlardaki bireylerin incelenmesine dayanan yorumsamacı araştırma yaklaşımıdır (Benzin ve Lincoln, 1994 akt. Aypay, 2015). Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenolojik yöntem kullanılmıştır. Fenomenoloji, insanların kendi yaşam dünyalarının bilinçli deneyimi; yani gündelik hayat ve sosyal eylemidir (Schram

2003, s. 71 akt. Turan, 2015). Araştırmaya 8. sınıfta öğrenim gören 18 kız, 10 erkek öğrenci olmak üzere toplam 28 öğrenci katılmıştır. Çalışmanın örnekleme amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Amaçlı örnekleme zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vererek pek çok durumda, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olur (Yıldırım ve. Şimşek, 2013, s. 135). Öğrencilerin daha önce bilim merkezine gidip gitmeme durumlarına ilişkin yöneltilen ilk soruya verdiği yanıtlar Tablo 1’de gösterilmiştir. Bilim merkezine götürülen öğrencilerin %46’sı daha önce bilim merkezine gitmişler, %54’ü ise daha önce hiç bilim merkezine gitmemiştir. Daha önce bilim merkezine giden öğrenciler gençlik merkezi, aileleri ya da okulları sayesinde bilim merkezine gittiklerini ifade etmişlerdir. Daha önce Konya bilim merkezine gittiğini belirten öğrenciler olmuştur.

Tablo 1. *Bilim Merkezine Daha Önce Gitme Durumu*

BM’ye gitme durumu	f	%
gidemeyenler	15	54
gidenler	13	46
Toplam	28	100

Bazı öğrenciler daha önce ailesi, okul ya da gençlik merkezi ile bilim merkezine gitmiştir: “*Daha önce bir bilim merkezine gittim. Daha önce gençlik merkezi ile gittim. Bu sefer de okul ile gittim*” (Aleyna). “*Evet, daha önce iki defa gittim. İlk gittiğimde okul ile ikincisinde ailem ile üçüncüsünde yine okul sayesinde gitme şansını buldum*” (Beyza). Bazı öğrenciler daha önce hiç bilim merkezine gitmemiştir: “*Daha önce bilim merkezine gitmedim Çünkü aklıma gelmedi*” (Tolgahan). Daha önce bilim merkezine giden öğrencilerin tamamı Konya Bilim Merkezine gitmişlerdir.

4 Aralık 2016 tarihinde hizmete açılan Kayseri Bilim Merkezi 3000 m² kapalı ve 4000 m² açık sergi alanıyla toplamda 165 adet sergi ünitesi bulundurmaktadır. Kayseri Bilim Merkezi’nde Bilimin İzinde, Yerel İzler, Duyuların Keşfi Kulesi, Görme ve Algı, Elektrik ve Manyetizma, Dalgalar ve Rezonans, Mars’la Yüzleşme ve El-Cezeri Mekanik Bilimin Öncüsü temalı sergileri ziyaret edebilir; atölye ve laboratuvar alanlarında eğitim programlarına katılabilir; gök/gezegeneinde (planetarium) film izleme ve astronomi eğitimi alma fırsatı bulunmaktadır. Ayrıca bilim şovları izlenebilir ve bilim etkinliklerine katılım sağlayarak keyifli vakit geçirilebilir (TÜBİTAK, 2022b).

Çalışmada veri toplama tekniklerinden görüşme formu ve doküman incelemesi kullanılmıştır. Görüşme formu, araştırma problemi ile ilgili tüm boyutların ve soruların kapsanmasını güvence altına almak için geliştirilmiş bir yöntemdir (Yıldırım ve. Şimşek, 2013, s.150). Bu çalışmada ortaokul 8. sınıfta öğrenim gören 28 öğrenci fen bilimleri öğretmenleri tarafından Kayseri Bilim merkezine okul gezisi kapsamında götürülmüştür. Geziden döndükten 1 ay sonra öğrencilerin bilim merkezi ile ilgili görüşlerini tespit etmek amacıyla bir görüşme formunu doldurmaları öğrencilerden istenmiştir. Görüşme formunda araştırmacılar tarafından oluşturulan 9 açık uçlu soru yer almaktadır. Görüşme formunda öğrencilere; daha önce bilim merkezine gitme durumu, algıları, en çok dikkat çeken şeylerin neler olduğu, hangi derslerin ya da konuların işlenebileceği, kişisel-sosyal gelişmelerine ve öğrenmelerine katkısı, problem yaşanma durumu, daha etkili olması için öneriler ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve. Şimşek, 2013, s. 217). Bu çalışma kapsamında öğrencilerden toplanan görüşme formları tek tek incelenerek araştırmacı tarafından analiz edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen nitel veriler, betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Betimsel istatistikte amaç, araştırma verilerinin betimlenip temel özelliklerinin açıklanmasıdır. Bu yolla, veri setinin daha anlamlı hale getirilmesi ve temel özelliklerin başkaları tarafından da kolayca anlaşılabilmesi sağlanır (Aypay, 2015). Görüşme formundaki veriler iki araştırmacı tarafından birbirinden bağımsız olacak şekilde analiz edilmiştir. Araştırmacılar tarafından veriler tek tek okunduktan sonra her bir soruya verilen yanıtlar için kodlar oluşturulmuştur. Daha sonra ortak görüş birliğiyle analizler birleştirilmiştir. Görüş birliğiyle birleştirilen kodlar önce kategorilere ayrılmış daha sonra kategorilere bağlı olarak da temalar belirtilmiştir. Örneğin ikinci soruya verilen yanıtların analizi sonucunda bilgi-bilimsel (deney-alet), proje/sergi, öğrenme, somutluk, eğlence, ilginç/farklı, dış görünüş, gökevi, dinazor iskeleti, büyüklük olarak oluşturulan kodlar öncelikle öğrenme algısı ve ortam algısı olmak üzere iki kategoriye ayrıldı. Daha sonra bilgi-bilimsel (deney-alet), proje/sergi, öğrenme, somutluk kodları bilişsel öğrenme teması altında, eğlence ve ilginç/farklı kodları duyuşsal öğrenme teması altında, gök/gezegenevi, dinazor iskeleti, büyüklük kodları ise fiziksel olanaklar teması altında gruplandırılmıştır.

Çalışmanın iç geçerliliğini (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.291) sağlamak için çalışma Kayseri Bilim Merkezine yapılan geziye katılan öğrencilerle yapılmıştır. Bu haliyle bulgular ve yorumlar gerçek

durumu yansıtmaktadır. Çalışmanın dış geçerliliği (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.292) ile ilgili olarak: Çalışma grubu ve Kayseri Bilim Merkezi hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Çalışma grubunu oluşturan öğrenciler ilgili ortaokulun 8.sınıfın üç şubesinde öğrenim gören öğrencilerin yaklaşık %70’ni oluşturmaktadır. Geziye katılan öğrencilerin hepsinden görüşleri bir form aracılığıyla alınmıştır.

Çalışmanın iç güvenilirliğini (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s 294, 296, 297) sağlamak için şunlar yapılmıştır: Veriler birden fazla araştırmacı tarafından analiz edilmiş ve sonuçlar karşılaştırılmıştır. Veriler betimsel bir yaklaşımla yorum katmadan doğrudan sunulmuştur. Çalışmanın dış güvenilirliğini (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 294-296) sağlamak için şunlar yapılmıştır: Araştırmada kullanılan yöntem ve aşamaları ayrıntılı bir şekilde tanımlanmıştır. Veri toplama, analiz ve yorumlamalar ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Bulgu ve sonuçlar verilerle ilişkilendirilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Öğrencilerin bilim merkezinin nasıl bir yer olduğuna ilişkin 2. soruya verdikleri yanıtlarının kodları Tablo 2’de gösterilmiştir. 9 öğrenci bilim merkezini bilimsel deneylerin yapıldığı, bilmedikleri konularda bilgi veren, bilimle dolu bir yer olarak ifade etmiştir. “Bilgi” olarak kodlanan örnek bir öğrenci ifadesi şu şekildedir. “*Bir sürü deneylerin yapıldığı, (fen/fizik) bu tip alanlarda bilgi verilen yerdir*” (Yağmur). Yedi öğrenci bilim merkezinin eğlenceli bir yer olduğunu belirtmiştir. “Eğlence” olarak kodlanan örnek bir öğrenci ifadesi şöyledir: “*Eğlenceli, insanı geliştiren bir yerdir*” (Aleyna). Beş öğrenci proje sergilenen bir yer olarak görmektedir. “Proje” olarak kodlanan örnek bir öğrenci şudur: “*Projelerin yapılp sergilendiği yer*” (Enes). Yedi öğrenci ilginç, dikkat çeken, farklı bir yer olarak ifade etmiştir. “İlginç, farklı” olarak kodlanan örnek bir öğrenci ifadesi şu şekildedir: “*Güzel, ilginç, bazı özellikleri farklı olan, Uzay evindeki sandalyeler, film güzeldi*” (Ahmet). İki öğrenci merak ettiğimiz, öğrenmek istediğimiz şeylerin bir arada olduğu, insanı geliştiren bir yer olarak görüş bildirmiştir. “Öğrenme” olarak kodlanan örnek bir öğrenci ifadesi şudur: “*Merak ettiğimiz ve öğrenmek istediğimiz şeylerin bir arada bulunması*” (Büşra). İki öğrenci büyük bir yer olarak tanımlamıştır. “Büyüklik” olarak kodlanan örnek bir öğrenci ifadesi şöyledir: “*Büyük ve çok eğlenceli*” (Uğur). İki öğrenci dış görünüşü ile ilgili görüş bildirmiş, bir öğrenci ise gezegene benzetmiştir. “Dış görünüş” olarak kodlanan örnek bir öğrenci ifadesi şu şekildedir: “*Dış görüntüsü gezegen gibiydi. İki katlı, film izlenecek bir yer vardı*” (Derya). İki öğrenci ise soruyu yanıtlamamıştır.

Tablo 2. *Bilim Merkezi Algısı*

kategori	tema	kod	f
öğrenme algısı	bilişsel öğrenme	bilgi-bilimsel (deney, alet)	9
		proje/sergi	5
		öğrenme	2
		somutluk	1
	duyuşsal öğrenme	eğlence	7
		ilginç, farklı	7
ortam algısı	fiziksel olanaklar	dış görünüş	2
		gökevi, dinazor iskeleti	2
		büyükük	2
boş			2
Toplam			39

Öğrencilerin bilim merkezinde dikkatini çeken düzeneklerin sorulduğu 3. soruya verdikleri yanıtların kodları Tablo 3'te gösterilmiştir. Öğrencilerden 18 kişinin dikkatini çeken bölümün fırtına odası olduğu gözlemlenmiştir. 13 öğrencinin dikkatini en çok gök evi çektiği belirlenmiştir. “Fırtına odası”ve “Gök evi” olarak kodlanan bir örnek öğrenci ifadesi şudur: “*Fırtına odası ve gök evi ilgiledi. Çünkü hem çok eğlenceliydiler hem de çok bilgi veren şeylerdi*” (Beyza). Gölge odası üç öğrenci; deprem makinesi iki öğrenci; ses değiştiren, Newton beşığı ve buz kristallerinin renkleri bölümleri ise birer öğrenci tarafından ilginç bulunmuştur.

Tablo 3. *Bilim Merkezinde Dikkat Çeken Düzenekler*

kategori	tema	kod	f
ortam	oda	fırtına odası	18
		gölge odası	3
	ev	gök evi	13
düzenek	deprem makinesi	deprem makinesi	2
	ses değiştiren	ses değiştiren	1

	Newton beşığı	Newton beşığı	1
	buz kristalleri	buz kristallerinin renkleri	1
	bisiklet	bisiklet	1
Toplam			40

Öğrencilerin bilim merkezinde işlenebilecek derslerle ilgili soruya verdikleri yanıtların kodları Tablo 4’te gösterilmiştir. 25 öğrenci fen bilgisi, beş öğrenci matematik, iki öğrenci müzik, birer öğrenci de beden eğitimi, arkeoloji, görsel sanatlar, sosyal bilgiler, fen bilimleri (fizik, kimya, biyoloji) derslerini ifade etmişlerdir.

Tablo 4. *Bilim Merkezinde İşlenebilecek Dersler*

kategori	tema	kod	f
sayısal	fen bilimleri	fen	25
		fen bilimleri	3
	matematik	matematik	5
güzel sanatlar	müzik	müzik	2
	görsel sanatlar	görsel sanatlar	1
sözel	sosyal bilimler	sosyal bilgiler	1
		arkeoloji	1
spor	beden eğitimi	beden eğitimi	1
Toplam			39

Gezinin sosyal faydasına ilişkin yanıt kodları Tablo 5’te gösterilmiştir. 22 öğrenci sosyal açıdan faydası belirtmiştir. Olumlu kategorisinde belirtilen bu görüşler duyuşsal ve işbirliği temalarında gruplandırılmıştır. Olumsuz kategorisinde üç öğrenci gezinin faydası olmadığını dile getirmiş, üç öğrenci de soruyu boş bırakmıştır. Olumlu kategorisinin işbirliği temasında dört öğrenci sorumluluk alma, dört öğrenci dayanışma becerisini geliştirdiğini; olumlu kategorisinin duyuşsal temasında iki öğrenci mutlu olduğunu belirtmiştir. Üç öğrenci gezinin bir faydası olmadığını ifade etmiştir. “İlginç bilgiler öğrendim. Oraya gitmeyenlere anlatacak anı kazandım” (Beyza) ifadesi “sorumluluk”; “Toplu bir geziye gitmek benim özgüvenimi artırdı” (Ahsen) ifadesi “dayanışma”; “Öğretmen ve arkadaşarımla gitmek keyifli oldu, tek başıma gitseydim sıkıcı olurdu” (Nuray)

ifadesi “mutluluk”; “Birçok güzel şey ve bilmediğim şeyler öğrendim” (Ayşegül) ifadesi “yeni şeyler öğrenme”; “Çevreyi ve güzel yerleri görmüş oldum” (Enes) ifadesi “çevre, ortam”; “Kendimi yetiştirmeme yardımcı oldu” (Samet) ifadesi “kişisel gelişim”; “Derslere etkisi çok oldu” (Süleyman) ifadesi “derse katkı” koduna örnektir.

Tablo 5. Gezinin Sosyal Açıdan Faydası

kategori	tema	kod	f
olumlu	işbirliği	sorumluluk alma	4
		dayanışma	4
	duyuşsal	mutluluk	2
olumsuz	faydası yok	faydası yok	3
yanıtsız	yanıtsız	yanıtsız	3
diğer	diğer	yeni şeyler öğrenme	7
		çevre, ortam	3
		kişisel gelişim	1
		derse katkı	1
Toplam			28

Gezinin kişisel gelişime katkısına dair yanıtların kodları Tablo 6’da gösterilmiştir. Bu soruda üç kategori yer almaktadır. 22 öğrenci gezinin kişisel gelişime katkı sağladığı görüşündedir. Bilişsel teması altında 9 öğrenci bilgilerinin arttığını belirtmiştir: “Kişisel gelişimimde fizik, fen, kimya, biyoloji dallarında bilgi sahibi oldum. İleride lisede sayısal okursam faydası olacağını düşünüyorum” (Yağmur). İki öğrenci de genel kültürünün arttığını ifade etmiştir. Görsel okuryazarlık teması altında yedi öğrenci yeni şeyler gördüğünü ifade etmiştir: “Yeni projeler tanıdım. Fotoğraftan gördüğüm şeyleri yakından dokunarak keşfettim” (Hatice). Öz güven geliştirme teması altında dört öğrenci de gezinin kendini rahatça ifade edebilme becerisini geliştirdiğini belirtmiştir: “Hayvanları ne kadar çok sevdiğimi bir kez daha anlamış oldum” (Büşra). Gezinin kişisel gelişime herhangi bir katkıda bulunmadığını belirten öğrenci sayısı üçtür. Üç öğrenci de soruyu yanıtlamamıştır.

Tablo 6. Gezinin Kişisel Gelişime Katkısı

kategori	tema	kod	f
geliştirdi	bilişsel	bilgisinin artması	9
		genel kültür	2
	görsel okur yazarlık	yeni şeyler görmek	7
	öz güven geliştirme	kendini ifade edebilme	4
geliştirmede	geliştirmede	geliştirmede	3
yanıtsız	yanıtsız	yanıtsız	3
Toplam			28

Gezinin öğrenmeye katkısına ilişkin soruya verdiği yanıtlar Tablo 7’de gösterilmiştir. Yanıtlar bilişsel farkındalık, tutum ve görsel katkı temaları altında kodlanmıştır. Bilişsel farkındalık teması altında; 16 öğrenci açıklama yapmamış, üç öğrenci konuyu kavramaya katkı sağladığını belirtmiştir. Kavrama koduna aşağıdaki öğrenci ifadesi örnektir: “*Evet oldu. Hiç depresem görmemiştim. Nasıl olduğunu gördüm*” (Büşra). Bir öğrenci konuların pekişmesine katkı sağladığını ifade etmiştir. Tutum temasında dört öğrenci derse ilgilerinin arttığını, iki öğrenci ise eğlenerek öğrendiğini belirtmiştir. Görsel katkı teması ile ilişkili olarak bir öğrenci yeni şeyler gördüğünü belirtmiştir. Bir öğrenci ise gezinin öğrenmeye katkısı olmadığını ifade etmiştir.

Tablo 7. Gezinin Öğrenmeye Etkisi

kategori	tema	kod	f
katkısı oldu	bilişsel farkındalık	açıklama yapmayan	16
		kavrama	3
		konuların pekişmesi	1
	tutum	ilgi	4
		eğlenerek öğrenme	2
	görsel katkı	yeni şeyler görme	1
katkısı olmadı	katkısı olmadı	katkısı olmadı	1
Toplam			28

Öğrencilerin bilim merkezi gezisinde herhangi bir problem yaşayıp yaşamama durumuna ilişkin 8. soruya verdikleri yanıtların kodları Tablo 8’de gösterilmiştir. 26 öğrenci gezi sırasında herhangi bir problem yaşanmadığını ifade ederken bir öğrenci gezi sırasında sıkıldığını, bir öğrenci ise bir projeyi bir kez denediği için üzülmüştür. Bilim merkezlerinde karşılaşılan problemler bununla sınırlı kalmayabilir.

Tablo 8. Gezide Problem Yaşama Durumu

tema	kod	f
problem yaşanmadı	problem yaşanmadı	26
problem yaşandı	tek deneme yetersizliği	1
	sıkılma	1
Toplam		28

Öğrencilerin gezinin etkili olması önerilerine ilişkin soruya verdikleri yanıtların kodları Tablo 9’da gösterilmiştir. 13 öğrencinin önerisi yoktur. Önerisi olanlar kapsam, sayı, istek, yetersiz, okul, film, proje ve rehber temalarında öneride bulunmuştur. Bir öğrenci de sorunun yanıtı olmayan bir cevap vermiştir.

Temalardaki örnek öğrenci yanıtları şu şekildedir. Kapsam: “Daha geniş kapsamlı ve çok bilim dalına dayandırılmalıdır” (Enes). Sayı: “Evet. Mesela daha çok geziler düzenlenebilir” (Şevval). İstek: “Sıra sıra değil herkes istediğine baksaydı daha etkili olurdu” (Aleyna). Yetersiz: “Tüm projeleri göremedim. Onları da görseydim daha iyi olurdu” (Nuray). Okul: “Her okul en az bir kez gitmeli” (Melek). Film: “Öğrencilerin daha çok öğrenmesi için daha çok film izlenebilir” (Ebru). Proje: “Kendilerine yeni projeler yapabilirler” (Samet). Rehber: “Rehberlik edenlerin çok acele etmemesi güzel olurdu” (İmran)

Tablo 9. Daha Etkili Bir Bilim Merkezi Gezisi Önerileri

kategori	tema	kod	f
önerisi olmayanlar	öneri yok	hayır	9
	yeterliydi	zaten etkili ve güzeldi	4
	kapsam	daha geniş kapsamlı olsaydı	4
	sayı	daha çok gezi düzenlenmesi	3

	istek	öğrenci istediğine bakmalı	2
	yetersiz	her şey görülseydi	1
önerisi olanlar	okul	her okul gezi yapılmalı	1
	film	daha çok film izlenseydi	1
	proje	kendi projemizi yapsaydık	1
	rehber	rehberin acele etmemesi	1
	diğer	diğer	gezi dışında öneri
Toplam			28

Sonuç ve Öneriler

Ortaokul 8. sınıfa giden öğrencilerin bilim merkezi ile ilgili görüşlerinin alındığı bu araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin yarısından fazlası daha önce bilim merkezine gitmemiştir. Koyuncu ve arkadaşları (2016) çalışmalarında il milli eğitim müdürlüğü ile bilim merkezi arasında imzalanan protokol doğrultusunda öğrenci ziyaret ve eğitim programı hazırlayarak ildeki öğrencilerin bilim merkezi deneyimi kazanmasını sağlamışlardır. Bu şekilde protokoller yapılarak daha fazla öğrencinin bu deneyimi yaşaması sağlanabilir.

Öğrencilerin çoğunluğunun bilim merkezi algılarına göre bilim merkezi bilmedikleri konularla ilgili bilgi veren, bilim dolu, bilimsel deneylerin ve projelerin yapılıp sergilendiği, eğlenceli, ilginç bir yerdir. Yapılan literatür taraması sonucunda benzer bulgulara ulaşan araştırmalar mevcuttur. Ok ve Aslan (2020) yaptıkları araştırmada duygu, düşünce ve davranışlarına yönelik hazırlanan ölçeğin uygulanmasıyla öğrencilerin yaşı büyüdükçe bilim merkezinin atölye çalışmalarına karşı olumlu düşüncelerinin geliştiği ve ilerde bilim insanı olma, bilimsel araştırmalar yapma isteğinin de oluştuğu görülmüştür.

Bilim merkezinde öğrencilerin en çok dikkatini çeken düzeneklerin firtına odası ve gök evi olduğu görülmüştür. Efe (2019) yaptığı çalışma sonucunda da bilim merkezlerinde atölye, sergi ve gökevi kapsayan eğitim programlarına öğrencilerin katılmaktan memnun olduğu ve özellikle gökevi öğrencilerin çok beğendiği ve ilgisini çektiği bulgularına ulaşmıştır. Bilim merkezinde işlenebilecek derslerle ilgili öğrenciler çoğunlukla fen bilimleri ve matematik derslerini belirtmişlerdir. Erçetin ve Görgülü (2018) yaptıkları çalışmalarında bilim merkezini ziyaret eden öğrencilerin çoğunluğunun fen bilimleri dersine ilişkin görüşlerinin olumlu yönde geliştiğini rapor etmiştir.

Bilim merkezi gezisinin öğrencilere en fazla sağladığı sosyal faydalar ise öğrencilerin sorumluluk alma ve dayanışma becerisini geliştirmesidir. Bilim merkezi gezisinin öğrencilerin kişisel gelişimlerine katkısına bakıldığında gezinin yarısından fazla öğrencinin düşünce becerilerini geliştirmelerine katkı sağladığı görüşleri dikkat çekmiştir. Gezinin öğrenmeye etkisine bakıldığında öğrencilerin neredeyse tamamına yakınının bilişsel farkındalık alt boyutu olan öğrenme ve bilgilenmelerine katkı sağlandığı görülmüştür. Gezi sırasında herhangi bir problemin yaşanmadığını öğrencilerin çoğunluğu ifade etmiş fakat bir öğrenci zaman sıkıntısı olduğunu, daha uzun süre orada vakit geçirmek istediğini belirtmiştir.

Öğrencilere bilim merkezi gezilerinin daha etkili olması ile ilgili önerileri sorulduğunda öğrencilerin yarısına yakını öneride bulunmamış, gezinin güzel ve etkili olduğunu dile getirmiştir. Efe (2019) yaptığı çalışma sonucunda öğrencilerin bilim merkezlerinde zaman geçirmekten memnun olduklarını rapor etmiştir. Daha geniş kapsamlı, daha fazla gezi düzenlenmesi, öğrencilerin kendi istediğine bakabilmesi, her şeyin görülebilmesi, her okulun gezi yapması, rehberlerin acele etmemesi, daha çok film izlenmesi, öğrencilere kendi projesini yapma imkânının verilmesi diğer öğrencilerin önerileri arasında yer almaktadır. Yavuz Topaloğlu ve Balçın (2021) araştırmaları kapsamında doğa eğitim gezisi ve bilim merkezi gezine giden öğrenciler eğlenerek öğrenme, somutlaştırma, inceleme, fazla örnek sunma ve fen içeriğinde yer alan konulardan kaynaklı olarak fen derslerinin bilim merkezi veya doğa gibi okul dışı öğrenme ortamlarında işlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Bu çalışmadan da anlaşıldığı gibi okul dışı öğrenme ortamlarından biri olan bilim merkezleri öğrencilerin eğlenerek öğrenebildikleri, öğrencilerin kişisel, sosyal gelişimlerine katkısıyla bilim toplumu olma yolunda etkin ve etkili kullanılması gereken öğrenme ortamlarındandır. Bu sebeple bilim merkezi okul iş birliklerinin sağlanması ve bilim merkezi gezilerinin öğretim programlarına dâhil edilmesi sürdürülebilir öğretim için de değerlidir. Öğrenci görüşleri ileride yapılacak okul gezilerinin planlanmasında ve bilim merkezi gezilerinin daha verimli geçmesine yardımcı olacaktır.

Kaynakça

- Aypay, A. (2015). *Araştırma Yöntemleri Desen ve Analiz* (1. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çetinkaya, E. (2020). Bilim fuarlarına katılımın ortaokul öğrencilerinin fene yönelik tutumlarına etkisi. *Kastamonu Education Journal*, 28(6), 2484-2496.
- Çolakoğlu, M. H. (2017). Okul ve bilim merkezi eğitiminde işbirliği. *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi*, 3, 1-24.

- Efe, H. (2019). *Bilim merkezlerinin ortaokul öğrencilerinin bilimin doğasına yönelik algularına etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erçetin, Ş. Ş. ve Görgülü, D. (2018). Bilim merkezlerini ziyaret eden 6. sınıf öğrencilerinin fen bilimleri dersine ilişkin görüşlerinin incelenmesi: Konya Bilim Merkezi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16(2), 122-138.
- Gürsoy, G. (2018). Fen öğretiminde okul dışı öğrenme ortamları. *Turkish Studies Educational Sciences*, 13(11), 623-649.
- Kırgız, M. (2018). *Konya bilim merkezi fen etkinliklerinin, katılımcılar tarafından değerlendirilmesi ve katılımcıların fen dersine karşı tutumları ve davranışları üzerine etkilerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Koyuncu, A., Bilici, E., Kırgız, H. ve Güney, A. (2016). Bir deneyim: Konya Bilim Merkezi gezisi. *Journal of Research in Informal Environments*, 1(1), 70-78.
- Laçın Şimşek, C. (2011). *Fen öğretiminde okul dışı öğrenme ortamları*. (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Ok, Z. ve Aslan, O. (2019). Konya bilim merkezinde gerçekleştirilen atölye çalışmalarının ilkökul ve ortaokul öğrencileri tarafından değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 9(1). 28-45.
- Selanik-Ay, T. ve Erbasan, Ö. (2016). Views of classroom teachers about the use of out of school learning environments. *Journal of Education and Future*, 0(10), 35-50.
- Sontay, G. ve Karamustafaoglu, O. (2017). Fen bilimleri öğretmenlerinin gezi düzenlemeye ilişkin öz-yeterlilik inançlarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(4), 863-879. doi: 10.16986/HUJE.2017027586
- Turan, S. (2015). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber* (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayın.
- TÜBİTAK Bilim Merkezleri. (2022a). Bilim Merkezi Nedir? <https://bilimmerkezleri.tubitak.gov.tr/Icerik/bilim-merkezi-nedir-140> adresinden 6 Eylül 2022 tarihinde indirilmiştir.
- TÜBİTAK Bilim Merkezleri. (2022b). Kayseri Bilim Merkezi Nedir? <https://bilimmerkezleri.tubitak.gov.tr/kayseribilimmerkezi> adresinden 6 Eylül 2022 tarihinde indirilmiştir.
- Yavuz Topaloğlu, M. ve Balçın, M. D. (2021). Doğa eğitim gezisi ve bilim merkezi gezisinde dördüncü sınıf öğrencilerinin fene yönelik tutumlarının incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(1), 55-75.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, H. İ. ve Şensoy, Ö. (2018). Bilim şenliklerinin ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin fen konularına yönelik ilgi ve düzeylerine etkisi. *Turkish Studies Educational Sciences*, 13(11), 1473- 1495.

APOKRİF BİR KİTAP: DÂSTÂN-I ARVAD VE DİLİ
AN APOCRYPHAL BOOK: DÂSTÂN-I ARVAD AND ITS
LANGUAGE

*Abdurrahman ÖZKAN**
*Mehmet YASTI***

Özet

Babil kralı Buhtu'n-nasr'ın komutanlarından Olafernes'i öldürerek Yahudilerin yok olmasını önleyen Cudit'in hikâyesini konu alan yazma, Paris Bibliothèque Nationale'de *Suppl. Turc 1301* numarada kayıtlıdır. Apokrif kitaplar Hz. İsa'dan önceki dönemlerde yaşamış olan Yahudiler'in tarihi, yaşamları, inanç sistemleri, dünya algıları hakkında önemli bilgiler veren *Estere Yapılan İlaveler, Azarya'nın Duası ve Üç Gencin Şarkısı, Suzana, Bel ve Ejderha, I. Baruh, Yeremya Mektubu, Tobit, Yudit, II. Ezra, Ben Sirak, Süleyman'ın Bilgeliği, I. Makabeler, II. Makabeler* olmak üzere 13 eserlik bir külliyattan oluşmaktadır. Apokrif kitaplar içinde yer alan Cudit (Yudit) İsfahan'da misyonerlik amaçlı yazılmış kitaplardan biridir. Yazarı Katolik kilisesine bağlı Fransisken tarikatının kolu Kapusenlere (Kapuçin) mensup Parisli Peder Gabriel'dir. Yazma, Peder Gabriel tarafından İbranice aslından Farsça ve Türkçeye tercüme edilmiştir. Farsça yüzü talik, Türkçe yüzü nesih harflidir. Eser, dil özellikleri ve söz varlığı açısından Azerbaycan Türkçesinin özelliklerini taşımaktadır. Bu makalede eser genel hatları ile tanıtıldıktan sonra, eserin dil özellikleri ses olayları, isim ve fiil çekim ekleri, yapım ekleri, sözcük türleri bağlamında incelenmiştir. Azerbaycan Türkçesinin ses ve şekil bilgisi açısından gelişimini ortaya koyması bakımından eser önemli veriler sunmaktadır. Ayrıca barındırdığı söz varlığı unsurları ile çeşitli kalıp ifadeler ve deyimler hakkında geçmişten günümüze zengin malzemeler içermektedir.

Anahtar Sözcükler: Cudit, Apokrif, Kapusenler, Azerbaycan Türkçesi, Dil özellikleri

Abstract

* Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya / TÜRKİYE [aозkanabd@gmail.com](mailto:aozkanabd@gmail.com)
ORCID: 0000-0002-3483-0139

** Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya / TÜRKİYE,
mehmetyasti42@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6339-6872

The manuscript, which tells the story of Judith, who killed Holofernes who is one of the commanders of the Babylonian king Nebuchadnezzar II, and thus prevented the extinction of the Jews, is registered at Paris Bibliotheque Nationale, Suppl. Turc 1301. Apocrypha books consist of a corpus of 13 works of *Esdras*, *Tobit*, *Judith*, *Rest of Esther*, *Wisdom*, *Ecclesiasticus*, *Baruch* and *the Epistle of Jeremy*, *Song of the Three Children*, *Story of Susanna*, *The Idol Bel and the Dragon*, *Prayer of Manasseh*, *I Maccabees*, and *II. Maccabees*, which provide important information about the history, lives, belief systems and world perceptions of the Jews who lived in the periods before Jesus.

Judith, which is among the apocrypha books, is one of the books written for missionary purposes in Isfahan. The author of the book is Father Gabriel from Paris, a member of the Capuchins, a religious order of Franciscan friars within the Catholic Church. The manuscript was translated from the Hebrew original into Persian and Turkish by Father Gabriel. The Persian side is written in talik and the Turkish side is written in naskh letters. The work bears the characteristics of Azerbaijani Turkish in terms of language features and vocabulary.

In this article, first of all, the work is introduced in general terms, then the language features of the work are examined in the context of phonetic events, noun and verb conjugation affixes, construction affixes, and word types. The manuscript provides important information in terms of revealing the development of Azerbaijani Turkish in terms of phonetics and morphology. In addition, it contains rich materials from the past to the present about the vocabulary elements and various stereotypes and idioms.

Key Words: Judith, Capuchins, Apocrypha, Azerbaijani Turkish, Language features

Giriş

Apokrif (apocrypha), Grekçe *saklı kitap* anlamına gelen bir sözcüktür. Ancak 4. yüzyıldan sonra gizli, batinî sırlar için değil genellikle kabul edilmeyen kanonik metinlerin dışında kalan heretik kitapların genel adı olarak kullanılmıştır.¹ Apokrif kitaplar Hz. İsa'dan önceki dönemlerde yaşamış olan Yahudiler'in tarihi, yaşamları, inanç sistemleri, dünya algıları hakkında önemli bilgiler veren *Estere Yapılan İlaveler*, *Azarya'nın Duası ve Üç Gencin Şarkısı*, *Suzana*, *Bel ve Ejderha*, *I. Baruh*, *Yeremya Mektubu*, *Tobit*, *Yudit*, *II. Ezra*, *Ben Sirak*, *Süleyman'ın Bilgeliği*, *I. Makabeler*, *II. Makabeler* olmak üzere 13 eserlik bir külliyattan oluşmaktadır. Bu kitapların orijinalleri MÖ 300 ile MS 70 yıllarında Helenistik ve Roma dönemlerinde Yahudiler tarafından İbranice ve Aramice yazılmış olmalarına rağmen

¹ Bu kitapların Yahudi ve Hristiyanlıktaki konumu tartışma konusu olmuştur: Jerome (342-420) Protestanlar gibi apokrif terimini heretik değil kanonik olmayan kitaplar için kullanmıştır. Roma katolikleri ve doğu kiliseleri ise bu kitapları ikinci derecede kanonik ve ilham kaynağı ürünler olarak kabul etmiştir (Charlesworth'den akt. Tarakcı, 2003, s. 386).

günümüze Grek harfleri ile yazılan nüshaları ulaşmıştır. Bu kitaplar Yahudi ve Hristiyanlığın kutsal kitaplarına dâhil edilmedikleri için zamanlar önemlerini yitirmişlerdir (Charlesworht'den akt. Tarakcı, 2003, s. 386-388). Bazı Hristiyan din bilimciler apokrif metinleri sahte, uyarlama, reddedilmiş olarak kabul ederken kimi din bilimciler ise bu metinleri sözcüğün etimolojik anlamından hareketle gizli vahiy içerdikleri düşüncesiyle gizli (apokrif) kitaplar olarak adlandırıldığını, İncil'den ayırt etmek için de apokrif metinler söyleminin yerine kanonik olmayan metinler adlandırmasının daha doğru olacağını savunmuşlardır. Apokrif kitaplar, metinlerin önem ve ciddiyetini vurgulamak, halk nezdinde kabul görmesini arttırmak için Hz. İsa'nın havarileri ve öğrencilerinin adıyla anılmıştır. Ancak metinlerin atfedildiği havarilere ait olmadığı anlaşılınca bakış açısı değişmiş; apokrif kitaplara uydurma, gerçek olmayan, reddedilmiş metinler olarak bakılmaya başlanmıştır (Ehrman'dan akt. Karakuş, s. 43).

Eser Hakkında

Yazma, Paris Bibliotheque Nationale'de *Turc 1301* numarada *Histoire de Judith* adıyla kayıtlıdır (Blocket, 1932, s. 1). Orijinali MÖ 150 yıllarında İbranice yazıldığı tahmin edilen metin, 1634 yılında Peder Gabriel tarafından bir yüzü Farsça diğer yüzü Türkçe olmak üzere iki dile tercüme edilmiştir. Yazmanın birinci sayfasında eserin dibacesinin Tevrat'tan Farsçaya ve Türkçeye nakledildiği belirtilmiştir: *Dāstān-ı Cudī[t]-i hikāyet dībācesi ki Tevrūt'den Türkī dili naql olubdur*. Asıl konu 16. sayfadan itibaren *Dāstān-ı Cudī: Dul Arvad* adıyla başlar. Farsça yüzü talik, Türkçe yüzü nesih harflidir. Eser, bazı sayfalar hariç 10'ar satırdır. 226 sayfadan oluşan ve 15x11 ölçülerine sahip olan eser genel itibarıyla harekesiz yazılmıştır. Türkçe bazı sözcükler harekelidir. Ünlüler genellikle harflerle gösterilmiştir. Böylece sözcük tabanında ve eklerdeki düzlük-yuvarlaklık durumu belirlenebilmiştir. Eser herhangi bir başlık belirtilmeden kendi içinde kırmızı mürekkeple yazılan sayılarla 16 bölüme ayrılmıştır. Sonradan eklendiği anlaşılan ve Arap rakamlarıyla verilen sayfa numaraları sadece Farsça yüzünde belirtilmiştir.

Yazma, Azerbaycan Türkçesinin dil özelliklerini taşımaktadır. Türkçenin tarihî gelişimi içinde Batı Türkçesi doğu ve batı olmak üzere iki kola ayrılır. Doğu kolunu Türkmen Türkçesi oluşturur. Batı kolu ise XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı sahasını içine alan Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan sahasını içine alan Azerbaycan Türkçesi olmak üzere iki sahada gelişme göstermiştir. Azerbaycan Türkçesi günümüzde Batı Türkçesinin Azerbaycan'da, İran'ın kuzeyi (Güney Azerbaycan) başta olmak üzere birçok bölgesinde ve Türkiye'nin kuzeydoğu bölgelerinde konuşulan kolunu teşkil etmektedir.

Eserin yazarı 1595?-1641 yıllarında yaşamış olan Parisli Peder Gabriel, Hristiyanlıkta Katolik kilisesine bağlı olarak 1528 yılında kurulan ve Fransiskan tarikatının bir kolu olan Kapusen (Kapusin) rahibidir. Kapusen rahiplerinin İran Safevi devletindeki ilk görevleri 1628 yılında Peder Gabriel

ile Peder Pacifique'nin önemli bir kültür ve siyasi merkez olan İsfahan'a gelmeleriyle başlar. Peder Gabriel 1636 yılına kadar İsfahan'da görev yapmış; tarikatın bölgede gelişmesi, tarikat mensuplarının rahat çalışması için alt yapıyı oluşturmuştur. Misyonerlik amaçlı gelen bu rahipler görevlerini gerçekleştirmek için Farsçayı ve Türkçeyi sözlük ve eser yazabilecek kadar iyi öğrenmişlerdir. Apokrif kitaplar içinde yer alan ve Cudit'in İsrailoğullarını düşmanlarından nasıl kurtardığını konu alan eser de İsfahan'da misyonerlik faaliyetlerinde kullanılmış kitaplardan biridir (Richard, 1990, s. 786).

Eserin Dil Özellikleri

1. Ses bilgisi

A. Ünlüler

1. Kalınlık-incelik uyumu: Metinde bazı ekler haricinde genel anlamda kalınlık-incelik uyumuna uyulmuştur. Bazı eklerin kalınlık-incelik uyumu dışında kalarak ince sıradan sözcük tabanlarına kalın ünlülü geldiği örnekler tespit edilmiştir. Burada özellikle Arap alfabesinde kullanılan kalınlık ve incelik ifade eden ünsüzlerin belirleyici olduğunu görmekteyiz. Metinde uyumsuzluk ortaya koyan ekler şunlardır:

-mağ / -mağ (fülden isim yapım eki): *bezen-mağ 14/3, büşür-mağ+da 36/8, düzün-mağ 74/8, eyle-mağ+a 87/8, gel-mağ+ından 108/9, gez-mağ+ından 6/2, giçin-mağ+ımızda 15/5, ic-mağ+sız 7/5, iğ-mağ+ınız 63/7, öğ-mağ+ı 108/10, öl-mağ+ından 60/10, tepren-mağ 103/10, titre-mağ+ı 22/2, üt-mağ+ından 16/6, vir-mağ+ından 4/9, ye-mağ+dan 52/8*

-mağ gerek (gereklilik eki): *muḥāşara eyle-mağ gerek 13/4*

-eçağ (sıfat-fiil eki): *eyle-y-eçağ-ım 68/1*

-Acağ (gelecek zaman eki): *dönme-y-ecağ-dur 94/3, eyle-y-ecağ 77/3, gel-ecağ-dur 47/5, eyle-y-ecağ-dur 65/2, gör-ecağ-sın 52/3, yerleş-ecağ-sın 78/8, eyle-y-ecağ-am 84/2*

+IUK (isimden isim yapım eki): Ekin kalınlık-incelik uyumuna aykırı örnekleri şunlardır: *bendeluğında 2/7, bilmişlükünden 85/2, güzelliğünden 112/2*. Metinde +IUK eki birkaç sözcükte hem ince ünlülü hem de kalın ünlülü olarak ikili şekilde kullanılmıştır: *bende+lük 6/6 / bende+lük 3/4, dar+lük 10/3 / dar+lük 58/6, yaman+lük 15/4 / yaman+lük 59/1*

2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu: Düzlük-yuvarlaklık uyumu, kalınlık-incelik uyumu gibi Türkçenin her saha ve döneminde görülen bir uyum değildir. Metinde düzlük-yuvarlaklık uyumsuzluğunu sözcük tabanlarında ve eklerde olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür.

2.1. Kelime tabanlarında görülen uyumsuzluklar: Metinde *altun* 74/1, *arçuk* 36/5, *aru* 67/7, *çamur* 36/7, *delü* 104/6, *delük* 103/4, *eylü-* 96/3, *eylük* 6/4, *getür-* 83/8, *girü* 17/7, *hamu* 96/3, *icerü* 87/5, *icün* 5/1, *iñü* 47/8, *kaldu-* 71/1, *kapu* 91/10, *karşu* 34/6, *kızluk* “*kıtlık*” 35/10, *yalkuz* 27/5, *yastuk* 92/9 sözcüklerinde düzlük-yuvarlaklık uyumu yoktur. Sözcük tabanlarında görülen bu uyumsuzluğun başlıca sebepleri şunlardır:

a) g ve ğ seslerinin eriyerek kaybolması ve dudak ünsüzlerinin etkisiyle: *aru* 67/7, *çamur* 36/7, *kapu* 91/10

b) Yapım eklerinin bünyesinde bulunan yuvarlak ünlüden kaynaklanan uyumsuzluk: *arç-uk* 36/5, *del-ük* 103/4, *ey+lük*, *kız+luk* “*kıtlık*”

c) Fonetik bir sebebe bağlı olmadan yuvarlak ünlü taşıyan sözcükler: *altun* 74/1, *delü* 104/6, *iñü* 47/8, *karşu* 34/6, *yalkuz* 27/5, *yastuk* 92/9

2.2. Eklerde görülen uyumsuzluklar

a. Yuvarlak ünlü taşıyan ekler: Türkçede bazı eklerin ünlüsü Eski Türkçe döneminden beri yuvarlak ünlülü tespit edilirken bazı eklerin ünlüleri çeşitli sebeplere bağlı olarak sonradan yuvarlaklaşmıştır. Metinde düz ünlülü kelime tabanlarına yuvarlak ünlülü gelerek uyumsuzluk oluşturan ekler şunlardır:

-dUr- (ettirgenlik eki): *al-dur-dı* 94/10, *ge-tür-di* 83/8, *kal-dur-asın* 71/1, *kal-dur-dılar* 80/3, *sın-dur-dı* 32/8, *uğan-dur-mağı* 92/7, *yeşiş-dür-diler* 22/10

+dUr / +dUrAr (teklik-çokluk üçüncü şahıs bildirme eki): *arhası+dur* 50/2, *az+dur* 66/9, *bile+dür* 46/10, *bizüm ilen+dür* 93/9, *böyle+dür* 43/6, *bu+dur* 103/3, *girçek+dür* 47/1, *hansı+dur* 34/4, *dağlarda+dur+lar* 35/3, *kim+dür+ler* 35/2, *senün+dür+ler* 43/7, *yağış+dur+lar* 43/9

+IU (isimden isim yapım eki): *ad+lu* 60/10, *ağ+lu* 53/4, *‘Betülya+lu+lar* 56/4, *dad+lu* 6/9, *devlet+lü* 62/2, *güc+lü* 20/9, *korhu+lu* 22/3, *kut+lu* 109/8. Ekin aynı sözcük tabanında ikili kullanımı da tespit edilmiştir: *giz+lü* 82/3, *gizli* 7/2, *kuvvet+lü* 41/3, *kuvvetli* 97/7, *ümid+lü* 12/4, *ümidli* 64/8

+IUK (isimden isim yapım eki): Ek, metinde genel olarak düz ünlülü sözcük tabanlarına yuvarlak ünlülü gelerek düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kullanıldığı gibi kalınlık-incelik uyumu dışında da kalmıştır: *açluğdan* 83/1, *alçakluğda* 31/6, *bilmişluğdan* 85/2, *gözelluğdan* 112/2, *kızluk* 35/10, *konakluk* 52/7, *ucaluğdan* 11/7, *yağuluğda* 24/1, *yağışluğı* 42/1, *yamanluğu* 42/1, 83/7, *yardımluk* 52/10, *yüz ağıluğu* 109/6; *bende+luk* 6/6 / *bende+lük* 3/4, *dar+luk* 10/3 / *dar+lük* 58/6, *yaman+luk* 15/4 / *yaman+lük* 59/1

Ek, metinde bir yerde geldiği sözcük tabanının ünlüsü ile uyumlu olarak düz ünlülü tespit edilmiştir: *eğlik* 14/3

-sUn / -sUnlAr / -sUnglAr (emir teklilik-çokluk üçüncü şahıs eki):
aparabilme-sün 56/4, bah-sun 68/7, giç-sün 75/10, kavma-sun 51/2, kırğar-sun 52/4, olma-sun 1/10, oğur-sun 86/2, söndür-sün 57/9, tapşur-sun 85/7, tap-sun 8/5, tüken-sün 87/3, yengil-sün 49/10, yiğhan-sun 87/9, çih-sunlar 35/9, apar-sunglar 34/8, bezet-süngler 14/9, 100/4, çih-sunglar 40/5

Ek, metinde bir yerde sözcük tabanına uyararak düz-dar ünlülü kullanılmıştır:
eyleme-sin 43/10

-Ub (zarf-fiil eki): *der-üb 6/5, di-y-üb 106/5,öp-üb 6/6, yu-y-ub 113/2*

-Ur- (ettirgenlik eki): *giç-ür-süngler 83/5, tapş-ur-acağdır 63/5*

-uğ / -ük (çokluk birinci şahıs bildirme eki): *läyik-uğ 66/8, 'âciz-ük 11/9*

-ük (çokluk birinci şahıs eki): *durmuş-uğ 24/8, duğulmuş-uğ 11/10, görer-ük 15/1, icer-ük 58/5, incidebilmen-ük 44/1, öldürür-ük 45/7*

-Ur (geniş zaman eki): *eriş-ür idi 91/2, eyleyebil-ür 79/7, giçdür-ür idi 36/6, giçür-ür idi 61/4,10, giyin-ür 112/7, görün-ür 47/4, vir-ür 1/7*

-Ub / -UbdUr / -UbdUrlAr (teklilik-çokluk üçüncü şahıs öğrenilen geçmiş zaman eki): *bulaş-ubdur 104/10, kesil-übdür 105/7, çih-ubdurlar 103/4*

+Un / +nUn (ilgi hâli eki): *Allâh-un görmağına 3/1, siz-ün 96/1, sözlerim-ün 71/7, su-y-un 70/5, sürülmiş-ün 9/9, ütmağ-un 111/6, yaralar-un 37/7, yerler-ün 28/10, yer-ün yüzi 16/8, 'askeri-nün 70/8bende-nün 14/6, çayı-nun 16/5, dere-nün 93/7, eri-nün 60/10, gözleri-nün 50/4, hatunları-nun 14/1*

-melü (sıfat-fiil eki): *içmelü ol- 39/7*

-melü (gereklilik kipi): *içmemelü idiler 39/7*

-Uz (çokluk birinci şahıs eki): *tapşurur-uz 60/9, yalvarur-uz 59/3*

b. Düz-dar ünlü taşıyan ekler: Metinde bazı eklerin, sözcük tabanının ünlüsünden bağımsız olarak hep düz-dar ünlülü kullanıldığı görülmüştür. Düz ünlü taşıyan eklerin yazımlarının Latin alfabesine geçilinceye kadar kalıplaşmış olarak yazılmış olması düz ünlülü yazım şeklinin fonetik bir hususiyet olduğu kadar, bir yazım meselesidir. Metinde düz ünlülü kullanılan ekler şunlardır:

+I, +sI (üçüncü şahıs iyelik eki): *bunun uc+ı+ndan 3/1, kan+ı+nda 100/7, karanluğ+ı+na 40/5, karavaş+ı 94/9, karşı+sı+na 26/4, öñ+i+nde 78/7, öz+i 25/8, han+sı 34/3, hazîne+si+nden 7/10, her han+sı+sı+na 107/3, iki+si 93/5, iye+si 25/6, kapu+sı+na 93/7, korğu+sı 22/2*

Ekin metinde bir yerde yuvarlak ünlülü sözcük tabanına uyumlu olarak yuvarlak ünlülü geldiği tespit edilmiştir: *uc+u+ndan 81/7*

+I (belirtme hâli eki): çayı+n+n+ı 20/6, çevresi+n+n+i 54/4, dağları+n+n+i 45/4, dengiz+i 38/5, sen+i 109/5, söz+i 13/7, susuzluğumuz+ı 57/9, su+y+y+ı 55/2, şâl+ı 30/2, toprak+ı 1/4, üregim+i 73/1, yahası+n+n+ı 104/3, yaşıluğı+n+n+ı 21/5, yamanluk+ı 42/1, yarağı+n+n+ı 99/9, yerün üzi+n+n+i 20/2, yol+ı 101/4

-mİş (öğrenilen geçmiş zaman eki): olmuşlar 3/1, mağrūr ol-mış-lar 3/5

-mİş (sıfat-fiil eki): bil-miş-lükünden 85/2, düzün-miş 14/4, ekil-miş-lere 21/6, göger-miş-lere 21/6, sepil-miş 6/2, söyle-miş 85/4, sürül-miş 30/9

-gilen (emir teklilik ikinci şahıs eki): ol-gilen 90/5, otur-gilen 90/5, oçür-gilen 23/7, sor-gilen 43/4, söyle-gilen 80/10

-giñen (emir teklilik ikinci şahıs eki): oçurt-giñen 23/6-7

-dİ / -dİlAr (teklilik-çokluk üçüncü şahıs görülen geçmiş zaman eki): sancıl-dı 79/5, tapşur-dı 113/2, tohuş-dı 79/1, tōk-dı 69/6, tōkül-dı 40/9, uçalan-dı 16/7, uzağ-dı 92/9, üt-dı 16/6, gömür-di-ler 70/6, kaldur-dı-lar 80/3, karğa-dı-lar 56/8, konağla-dı-lar 91/4, korğar i-di-ler 102/6

-sİz (çokluk ikinci şahıs eki): bilmeye-siz 68/8, götür-siz 100/9

+sİn (teklilik ikinci şahıs bildirme eki): Allāh 'ımız+sin 70/9, arvağ+sin 67/7-8, büyük+sin 82/1, mübārek+sin 97/1, rahmlu+sin 59/2, sen+sin 109/1

3. Ünlü Düşmesi

eylücke 6/4, birbirine 85/3, tapşuracağdur 62/8, oğlanlarından 99/3

4. Ünlü birleşmesi

böyledür (<bu öyle) 43/6, nesne (<ne ise ne) 1/8, niçün (<ne için) 64/1

B. Ünsüzler

1. Yer değıştirme: Yer değıştirme, sözcüğü oluşturan yakın ya da uzak seslerin en az çaba kanununa bağılı olarak yer değıştirmesidir. Bu ses olayı daha çok konuşma dilinde görülen bir durumdur. Yer değıştirme metinde hem Türkçe hem de alıntı birkaç sözcükte tespit edilmiş olup dört yerde /r/ ünsüzü ile /b/, /v/, /l/ ünsüzleri arasında, bir yerde /u/ ünlüsü ile /y/ ünsüzü arasında gerçekleşmiştir: tobra “torba” 93/5, arvad <Ar. ‘avret “avrat” 16/1, partal<paltar “giysi” 74/3, ireliki “önceki” 87/2, irelürki “önceki” 72/10, yuğu “uyku” 102/9

2. Ünsüz düşmesi: Metinde ünsüz düşmesi /l/, /y/ ve /n/ ünsüzlerinde görülmüştür. Azerbaycan Türkçesinde ilk hecesinde dar ünlü bulunduran kimi sözcüklerin başındaki /y/ ünsüzü düşmüştür. Bu düşme olayını /y/ ünsüzünün yarı ünlü ve akıcı bir ünsüz olmasıyla açıklamak mümkündür: ıl “yıl” 60/10, 112/8, 113/4, igid “yiğit” 107/6, igirmi “yirmi” 56/5, ilan “sinsi ve hain” 66/7, üzini “yüzünü” 20/2, ürekli “yürekli” 97/7, uca “yüce” 3/6

Metinde *ürek* sözcüğü 35 yerde /y/’siz, bir yerde /y/’li kullanılmıştır: *ürek* “*yürek*” 31/8, *yüreginde* 78/8

/l/ ünsüzü *getür-<kel-tür-, otur-<ol-tur-, oturt-<ol-tur-t-, oturuş-<ol-tur-u-ş-* sözcüklerinde düşmüştür: *oturanların* 61/8, *oturtgiñen* 23/6-7

Bir diğer düşme örneği olan ünsüz /ñ/’dir. *tarı* “*Tanrı*” 113/1

3. Ünsüz türemesi

/v/ **türemesi:** /v/ türemesi metinde sadece *vur-* sözcüğünde tespit edilmiştir: *vurarsın* 81/7, 93/2

/n/ **türemesi (zamir n’si):** *iqlimine* 1/4, *bilmişlüğini* 1/6, *sipāsına* 1/9, *ömürlerinde* 2/4, *güzellüklerine* 3/5

/y/ **türemesi:** /y/ türemesi sözcük başında ve yardımcı ünsüz olarak iki ünlü arasında olmak üzere birkaç örnekte tespit edilmiştir: *oñuyalım* 4/7, *bendeye* 6/7, *eyleyelim* 12/7, *istemeyelim* 12/7; *yesir* “*esir*” 53/4 *yindiler*, “*indiler*” 49/1, *yirişdi* “*ulaştı, yetiştı*” 62/6, *yırladılar* “*söylediler*” 108/10

4. Ünsüz ikizleşmesi

Azerbaycan Türkçesinin öne çıkan özelliklerinden biri de sözcük içinde görülen ünsüz ikizleşmesidir (Doğan, 2020, s. 91). Metinde bu ses olayı /d/ ünsüzünün ikizleşmesi olarak bir örnekte tespit edilmiştir: *yeddi* “*yedi*” 113/3. Tekin, bir kısım sözcüklerde görülen ünsüz ikizleşmesini Ana Türkçedeki birincil uzunluğa sahip olmaları ile açıklamıştır (1995, s. 148-149).

5. Ünsüz Uyumu

Metinde yazımı kalıplaşmış olmasından dolayı bazı eklerin ünsüz uyumu dışında kaldığı görülmüştür:

+dA (bulunma hali eki): *aclukda* 58/2, *çağda* 12/5, *yağşılığda* 111/10

+dAn (ayrılma hâli eki): *şikâyetden* 58/9, *ucalukdan* 11/7, *yesirlikden* 43/1

-dİ (görülen geçmiş zaman eki): *açdı* 38/5, *bezeğdi* 74/5, *çaşdı* 104/5, *çekdi* 93/1, *çiharđdı* 73/8, 95/1, *çihđdi* 75/6, *duğdı* 22/2, *giçdi* 20/7,8, *görseddi* 93/10, *işılđadı* 112/3, *içdi* 91/3, *kalđdı* 90/1, *toñuşdı* 6/4, *toğdi* 69/6, *tüketdi* 50/4, *uzağdı* 92/9, *üđdi* 32/8, *yırđdı* 104/3, *yirişdi* 62/6; *yağunlaşdılar* 48/6

-DUR- (filden fiil yapma eki): *yeğşdürdiler* 22/10

-dUR (ihtimal ve kuvvetlendirme eki): *dönmeyecağdur* 94/3, *geleceğdur* 82/4, *taşuracağdur* 62/8, *eyleyecağdur* 65/2, 78/9

+dUR (teklik üçüncü şahıs bildirme eki): *girçekdür* 47/1, *yoğdur* 104/2

6. Ünsüz Değişmesi

6.1. Sızıcılışma

/k/ > /h/ / /k/ > /h/ değişmesi: /k/ > /h/, /k/ > /h/, /k/ > /h/ değişmesi sözcük başında, içinde ve sonunda görülen bir ses olayıdır. Bu ses değişmesine Batı Türkçesinin Eski Anadolu Türkçesi devresinde çokça rastlanır. Osmanlı Türkçesi bu değişimde /k/ tarafında kalmış iken, Azerbaycan Türkçesi daha çok /h/-/h/ tarafını tercih etmiştir (Ergin, 2003, s. 89). /k/ ünsüzü metinde bazı sözcüklerde sızıcılışarak /h/, /h/ ve /h/ ünsüzüne dönüşmüştür. /k/ > /h/ değişimi metinde daha ziyade soru ifade eden sözcüklerde görülür: *çoh* “çok” 2/1, *çohluk* “fazlalık” 70/8, *çohsundi* “çok görmek” 16/6, *dahı* 13/3, *tohuşdı* “temas etmek” 6/4, *saşladı* “sakladı” 95/7, *oh* “ok” 79/3, *kirh* “kırk” 36/1, *ayağa kalhdı* “ayağa kalktı” 60/1, *hatun* “kadın” 62/9, *yohdur* 1/8,; *hamu* “tamamı” 96/3, *handa* “nereye” 76/10, *handan* “nereden” 76/10, *hanı* “nerede, hani” 59/9, *hansı* “hangi” 34/4, *hamı* “bütün” 111/10, *haçan* “ne zaman” 84/4

6.2. Akıcılışma

/b/ > /m/ değişmesi: Metinde bazı sözcüklerde /b/ ünsüzü, diş ünsüzü /n/ ile geniz ünsüzü /ñ/'nin tesiriyle /m/ ünsüzüne dönüşmüştür: *men* “ben” 8/3, *yüz igirmi min* “yüz yirmi bin” 9/8, *meñlük* “şahsiyet, öz varlık” 112/3

6.3. Tonlulaşma

Tonlulaşma, sözcüğün başında, içinde ya da sonunda bulunan tonsuz bir ünsüzün çeşitli seslik sebeplerden dolayı tonlu hâle gelmesi hadisesidir. Bu seslik olay Oğuz grubu lehçe ve ağızlarının dikkat çeken eğilimlerinden biridir (Doğan, 2020, s. 70).

/ç/ > /c/ değişmesi: Metinde sözcük içinde ve sonunda görülen bir ses olayıdır. Tespit edilen örnekler şunlardır: *üc* 60/10, *güc* 46/3, *gücsiz* 44/10, *kılıc* 32/9, *kicilerimiz* 24/5, *ücümci* “üçüncü” 39/9, *gicdürür idi* 36/6

/k/ > /g/ değişmesi: Bazı sözcüklerin başındaki /k/ ünsüzü Oğuz Türkçesinin lehçe ve ağızlarında /g/'ye dönüşmüştür. Metnimizdeki şu sözlükler /g/'li olarak okunmuştur: *geldi* 20/7, *gice* 4/7, *giçdi* 20/7, *gökçeklügüm* 71/7, *gömürdiler* 70/6, *gönderdi* 5/2, *görşeñmak* 5/1, *görünür* 47/4, *gözgi* 31, *güc* 46/3, *gümiş* 110/2.

Şu sözlükler /k/'li olarak okunmuştur: *kesdi* 93/3, *kezer* 67/2, *kici* 24/5, *kimi* 4/3, *kimse* 10/7, *kişi* 69/4, *kötek* 66/10, *küçük* 10/9, *kül* 30/3

/t/ > /d/ değişmesi: Türkçede asli olarak sözcük başında /d/ sesi yoktur. Eski Türkçe döneminde /t/ ile başlayan birçok sözcüğün başındaki /t/ sesi, Batı Türkçesinde /d/ sesine dönmüştür. Eski Anadolu Türkçesindeki bazı /d/'lerin /t/'ye dönmesi bakımından Azerbaycan ve Osmanlı sahaları birbirinden ayrılır. Osmanlı Türkçesinde /d/ ile başlayan kimi sözcükler Azerbaycan Türkçesinde /t/'lidir. Sözcük başında ve sonunda bulunan /t/

ünsüzü metinde seslik olaylardan dolayı büyük oranda tonlularak /d/ ünsüzüne dönüşmüştür: *dadlu* 6/9, *dağdadurlar* 34/2, *dağı* 11/3, *dağı* 13/3, *dan* 34/1, *darluğ* 10/3, *daşa* 48/7, *daşur idiler* 110/1, *dengiz* 38/10, *derüb* 6/5, *deyinç* 110/1, *dışhar* 55/1, *dişi* 56/7; *üdelim* 30/8

Şu sözcüklerde /t/-/t/ ünsüzleri korunmuştur: *tanımayan* 59/8, *tapılmaz* 85/5, *taşıralım* 58/1, *telesinde* 71/8, *tobra* 93/5, *tohuşdı* 6/4, *toruğ* 3/6, *toz* 15/2

/p/>/b/ değişmesi: Metinde zarf-fiil ve öğrenilen geçmiş zaman eklerindeki /p/ ünsüzü tonlularak /b/ ünsüzüne dönüşmüştür: *derüb* 6/5, *eyleyüb* 113/3, *yuyub* 113/2; *bulaşubdur* 104/10, *kesilübdür* 105/7, *yaşubdur* 103/9, *yazılıbdur* 110/7, *çıhubdurlar* 103/4, *diyübdürler* 2/1, *koşubdurlar* 2/6

6.4. Tonsuzlaşma

Tonsuzlaşma, tonlu bir ünsüzün tonsuz şekle dönüşmesi hadisesidir. Metinde tespit edilen örnekleri şunlardır:

/ğ/>/k/ değişmesi: /ğ/ ünsüzü, kimi sözcük içlerinde /k/ ünsüzüne dönüşmüştür. Metinde tespit edilen örnekleri şunlardır: *şakaldı* “iyileşmek” 37/9, *oğul uşak* “çocuklar ve torunların tümü” 59/7

/b/>/p/ değişmesi: Sözcük başındaki kimi /b/ ünsüzleri tonsuzlaşarak /p/’ye dönüşmüştür: *pozdı* 21/5,8, *paşlarına kül tök-* “matem tutmak” 30/2-3.

/b/ ünsüzü, bir alıntı sözcüğün içinde /p/ olmuştur: *çopansız*<Far. *şobân* “çobanı olmayan” 84/7

2. Şekil Bilgisi Özellikleri

A. İsim

1. İsimdem isim yapım ekleri

+an: *oğ(u)l+an+larından* 99/3

+CI / +çu: *arha+cı+mız* 57/8, *bek+ci* 55/8, *bek+çi+ler* 93/8, *il+çi+ler* 17/1

+çek: *gök+çek+luğ* 14/3, *gök+çek+luğında* 75/9

+çık: *bal+çık* 36/7

+er: *kez+er* “defa” 67/2

+ge: *öz+ge* 27/8, 31/4, 40/7

+gi: *göz+gi* 14/10

+düz: *gün+düz* 2/7

+kek: *er+kek* 56/7

+(u)l: *hor+u+l+dar idi* 91/10

+II, +IU: *acığ+lı 44/6, aıt+lı+dan 19/9, fehim+li 13/10, giz+li 7/2*

Ek, bazı düz ünlülü sözcüklere yuvarlak ünlülü gelerek düzlük-yuvarlaklık uyumsuzluğu sergilemiştir: *aıt+lu 53/4, dad+lu 6/9, devlet+lü 62/2*

Ekin bazı sözcük tabanlarına ikili biçimde geldiği görülmüştür: *ad+lı 112/6, ad+lu 60/10*

+lik, +IUK: Ek, metinde bir yer dışında yuvarlak ünlülü kullanılmıştır. Düz ünlülü sözcük tabanlarına yuvarlak ünlülü gelmesinden dolayı düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalmıştır: *eng+lik 14/3; aç+luğ+dan 83/1, alçak+luğ+da 31/6, arı+luğ+ı 109/3, beççi+lük 91/10, bilmiş+luğ+ı 1/7, büyük+luğ+ından 98/5*

+(ü)nci: *dört+ü+mci 88/3, üç+ü+mci 39/9*

+n: *boy+(u)+n+ına 93/2*

+(ü)nci: *iki+nci 11/9, üç+ü+nci 39/9*

+rak: *pelid+rak 11/6*

+slz, +sUz: *akaç+sız 39/9, baş+sız 104/10, had+sız ilen 1/3, güc+siz 44/10; söz+süz 94/5, su+suz+luğda 58/3*

+si (<+sig): *er+si+lendi 62/9*

+z: *ağ(i)+z+ımdan 35/3*

2. Fiilden isim yapım ekleri

-ak: *bulaş-ak+luk 15/4, dud-ak+ğı 6/6, kon-ak+ladılar 91/4*

-an: *kap-an 31/1*

-dam: *yor-dam 71/9*

-e: *çevr-e+sini 54/4*

-gün: *sür-gün olacağdur 4/4*

-(u)ğ (<-(u)ğ): *sın-u-ğ 31/7*

-I: *öl-i 98/10, yahş-ı 3/4, yaz-ı+lardan 48/5*

-(U)K: *arıt-uğ+ı 83/1, büyü-g+ini 100/6*

-kin: *düşkin+luk 26/8*

-(ü)m: *öl-ü-m+i 58/5*

-mAK / -mağ: Ek, metinde kalınlık-incelik uyumu dışında kalın ünlülü kullanılmıştır: *ağla-mağ+lari 37/2, apar-mak 74/9, bağır-mak 105/5, bah-*

mağ+ından 5/8, *kaç-mağ+a* 100/9. *Ye-* sözcüğünde kalın ve ince olmak üzere ikili kullanım vardır: *ye-mağ+dan* 52/8, *ye-meg+inden* 86/6

-(i)n, -(u)n: *biç-i-n* 21/3, *gel-i-n+den* 74/6, *yağ-u-n+laşdı* 103/10

-(ı)r: *ağ-ı-r* 16/3, 19/3

-U: *dogr-u* 101/4, *kap-u+da* 91/10, *öl-ü+lerün* 83/2, *sür-ü* 84/6

-y (<-z): *sö-y+ledi* 34/1

-z: *gö-z* 60/5, *gö-z+i* 79/1, *gö-z+lerinden* 30/6

3. Çokluk Eki (+Ar): Çokluk +Ar eki ile karşılanmıştır: *âdem+ler* 97/5, *ağaç+lar+ı* 21/7, *ang+lar+a* 84/10, *arı+lar+un* 14/6, *arvat+lar* 97/1

4. İyelik ekleri

Teklik birinci şahıs iyelik eki (+(I)m / +(U)m): Ünlü ile biten sözcüklerden sonra +m, ünsüz ile biten sözcüklerden sonra ise araya bir yardımcı ünlü girer. Düzlük-yuvarlak uyumu metinde düzensizdir. Düz ünlülü bazı sözcük tabanlarına ekin önündeki yardımcı ünlünün yuvarlak olarak geldiği görülmüştür: *ağz+i+m+a* 72/10, *ağa+m* 87/1, 90/8, *baş+u+m* 89/8, *cân+i+m* 90/4, *göz+ü+m* 90/4, *iyे+m* 72/10, *karavaş+u+m* 68/5

Teklik ikinci şahıs iyelik eki (+(I)n, +(U)n, +(ı)ng, +(u)ng: Ünsüz ile biten sözcüklerden sonra araya bir yardımcı ünlü girer: *göz+i+ne* 75/2, *kapu+n+dan* 30/9, *büyükluğ+u+n* 92/6, *cân+u+n* 97/7, *düşmen+ü+n* 92/7; *baş+u+ng+a* 47/5, *kulluğ+u+ng+a* 23/4, *uşağ+u+ng+a* 50/10

Teklik birinci şahıs iyelik ekinde olduğu gibi teklik ikinci şahısta da düzlük-yuvarlak uyumu düzensizdir. Düz ünlülü bazı sözcük tabanlarına ekin önündeki yardımcı ünlünün yuvarlak olarak geldiği görülmüştür: *ad+u+n* 85/10, *'ağl+u+n* 81/10, *dirilmağ+u+ng+a* 78/4

Teklik üçüncü şahıs iyelik eki (+I, +sI): Ünsüzlerden sonra +I, ünlü ile biten sözcüklerden sonra +sI eki kullanılmıştır. Ek, yuvarlak ünlülü sözcük tabanlarına düz ünlülü gelerek düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalmıştır: *acığ ot+i+ni* 23/7, *ağlamak+ı* 62/6, *ağz+i+na* 31/2, *alt+i+nda* 101/1, *ard+i+na* 70/3, *arpa un+i* 75/4, *artuğ+ı* 83/1, *arvat+ı* 60/9, *bögreg+i+nden* 46/8, *büyüğü+i* 108/5; *biri+si gün* 53/1, *çevre+si+ni* 54/4, *dalda+sı+na* 100/3, *hamı+sı+ni* 21/8, *herhan+sı+sına* 107/3, *iyе+si* 25/6

Çokluk birinci şahıs iyelik eki (+(I)mİz, +(ü)miz, +(U)mUz): Metinde ünlülerden sonra +mİz / +mUz kullanılmıştır. Ünsüzlere ise araya bir yardımcı ünlü alarak gelmiştir. *ağa+mız* 79/6, *arvat+ı+mız* 58/5, *çehre+miz+de* 15/2; *darluğ+u+muz+a* 59/4, *karşu+muz+a* 34/6

Ek, bazı sözcüklerde düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalmıştır: *öz+ü+miz+i* 60/8; *baş+u+muz+a* 56/9, *uşağ+u+muz* 24/3

Çokluk ikinci şahıs iyelik eki (+(I)nIz, +(ü)nüz, +(ı)ñız, +(u)ñuz, +(l)nglz, +(U)ngUz): *işmağ+i+nız 63/7, iş+i+niz+dür 63/9, öğüt+ü+nüz 65/4; ayak+i+ñız 101/1, gölge+ngiz+ün 77/5, yād+i+ngız+a 32/5*

Ek, bazı sözcüklerde düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalmıştır: *günahlar+u+nguz+dan 64/2, hamu+nguz 96/3, yan+u+nguz+a 96/1*

Çokluk üçüncü şahıs iyelik eki (+IArI): *ādem+leri+ne 21/10, ‘ādet+leri 93/5, ağlamağ+ları 37/2, aқа+ları 14/5, ard+ları+na 38/1*

5. Hâl Ekleri

a. Ayrılma hâli eki (+dAn): Ayrılma hâli +dAn eki ile sağlanmıştır. Ekin /t'/li biçimleri tespit edilmemiştir: *açluğdan 83/1, ağrısı+n+dan 37/7, ağzım+dan 35/3, aқac+dan 49/1, ışık aқası+n+dan 102/9, alçaqluğ+dan 23/2, ana+dan 31/3, anglar+dan 3/3, arhası+n+dan 73/8, atlı+dan 19/9*

b. Belirtme hâli eki (+I, +n, +nI): Ek, isim tabanlarına +I, iyelik eklerinden sonra +n, zamirlere ise +nI şeklinde gelmiştir: *acığ otım 23/7, aқaları+n+ı 102/5, arılığ+ı 109/3; güc+i+n 71/2; bu+n 107/1, o+n 4/1*

c. Bulunma hâli eki (+dA): Bulunma hâli +dA eki ile karşılanmıştır. Ekin /t'/li biçimi yoktur: *acluk+da 58/2, alçaqluğ+da 31/6, alıtı+n+da 43/8*

d. Eşitlik hâli eki (+ce): Metinde ekin sadece +ce şekli belirlenmiştir: *āheste+ce āheste+ce 92/1, bile+n+ce 69/2, 76/1, gizli+n+ce 55/1*

e. İlgi hâl eki (+im, +üm (birinci şahıs zamirlerinde), +Un, +nUn): Ek, metinde düz ünlülü sözcük tabanlarına yuvarlak ünlülü gelerek dudak uyumu dışında kalmıştır: *men+im 19/6; aқam+un 89/2,6, bu+nun 102/2, dengiz+ün 38/7, dul arvad+un 13/1, gölgengiz+ün 77/5, hamusılar+un 49/5*

Ekin aynı sözcük tabanına uyumlu ve uyumsuz geldiği örnekler tespit edilmiştir: *bizim 15/5, bizüm 57/1*

f. Vasıta hâli eki (+ilen, +inen, +IA): Metinde vasıta hâli, ile edatının +n ile genişlemiş şekli olan +ilen eki, bu ekin gerileyici benzeşme yoluyla oluşmuş şekli olan +inen eki ve +IA eki ile karşılanmıştır: *hadsiz ilen 1/3, kudret-i kāmilesi ilen 1/5; hâl dili inen 1/9; arvatla 110/4, eylükle 6/4*

g. Yön gösterme eki (+erü, +har, +harı, +haru, +ra): Yön gösterme eki diğer isim hâli eklerinden farklı olarak yer-yön ve zaman ifade eden bazı sözcüklere kalıplaşmış olarak gelen hâl ekidir. Geldiği sözcük tabanı ile kalıplaşma temayülü gösteren bir ektir. Ekin metinde +erü, +har, +harı, +haru, +ra biçimleri tespit edilmiştir: *ic+erü 103/2; dış+har 55/1; dış+harı 40/4; dış+haru 104/5, dış+haru+da 12/3, dış+haru+dakini 112/1, dış+haru+dan 54/7; soñ+ra 20/4*

h.Yönelme hâli eki (+A): Yönelme hâli eki +A'dır: *âdemleri+n+e* 21/10, *adlu+y+a* 19/3, *su+y+a* 73/9

6. Aitlik eki (+ki): Aitlik eki metinde az sayıdaki sözcükte +ki biçiminde tespit edilmiştir: *dışharuda+ki+ni* 112/1, *icerüde+ki+ni* 112/1, *ireli+ki* 87/2

B. Fiil

1. İsimden Fiil Yapım Ekleri

+al-: *dar+al-dı* 62/10, *sağ+al-dı* 37/9

+Ar-: *ağ+ar-anda* 101/7, *gög+er-enleri* 21/8, *gög+er-mişlere* 21/6

+DA-: *al+da-dan* 45/3, *gürül+da-mağından* 22/5, *horul+da-r idi* 91/10, 95/4, *ışıl+da-dur idi* 112/4, *ışıl+da-tdı* 112/3, *is+te-meyelim* 12/7

+(u)h- (<+(u)k-): *yol+uğ-ur idiler* 107/3

+IA-: *acığ+la-ndı* 84/9, *ağ+la-dılar* 53/9, *baş+la-dılar* 29/5, *bağ+la-dı* 91/6, *bek+le-süngler* 56/3, *ersi+le-ndi* 62/9, *giz+le-nür idiler* 106/9

+su-: *çoh+su-ndı* 16/6

2. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

-ar-: *ap-ar-dılar* 42/6, 87/5, *ap-ar-sunglar* 34/8

-der-: *gönd-er-di* (köndger-> gönder-), 107/5, *gönd-er-ürem* 47/8

-Dür-: *al-dur-dı* 94/10, *gic-dür-ür idi* 36/6, *gö-tür-diler* 49/3, *kal-dur-asın* 71/1, *o(l)-tur-tgiñen* 23/6, *öl-dür-di* 94/10, *sın-dur-dı* 32/8

-h- (<-k-): *ya-h-unlaşdılar* 48/6

-(I)l- / -(U)l-: *as-ı-l-mış* 92/10, *boğ-u-l-dılar* 38/10, *deg-i-l-memiş* 88/10

-mA-: *aparabil-me-sün* 56/4, *bağışla-ma* 19/6, *bil-me-yesiz* 68/8

-(I)n- / -(U)n-: *acığla-n-dı* 84/9, *agla-n-dılar* 51/8, *boyu-n-mağ* 74/8

-se-: *gör-se-dürem* 46/4, *gör-se-tdi* 93/10

-(I)ş- / -(u)ş-: *ad-ı-ş-urlar* 103/6, *bula-ş-akluk* 15/4, *yir-i-ş-di* 62/6, *otur-u-ş-madı* 26/10, *sığ-ı-ş-ubdur* 11/2, *söyle-ş-mağ* 49/6, *ıtap-ş-uracağdır* 63/5

-t-: *alda-t-sun* 45/4, *arı-d-alım* 15/3,6, *beze-t-di* 112/2, *çıhar-t-dı* 95/1

-ür-: *gic-ür-ürdiler* 52/9, *göm-ür-diler* 70/6, *öç-ür-gilen* 23/7

-y-: *ko-y-dı* 74/2, *ko-y-dılar* 75/10

3. Birleşik fiiller

a. Bir isimle bir yardımcı fiilden veya fiilden oluşan birleşik fiiller: Metinde asıl yardımcı fiiller *eyle-*, *it-*, *kıl-*, *ol-* *dut-* olup *çek-*, *gör-*, *gel-*, *işle-*, *vir-* filleri de yerine göre yardımcı fiil olarak kullanılmıştır.

çek- fiili ile yapılanlar: *cefā ve ah çek-* 31/9, *darlık ve cefā ki çek-* 58/6

dut- fiili ile yapılanlar: *oruc dut-* 61/9

eyle- fiili ile yapılanlar: *alçağ eyle-* 79/7, *alçaklık eyle-* 64/2, *artık eyle-* 74/6, *bekçilik eyle-* 91/10, *bereket eyle-* 96/7, *beter eyle-* 12/7,

gel- fiili ile yapılanlar: *söze gel-* 80/11

getür- fiili ile yapılanlar: *rāst getür-* 69/2

gör- fiili ile yapılanlar: *revā gör-* 30/8

işle- fiili ile yapılanlar: *iş işle-* 81/7

it- fiili ile yapılanlar: *berk it-* 33/7, *fıkr it-* 99/9, *muhtār it-* 2/8, *münācāt it-* 50/7, *şükr it-* 110/6, *taḥammül it-* 60/4, *talān it-* 45/5, *tevbe it-* 64/2

kıl- fiili ile yapılanlar: *namāz kılmaḳda* 61/9

ol- fiili ile yapılanlar: *ümīdlü ol-* 12/4, *ğāzablu ol-* 17/10, *ürekli ol-* 33/3, *'ayān ol-* 46/4, *berṫaraf ol-* 55/3, *alçağ ol-* 58/4, *kuvvettlü ol-* 41/3

vir- fiili ile yapılanlar: *ruḫṣat vir-* 87/5

b. bir fiil ile bir yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller

bil- fiili ile yapılanlar: *su aparabil-* 56/4, *eyleyebil-* 47/2, *odasına girebil-* 102/9, *özlerine erişebil-* 40/3, *özlerini incidebil-* 44/1, *kimse oturabil-* 39/4

vir- fiili ile yapılanlar: *direlühvirgilen* 71/1

4. Şahıs Ekleri

a. İyelik kökenli şahıs ekleri: Görülen geçmiş zaman ve şart çekiminde kullanılan şahıs ekleridir. Diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi metnimizde de istek birinci teklik şahısta iyelik kökenli şahıs eki kullanılmıştır. Bu ekin bütün şahısları metinde mevcut değildir.

Teklik birinci şahıs eki (-m): *çek-dü-m* 8/2, *di-dü-m* 50/2, *görse i-di-m* 77/9, *işit-di-m* 63/3; *eyle-y-e-m* 84/3, *öldür-e-m* 46/8, *yalvar-a-m* 84/3

Teklik ikinci şahıs eki (-n): *ayrıl-du-n* 81/1, *baḫ-du-n* 70/1, *bas-du-n* 97/8, *buyur-du-n* 82/4, *gider i-di-n* 57/4, *oḫurdur i-di-n* 57/5; *eyler-se-n* 86/7

Teklik üçüncü şahıs eki (Ø): *aldur-dı* 94/10, *apar-dı* 52/6, *artık i-di* 74/6

Çokluk birinci şahıs eki (-K): *dut-du-ḳ* 45/6, *eyle-dü-k* 59/1, *yeme-dü-k* 66/8

Çokluk ikinci şahıs eki (-ngüz): *eyle-dü-ngüz* 68/6

Çokluk üçüncü şahıs eki (-IAr): *adıŝ-ur-lar 103/6, ağla-dı-lar 53/9, ağlan-dı-lar 51/8, bağır-dı-lar 102/5, bağla-mış-lar 49/4, bağ-dı-lar 17/6*

b. Zamir kökenli şahıs ekleri

Görülen geçmiş zaman, şart ve emir kipi dışındaki kiplerde kullanılan şahıs ekleridir.

Teklik birinci şahıs eki (-Am): *al-ur-am 18/2, çığ-ar-am 68/4, gid-er-em 84/2, getir-miş-em 86/8, gönder-ür-em 47/8, görse-d-ür-em 46/4, iç-er-em 90/8, işte-r-em 68/9, tök-er-em 47/9, yeyebil-men-em 86/6, ye-y-er-em 86/8*

Teklik ikinci şahıs eki (-sIn / -sun): *al-a-sın 69/3, bağ-a-sın 59/4, bil-e-sin 98/4, duğ-ar-sın 43/8, duğ-a-sın 84/6; buyur-ur-sun 24/10*

Teklik üçüncü şahıs eki (Ø): *bağ-a 60/5, yetiŝme-y-e 60/7; oğur-mış idi 80/1*

Çokluk birinci şahıs eki (-UK / -Uz): *çek-er-ük 58/7, dur-mış-uk 24/8, duğul-mış-uk 11/10; bil-ür-üz 51/2, eyle-r-üz 60/8*

Çokluk ikinci şahıs eki (-sIz): *eyle-r-siz 32/10, 67/9, eyle-y-ecağ-sız 77/3*

Çokluk üçüncü şahıs eki (-IAr): *bağla-mış-lar 49/4, eyleme-miş-ler 3/4, çığ-ubdur-lar 103/4, diy-übdür-ler 2/1, duğ-ar-lar 113/7, gid-er-ler 100/5*

5. Şekil ve zaman ekleri

a. Görülen geçmiş zaman: Metinde görülen geçmiş zaman –dI / -DU ekleri ile karşılanmıştır. Ekin, ünsüz ve düzlük-yuvarlaklık uyumu yoktur.

Teklik birinci şahıs eki (-di-m / -dU-m): *görse i-di-m 77/9, işit-di-m 63/3; çek-dü-m 8/2, di-dü-m 50/2, 77/7, kaldurmaz i-dü-m 80/9, koy-du-m 110/7*

Teklik ikinci şahıs eki (-di-n / -dU-n): *gider i-di-n 57/4, oğurdur i-di-n 57/5; ayrıl-du-n 81/1, bağ-du-n 70/1, buyur-du-n 82/4, eyle-dü-n 57/1*

Teklik üçüncü şahıs eki (-dI): *acığlan-dı 84/9, ağlar i-di 92/1, 'aklı geç-di 90/3, al-dı 98/2, apar-dı 52/6, bağla-dı 69/8, bağla-dı 91/6, bezen-di 90/1*

Çokluk birinci şahıs eki (-dU-K): *duğ-du-k 45/6, eyle-dü-k 59/1, yeme-dü-k 66/8*

Çokluk ikinci şahıs eki (-dü-ngüz): *eyle-dü-ngüz 68/6*

Çokluk üçüncü şahıs eki (-dI-IAr): *aç-dı-lar 49/2, ağla-dı-lar 59/9, ağlan-dı-lar 51/8, apar-dı-lar 87/5, bağır-dı-lar 102/5, bağ-dı-lar 17/6,*

b. Öğrenilen geçmiş zaman: Metinde –mIş, -ub ve -UbdUr / -UbdUrIAr ekleri öğrenilen geçmiş zaman çekiminde kullanılmıştır:

Teklik birinci şahıs eki (-mIş-Am): *dur-mış-am 89/7, eyle-miş-em 87/3-10, getir-miş-em 86/8, kaç-mış-am 77/2, olma-mış-am 90/9*

Teklik ikinci şahıs eki (-miş-sin): *eyle-miş-sin 78/4*

Teklik üçüncü şahıs eki (-mİş / -ub / -UbdUr): *acığlan-mış 82/10, asıl-mış 92/10, bulaş-mış 104/2, buyur-mış idi 27/4; yazıl-ub 11/1; düş-übdür 104/9, gel-übdür 7/10, uzan-ubdur 104/10, yaş-ubdur 103/9, yazıl-ubdur 110/7*

Çokluk birinci şahıs eki (-miş-uğ): *dur-mış-uğ 24/8, duşul-mış-uğ 11/10*

Çokluk ikinci şahıs eki (-miş-siz): *sürşül-miş-siz 65/3*

Çokluk üçüncü şahıs eki (-mİş-lAr / -UbdUr-lAr): *bağlamışlar 49/4, düzetmişler 9/2, olmuşlar 3/1-2-5, 83/1, 103/4, olmuşlar idi 103/1, sayılmışlar 83/2; çİğ-ubdurlar 103/4, diy-übdürler 2/1, koy-ubdurlar 2/6*

c. Geniş zaman: Metinde geniş zaman *-r, -Ar, -Ur, -mAz, -men* ekleri ile sağlanmıştır.

Teklik birinci şahıs (-Ar-Am / -men-em/ -r-em/-Ur-Am): *al-ur-am 18/2, bil-ür-em 77/2, çİğ-ar-am 68/4; işte-men-em 68/8, yeyebil-men-em 86/6*

Teklik ikinci şahıs (-Ar-sIn / -r-sIn / -Ur-sIn / -ur-sun): *duş-ar-sın 43/8, gid-er-sın 76/10, kav-ar-sın 51/5, korğ-ar-sın 67/8, vur-ar-sın 81/7; eyle-r-sın 43/8; gel-ür-sın 76/10, ol-ur-sın 85/10, buyur-ur-sun 24/10*

Teklik üçüncü şahıs (-Ar /-r /-mAz /-ur): *ağ-ar 54/7, bağ-ar 64/9, dut-ar 42/2, düş-er 12/1;; çİğ-maz 103/10, düş-mez 97/5; al-ur 64/10, buyr-ur 24/1*

Çokluk birinci şahıs (-er-ük / -r-Uz / -Ur-Uz / -ür-ük): *çek-er-ük 58/7, gör-er-ük 15/1, ic-er-ük 58/5; eyle-r-üz 60/8; öl-ür-ük 44/4, öldür-ür-ük 45/7; incidebil-men-ük 44/1*

Çokluk ikinci şahıs (-r-sız / ar-sız / -Ur-sİz): *gör-ür-siz 100/9, ol-ur-sız 32/10, vér-ür-siz 63/10*

Çokluk üçüncü şahıs (-r-lAr / Ar-lAr / -Ur-lAr / -mez-ler): *iste-r-ler 37/8, duş-ar-lar 113/7, gid-er-ler 100/5, tap-ar-lar 100/6, adış-ur-lar 103/6, bil-ür-ler 44/10, yalvar-ur-lar 23/6, bil-mez-ler 70/8, savaşabil-mez-ler 45/1*

d. Gelecek Zaman: Gelecek zaman metinde *-Acağ* eki ile karşılanmıştır. Ekin ikinci ünlüsü sonda bulunan ünsüzün kaf harfi ile yazılmasından dolayı ince sıradan sözcüklerde incelik-kalınlık uyumu dışında kalmıştır. Metinde gelecek zaman çekiminin bütün şahısları yoktur.

Teklik birinci şahıs (-ecağ-am) : *eyle-y-ecağ-am 84/2*

Teklik ikinci şahıs (-ecağ-sın): *gör-ecağ-sın 52/3, ol-acak-sın 47/6*

Teklik üçüncü şahıs (-ecağ): *duy-acak-dur 12/10, sürgün ol-acak-dur 4/4*

Çokluk ikinci şahıs (-ecağ-sız): *eyle-y-ecağ-sız 77/3*

e. Emir Çekimi

Teklik birinci şahıs (-AyIm / -AyUm): *çıtı-ayım 87/6, gid-eyim 77/7, vir-eyim 83/10, apar-ayum 84/6, getir-eyüm 84/5, n'eyley-eyüm 86/10*

Teklik ikinci şahıs (-Ø / -gilen / -giñen): *bil! 32/10, eyle! 92/4, korhıma! 80/5; bağ-gilen 69/10, bil-gilen 97/10, buyur-gilen 25/2, dur-gilen 91/10, dut-gilen 88/7, korhıma-gilen 47/2; oğurt-giñen 23/6-7*

Ekin -GInAn biçimine Doğu Anadolu Bölgesinde, Irak Türkmen ağızlarında, Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerinde de rastlanır (Argunşah, 2011, 51).

Teklik üçüncü şahıs (-sin / -sUn): *eyleme-sin 43/10; aldat-sun 45/4, aparabilme-sün 56/4, apar-sun 39/1, bağ-sun 68/7, çıtı-sun 87/7*

Çokluk birinci şahıs (-Allm): *arıl-alım 15/3-6, diril-elim 24/1, döndürme-y-elim 12/1, dut-alım 10/5, düş-elim 31/2*

Çokluk ikinci şahıs (-(I)nIz / -(I)ngIz / -(U)ngUz / -(U)nUz): *çağır-ı-nız 84/7, iste-niz 64/4, aç-ı-ngız 93/9, bil-i-ngiz 66/7, sına-ngız 68/1; as-u-nguz 99/6, koy-u-nguz 87/7, tükül-ü-ngüz 100/2; dut-u-nuz 30/1, ol-u-nuz 32/1,2*

Çokluk üçüncü şahıs (-sUnIAr / -sUngIAr): *çıtı-sunlar 35/9, duy-sunlar 73/4, ol-sunlar 76/3; apar-sunglar 86/2, bas-sunglar 70/4, bezeğ-süngler 14/9, çağır-sunglar 100/4, çek-süngler 86/4, çıtı-sunglar 40/5*

f. İstek Çekimi: İstek çekimi metinde -A eki ile karşılanmıştır. Çekiminin bütün şahısları yoktur.

Teklik birinci şahıs (-A-m): *eyle-y-e-m 84/3, yalvar-a-m 84/3*

Teklik ikinci şahıs (-A-sIn): *al-a-sın 69/3, bağ-a-sın 59/4, bil-e-sin 98/4*

Çokluk ikinci şahıs (-e-siz): *bilme-y-e-siz 68/8, eyle-y-e-siz 68/10*

Çokluk üçüncü şahıs (-e-ler): *bil-e-ler 46/7, yeng-e-ler 45/2*

g. Şart Çekimi: Şart çekiminin eki -sA'dır. Metinde şart çekiminin bütün şahısları yoktur.

Teklik ikinci şahıs (-sA-n): *inan-ur-sa-n 81/3, kulağ asar-sa-n 81/3*

Teklik üçüncü şahıs (-se): *dile-se 60/2*

h. Gereklilik Çekimi: Gereklilik çekimi -melü / -mağ gerek / -e-sin gerek ekleri ile karşılanmıştır. Metinde gereklilik çekiminin bütün şahısları yoktur.

Teklik ikinci şahıs (-e-sin gerek): *yeng-e-sin gerek 55/8*

Teklik üçüncü şahıs (-mağ gerek): *muğāşara eyle-mağ gerek 13/4*

Çokluk üçüncü şahıs (-melü idiler): *içmemelü idiler 39/6*

6. i- fiili: Eski Türkçede ana yardımcı fiil olan er- fiili Batı Türkçesine geçerken /r/ ünsüzünü düşürmüş, /e-/i/ değişmesiyle de i- şekline dönüşmüştür. i- fiilinin şimdiki zaman, görülen geçmiş, öğrenilen geçmiş zaman ve şart olmak üzere dört kipi vardır. i- fiilinin şimdiki zamanı, geniş zaman çekiminin ekleşmesinden meydana gelmiştir. i- fiili geniş zaman çekiminde isim unsuru ile şahıs zamirleri arasında erimiş, 1. ve 2. şahıs çekiminde şahıs zamirlerinin ekleşmesiyle oluşan şahıs ekleri bildirme eki niteliği kazanmıştır. Bildirme eklerinin 3. şahısları ise tur- fiilinin geniş zaman çekiminin ekleşmesinden meydana gelmiştir (Ergin, 2003, s. 316).

a. Bildirme ekleri

Geniş zaman (bildirme ekleri): Metinde geniş zaman ifade eden bildirme eklerinin bütün şahısları mevcuttur.

Teklik birinci şahıs (+ım / +Am): *kızı+y+am 77/1, kim+em 89/6, mürzā+y+am 80/5, mollā+y+am 80/6; karavaş+ım 89/7*

Teklik ikinci şahıs (+sIn): *Allāh+sın 59/2, arvaş+sın 67/8, büyük+sin 82/1, mübarek+sin 97/1, rahmlu+sın 59/2, sen+sin 109/1,2, yağış+sın 59/2*

Teklik üçüncü şahıs (+dUr): *arhası+dur 50/2, aşlından+dur 7/9, 'ayıb+dur 88/9, az+dur 66/9, bizüm ilen+dür 93/9, böyle+dür 43/6, bu+dur 2/4*

Birinci çokluk şahıs (+ük / +uḥ): *'āciz+ük 11/9, lāyık+uḥ 66/8*

İkinci çokluk şahıs (+siz): *kāhinler+siz 65/2, siz kim+siz 63/6*

Üçüncü çokluk şahıs (+dUrIAr): *dağda+durlar 34/2, hangisi+dürler 34/4, hörmetsiz+dürler 31/5*

b. i- fiilinin görülen geçmiş zaman çekimi: *artuḡ idi 74/6, devletlü idi 62/2, güzel idi 62/1, ne iş idi 56/9, sansız idi 38/9, zādsız idi 88/2-3, igid idiler 107/6, sarhoş idiler 91/7*

c. Fiillerin Birleşik Çekimi

Hikāye tarzı: Metinde geniş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipinin hikāye çekimi vardır: *ağlar idi 92/1, erişebilmez idi 40/3, iver idi 98/7, eyler idi 87/10, gıcdürür idi 36/6, gider idi 87/9, ḥoruldar idi 91/10, ıştur idi 112/4, ışıldar idi 111/10, oḡurdur idin 57/5; eylemiş idiler 111/2, görse idim 77/9; görse-idim 77/9*

Şart tarzı: Metinde geniş zaman çekiminin şart çekimi vardır: *eyle-r-se-n 86/7, ist-er-se-n 55/7, kulaḡ as-ar-sa-n 35/2*

7. Sıfat-Fiil Ekleri

-An / -ang: *göger-en+leri 21/8, kulaḡ as-ang+lar ve işid-en-lere 13/7*

-eçak: *eyle-y-eçak+ım 68/1*

-er: *yeť-er-dür* 68/10

-melü: *iç-melü ol-* 39/7

-mİş: *bezen-miş ve düzün-miş öz erleri* 14/4, *bil-miş+lukından* 85/2

8. Zarf-Fiil Ekleri

-A: *ağla-y-a ağla-y-a* 104/3, *apar-a-bilmesün* 56/4, *bağır-a bağır-a* 102/1,

-AndA: *ağar-anda* 101/7, *dön-ende* 87/10, 95/8, *giç-ende* 20/3, *gid-ende* 95/8

-ı: *dahı* 12/5,8,10

-u: *direl-ü-virgilen* 71/1

-Ub: *der-üb* 6/5, *düş-üb* 40/6, *eyle-y-üb* 113/3, *ol-ub* 107/7, *öp-üb* 6/6

Sonuç

İran tarih boyunca çeşitli din ve kültürlere sahip medeniyetlere beşiklik yapmıştır. Geçmişten günümüze başta Azeri Türkleri olmak üzere Türkmen, Kaşkay, Halaç gibi birçok Türk boyu bu coğrafyada ikamet etmektedir. Türk boylarının buraya XI. yüzyıldan itibaren başlayan göçleri, özellikle XVI. yüzyılda Safevî devleti döneminde artmıştır. Safevîler döneminde devletin başkenti İsfahan olmuştur. İsfahan sadece başkent değil aynı zamanda önemli bir kültür merkezidir. Başta Şii İslamı olmak üzere Yahudilik ve Hristiyanlık gibi çeşitli inançlara mensup unsurları içinde barındırmıştır.

Hristiyanlıkta Katolik kilisesine bağlı olarak kurulan ve Fransisken tarikatının bir kolu olan Kapusen rahiplerinin İsfahan'da görülmeye başlaması 1628 yılına rastlar. Bunların ilk temsilcileri Peder Gabriel ile Peder Pacifique'dir. Misyonerlik amacıyla bölgeye gelen bu rahiplerin sözlük ve eser yazacak kadar iyi düzeyde Farsça ve Türkçe bildikleri anlaşılmaktadır.

Üzerinde çalıştığımız ve Hristiyanlığın apokrif kitapları içinde yer alan *Dâstân-ı Cudit: Dul Arvad* adlı eser Parisli Peder Gabriel tarafından 1634 yılında Farsça ve Türkçe olmak üzere iki dile tercüme edilmiştir. Eserin iki dile tercüme edilmiş olması hedef kitlenin sadece Türkler olmadığını göstermektedir.

Eserin Türkçe yüzü Azerbaycan Türkçesinin dil özelliklerini taşımaktadır. XV. yüzyıldan sonra Azerbaycan ve İran sahasında gelişme gösteren Oğuz Türkçesinin Azerbaycan kolunu teşkil eden Azerbaycan Türkçesinin fonetik, morfolojik gelişimi ve değişimi ile söz varlığını yansıtmaları bakımından eser, önemli dil malzemelerine sahiptir. Eser söz varlığı bakımından zengin olup sade bir Türkçe ile yazılmıştır. Aynı dönemde Osmanlı sahasında konuşulan Oğuz Türkçesinden farklı olan fonetik ve morfolojik özellikleri göstermesi

bakımından önemlidir. Eserin belli başlı dikkati çeken dil özellikleri şunlardır:

1. Metinde en dikkat çekici imla hususiyetlerinden birisi ince ünlülü Türkçe sözcük tabanlarında (ت) /t/ ile yazılması beklenen sözcüklerin gerek sözcük başında gerekse sözcük içinde (ط) /t/ ile yazılmış olmasıdır. Bu yazımla ilgili iki yorumda bulunmak mümkündür: Birincisi kalın sıradan bir işaretleyici olarak (ط) /t/ sesinin metinde tespit edilen örneklerden hareketle bir ses değerinin olmadığıdır. İkincisi müellifin Arap imla geleneğinin tesirinde kalarak Türkçe imlaya tam hâkim olmadığıdır. Çünkü metinde bazı sözcük tabanlarının hem (ت) /t/ hem de (ط) /t/'lı olmak üzere ikili yazımları vardır: *görsetdi* 93/10 / *görsetmak* 5/1; *örter idi* 20/2, *segirdiler* 107/1, *sürtdiler* 30/4, *sürte sürte* 50/5-6, 53/10,10, *sürtülmüşsüz* 65/3, *yeterdür ki* 68/10, *yetişdi* 37/2 / *yetişdürdiler* 22/10; *yetürdi* 97/2 / *yetürürler* 23/4; *üşinde* 104/10 / *üstine* 104/6 gibi. Sözcük başlarında; *telesimek* 38/1, *teprenmak* 103/10, *tilesünler* 49/8, *tişremağı* 22/2, *töküldi* 40/9, *tükendi* 52/8, *tükedi* 50/4 gibi.

2. -mak (fiilden isim yapım eki), -mak gerek (gereklilik eki), -eçağ (sıfat-fiil eki), -Acağ (gelecek zaman eki) eklerinin kalınlık-incelik uyumuna uymadığı görülmüştür: *bezen-mak* 14/3, *ye-mağ+dan* 52/8, *tişre-mak* 21/9; *muhâşara eyle-mak gerek* 13/4; *eyle-y-eçağ-ım* 68/1, *dönme-y-eçağ-dur* 94/3

3. -dUr- (Ettirgenlik eki), +dUr / +dUrAr (teklik-çokluk üçüncü şahıs bildirme eki), +IU (isimden isim yapım eki), +IUK (isimden isim yapım eki), -sUn / -sUnAr / -sUngAr (emir teklik-çokluk üçüncü şahıs eki), -Ub (zarf-fiil eki): -Ur- (Ettirgenlik eki), -uğ / -ük (çokluk birinci şahıs bildirme eki), -ük (çokluk birinci şahıs eki), -Ur geniş zaman eki, -Ub / -UbdUr / -UbdUrAr (teklik-çokluk üçüncü şahıs öğrenilen geçmiş zaman eki), +Un / +nUn (ilgi hâli eki), -melü (sıfat-fiil eki), -melü (gereklilik kipi), -Uz (çokluk birinci şahıs eki) ekleri düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında birkaç örnek dışında hep yuvarlak ünlülü kullanılmıştır: *al-dur-du* 94/10; *arhâsı+dur* 50/2; *ad+lu* 60/10, *beçilük* 91/10; *giç-ür-süngler* 83/5; *lâyık-uğ* 66/8, *çeker-ük* 58/7; *al-ur* 64/10; *âlem-ün ârâsteluğı* 2/3, *cehennemdür düşmiş-dür* 3/8; *içmelü ol-39/7*; *içmemelü idiler* 39/7; *bilür-üz* 51/2 gibi.

4. +I, +sI (üçüncü şahıs iyelik eki), +I (belirtme hâli eki), -mİş (öğrenilen geçmiş zaman eki), -mİş (sıfat-fiil eki), -gilen (emir teklik ikinci şahıs eki), -giñen (emir teklik ikinci şahıs eki), dI / -dIIAr (teklik-çokluk üçüncü şahıs görülen geçmiş zaman eki), -sIz (çokluk ikinci şahıs eki): +sIn (teklik ikinci şahıs bildirme eki) ekleri düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalarak hep düzdar ünlülü kullanılmıştır: *öñ+i+nde* 78/7; *olmuşlar* 3/1; *bil-miş-luğundan* 85/2; *ol-gilen* 90/5; *oğurt-giñen* 23/7; *sancıl-du* 79/5; *bilmeye-siz* 68/8; *büyük+sin* 82/1 gibi.

5. Sözcüğü oluşturan seslerin yer değiştirmesi hadisesi örneklerine hem alıntı hem de Türkçe sözcüklerde rastlanır: *yuhu* “uyku” 102/9, *tobra* “torba” 93/5, *arvad* <Ar. ‘avret “avrat” 16/1, *partal*<*paltar* “giysi” 74/3, *görsetdi* “gösterdi” 93/10, *ireliki* “önceki” 87/2, *irelürki* “önceki” 72/10

6. Azerbaycan Türkçesinde ilk hecesinde dar ünlü bulunduran kimi sözcüklerin başındaki /y/ ünsüzü düşmüştür. Bu düşme olayını /y/ ünsüzünün yarı ünlü ve akıcı bir ünsüz olmasıyla açıklamak mümkündür: *il* “yıl” 60/10, *igid* “yiğit” 107/6, *igirmi* “yiğirmi” 56/5, *ilan* “Sinsi ve hain” 66/7, *üzini* “yüzünü” 20/2, *ürekli* “yürekli” 97/7, *uca* “yüce” 111/9, *ucaluk* “yücelik” 11/4. *yüz igirmi min yüz yiğirmi bin*” 19/8. Metinde *ürek* sözcüğü 35 yerde /y/’siz, bir yerde /y/’li kullanılmıştır: *ürek* “yürek” 31/7-8, *yüreginde* 78/8

7. /k/ > /h/, /k/ > /h/, k > h değişmesi sözcük başında, içinde ve sonunda görülen bir ses olayı olup Osmanlı Türkçesi bu değişimde k tarafında iken, Azerbaycan Türkçesi daha çok /h/ tarafını tercih etmiştir. k > /h/ değişimi metinde daha ziyade soru ifade eden sözcüklerde görülür. /k/ > /h/, /k/ > /h/, k > h değişmesine örnekler: *çoh* “çok” 2/1, *çohluk* “fazlalık” 70/8, *çohsundi* “çok görmek” 16/6, *yihansun* “yıkansın” 87/9, *yağunlaşdı* “yakınlaştı” 103/10, *yağdı* “yaktı” 28/10, *yağışur* “yakışır” 70/10, *oh* “ok” 79/3, *kırh* “kırk” 36/1, *ayağa kalhıdı* “ayağa kalktı” 60/1, *hatun* “kadın” 62/9, *yoğdur* 1/8, *çıhart-* 95/1, *dahı* 11/3, *dahı* 29/9; *hamu* “tamamı” 96/3, *handa* “nereye” 76/10, *handan* “nereden” 76/10, *hanı* “nerede, hani” 59/9, *hansı* “hangi” 34/4, *hamı* “bütün” 111/10, *haçan* “ne zaman” 84/4

8. Bazı eklerin bünyesinde yer alan /n/ sesinin ك ile; /ñ/ sesinin de ن, ك veya ك harfleriyle gösterilmesi dikkati çekmektedir. Bu durum Peder Gabriel’in eseri aslından tercüme ederken mümkün olduğunca hedef kitlenin ağız özelliklerini yansıtmaya çalıştığını düşündürmektedir: Emir teklik-çokluk üçüncü şahıs eki (-sUnlAr / -sUnglAr); çokluk ikinci şahıs iyelik eki (+(I)nIz, +(ü)nüz, +(ı)ñız, +(u)ñuz, +(I)ngIz, +(U)ngUz); teklik ikinci şahıs iyelik eki (+(I)n, +(U)n, +(ı)ng, +(u)ng; çokluk ikinci şahıs -(I)nIz / -(I)ngIz / -(U)ngUz / -(U)nUz) bunlardan bazılarıdır.

9. Eser yazıldığı sahanın söz varlığını ortaya koyması bakımından da önemlidir. Özellikle halkın dil zevkini, hayat anlayışını gösteren deyimler bakımından oldukça zengin malzemeler sunmaktadır: *ağzundan düşme-* “her zaman sözünü etmek, söylemek”, *‘aklı başına gel-* “ayılmak, kendine gelmek”, *and iç-* “yemin etmek, ant içmek”, *ardına gir-* “peşine düşmek”, *ayağa dur-* “ayağa kalkmak”, *eline ve ayağına düş-* “çok yalvarmak”, *az göz ilen bah-* “küçümseyerek bakmak”, *başına kül tök-* “matem tutmak”, *başum üstüne* “emredersiniz”, *başumuza gel-* “beklenmedik bir olay veya durumla karşılaşmak”, *bir ağız* “bir ağızdan, hep birlikte, beraberce, hep birden”, - “çok yalvarmak”, *eli altında ol-* “hükmü altında bulunmak”, *eliün altında du-* “hükmü altında tutmak”, *eline düş-* “idaresine girmek”, *ere git-* “evlenmek”,

ğavğa kalh- “kavga çıkmak”, *gözüm düş-* “gözü takılmak”, *pāk etekluk* “namuslu, iffetli”, *söze gel-* “konuşmaya başlamak”, *üregi daral-* “sıkılmak, bunalmak, içi daralmak”, *üstine git-* “birinin üzerine hücum etmek”, *yağasını yırt-* “ölen kişinin ardından yas tutan kişinin kendi yakasını yırtmak”, *yüz döndür-* “ilişkinini kesip ilgilenmemek, yüz çevirmek”, *yüzlerinin suyu tökül-* “haysiyetlerini kaybetmek”

Azerbaycan Türkçesinin fonetik, morfolojik ve söz varlığı açısından tarihsel gelişimi/değişimi hakkında önemli malzemeler sunan eserin, metni-dil özellikleri-söz varlığı baskı aşamasında olan kitabımızda daha detaylıca ortaya konulmuştur.

Kaynakça

- Abik, A. D. (2011). Kutadgu Bilig’in Mısır nüshasında iki yazım özelliği. *Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig Bildirileri* (25-29), Ankara: TDK Yay.
- Algar, H. (2000). İran kültür ve medeniyet. TDV *İslam Ansiklopedisi* (C. 22, s. 409-413), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Argunşah, M. (2011). Karahanlı Türkçesindeki emir ekleri üzerine. *Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig Bildirileri* (45-59), Ankara: TDK Yay.
- Argunşah, M. (2008). Irak Türkmen Türkçesindeki 2. teklik kişi emir eki -GınAn üzerine. *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı (20-25 Ekim 2008)*, Ankara.
- Argunşah, M.- Sağol Yükksekaya, G. (2013). *Karahanlıca, Harezmce-Kıpçakça dersleri*. İstanbul: Kesit Yay.
- Blocket, E. (1932). *Bibliothèque Nationale catalogue des manuscrits Turcs*. Paris Bibliothèque Nationale 58, Rue de Richelieu
- Can, B. (2017). 17. yüzyıl’da yazılmış bir apokrif kitap Peder Gabriel’in Dâstân-ı Cudit-i Dul Arvad’ı. *XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildiriler Kitabı İhsan Doğrmacı’ya Armağan (234-242)*, Bükreş-Romanya: Meteksan Matbaacılık
- Charlesworth, J. H. (2003). Eski Ahit’in apokrif kitapları. (çev. Muhammet Tarakçı), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 12/2, 385-411.
- Doğan, T. (2020). *Urmiye ağızı ses ve biçim bilgisi (Güney Azerbaycan)*. Ankara: TDK Yay.
- Doğan, T. (2020A). *Tilimhan divanı*. Ankara: Akçağ Yay.
- Durak, N. (2014). Avram Galanti: Türkiye’de ilk Katolik Kapusin manastırları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3/3, 136-142.
- Eren, H. (1953). Türk dillerinde metathese. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*. Ankara: TDK Yay., 161-180.
- Ergin, M. (2003). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım.
- Ergin, M. (1971). *Azeri Türkçesi*. İstanbul: Edebiyat Fak. Yay.
- Gergin, H. (2021). *Yeni Ahit apokrif metinlerinde İsa’nın hayatı ve tebliği (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Ankara.
- Hacıeminoğlu, N. (1984). *Türk dilinde edatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- Hacızade, N. (2003). Azerbaycan Türkçesinde “göz” kelimesi ile kurulmuş deyimlerin anlam özellikleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (13), 87-103
- Harman, Ö. F. (1992). Buhtunnasr. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 6, s. 381), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kanar, M. (2011). *Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yay.
- Karakuş, E. M. (2021). *Apokrif ve kononik metinler bağlamında Hristiyanlıkta kutsal metin anlayışı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Kartallıoğlu, Y.-Yıldırım, H. (2007). “Azerbaycan Türkçesi”. *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara: Akçağ Yay.
- Rezaei M. (2018). Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi arasında bulunan fonetik farklılıklar. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi*, 2/2, 59-75.
- Richard, F. (1990). *Capuchins in Persia, Encyclopaedia Iranica*. IV/7, 786-788
- Tekin, T. (1995). *Türk dillerinde birincil uzun ünlüler*. Türk Dilleri Araştırmaları 13, Ankara
- Ulusoy, E. (2019). *Hristiyanlıkta apokrif kavramı ve Yeni Ahit'in apokrifleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Ankara.
- Yazıcı, T.-Öztürk, M. (2000). İran/Dil ve Edebiyat. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 22, s. 413-416), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

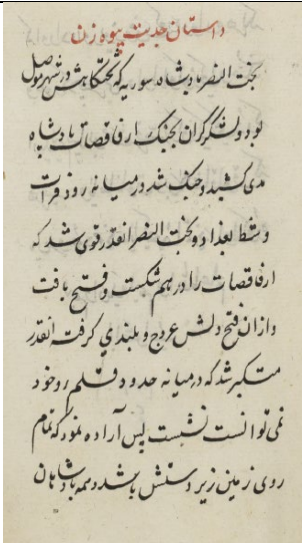
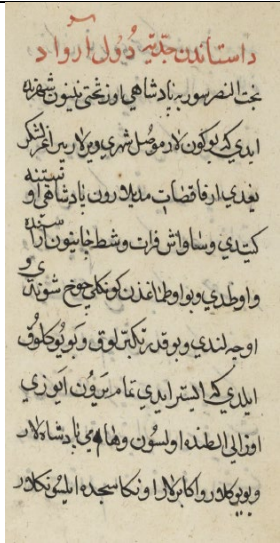
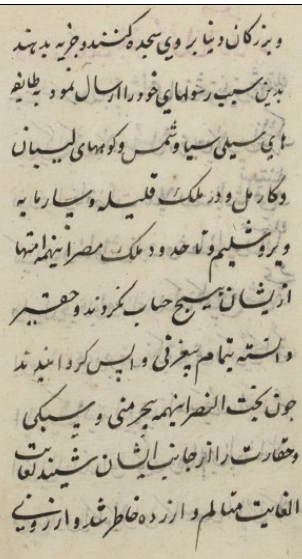
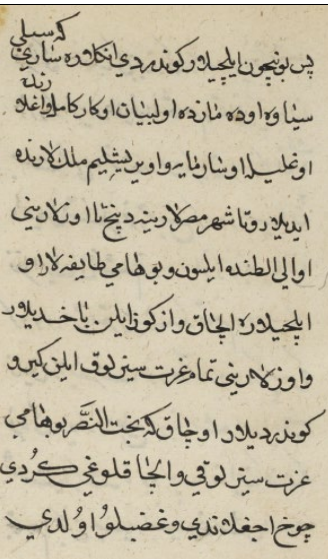
<https://www.iranicaonline.org/articles/capuchins-in-persia> (erişim tarihi: 25.03.2023)
<https://tr.wikipedia.org/wiki/Kapusenler> (erişim tarihi: 25.03.2023)
<http://www.otukensozluk.com/> (son erişim tarihi: 25.03.2023)

Transkripsiyonlu Metin Örnekleri

[16] (1) Dāstān-ı Cudīt: Dul Arvad

(2) Buhtu'n-naşr Sūriye padişahı, öz tahtı Nīnūn şehrinde (3) idi ki bugünler Mūşul şehri dirler. Bir ağır leşker (4) yığdı, Arfaḫşāt Medīlerūn pādīşāhı üstine (5) gitdi. Ve savaş Fīrāt ve Şaṭ çayınun arasında [oldı]. (6) Ve ütdi ve bu ütmağından göngli çohşundi ve (7) uçalandı. Ve bu kadar tekebbürlük ve büyüklük (8) eyledi ki ister idi tamām yerūn yüzi (9) öz eli altında olsun ve hamı pādīşāhlar (10) ve büyükler ve ekābirler onga secde eylesünger. [17] (1) Pes bunçun ilçiler gönderdi anglara sarı ki Sīlī(2)siyā ve Dīmaşḫ ve Libyān ve Kārḫāmel dağlarında (3) ve Ġalīle ve Sārmāye ve Yerūşalīm mülklerinde (4) idiler ve tā şehr-i Mısırlarına deyinc tā özlerini (5) öz eli altında eylesün. Ve bu hamı tāyifeler o (6) ilçilere alçaḫ ve az göz ilen baḫdılar (7) ve özlerini tamām 'izzetsizlük ilen girü (8) gönderdiler. O çaḫ ki Buhtu'n-naşr bu hamı (9) 'izzetsizlükü ve alçaḫluğı gördi, (10) çoh acığlandı ve ğazablu oldı [18] (1) ve öz güci ve tahtı üstine and içdi ki bu (2) hamı kavimlerūn ḫayfı aluram. Onçun hamı (3) öz büyüklerini ve ḫanlarını yığdı ve öz (4) acığın olara 'ayān eyledi ve bildirdi (5) ve ister idi ki tamām yirüzinūn pādīşāhı (6) olsun ve her kim ki özine tābi' olmaz idi (7) kılıc güci inen onı öldürsün ve nā(8)būd eylesün. Ve öz sözlere ḫāzīr(9)lara bu kadar ḫoş geldi ve (10) yaḫşı göründi ki hamısları [19] (1) kabūl eylediler ve çoh āferīn söylediler. Andan (2) songra Buhtu'n-naşr öz cānşīnine Olofernes (3) adluya buyurdi ki bir büyük ve ağır (4) 'asker yığgilen ve o kavimlerūn üstine (5) gitgilen ve ḫayfımı algilen ve hīc kimise (6) bağışlama, tā mana tābi' ve benim emrimde olmasun. (7) Pes Olofernes bir büyük 'asker kaldırdı (8) ki yüz igirmi min ayağdan ve o(9)n iki min atlıdan sansız yere (10) [a]tlar inen [20] (1) ve büyük leşker ilen yola düşdi. Ve bu kadar yaraḫı (2) var idi ki çekerzekke kimi yerūn üzini örter idi. (3) Ve giçende Āsīrīlerūn mülkine girdi ve ütdi (4) ve andan songra ki o mülki talan eyledi ve tamām (5) mālı ve emvālī öz taşarrufına getürdi ve (6) çoh kimseni yesīr eyledi ve Fīrāt (7) çayını giçdi ve Mīsopotāmyā'ya geldi ve (8) yıldırım ve ra'd kimi giçdi ve kāyim ve berk şehirleri (9) ve güclü ḫal'alari nice nice yeryüzi ilen yeksān eyledi (10) ve Mādyān kavminūn oğul ve uşaklarını esīr eyledi (11) ve sansız ḫazīnelere öz [21] (1) taşarrufına getürdi. Ve onglar ki Buhtu'n-naşr ḫükmine (2) gelmez idi, kılıc ilen öldürdi ve oradan gitdi (3) yanlarına biçin çaḫında. Ve bu kadar (4) zālīmlük ve yağılık eyledi ki tamām yerūn güzel(5)luğın ve yaḫşılığın gösterdi ve pozdı ve ot saldı ve yandırdı (6) hamı ekilmişlere ve gögermişlere ve bişenlere. Bile ki buğda ve arpa (7) ve ağaçları ve taḫılları ve meyveleri ve yemiş ağaçları ve uca (8) çınarları ve alçaḫ gögerenleri hamısını pozdı ve ḫarāb (9) eyledi ve yandırdı ve ḫorḫu ve tişremaḫ saldı (10) tamām yerūn ādemlerine. Bile o zālīmūn āvāzesi [22] (1) ve 'askerinūn ve yaraḫlarınınun [āvāzesi] 'āleme yayıldı ki onun (2) ḫorḫusu ve tişremağı tamām yerūn üzünü duşdı. (3) Ve hamı kimseler māt ve hem ḫorḫulu oldılar Ve ḫorḫu (4) olarun göngüllerine düşdi.

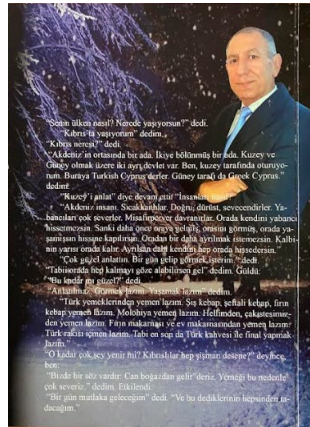
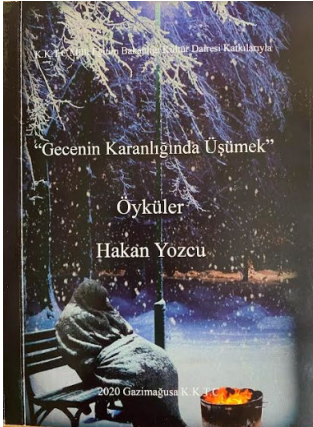
Tıpkıbasım Örnekleri

داستان جدیت پوزن بخت نصر بود بادشاهی و زنجی نینوش شهره ایدیکه بگویند لادری و شریعی لاریه لشکر نغدی ارفاقصبات مایک رون بادشاهی او کیدی و سلاواش فزات و شط جانونان را و او طری و بو او طاعت کنک کجای شونان او به لندی و بو قند بکله لوق و بو یوکون ایلدی که ایتر ایدی تمام سیرت ایزری اوزلی الطنه اولسون و لها همی باجسار و بو یوکون و کابول او کاسجده ایلدی کلار	داستانان جلیت دوی ارواد بخت نصر بود بادشاهی و زنجی نینوش شهره ایدیکه بگویند لادری و شریعی لاریه لشکر نغدی ارفاقصبات مایک رون بادشاهی او کیدی و سلاواش فزات و شط جانونان را و او طری و بو او طاعت کنک کجای شونان او به لندی و بو قند بکله لوق و بو یوکون ایلدی که ایتر ایدی تمام سیرت ایزری اوزلی الطنه اولسون و لها همی باجسار و بو یوکون و کابول او کاسجده ایلدی کلار
و بزگان دینا روی سجده کنند و خیره بدهند بدین سبب رسولهایی خود را ارسال نمود بطایفه ای سیسیسی سیاه و شمس و کوههای لیسان و کارمل و در ملک قنبد و سیارما به و بروشیم و لا حد و در ملک مصر اینهمه از ایشان تیغ حساب کردند و حصیر دانسته تمام پیرنی و افسس کرد اینده چون بخت نصر اینهمه پیرنی و سیسکی و حضرت از از جانب ایشان شدند لغت العاقبت تمامم و از ده خاطر شد و از روی	چین بو پنجهن الجیلا و کونده دی کلار و ساری سینا و او ده مانده اولیان او کار کاسل و اغل او غلیلا و ساریا و اویریشلم ملکانده ایدیلان و قاشهر مصلار بند خجنا و کلانی او ای الطنه ایلون و بوهای طایفه لاری الجیلا و الجان و از کولایلر ناخدیلا و و او لاری تمام عزت سیر لوق ایلن کیر کونده دیلا و الجان که بخت نصر بوهای عزت سیر لوقی و الجا قلوخی کردی چوخ اجغاک ندی و غصبلو اولدی

GEÇENİN KARANLIĞINDA ÜŞÜMEK – ÖYKÜLER
(KİTAP TANITIMI)

Aslı UYSAL*

Yozcu, Hakan (2020). “Gecenin Karanlığında ÜşümeK” – Öyküler, (K.K.T.C Millî Eğitim Bakanlığının Katkılarıyla), Gazimağusa: Keleş Matbaası.

Hakan Yozcu Kimdir?

Hakan Yozcu, 1964'te Osmaniye'nin Kadirli ilçesinde dünyaya geldi. İlkokul hayatına burada başlayan Yozcu, 1976'da ailesinin Kıbrıs Adası'na göçmen olarak gitmesiyle buraya yerleşti. Ada'daki Güvercinlik İlkokulu'nda eğitimini tamamladı. 1983'te Gazimağusa Namık Kemal Lisesi'nden mezun oldu. 1984'te başladığı Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 1988'de mezun oldu.

1990'da askerliğini tamamladıktan sonra ilk görev yeri olan Mehmetçik Ortaokulunda iki yıl Türkçe öğretmenliği yaptı. Sonrasında sırasıyla Özgürlük Ortaokulu, Maarif Koleji, Canbulat Lisesi ve Namık Kemal Lisesi'nde görev yaptı.

* Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ankara/TÜRKİYE, asli.uyisal@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7866-5526.

Yazar öğretmenlik görevinden başka çeşitli kurumlarda yöneticilik ve başkanlık görevlerini de yerine getirdi.

Yozcu daha lise döneminden itibaren sanatla ilgilenmeye başladı. Lisede okulun tiyatro kulübünde yer aldı ve oyunlarda başrol oyuncusu oldu. Tiyatroya olan bu ilgisini üniversite süresince de devam ettirerek oyunculuk ve yönetmenlik yaptı. Öğretmen olarak atandıktan sonra okulunda tiyatro kolunda görevli öğretmen olarak çalıştı. Kendisinin yazıp yönettiği “Sevgili Amcam” oyunu ile Millî Eğitim Bakanlığı’nın düzenlediği Okullar Arası Tiyatro Yarışması’nda birincilik kazandı. Yine kendisinin yazıp yönettiği “Folklorcunun Bir Günü” adlı oyunu ile 2.Tiyatro Şöleni’nde derece aldı.

Yozcu’nun “Güzel Bir Dünya”, “Mesele Başka” ve tanıtımını yapacağımız “Gecenin Karanlığında Üşümek” olmak üzere üç öykü kitabı bulunmaktadır. Öykü kitaplarından başka yazarın basılmamış olan “Rum Mezalimi”, “Baba-Oğul”, “Folklorcunun Bir Günü”, “Sevgili Amcam”, “Ormanda”, “Emanet”, Sevgisiz Sevgi” ve “Acil Servis Mağusa” gibi tiyatro eserleri de bulunmaktadır.

Yazar “Emanet” adlı öyküsü ile üçüncülük ödülü ve “Son Dua” adlı öyküsü ile ikincilik ödülü kazandı. “Karanlık İşler” adlı oyunu ile de en iyi yönetmen ödülünü aldı.

Farklı dergi ve gazetelerde yazıları ve öyküleri yayımlanan yazar yine çeşitli gazetelerde köşe yazarlığı yaptı. Hâlâ yazmaya devam eden yazarın internet sitelerinde de çeşitli yazıları bulunmaktadır.

“Gecenin Karanlığında Üşümek” Adlı Öykü Kitabına Dair

Yozcu’nun “Gecenin Karanlığında Üşümek” adlı öykü kitabı bir ön söz otuz beş öykü ve sonunda da kitap yazarının tanıtıldığı bölüm olmak üzere otuz yedi bölümden oluşmaktadır. Kitap üç yüz bir sayfadır.

Kitabın ön sözü sekiz sayfadan oluşmaktadır. Ön sözde ilk olarak öykü türünün tarihi gelişimi ve Türk hikâyeciliğinin gelişimi hakkında bilgi verilmiştir. Özellikle Türk edebiyatında Tanzimat Dönemi ve Millî Edebiyat Dönemi ve günümüz edebiyatında hikâyenin yeri ve örnekleri üzerinde durulmuştur.

Ön sözde öykücülüğün gelişiminden sonra öykü türünün okurun okuma alışkanlığındaki etkisinden söz edilmiştir. Yazar burada öykülerin kısa ve anlaşılır olmasından dolayı diğer türlere oranla daha çok tercih edildiğini, bu nedenle de öykü türüne yöneldiğini belirtmektedir.

Yazarın ön sözde dile getirdiği bir diğer konu öyküleri ile çeşitli yarışmalara katıldığı ve ödüller aldığıdır.

Yazar ön sözde öykülerini çevresindeki kişilerden esinlenerek oluşturduğunu gördüğü, konuştuğu, tanıştığı her bir kişinin ona ayrı bir ilham

verdiğini ve onları kaleme almanın kendisi için büyük bir gurur olduğunu ifade etmektedir. Yazarın “*İnsan bakmasını bildikten sonra mutlaka görüyor. Görünce de birçok şeye tanık oluyor. İşte bu tanıklık sonucu okuduğunuz bu öykülerim hayat buldu.*” sözü her şeyi anlatmaktadır.

Yazarın üçüncü öykü kitabı olan bu kitap yaklaşık on yıllık bir sürecin ürünüdür. Yazar bu süreçte gördüğü, tanık olduğu her şeyi öykülerine aktarmıştır.

Yazar ayrıca ön sözde kitabının adının neden “Gecenin Karanlığında Üşümek” olduğunu da açıklamaktadır. Bu ismin kendisine çok ilgi çekici geldiğini aynı zamanda gece ve karanlık sözcüklerinin her zaman insana ürperti verdiği için okurun da ilgisini çekeceğini düşündüğünü ifade etmektedir.

Yazar ön sözün sonlarında yazmanın kendisi için hava almak, su içmek, bir şeyler yemek gibi temel bir ihtiyaç olduğundan söz etmektedir. Son olarak da kitabın oluşmasında emeği geçen Başta öykülerin düzenlemesini ve kitabın kapak tasarımını yapan oğlu Alperen olmak üzere, ailesine ve diğer kişilere teşekkürlerini sunmakta “*Kitapsız kalmayınız...*” sözüyle ön sözü tamamlamaktadır.

Yozcu, kitapta yer alan otuz beş öyküyü dilin sihirli gücünü kullanarak en sade Türkçe ile herkesin kolayca anlayabileceği bir şekilde, halkın konuştuğu dil ile kaleme almıştır. Bu da öykülerinin herkes tarafından okunmasını ve sevilmesini sağlamıştır.

Kitapta yer alan otuz beş öykü yazılış tarihlerine göre sıralanmıştır. Kitaptaki “Emanet” adlı ilk öykü 2006’da, “Emekli Sosyal Bilgiler Öğretmeni” adlı son öykü ise 2020’de yazılmıştır. Kitaptaki öykülerin sayfa uzunlukları değişiklik göstermektedir. En kısa öyküsü “Hangi Ahmet?” iki sayfa, en uzun öyküsü “Kazan Günleri” ise yirmi yedi sayfadır.

Yozcu’nun kendi yaşadığı olaylardan, güldürücü ve eğlenceli bazen de yürek burkan yaşantılardan oluşturduğu bu otuz beş öykünün hepsini burada ayrı ayrı tanıtmak mümkün değildir. Her bir öykü ayrı bir değere sahiptir. Ancak bunlardan birkaç tanesinden söz edilebilir.

Kitaptaki beşinci öykü olan “Bağdat Hurması” insanı hem güldürmekte hem de düşündürmektedir. Öyküde olaylar bir otobüse -sadece eski yazı olduğu için- dua olduğu düşünülerek asılan bir yazı üzerinden aktarılmaktadır. Otobüse binen yolcu bu eski yazının dua olmadığını sadece Bağdat hurması yazdığını şoföre söyler ve aralarında bir tartışma geçer. Yolcu şoför tarafından kafir ilan edilir. Bu durum aslında toplumumuzda sık sık yaşanan bir gerçeği ironik bir şekilde ele alarak okuyuculara sunmaktadır.

Kitapta ders veren güzel öykülerden bir tanesi de on yedinci öykü olan “Metin Biçer’in Öğrencileriyiz”. Bu öyküde öğretmenlerin bir toplum için ve

çocukların kişilik gelişimlerinde, onların doğruluğu, dürüstlüğü, çalışkanlığı öğrenmelerinde ne kadar önemli olduğu iki öğrencinin sinemaya gidebilmek, bilet parası kazanabilmek için ayakkabı boyadığı ve bu esnada yaşadıkları olaylar üzerinden ve öğretmenlerinin, davranışlarını ne kadar etkilediğinden yola çıkılarak anlatılmaktadır.

Sonuç olarak Yozcu'nun kitapta yer alan her bir öyküsü o kadar hayatın içinden o kadar gerçektir ki insanı derinden etkilemekte sanki olayları kendisi yaşıyormuş gibi hissettirmektedir.Yozcu'nun hayata, insanlara karşı olan pozitif enerjisi, güler yüzü öykülerinde hayat bulmuştur. Bu içindeki pozitif enerjinin, güzel duyguların yok olmadan yazabileceği nice öykülerinin olması dileğiyle...